marx • engels • lenin

«„Societatea socialistă multilateral dezvoltată" e o formulă axată pe acea „multilateralitate" niciodată abandonată de Marx în previziunile sale despre cum va arăta și nu ar putea să nu arate o societate clădită pe afirmarea plenară a personalității umane. Multilateralitatea este deviza societății noastre la nivel macro- și micro-structural, pînă la celula ei individuală constituită. Căci „umanismul socialist presupune realizarea fericirii personale în contextul fericirii întregului popor" — idee consonantă celei din *Manifestul Partidului Comunist* — potrivit căreia, într-o asociație comunistă „dezvoltarea liberă a fiecăruia este condiția pentru dezvoltarea liberă a tuturora".»

ION IANOȘI

vol I—II, lei 9

editura minerva

897

marx • engels • lenin

marx • engels • lenin

despre om și umanism

★★

cultură generală

Ilustraţia copertei : *Victor Feodorov*

marx • engels • lenin

despre om şi umanism

★★

TEXTE ALESE, SISTEMATIZATE ŞI COMENTATE
DE ION IANOŞI

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI • 1976
EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI

III. STĂRI ŞI SOLUŢII

Locul vechii societăţi burgheze, cu clase şi antagonisme de clasă, îl ia o asociaţie în cadrul căreia dezvoltarea liberă a fiecăruia este condiţia pentru dezvoltarea liberă a tuturor.

Marx şi Engels, *Manifestul Partidului Comunist* (1847—1848); vol. 4, p. 488.

1. CAPITALISMUL : BURGHEZUL

Istoria tuturor societăţilor de pînă azi este istoria luptelor de clasă.

Omul liber şi sclavul, patricianul şi plebeul, nobilul şi iobagul, meşterul şi calfa, într-un cuvînt asupritorii şi asupriţii se aflau într-un permanent antagonism, duceau o luptă neîntreruptă, cînd ascunsă, cînd făţişă, o luptă care de fiecare dată se sfîrşea printr-o prefacere revoluţionară a întregii societăţi, sau prin pieirea claselor aflate în luptă. [...]

Societatea burgheză modernă, ridicată pe ruinele societăţii feudale, nu a desfiinţat antagonismele de clasă. Ea a creat doar clase noi, condiţii noi de asuprire, forme noi de luptă, în locul celor vechi.

Epoca noastră, epoca burgheziei, se deosebeşte însă prin faptul că a simplificat antagonismele de clasă. Societatea întreagă se scindează din ce în ce mai mult în două mari tabere duşmane, în două mari clase direct opuse una alteia : burghezia şi proletariatul.

Marx şi Engels, *Manifestul Partidului Comunist* (1847—1848) ; vol. 4, p. 466—467.

Burghezia a avut în istorie un rol cît se poate de revoluționar.

Burghezia a desființat, pretutindeni unde a ajuns la putere, toate relațiile feudale, patriarhale, idilice. Ea a rupt fără milă pestrițele legături feudale care-l legau pe om de „superiorul său firesc" și nu a lăsat altă legătură între om și om decît interesul gol, decît neîndurătoarea „plată în bani peșin". Ea a înecat fiorul sfînt al extazului pios, al entuziasmului cavaleresc, al sentimentalismului micului burghez în apa înghețată a calculului egoist. Ea a făcut din demnitatea personală o valoare de schimb și în locul nenumăratelor libertăți dobîndite și chezășuite de hrisoave ea a pus *unica* libertate, lipsită de scrupule, a comerțului. Într-un cuvînt, ea a pus, în locul exploatării voalate de iluzii religioase și politice, exploatarea deschisă, nerușinată, directă și brutală.

Burghezia a despuiat de aureola lor toate activitățile pînă atunci venerabile și privite cu smerenie. Ea a transformat pe medic jurist, preot, poet, om de știință în muncitorii ei salariați.

Burghezia a smuls vălul duios-sentimental ce acoperea relațiile familiale și le-a redus la o simplă relație bănească.

Burghezia a arătat că manifestarea brutală a forței, pe care reacțiunea o admiră atît de mult la evul mediu, și-a găsit completarea potrivită în cea mai crasă trîndăvie. Abia burghezia a arătat ce este în stare să realizeze activitatea omenească. Ea a realizat opere minunate dar de cu totul altă natură decît piramidele egiptene, apeductele romane, catedralele gotice; ea a întreprins cu totul alte expediții decît migrațiunea popoarelor și cruciadele.

Burghezia nu poate să existe fără a revoluționa neîncetat uneltele de producție, deci relațiile de producție și prin urmare toate relațiile sociale. Pentru toate clasele

industriale anterioare, dimpotrivă, prima condiție de existență era menținerea neschimbată a vechiului mod de producție. Revoluționarea neîncetată a producției, zdruncinarea neîntreruptă a tuturor relațiilor sociale, veșnica nesiguranță și agitație deosebesc epoca burgheză de toate epocile anterioare. Toate relațiile înțepenite, ruginite, cu tot cortegiul lor de reprezentări și concepții, venerate din moși-strămoși, se destramă, iar cele nou create se învechesc înainte de a avea timpul să se osifice. Tot ce e feudal și static se risipește ca fumul, tot ce e sfînt e profanat, și oamenii sînt în sfîrșit siliți să privească cu luciditate poziția lor în viață, relațiile lor reciproce.

Marx și Engels, *Manifestul Partidului Comunist* (1847—1848); vol. 4, p. 468—469.

Condiția esențială pentru existența și dominația clasei burgheze este acumularea bogăției în mîinile unor particulari, formarea și sporirea capitalului; condiția existenței capitalului este munca salariată. Munca salariată se întemeiază exclusiv pe concurența muncitorilor între ei. Progresul industriei, al cărui purtător involuntar și pasiv este burghezia, înlocuiește izolarea muncitorilor, izvorîtă din concurență, cu unirea lor revoluționară prin asociație. Cu dezvoltarea marii industrii, burgheziei îi fuge, așadar, de sub picioare însăși baza pe care ea produce și-și însușește produsele. Ea produce, înainte de toate, pe proprii ei gropari. Pieirea ei și victoria proletariatului sînt deopotrivă de inevitabile.

Marx și Engels, *Manifestul Partidului Comunist* (1847—1848); vol. 4, p. 477.

Capitalistul industrial este acela care stoarce, în mod nemijlocit, plusvaloarea de la muncitor, indiferent de

partea pe care poate s-o păstreze, în ultimă instanţă, pentru sine. Prin urmare, pe aceste relaţii dintre capitalistul industrial şi muncitorul salariat se bazează întregul sistem al muncii salariate şi întregul sistem de producţie actual.

Marx, *Salariu, preţ şi profit* (1865); vol. 16, p. 146.

Întrucît capitalistul şi muncitorul pot împărţi între ei numai această valoare limitată, adică valoarea măsurată prin întreaga muncă a muncitorului, cu cît unul va primi mai mult, cu atît celuilalt îi va reveni mai puţin, şi viceversa. Din moment ce este dată o cantitate determinată, o parte a ei va creşte în măsura în care cealaltă va scădea. Dacă salariul se schimbă, profitul se va schimba în sens invers. Dacă salariul scade, profitul creşte; dacă salariul creşte, profitul scade.

Marx, *Salariu, preţ şi profit* (1865); vol. 16, p. 148.

...fiecare capitalist, ca şi totalitatea capitaliştilor din fiecare sferă de producţie în parte, participă la exploatarea întregii clase muncitoare de către întregul capital şi determină, prin participarea lor, un anumit grad al acestei exploatări, şi participă nu numai dintr-o simpatie generală de clasă, ci şi nemijlocit din punct de vedere economic, deoarece — presupunînd că toate celelalte împrejurări, inclusiv valoarea capitalului constant total avansat, sînt date — rata mijlocie a profitului depinde de gradul de exploatare a muncii totale de către capitalul total. [...]

Aşadar, aici se explică matematic de ce capitaliştii, care în concurenţa dintre ei se poartă ca nişte fraţi vitregi, constituie o adevărată alianţă francmasonică faţă de totalitatea clasei muncitoare

Marx, *Capitalul*, vol. III (publ. 1894); vol. 25/I, p. 199, 201.

Adevărata limită a producţiei capitaliste este *capitalul însuşi*, iar aceasta înseamnă: capitalul şi autovalorificarea lui constituie punctul iniţial şi punctul final, motivul şi scopul producţiei; producţia nu este decît producţia pentru *capital* în loc ca, dimpotrivă, mijloacele de producţie să fie simple mijloace pentru dezvoltarea continuă a procesului vieţii *societăţii* producătorilor. Aceste limite, singurele în cadrul cărora pot avea loc conservarea şi valorificarea valorii-capital, bazate pe exproprierea şi pauperizarea marii mase a producătorilor, intră în permanenţă în contradicţie cu metodele de producţie pe care trebuie să le folosească capitalul pentru a-şi atinge scopul şi care servesc la o extindere nelimitată a producţiei, la o producţie ca scop în sine, la o dezvoltare necondiţionată a forţei productive sociale a muncii. Mijlocul — dezvoltarea nelimitată a forţelor de producţie sociale — intră în permanenţă în conflict cu scopul limitat — valorificarea capitalului existent. De aceea, dacă modul de producţie capitalist este un mijloc istoric de dezvoltare a forţei productive materiale şi de creare a pieţei mondiale corespunzătoare, el reprezintă totodată o contradiţie permanentă între această sarcină istorică a sa şi relaţiile de producţie sociale care-i corespund.

Marx, *Capitalul*, vol. III (publ. 1894); vol. 25/I, p. 253.

Pentru ca *revoluţia unui popor* şi *emanciparea unei anumite clase* a societăţii civile să coincidă, pentru ca *o* clasă să reprezinte întreaga societate, trebuie, invers, ca toate defectele societăţii să fie concentrate într-o altă

clasă, trebuie ca *o* anumită clasă să fie obiectul indignării generale, întruchiparea barierei generale ; trebuie ca o anumită sferă socială să fie considerată *crimă notorie* față de întreaga societate, așa încît eliberarea de această sferă să apară ca o eliberare generală.

Marx, *Contribuții la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere* (1843—1844) ; vol. 1, p. 424.

Capitalul este, așadar, *puterea de comandă* asupra muncii și asupra produselor ei. Capitalistul posedă această putere nu în virtutea însușirilor sale personale sau omenești, ci numai în calitate de *proprietar* al capitalului. Ceea ce constituie puterea sa este puterea *de cumpărare* a capitalului său, căreia nu-i poate rezista nimic.

Marx, *Manuscrise economico-filozofice din 1844* ; *Scrieri din tinerețe*, p. 525.

...relațiile sociale bazate pe antagonismul dintre clase [...] nu sînt relații de la individ la individ, ci de la muncitor la capitalist, de la fermier la proprietar funciar etc.

Marx, *Mizeria filozofiei* (1847) ; vol. 4, p. 122—123.

...atunci cînd burghezul declară comuniștilor : desființînd existența mea *ca burghez*, desființați existența mea *ca individ*, atunci cînd el ca burghez se identifică cu sine ca individ, trebuie să-i recunoaștem cel puțin sinceritatea și nerușinarea. Pentru burghez lucrurile se prezintă într-adevăr astfel : el se consideră individ numai în măsura în care este burghez.

Atunci însă cînd intervin teoreticienii burgheziei și dau acestei afirmații o expresie generală, atunci cînd și pe plan teoretic ei identifică proprietatea burghezului cu individualitatea sa și vor să justifice din punct de vedere logic această identificare, abia atunci această aberație devine solemnă și sacră.

Marx și Engels, *Ideologia germană* (1845—1846) ; vol. 3, p. 225—226.

Îndeosebi în cadrul relațiilor de pînă acum, în care a dominat întotdeauna o singură clasă, iar condițiile de viață ale unui individ au coincis întotdeauna cu acelea ale unei anumite clase, și în care deci misiunea practică a oricărei noi clase ascendente trebuia să apară fiecăruia dintre indivizii ei ca o misiune *generală*, iar fiecare clasă putea să răstoarne într-adevăr pe predecesoarea ei numai eliberînd pe indivizii *tuturor* claselor de unele cătușe de pînă atunci, în asemenea împrejurări era necesar ca misiunea indivizilor unei clase care aspiră să cucerească puterea să fie înfățișată ca misiune general-umană.

Marx și Engels, *Ideologia germană* (1845—1846) ; vol. 3, p. 292.

Neghiobii ignoranți, ca Heinzen, care neagă nu numai lupta, ci chiar și existența claselor, dovedesc doar că, în ciuda tiradelor lor fioroase și pseudoumaniste, ei consideră condițiile sociale în cadrul cărora domină burghezia drept ultimul produs, drept un *non plus ultra* al istoriei ; dovedesc astfel că sînt numai niște slugi ale burgheziei, și slugărnicia lor este cu atît mai dezgustătoare, cu cît imbecilii ăștia nu înțeleg nici măcar grandoarea și necesitatea vremelnică a regimului burghez însuși.

Marx, Scrisoarea către Joseph Weydemayer din 5 martie 1852 ; vol. 28, p. 457

Indiferența brutală, nepăsarea cu care fiecare se izolează în cercul intereselor sale particulare te izbesc în mod cu atît mai respingător și mai jignitor, cu cît nu-

mărul acestor indivizi înghesuiţi într-un spaţiu restrîns este mai mare; şi pretutindeni această izolare a individului, acest egoism nemărginit este principiul de bază al societăţii actuale, nicăieri ele nu se manifestă atît de făţiş, atît de neruşinat, atît de conştient ca aici, în învălmăşeala marelui oraş. Dizolvarea omenirii în monade, avînd fiecare un principiu de viaţă deosebit şi un scop deosebit, o lume a atomilor, este împinsă aici pînă la paroxism.

Engels, *Situaţia clasei muncitoare din Anglia* (1844—1845); vol. 2, p. 273.

Concurenţa este expresia cea mai perfectă a războiului tuturor împotriva tuturor, care domneşte în societatea burgheză modernă. Acest război, un război pentru viaţă, pentru existenţă pentru *tot* şi *toate* — deci, în caz de nevoie, un război pe viaţă şi pe moarte — se dă nu numai între diferitele clase ale societăţii, ci şi între diferiţii membri ai acestor clase; fiecare îi stă celuilalt în cale, de aceea fiecare caută să-i înlăture pe toţi cei care-l stingheresc în drumul lui şi să le ia locul.

Engels, *Situaţia clasei muncitoare din Anglia* (1844—1845); vol. 2, p. 323

„Clever“ [...] cuprinde toate calităţile omului care ştie să apară în cea mai bună lumină, care se pricepe tot atît de bine să-şi creeze lui avantaje pe cît este de iscusit de a-i prejudicia pe alţii. Moral şi respectabil, burghezul englez admiră totuşi mai mult ca orice pe omul care trece drept *„clever“*, care nu se sinchiseşte de morală şi nu-i pasă de respect, pentru care principiile sînt capcane întinse semenilor lui.

Marx, *Palmerston şi oligarhia engleză* (1855); vol. 11, p. 101.

Capitalismul lichidează mărginirea şi închistarea locală, înlocuieşte împărţirea feudală a agricultorilor în grupuri mici prin împărţirea lor în mare, care cuprinde naţiunea întreagă, prin împărţirea lor în clase care ocupă locuri diferite în sistemul general al economiei capitaliste.

Lenin, *Dezvoltarea capitalismului în Rusia* (1896—1899); vol. 3, p. 307.

Recunoaşterea caracterului progresist al acestui rol este pe deplin compatibilă [...] cu recunoaşterea deplină a laturilor negative şi sumbre ale capitalismului, cu recunoaşterea deplină a contradicţiilor sociale profunde şi multilaterale, proprii capitalismului, contradicţii care scot la iveală caracterul istoriceşte trecător al acestui regim economic. [...]

Rolul istoric progresist al capitalismului poate fi rezumat prin două teze concise: dezvoltarea forţei productive a muncii sociale şi socializarea acesteia.

Lenin, *Dezvoltarea capitalismului în Rusia* (1896—1899); vol. 3, p. 587—588.

Numai nişte anarhişti sau nişte mic-burghezi care nu înţeleg condiţiile dezvoltării istorice pot spune: e totuna dacă ştreangul este feudal sau capitalist — fiindcă amîndouă sînt ştreanguri!! A privi lucrurile în acest fel înseamnă a te mărgini *să condamni* şi a nu înţelege mersul *obiectiv* al dezvoltării economice. [...]

Secolele de feudalism au fost pentru oamenii muncii secole de somnolenţă.

Deceniile de capitalism au trezit din starea lor de somnolenţă milioane de muncitori salariaţi.

Lenin, *Narodnicismul de stînga şi marxismul* (1914); vol. 25, p. 255.

Numai un utopist care plăsmuieşte planuri fanteziste de extindere a asociaţiilor medievale (cum ar fi, de pildă, obştea) asupra întregii societăţi poate ignora faptul că tocmai „instabilitatea" capitalismului reprezintă acel uriaş factor de progres care accelerează dezvoltarea socială şi atrage în vîrtejul vieţii mase din ce în ce mai mari ale populaţiei, făcîndu-le să reflecteze asupra rînduielilor acestei vieţi sociale şi „să-şi făurească fericirea" singure.

Lenin, *Cu privire la caracterizarea romantismului economic* (1897); vol. 2, p. 202—203.

Capitalismul american se află în fruntea tuturor. Dezvoltarea la maximum a tehnicii, cel mai rapid ritm al progresului — toate acestea determină bătrîna Europă să-i imite pe yankei. Dar ceea ce preia burghezia americană de la americani nu sînt nici instituţiile lor democratice, nici libertatea politică sau forma de stat republicană, ci cele mai noi metode de exploatare a muncitorului.

Lenin, *Un sistem „ştiinţific" de exploatare sîngeroasă* (1913); vol. 23, p. 18.

2. MUNCITORUL ÎN CAPITALISM

Odată cu profunzimea acţiunii istorice va creşte deci şi amploarea masei care o înfăptuieşte.

Marx şi Engels, *Sfînta familie* (1844); vol. 2, p. 91 [Marx].

„Odată cu profunzimea acţiunii istorice va creşte deci şi amploarea masei care o înfăptuieşte", în aceste cuvinte se exprimă una dintre cele mai profunde şi mai importante teze ale teoriei istorice-filosofice, pe care nu vor şi nu pot de loc s-o înţeleagă narodnicii noştri. Pe măsură ce se lărgeşte şi se adînceşte creaţia istorică a oamenilor, trebuie să crească şi proporţiile acelei mase a populaţiei care este un factor istoric conştient.

Lenin, *La ce moştenire renunţăm?* (1897); vol. 2, p. 533.

Aceste concepţii ale lui Marx şi Engels au fost însuşite acum de întregul proletariat care luptă pentru eliberarea sa. Dar în anii de după 1840, cînd cei doi prieteni au început să activeze pe tărîmul literaturii socia-

liste și să participe la mișcările sociale din vremea lor, aceste concepții reprezentau ceva cu totul nou. Pe vremea aceea erau mulți oameni, cu și fără talent, cinstiți și necinstiți, care, antrenați în lupta pentru libertate politică, împotriva puterii absolute a regilor, poliției și popilor, nu vedeau antagonismul dintre interesele burgheziei și cele ale proletariatului. Acești oameni nici nu admiteau ideea că muncitorii ar putea acționa ca o forță socială de sine stătătoare. Pe de altă parte, existau mulți visători, adesea geniali, care credeau că nu trebuie decît să-i convingă pe cîrmuitori, să convingă clasele dominante că orînduirea socială contemporană este nedreaptă, și atunci va putea fi lesne întronată pacea și prosperitatea pe pămînt. Ei visau să ajungă la socialism fără luptă. În sfîrșit, mai toți socialiștii de atunci și în general prietenii clasei muncitoare nu vedeau în proletariat decît o *plagă* și constatau cu groază că odată cu creșterea industriei crește și această plagă. De aceea cu toții se gîndeau cum ar putea fi oprită dezvoltarea industriei și a proletariatului, cum ar putea fi oprită „roata istoriei“. În opoziție cu teama generală pe care o inspira dezvoltarea proletariatului, Marx și Engels și-au pus toate speranțele în creșterea necontenită a proletariatului. Cu cît proletarii vor fi mai numeroși, cu atît mai mare va fi forța lor ca clasă revoluționară, cu atît socialismul va fi mai aproape și mai posibil. În puține cuvinte, meritele lui Marx și Engels în fața clasei muncitoare pot fi exprimate astfel: ei au învățat clasa muncitoare să se cunoască pe sine și să dobîndească conștiință de sine, iar în locul visărilor au pus știința.

Lenin, ***Friedrich Engels*** (1895); vol. 2, p. 6.

Critica critică nu creează nimic; muncitorul creează totul, și o face în așa măsură încît și prin creațiile spiritului său face de rușine întreaga critică; muncitorii englezi și francezi ne oferă cea mai bună dovadă în această privință. Muncitorul îl creează chiar pe *om;* criticul va rămîne însă pentru totdeauna un neom, avînd în schimb satisfacția de a fi un critic critic.

Marx și Engels, ***Sfînta familie*** (1844); vol. 2, p. 21 [Engels].

Domnii Bauer[28] priveau de sus proletariatul, văzînd în el o masă necritică. Marx și Engels s-au ridicat cu hotărîre împotriva acestui curent absurd și dăunător. În numele personalității umane reale, în numele muncitorului, călcat în picioare de către clasele dominante și de stat, ei proclamă, în locul contemplării, lupta pentru o mai bună orînduire a societății.

Lenin, ***Friedrich Engels*** (1895); vol. 2, p. 9—10.

Condițiile economice au transformat mai întîi masa populației în muncitori. Dominația capitalului i-a făurit acestei mase o situație comună, interese comune. Astfel această masă a și ajuns să fie o clasă față de capital, dar nu încă pentru sine însăși. În lupta din care am semnalat numai cîteva faze, această masă se unește, se constituie ca clasă pentru sine însăși. Interesele pe care le apără devin interese de clasă. Iar lupta dintre clase este o luptă politică.

Marx, ***Mizeria filozofiei*** (1847); vol. 4, p. 177—178.

Sclavul este vîndut odată pentru totdeauna; proletarul trebuie să se vîndă singur în fiecare zi și în fiecare ceas. Prin faptul că sclavul este proprietatea *unui* stăpîn, el are, în virtutea intereselor acestui stăpîn, o existență asigurată, fie ea cît de mizeră; proletarul este, ca să zi-

cem așa, proprietatea *întregii* clase a burghezilor ; munca lui este numai atunci cumpărată cînd are cineva nevoie de ea, de aceea el nu are o existență asigurată. Asigurată este numai existența întregii *clase* a proletarilor.

Engels, *Principiile comunismului* (1847); vol. 4, p. 368.

Munca n-a fost întotdeauna o *marfă*. Munca n-a fost întotdeauna muncă salariată, adică muncă *liberă*. *Sclavul* nu-și vindea munca stăpînului de sclavi, întocmai cum nici boul nu-și vinde țăranului serviciile. Sclavul, cu munca sa cu tot, este vîndut o dată pentru totdeauna stăpînului său. El este o marfă care poate trece din mîna unui proprietar în mîna altuia. El *însuși* este o marfă, dar munca nu este marfa *sa*. *Iobagul* vinde numai o parte din munca sa. Nu el este acela care primește o plată de la proprietarul pămîntului, ci, dimpotrivă, proprietarul pămîntului primește un tribut de la el. Iobagul aparține pămîntului și aduce roade stăpînului pămîntului. *Muncitorul liber* însă se vinde pe sine însuși, și anume bucată cu bucată. Zi de zi el vinde la mezat 8, 10, 12, 15 ore din viața sa aceluia care oferă mai mult, posesorului de materii prime, de unelte de muncă și de mijloace de subzistență, adică capitalistului. Muncitorul nu aparține nici vreunui proprietar și nici pămîntului, dar 8, 10, 12, 15 ore din viața sa zilnică aparțin aceluia care le cumpără. Muncitorul îl părăsește ori de cîte ori vrea pe capitalistul care l-a tocmit, iar capitalistul îl concediază ori de cîte ori crede de cuviință, de îndată ce nu mai poate trage de pe urma lui nici un folos sau folosul scontat. Dar muncitorul, a cărui unică sursă de cîștig este vînzarea muncii sale, nu poate părăsi *întreaga clasă a cumpărătorilor, adică clasa capitaliștilor*, fără să se condamne la moarte. *El nu aparține, cutărui sau cutărui burghez, ci burghezilor, clasei burghezilor*, și este treaba sa să se plaseze, adică să-și găsească un cumpărător în rîndurile acestei clase a burghezilor.

Marx, *Muncă salariată și capital* „*Noua gazetă renană*", aprilie 1849) ; vol. 6, p. 445—446

În timp ce cooperarea simplă păstrează, în linii mari, neschimbat felul de muncă al indivizilor, manufactura îl revoluționează din temelii și atacă forța individuală de muncă la rădăcina ei. Ea îl mutilează pe muncitor, transformîndu-l într-o ființă monstruoasă prin dezvoltarea artificială unilaterală a dexterității sale, înăbușind un univers întreg de înclinații și aptitudini productive, așa cum în statele din La Plata un animal întreg este tăiat pentru a i se lua numai pielea ori seul. Diferitele munci parțiale speciale sînt nu numai repartizate între indivizi diferiți, ci individul însuși este divizat, transformat într-un instrument automat al unei munci parțiale, astfel încît fabula absurdă a lui Menenius Agrippa[29], care îl prezintă pe om ca simplu fragment al propriului său trup, devine realitate. [...] Așa cum poporul ales avea înscris pe frunte că îi aparține lui Iehova, tot astfel diviziunea muncii își pune pecetea pe muncitorul de manufactură ca proprietate a capitalului.

Cunoștințele, inteligența și voința de care dă dovadă țăranul sau meseriașul independent, fie numai și pe o scară redusă — așa cum la sălbatic în viclenia personală se manifestă întreaga artă a războiului — nu se cer decît atelierului în ansamblu. Potențele spirituale ale producției iau proporții într-o direcție pentru că dispar în multe altele. Ceea ce pierd muncitorii parțiali se concentrează, opunîndu-li-se, de cealaltă parte, în capital. Faptul că potențele spirituale ale procesului material de producție le sînt opuse muncitorilor ca proprietate străină și

ca forță care îi domină este un rezultat al diviziunii manufacturiere a muncii. Acest proces de separare începe în cadrul cooperării simple, unde capitalistul reprezintă față de fiecare muncitor în parte unitatea și voința organismului social de muncă. Acest proces se dezvoltă în manufactură, care îl mutilează pe muncitor, transformîndu-l în muncitor parțial, și se desăvîrșește în marea industrie, care desparte știința, ca potență independentă a producției, de muncă, și o silește să slujească capitalul.

Îmbogățirea muncitorului colectiv, deci a capitalului, cu forță productivă socială este condiționată în manufactură de sărăcirea muncitorului de forța sa productivă individuală.

Marx, *Capitalul* vol. I (publ. 1867); vol. 23, p. 370—372.

Relațiile burgheze de producție și de schimb, relațiile burgheze de proprietate, societatea burgheză modernă, care a produs, ca prin farmec, mijloace de producție și de schimb atît de uriașe, seamănă cu vrăjitorul care nu mai poate stăpîni puterile întunericului pe care le-a dezlănțuit. De decenii istoria industriei și comerțului nu este altceva decît istoria răzvrătirii forțelor de producție moderne împotriva relațiilor de producție moderne, împotriva relațiilor de proprietate care sînt condițiile de existență ale burgheziei și ale dominației ei. [...]

Armele cu care burghezia a doborît feudalismul se îndreaptă astăzi împotriva burgheziei însăși.

Dar burghezia nu a făurit numai armele care îi aduc moartea; ea a creat și oamenii care vor mînui aceste arme — muncitorii moderni, *proletarii*.

Marx și Engels, *Manifestul Partidului Comunist* (1847—1848); vol. 4, p. 471—472.

Dintre toate clasele care se contrapun în zilele noastre burgheziei, singur proletariatul este o clasă cu adevărat revoluționară. Celelalte clase decad și pier odată cu dezvoltarea marii industrii; proletariatul, dimpotrivă, este propriul ei produs.

Marx și Engels, *Manifestul Partidului Comunist* (1847—1848); vol. 4, p. 475.

Toate clasele din trecut care cucereau puterea căutau să-și asigure poziția dobîndită supunînd întreaga societate condițiilor care stăteau la baza modului lor de însușire. Proletarii nu pot să cucerească forțele de producție sociale decît desființînd propriul lor mod de însușire de pînă acum și, prin aceasta, întregul mod de însușire de pînă acum. Proletarii n-au nimic propriu de ocrotit; ei au de nimicit tot ce pînă acum ocrotea și asigura proprietatea privată.

Toate mișcările de pînă acum au fost mișcări ale unor minorități sau în interesul unor minorități. Mișcarea proletară este mișcarea independentă a imensei majorități, în interesul imensei majorități.

Marx și Engels, *Manifestul Partidului Comunist* (1847—1848); vol. 4, p. 476.

...mizeria muncitorului este invers proporțională cu forța și grandoarea producției sale...

Marx, *Manuscrise economico-filozofice din 1844; Scrieri din tinerețe*, p. 549.

Cererea de oameni reglează în mod necesar producția de oameni, ca și pe aceea a oricărei alte mărfi. Dacă oferta depășește considerabil cererea, o parte din muncitori coboară la nivelul unei existențe de mizerie sau mor de inaniție. Existența muncitorului se reduce, așadar, la

condițiile de existență ale oricărei alte mărfi. Muncitorul a devenit o marfă, și el trebuie să se considere fericit dacă reușește să găsească un cumpărător. Dar cererea de care atîrnă viața muncitorului depinde de capriciul bogătașilor și al capitaliștilor.

Marx, *Manuscrise economico-filozofice din 1844 ; Scrieri din tinerețe*, p. 513—514.

Muncitorul nu e neapărat în cîștig atunci cînd capitalistul cîștigă ; dar pierde neapărat odată cu el.

Marx, *Manuscrise economico-filozofice din 1844 ; Scrieri din tinerețe*, p. 514.

În general trebuie să remarcăm că ori de cîte ori muncitorul și capitalistul suferă în egală măsură, primul suferă în însăși existența sa, pe cînd cel de-al doilea suferă în ce privește profitul Mamonei sale moarte.

Marx, *Manuscrise economico-filozofice din 1844 ; Scrieri din tinerețe*, p. 515.

Paralel cu reducerea lui spirituală și fizică la rolul de mașină, paralel cu transformarea lui din om într-o activitate abstractă și într-un simplu stomac, el [muncitorul] devine tot mai dependent de toate fluctuațiile prețului de piață, de întrebuințarea capitalurilor și de capriciile celor bogați.

Marx, *Manuscrise economico-filozofice din 1844 ; Scrieri din tinerețe*, p. 516.

...muncitorul, foarte departe de a putea cumpăra totul, e, dimpotrivă, nevoit să se vîndă pe sine însuși, să-și vîndă demnitatea de om.

Marx, *Manuscrise economico-filozofice din 1844 ; Scrieri din tinerețe*, p. 518.

Se înțelege de la sine că pe *proletar*, adică pe omul care, nedispunînd nici de capital, nici de rentă funciară, trăiește exclusiv din muncă, și anume dintr-o muncă unilaterală, abstractă, economia politică îl consideră numai ca *muncitor*. De aceea ea poate să susțină că, asemenea oricărui cal, muncitorul trebuie să capete atît cît îi trebuie ca să poată munci. Ea nu-l consideră în timpul cînd nu lucrează, nu-l consideră ca ființă umană, ea lasă aceasta în seama instanțelor corecționale, în seama medicilor și a religiei, a tabelelor statistice și politicii, în seama starostelui cerșetorilor.

Marx, *Manuscrise economico-filozofice din 1844 ; Scrieri din tinerețe*, p. 519.

Socialismul nu formează un partid politic închis, dar în general el își recrutează membrii săi din păturile de jos ale burgheziei și dintre proletari. Astfel, în Anglia se observă fenomenul curios că cu cît o clasă este situată pe o treaptă socială mai joasă, cu cît este „mai ignorantă" în sensul obișnuit al cuvîntului, cu atît este mai aproape de progres, cu atît are mai multe perspective. [...]

Concluzia : fericiți cei săraci, căci a lor este împărăția cerurilor și — mai devreme sau mai tîrziu — și împărăția acestei lumi.

Engels, *Scrisori din Londra* (1843) ; vol. 1, p. 511—513.

La socialiști se poate vedea foarte limpede energia engleză ; însă ceea ce m-a uimit mai mult decît orice la acești, mai că era să spun voinici, este bunătatea lor, care este totuși departe de a fi slăbiciune ; căci ei rîd de cei ce sînt niște simpli republicani, deoarece republica ar fi tot atît de fățarnică, tot atît de pătrunsă de spiritul teologic, tot atît de nedreaptă prin legile sale ca și monarhia ;

însă pentru reforma socială, ei sînt gata să sacrifice totul: viața, familia și averea.

Engels, *Scrisori din Londra* (1843); vol. 1, p. 521.

Numai acea parte a națiunii engleze care este necunoscută pe continent, numai muncitorii, acești paria ai Angliei, numai săracii sînt într-adevăr demni de respect, cu toată necioplirea și demoralizarea lor. De la ei va veni salvarea Angliei; ei reprezintă un material care poate fi încă modelat; ei nu au cultură, dar nu au nici prejudecăți și dispun și de forța pentru a înfăptui o mare operă națională; ei mai au un viitor.

Engels, *Situația Angliei, Thomas Carlyle, „Past and Present"* (1844); vol. 1, p. 574.

...nu mă interesa numai cunoașterea *abstractă* a obiectului meu de studiu, ci voiam să vă văd în locuințele voastre, să vă observ în viața voastră de fiecare zi, să stau de vorbă cu voi despre condițiile voastre de viață și despre durerile voastre, să fiu martorul luptelor voastre împotriva puterii sociale și politice a asupritorilor voștri. Am procedat în felul următor: am renunțat la societate și la banchete, la vinul de Porto și la șampania clasei de mijloc și mi-am dedicat orele libere aproape exclusiv relațiilor cu *muncitorii* simpli; și sînt bucuros și totodată mîndru că am procedat astfel. [...]

Nici un muncitor din Anglia — în treacăt fie zis, nici în Franța — nu m-a considerat vreodată ca străin. Cu cea mai mare plăcere am constatat că sînteți liberi de blestemul funest al naționalismului mărginit și al îngîmfării naționale, care în ultimă instanță nu este nimic altceva decît *egoism excesiv*; am observat simpatia voastră pentru oricine își închină forțele sale în mod cinstit progresului omenirii indiferent dacă e englez sau nu, admirația voastră pentru tot ce e bun și nobil indiferent dacă a crescut pe pămîntul patriei voastre sau nu; am descoperit că sînteți mai mult decît simpli *englezi*, membri ai unei singure națiuni izolate; am descoperit că sînteți *oameni*, membri ai marii familii internaționale a *omenirii*, care au înțeles că interesele lor sînt identice cu acelea ale întregii rase omenești, și în această calitate, ca membri ai acestei familii a *omenirii „unice și indivizibile"*, ca *ființe omenești* în cel mai adevărat înțeles al cuvîntului, în această calitate salutăm, eu și mulți alții de pe continent, progresele voastre în toate direcțiile și vă dorim un cît mai grabnic succes.

Engels, *Către clasa muncitoare a Marii Britanii (Dedicație la Situația clasei muncitoare din Anglia)* (1845); vol. 2, p. 243—247.

Situația clasei muncitoare este adevărata bază și punctul de plecare al tuturor mișcărilor sociale ale prezentului, căci ea reprezintă culmea mizeriei sociale celei mai evidente a zilelor noastre. Comunismul muncitoresc francez și german este produsul ei direct, după cum fourierismul și socialismul englez, ca și comunismul burgheziei culte germane, sînt produsele ei indirecte.

Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia. Prefață* (1845); vol. 2, p. 248.

Zugrăvirea condițiilor de existență clasice ale proletariatului din Marea Britanie este de o deosebită însemnătate mai ales pentru Germania și în special în clipa de față. Socialismul și comunismul german au pornit, mai mult decît oricare altul, de la premise teoretice; noi, teoreticienii germani, cunoșteam mult prea puțin lumea reală pentru ca situațiile reale să ne ducă în mod nemij-

lucit la transformarea acestei „urîte realități". [...] ...pentru noi, germanii, este în primul rînd necesar să cunoaștem faptele.

Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia. Prefață* (1845) ; vol. 2, p. 249.

Revoluția industrială are pentru Anglia aceeași importanță ca și revoluția politică pentru Franța și cea filozofică pentru Germania, iar distanța dintre Anglia de la 1760 și cea de la 1844 este cel puțin tot atît de mare ca aceea dintre Franța de sub *ancien régime* * și Franța revoluției din iulie. Dar rodul cel mai de seamă al acestei revoluții industriale este proletariatul englez.

Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia* (1844—1845) ; vol. 2, p. 264—265.

Cînd un ins cauzează altuia un prejudiciu fizic, și anume un prejudiciu care-i provoacă moartea, noi numim acest lucru omucidere ; cînd făptașul știa dinainte că acest prejudiciu fizic va produce moartea, fapta lui o numim asasinat. Cînd însă societatea le hărăzește sutelor de proletari o viață în care vor pieri inevitabil de o moarte prematură, nefirească, de o moarte violentă, ca aceea provocată de sabie sau de glonț ; cînd ea răpește miilor de oameni condițiile de viață necesare, creîndu-le condiții în care le e *cu neputință* să viețuiască ; cînd îi silește prin forța legii să trăiască în aceste condiții pînă la moarte, care survine ca o consecință inevitabilă a acestor condiții de viață ; cînd burghezia știe, știe prea bine, că aceste mii de oameni trebuie să cadă în mod inevitabil pradă acestor condiții de viață și lasă totuși aceste condiții să dăinuiască — atunci acest lucru este un asasinat întocmai

* Vechiul regim (din Franța de dinainte de revoluția din 1789—1794) (fr.).

ca și actul individual al omuciderii, numai că e un asasinat ascuns, perfid, un asasinat împotriva căruia nimeni nu se poate apăra, care nu pare să fie un asasinat pentru că nimeni nu-l vede pe ucigaș, pentru că toți și totuși nimeni nu este ucigașul, pentru că moartea sacrificatului are aparența unei morți naturale și pentru că nu se comite propriu-zis o crimă, ci nu se face nimic pentru a o preveni. Ea rămîne totuși un asasinat.

Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia* (1844—1845) ; vol. 2, p. 342—343.

Burghezia engleză are de ales între alternativa de a guverna *în ciuda* acuzării irefutabile de asasinat cu care e stigmatizată, sau de a abdica în favoarea clasei muncitoare. Pînă în prezent ea a preferat prima alternativă.

Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia* (1844—1845) ; vol. 2, p. 356—357.

Principiile cele mai simple, care reglementează pentru *om* relațiile dintre om și om, principii care, datorită condițiilor sociale, războiului tuturor împotriva tuturora, degenerează în cel mai îngrozitor haos, nu pot să nu-i rămînă cu totul neclare și străine muncitorului incult atunci cînd îi sînt prezentate de-a valma cu dogme religioase de neînțeles și sub forma religioasă a unei porunci arbitrare și iraționale.

Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia* (1844—1845) ; vol. 2, p. 360—361.

...ca și împotriva fiarelor lipsite de rațiune, împotriva muncitorilor se întrebuințează *un singur* mijloc de educație : biciul, forța brutală, care nu convinge, ci intimidează numai. De aceea nu e de mirare dacă muncitorii,

trataţi ca nişte fiare, sau devin într-adevăr nişte fiare, sau îşi pot păstra conştiinţa şi simţul demnităţii lor de om numai nutrind ura cea mai înverşunată şi o revoltă interioară nepotolită împotriva burgheziei dominante. Ei rămîn oameni numai atîta timp cît simt mînie împotriva clasei stăpînitoare; devin animale de îndată ce se supun resemnaţi jugului ei, căutînd doar să-şi facă mai plăcută viaţa de jug, fără a se gîndi să-l sfarme.

Engels, *Situaţia clasei muncitoare din Anglia* (1844—1845); vol. 2, p. 361.

Nimic nu e mai îngrozitor decît să fii obligat să faci în fiecare zi de dimineaţa pînă seara o muncă ce-ţi repugnă. Şi cu cît sentimentele omeneşti ale muncitorului sînt mai puternice, cu atît mai urîtă îi va fi munca, pentru că resimte constrîngerea şi inutilitatea ei în ceea ce-l priveşte pe dînsul. De ce munceşte el oare? Pentru plăcerea de a crea? Dintr-un imbold firesc? Nicidecum. El munceşte pentru bani, pentru un scop care nu are nimic comun cu munca însăşi, el munceşte pentru că trebuie să muncească, şi pe deasupra munceşte atîtea ore în şir şi depune o muncă atît de monotonă, încît chiar şi numai din această cauză munca îi devine un chin încă din primele săptămîni, dacă a mai păstrat vreun dram de simţămînt omenesc. Diviziunea muncii a intensificat, de altfel, efectele abrutizante ale muncii forţate.

Engels, *Situaţia clasei muncitoare din Anglia* (1844—1845); vol. 2, p. 365.

Omenia muncitorilor se manifestă şi în alte împrejurări în modul cel mai îmbucurător. Ei înşişi au cunoscut zile negre, şi de aceea pot compătimi pe cei cărora le merge prost; pentru ei fiecare om e un om, pe cînd pentru burghez muncitorul e mai puţin decît un om; de aceea sînt mai sociabili, mai prietenoşi şi, cu toate că au mai mare nevoie de bani decît cei avuţi, sînt totuşi mai puţin ahtiaţi de bani, căci pentru ei banii au numai valoarea obiectelor pe care le pot cumpăra în schimbul lor, pe cînd pentru burghezi banii au o valoare deosebită, inerentă, valoarea unui zeu, ceea ce face din burghez un „om al banului", josnic şi meschin. Muncitorul, căruia acest sentiment al veneraţiei faţă de ban îi este cu totul străin, nu e atît de hrăpăreţ ca burghezul, care e în stare de orice numai ca să cîştige bani, care socoteşte că scopul vieţii sale este să acumuleze saci cu bani. Tocmai de aceea este muncitorul mult mai nepărtinitor, are ochii mult mai deschişi în faţa realităţii decît burghezul şi nu priveşte totul prin prisma interesului egoist. De prejudecăţile religioase îl fereşte educaţia sa plină de lacune; el nu pricepe nimic din toate acestea şi nici nu-şi bate capul cu ele; nu cunoaşte fanatismul care încătuşează burghezia, şi chiar dacă e oarecum religios, o face numai de formă, nici măcar teoretic — căci în practică muncitorul trăieşte numai pentru această lume şi caută să o ducă aici mai bine.

Engels, *Situaţia clasei muncitoare din Anglia* (1844—1845); vol. 2, p. 371.

Cînd oamenii sînt puşi în situaţii potrivite numai unui animal, nu le rămîne altceva decît să se revolte sau să se depraveze.

Engels, *Situaţia clasei muncitoare din Anglia* (1844—1845); vol. 2, p. 374.

Frumoasă colecţie de boli a stîrnit această hidoasă sete de bani a burgheziei! Femei care nu mai pot deveni mame, copii schilodiţi, bărbaţi sleiţi de putere, mădulare strivite, generaţii întregi pierdute, mistuite de de-

bilitate și boală, numai și numai pentru a umple buzunarele burgheziei!

Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia* (1844—1845); vol. 2, p. 409.

Dacă, după cum am văzut, muncitorului nu i se lasă nici un alt tărîm de manifestare a calităților sale de om decît protestul împotriva situației sale, este firesc ca tocmai în acest protest muncitorii să apară ca fiind cei mai nobili, cei mai generoși, cei mai umani. Vom vedea că toate forțele, toată activitatea muncitorilor se concentrează asupra acestui singur punct, că toate străduințele lor de a dobîndi un oarecare grad de cultură omenească sînt în directă legătură cu el.

Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia* (1844—1845); vol. 2, p. 453.

Puțin îi pasă burghezului englez dacă muncitorii îi mor sau nu de foame, numai cîștigul lui să fie asigurat. Criteriul pentru toate relațiile pe care le are omul este cîștigul, și tot ce nu aduce bani e o prostie, e nepractic, e idealism. De aceea economia politică, știința cîștigului, este știința preferată a acestor cămătari. Fiecare burghez e un economist. Relația dintre fabricant și muncitor nu este o relație omenească, ci una pur economică. Fabricantul este „capitalul", muncitorul este „munca". Iar dacă muncitorul nu vrea să se lase redus la o astfel de noțiune abstractă, dacă afirmă că el nu este „muncă", ci un om care, e drept, posedă între altele și capacitatea de a munci, dacă îi dă prin gînd să susțină că nu vrea să se lase cumpărat și vîndut pe piață în calitate de „muncă", ca o marfă, atunci burghezului îi stă mintea în loc.

Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia* (1844—1845); vol. 2, p. 512.

...deocamdată, proletariatul apare pe primul plan ca forță activă numai în momentele mari, hotărîtoare, așa cum apare, destinul în tragedia antică.

Engels, *Anglia* (1852); vol. 8, p. 231.

Milioanele de muncitori din Marea Britanie au pus, primii, baza reală a noii societăți — industria modernă — care a transformat forțele destructive ale naturii în forțe de producție ale omului. Cu o energie neobosită, în sudoarea frunții sale, printr-o extremă încordare a capacităților sale intelectuale, clasa muncitoare engleză a creat premisele materiale pentru înnobilarea muncii însăși și pentru ridicarea productivității ei la un nivel care să creeze posibilitatea unui belșug general.

Creînd inepuizabilele forțe de producție ale industriei moderne, clasa muncitoare engleză a îndeplinit prima condiție pentru eliberarea muncii. Acum ea trebuie să îndeplinească a doua condiție necesară. Ea trebuie să elibereze aceste forțe producătoare de avuție de rușinoasele cătușe ale monopolului și să le subordoneze controlului colectiv al producătorilor, care au îngăduit pînă acum ca produsul propriilor lor mîini să se întoarcă împotriva lor și să fie transformat într-un instrument al propriei lor asupriri.

Clasa muncitoare a cucerit natura; ea trebuie să cucerească acum omul.

Marx, *Scrisoare către Parlamentul muncitorilor* (1854); vol. 10, p. 133.

...clasa muncitoare din Marea Britanie s-a dovedit, înaintea tuturor celorlalte, pregătită și chemată să se situeze în fruntea marii mișcări menite să ducă în cele din urmă la eliberarea completă a muncii. Acest rol i-l con-

fără conștiința clară a situației sale, imensa ei superioritate numerică, experiența luptelor grele din trecut și forța morală de care dă ea dovadă azi.

Marx, *Parlamentul muncitorilor* (1854); vol. 10, p. 134.

Există o categorie de filantropi și chiar de socialiști care consideră că grevele prejudiciază serios interesele „muncitorilor înșiși“ și de aceea ei își propun să găsească un mijloc de a asigura salarii medii permanente. Fără să mai vorbim de faptul că existența ciclurilor industriale, cu diferitele lor faze, exclud posibilitatea unor salarii medii de acest fel, eu sînt, dimpotrivă, convins că creșterea și scăderea alternativă a salariilor și conflictele continue care se nasc pe această bază între patroni și muncitori constituie în actuala organizare a producției un mijloc indispensabil pentru a trezi energia oamenilor muncii, pentru a-i uni într-o singură mare uniune în vederea luptei împotriva abuzurilor clasei guvernante și pentru a-i împiedica să devină niște apatice și obtuze unelte de producție, mai mult sau mai puțin bine hrănite. Acela care într-o societate bazată pe antagonismul dintre clase vrea să împiedice sclavia nu numai în vorbe, ci și în faptă, trebuie să se decidă pentru război. Pentru a putea aprecia în mod just importanța grevelor și a uniunilor muncitorești nu trebuie să ne lăsăm induși în eroare de împrejurarea că rezultatele lor economice par a fi neînsemnate, ci să avem în vedere înainte de toate consecințele lor morale și politice. Fără fazele alternative prelungite de stagnare, prosperitate, activitate febrilă, criză și profund declin prin care trece industria modernă în ciclurile ei periodice, fără creșterea și reducerea salariilor care rezultă din această alternare a fazelor și fără starea permanentă de război între patroni și muncitori, strîns legată

de aceste oscilații ale salariilor și profiturilor, clasa muncitoare din Marea Britanie și din întreaga Europă ar fi o masă strivită, intelectualicește înapoiată, pasivă și docilă, a cărei eliberare prin propriile forțe ar fi la fel de imposibilă ca și aceea a sclavilor din Grecia și Roma antică.

Marx, *Politica Rusiei față de Turcia* (1853); vol. 9, p. 178—179.

Clasa muncitoare din Germania a rămas, în ceea ce privește dezvoltarea sa socială și politică, în aceeași măsură în urma clasei muncitoare din Anglia și din Franța în care burghezia germană a rămas în urma burgheziei din aceste țări. Cum e stăpînul, așa e și sluga. Dezvoltarea condițiilor necesare pentru existența unui proletariat numeros, puternic, concentrat și conștient merge mînă în mînă cu dezvoltarea condițiilor necesare pentru existența unei burghezii numeroase, bogate, concentrate și puternice.

Engels, *Revoluție și contrarevoluție în Germania* (1851—1852); vol. 8, p. 11.

Clasa muncitoare este în mod inevitabil o unealtă în mîinile burgheziei atîta timp cît burghezia este *ea însăși revoluționară* sau progresistă. Din această pricină o mișcare independentă a clasei muncitoare este întotdeauna, în asemenea cazuri, de o importanță secundară. Dar în ziua în care burghezia ajunge să aibă o putere politică deplină, din ziua în care toate privilegiile feudale și aristocratice sînt desființate de puterea *banilor*, din ziua în care burghezia *încetează* să fie progresistă și revoluționară și rămîne pe loc, din ziua aceea mișcarea clasei munci-

toare devine conducătoare şi se transformă într-o *mişcare națională.*

Engels, *Situaţia din Germania. III* (1864); vol. 2, p. 608.

Avînd în vedere:

că eliberarea clasei muncitoare trebuie să fie opera clasei muncitoare însăşi; că lupta pentru eliberarea clasei muncitoare nu este o luptă pentru privilegii de clasă şi monopoluri, ci pentru drepturi şi datorii egale şi pentru desființarea oricărei dominații de clasă;

că aservirea economică a muncitorului de către acaparatorii mijloacelor de muncă, adică ai izvoarelor vieţii, stă la baza sclaviei sub toate formele ei, la baza mizeriei sociale, a degradării intelectuale şi a dependenţei politice;

că eliberarea economică a clasei muncitoare este, prin urmare, ţelul măreț căruia trebuie să-i fie subordonată, ca mijloc, orice mişcare politică;

că toate încercările făcute pînă acum pentru atingerea acestui țel au dat greş din cauza slabei solidarităţi a muncitorilor din diferite ramuri de activitate din fiecare ţară şi a lipsei unei uniuni frățești a clasei muncitoare din diferitele ţări;

că eliberarea clasei muncitoare nu este o problemă locală sau națională, ci o problemă socială care priveşte toate ţările în care există societatea modernă, şi că rezolvarea ei depinde de colaborarea practică şi teoretică a ţărilor celor mai înaintate;

că noul avînt pe care l-a căpătat în ultima vreme mişcarea clasei muncitoare în ţările industriale cele mai dezvoltate din Europa, trezind noi speranţe, constituie totodată un serios avertisment împotriva repetării vechilor greşeli şi impune să se treacă imediat la unirea mişcărilor care mai sînt încă răzleţe;

pornind de la aceste considerente, subsemnații membri ai comitetului ales la adunarea publică ţinută la 28 septembrie 1864 la St. Martin's Hall din Londra au făcut demersurile necesare pentru întemeierea Asociaţiei Internaţionale a Muncitorilor.

Marx, *Statutul provizoriu al Asociaţiei Internaţionale a Muncitorilor* (1864); vol. 16, p. 15—16.

Dacă conspiră, clasa muncitoare — care formează marea majoritate a oricărei naţiuni, care creează toate avuţiile naţiunii respective şi în numele căreia înseşi clasele *uzurpatoare* caută să-şi camufleze dominaţia — conspiră deschis, aşa cum soarele conspiră împotriva întunericului, pe deplin conştientă că în afară de ea nu poate exista nici o altă putere *legitimă.*

Marx *[Declaraţia Consiliului General al Asociaţiei Internaţionale a Muncitorilor cu privire la persecuţiile împotriva membrilor secţiilor franceze]* (1870); vol. 16, p. 456.

Pînă acum am pornit de la presupunerea că *ziua de muncă* are anumite limite. Dar ziua de muncă ca atare nu are limite constante. Tendinţa permanentă a capitalului este de a o prelungi pînă la ultima limită fizică posibilă, deoarece, pe măsură ce creşte durata zilei de muncă, creşte şi supramunca, prin urmare şi profitul creat de ea. Cu cît capitalul reuşeşte să prelungească mai mult ziua de muncă, cu atît este mai mare cantitatea de muncă a altuia pe care şi-o însuşeşte. [...]

Atunci cînd muncitorii luptă pentru reducerea zilei de muncă la mărimea ei raţională de mai înainte, sau

— acolo unde nu pot impune stabilirea prin lege a unei zile de muncă normale — cînd caută să preîntîmpine munca excesivă printr-o majorare a salariului, majorare care să fie nu numai proporţională cu timpul de muncă suplimentar ce le este stors, ci mai mare, ei nu fac decît să-şi îndeplinească o datorie faţă de ei înşişi şi faţă de urmaşii lor. Ei nu fac decît să pună stavilă abuzurilor tiranice ale capitalului. Timpul este spaţiul în care se desfăşoară dezvoltarea omului. Un om care nu dispune de nici un moment liber, a cărui viaţă întreagă — dacă nu socotim pauzele determinate de necesităţile pur fizice, pentru somn, mese etc. — este absorbită de munca pentru capitalist ajunge într-o situaţie mai proastă decît a unei vite de povară. Istovit fiziceşte şi abrutizat spiritualiceşte, el nu este decît o maşină care produce avuţii pentru alţii. Or, întreaga istorie a industriei moderne arată că, dacă nu este împiedicat, capitalul tinde să aducă, fără milă şi cruţare, întreaga clasă muncitoare la această stare de extremă degradare.

Marx, *Salariu, preţ şi profit* (1865); vol. 16, p. 152—154.

...întreaga dezvoltare a industriei moderne face ca balanţa să se încline tot mai mult în favoarea capitalistului şi în dauna muncitorului şi că, prin urmare, tendinţa generală a producţiei capitaliste este nu de a ridica nivelul mediu al salariilor, ci de a-l coborî, adică de a reduce în măsură mai mare sau mai mică *valoarea muncii* pînă la *limita ei minimă*. Dar, dacă *lucrurile* din actualul sistem au această tendinţă, înseamnă oare că clasa muncitoare trebuie să renunţe la lupta împotriva silniciilor capitalului şi să abandoneze încercările ei de a folosi posibilităţile existente pentru a-şi îmbunătăţi vremelnic situaţia ? Dacă muncitorii ar proceda astfel, ei ar degenera, transformîndu-se într-o masă amorfă de bieţi pauperi pentru care nu mai există nici o salvare... Sper că am reuşit să demonstrez că lupta muncitorilor pentru un nivel corespunzător al salariilor este indisolubil legată de întregul sistem al muncii salariate, că în 99 de cazuri din 100 eforturile depuse de muncitori pentru majorarea salariilor nu sînt decît eforturi pentru menţinerea retribuirii existente a valorii muncii şi că necesitatea de a lupta împotriva capitalistului, pentru preţul muncii este determinată de situaţia muncitorilor, care îi sileşte să se ofere pe ei înşişi ca pe o marfă. Dacă în conflictele lor zilnice cu capitalul muncitorii ar ceda în mod laş, ei ar pierde, fără îndoială, orice posibilitate de a porni o mişcare mai largă.

Totodată, chiar dacă facem cu totul abstracţie de aservirea generală a muncitorilor pe care o implică sistemul muncii salariate, clasa muncitoare nu trebuie sa supraestimeze rezultatele acestor lupte de zi cu zi. Ea nu trebuie să uite că în această luptă de zi cu zi se ridică numai împotriva consecinţelor, şi nu împotriva cauzelor care generează aceste consecinţe ; că ea nu face decît să încetinească mişcarea descendentă, dar nu schimbă direcţia acestei mişcări ; că foloseşte numai paleative, dar nu vindecă boala. De aceea, muncitorii nu trebuie să se mărginească exclusiv la aceste inevitabile lupte de guerilă, care sînt în permanenţă generate de ofensiva capitalului care nu conteneşte niciodată sau de oscilaţiile pieţei. Ei trebuie să înţeleagă că actualul sistem, cu toată mizeria pe care o aduce cu sine, creează, totodată, *condiţiile materiale* şi formele sociale necesare pentru o transformare economică a societăţii. În locul devizei *conservatoare: „Un salariu echitabil pentru o zi de muncă echitabilă !"*, muncitorii trebuie să înscrie pe stindardul lor lozinca *revoluţionară: „Jos sistemul muncii salariate !"*

Marx, *Salariu, preţ şi profit* (1865); vol. 16, p. 161—162.

În primul rînd se înțelege de la sine că toată viața sa muncitorul nu este nimic altceva decît forță de muncă, prin urmare că tot timpul său disponibil reprezintă în mod natural și de drept timp de muncă, aparține, așadar, autovalorificării capitalului. Timpul necesar omului pentru cultură, dezvoltare spirituală, îndeplinirea unor funcții sociale, pentru relații sociale, jocul liber al forțelor vitale fizice și intelectuale, repausul de duminică — chiar dacă e vorba de țara celor care țin cu sfințenie duminica — nu-i decît aiureală curată! Dar în goana sa oarbă și nesățioasă după supramuncă, capitalul depășește nu numai limitele maxime morale, dar și pe cele pur fizice ale zilei de muncă. El uzurpă timpul necesar pentru creșterea, dezvoltarea și conservarea sănătății corpului. El fură timpul destinat asimilării de aer curat și de lumină solară. El ciupește din timpul pentru masă și, dacă se poate, înglobează masa în însuși procesul de producție, încît muncitorul, simplu mijloc de producție, este alimentat cu mîncare la fel cum cazanul este alimentat cu cărbune sau mașinile cu seu ori ulei. Somnul sănătos, necesar pentru acumularea, reînnoirea și împrospătarea forței vitale, capitalul îl reduce la atîtea ore de amorțire cîte sînt indispensabile pentru reanimarea unui organism complet epuizat. În loc ca menținerea în stare normală a forței de muncă să determine limita zilei de muncă, dimpotrivă, maxima cheltuire posibilă de forță de muncă în decursul unei zile este aceea care determină limita timpului de repaus al muncitorului, oricît de nesănătoasă, de forțată și de chinuitoare ar fi această cheltuire. Capitalul nu se sinchisește de durata vieții forței de muncă. Ceea ce îl interesează este numai și numai maximul de forță de muncă susceptibil de a putea fi pus în funcțiune într-o zi de muncă. Această țintă el și-o atinge prin reducerea duratei forței de muncă, așa cum un agricultor hrăpăreț obține o recoltă mai bogată sleind fertilitatea solului.

Producția capitalistă, care, în esență, constituie producție de plusvaloare, absorbire de supramuncă, produce deci, prin prelungirea zilei de muncă, nu numai degenerarea forței de muncă omenești, căreia i se răpesc condițiile normale de dezvoltare și de activitate atît morale cît și fizice. Ea produce epuizarea și nimicirea timpurie a însăși forței de muncă. Ea prelungește timpul de producție al muncitorului înăuntrul unui termen dat, scurtîndu-i durata vieții.

Marx, *Capitalul* vol. I (publ. 1867); vol. 23, p. 275—276.

În cadrul producției capitaliste, dezvoltarea forței productive a muncii are drept scop să reducă acea parte a zilei de muncă în decursul căreia muncitorul trebuie să muncească pentru sine, prelungind tocmai astfel cealaltă parte a zilei de muncă, în decursul căreia el poate munci gratuit pentru capitalist.

Marx, *Capitalul* vol. I (publ. 1867); vol. 23, p. 332.

Pretutindeni masele largi ale clasei muncitoare au decăzut tot mai mult, cel puțin în aceeași măsură în care clasele suprapuse au urcat scara socială. Și astfel, în toate țările Europei a devenit acum un adevăr, evident pentru orice minte lipsită de prejudecăți și contestat numai de niște oameni interesați să legene pe alții în iluzii deșarte, că nici perfecționarea mașinilor, nici aplicarea științei în producție, nici îmbunătățirea mijloacelor de comunicație, nici noile colonii, nici emigrările, nici deschiderea de noi piețe, nici libertatea comerțului și nici toate acestea luate la un loc nu pot înlătura mizeria maselor muncitoare, ci că, dimpotrivă, pe temeliile vicioase de astăzi orice nouă dezvoltare a forței productive a muncii trebuie să ducă inevitabil la adîncirea contras-

telor sociale și la ascuțirea antagonismelor sociale. În timpul acestei „epoci amețitoare“ de progres economic, *moartea prin inaniție* s-a ridicat aproape la rangul unei instituții sociale în capitala imperiului britanic. [...]

După o luptă de 30 de ani, dusă cu o tenacitate admirabilă, clasa muncitoare engleză, folosind discordia momentană dintre aristocrația funciară și cea financiară, a reușit să impună *legea cu privire la ziua de muncă de 10 ore*. [...]

Lupta pentru limitarea prin lege a zilei de muncă a fost dusă cu o înverșunare cu atît mai mare, cu cît, abstracție făcînd de burghezia lacomă care intrase în panică, era vorba de fapt de marea dispută dintre dominația oarbă a legii cererii și ofertei, care stă la baza economiei politice a burgheziei, și producția socială dirijată de previziunea socială, care stă la baza economiei politice a clasei muncitoare. De aceea legea cu privire la ziua de muncă de 10 ore n-a fost numai o mare cucerire practică; ea a însemnat victoria unui principiu. Pentru prima oară economia politică a burgheziei a capitulat în văzul tuturor în fața economiei politice a clasei muncitoare.

Marx, *Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor* (1864); vol. 16, p. 9—11.

Prejudiciind grav sistemul nervos, munca la mașină suprimă totodată jocul multilateral al mușchilor și zădărnicește orice activitate fizică sau intelectuală liberă. Chiar și înlesnirile aduse muncii devin un mijloc de tortură, deoarece mașina nu-l eliberează pe muncitor de muncă, ci golește munca de conținut. Orice producție capitalistă, în măsura în care nu este numai proces de muncă, ci totodată proces de valorificare a capitalului, are drept trăsătură caracteristică faptul că nu muncitorul folosește

condițiile de muncă, ci, invers, condițiile de muncă îl folosesc pe muncitor; această inversare devine însă o realitate palpabilă din punct de vedere tehnic abia odată cu dezvoltarea mașinilor. Prin transformarea sa într-un automat, mijlocul de muncă i se opune în însuși procesul de muncă în calitate de capital, în calitate de muncă moartă, care domină și stoarce forța de muncă vie. Separarea potențialului intelectual al procesului de producție de munca fizică și transformarea lui în putere a capitalului asupra muncii se desăvîrșește, cum am arătat mai înainte, în marea industrie organizată pe baza mașinilor. Iscusința parțială a muncitorului individual depersonalizat care lucrează la mașină dispare ca ceva derizoriu în fața științei, a imenselor forțe ale naturii și a muncii sociale de masă, care sînt întruchipate în sistemul mașinist și care alcătuiesc împreună cu aceasta puterea stăpînului *(master)*.

Marx, *Capitalul* vol. I (publ. 1867); vol. 23, p. 431—432.

Nu încape nici o îndoială că mașina în sine nu poartă nici o răspundere pentru „eliberarea“ muncitorilor de mijloacele de subzistență. Ea ieftinește și sporește produsul în ramura pe care pune stăpînire și pentru moment lasă neschimbată cantitatea de mijloace de subzistență produsă în alte ramuri industriale. După introducerea mașinilor, societatea posedă deci pentru muncitorii înlăturați tot atîtea mijloace de subzistență sau mai multe ca înainte, abstracție făcînd cu totul de partea enormă din produsul anual irosit de cei care nu muncesc. Și aceasta este *pointe* * apologeticii economiștilor! Contradicțiile și antagonismele inseparabile de folosirea capitalistă a mașinilor nu există, deoarece nu decurg din mașinile însesi, ci din folosirea lor capitalistă! Așadar, întrucît

* Poanta (fr.).

mașina, privită în sine, reduce timpul de muncă, în timp ce folosirea ei capitalistă prelungește ziua de muncă, întrucît în sine ușurează munca, iar folosirea ei capitalistă sporește intensitatea muncii, întrucît, în sine, ea constituie o victorie a omului asupra forțelor naturii, iar folosirea ei capitalistă subjugă pe om forțelor naturii, întrucît, în sine, sporește avuția producătorului, în timp ce folosirea ei capitalistă îl pauperizează etc., economistul burghez declară pur și simplu că, privind mașina în sine, toate aceste contradicții evidente se dovedesc a fi doar o simplă aparență a realității de toate zilele, iar în sine, deci și în teorie, ele nici nu există. Astfel el scapă de orice bătaie de cap și pe deasupra îi atribuie adversarului său prostia de a combate nu folosirea capitalistă a mașinii, ci mașina însăși.

Marx, *Capitalul* **vol. I (publ. 1867) ; vol. 23, p. 450.**

Un fapt deosebit de important caracterizează acest secol al XIX-lea în care trăim, un fapt pe care nimeni nu îndrăznește să-l tăgăduiască. Pe de o parte, au fost trezite la viață forțe industriale și științifice pe care nici una din epocile precedente din istoria omenirii nu și le-a putut imagina. Pe de altă parte, există simptome ale unei decadențe care depășește cu mult toate grozăviile cunoscute din istoria ultimei perioade a imperiului roman.

În zilele noastre, fiecare lucru, pare-se, generează contrarul său. Vedem că mașinile, dotate cu miraculoasa capacitate de a reduce munca omenească și de a o face mai rodnică, îi condamnă pe muncitori la foamete și istovire. Noile izvoare ale bogăției se transformă printr-o ciudată fatalitate în izvoare ale mizeriei. Victoriile tehnicii par a fi cumpărate cu prețul degradării morale. Se pare că, pe măsură ce omenirea supune natura, omul devine sclavul altui om sau al propriei lui josnicii. Chiar și lumina pură

a științei pare că nu poate străluci decît pe fondul întunecat al ignoranței. Toate invențiile noastre și tot progresul nostru par să ducă la un singur rezultat : să doteze forțele materiale cu viață spirituală și să reducă viața omenească la o simplă forță materială. Acest antagonism dintre industrie și știința modernă, pe de o parte, și mizeria și decadența modernă, pe de altă parte, acest antagonism dintre forțele de producție și relațiile sociale din epoca noastră este un fapt evident, copleșitor și incontestabil. Unii deplîng, poate, toate acestea, alții ar dori, poate, să scape de cuceririle tehnicii moderne pentru a scăpa astfel de conflictele moderne ; sau își imaginează, poate, că un progres atît de remarcabil în industrie trebuie neapărat completat de un regres tot atît de remarcabil în politică. Noi însă nu ne lăsăm înșelați în ceea ce privește caracterul spiritului perfid care se manifestă necontenit în toate aceste contradicții. Știm că, pentru a funcționa bine, noile forțe ale societății au nevoie de un singur lucru : de oameni noi, care să știe să le stăpînească — și aceștia sînt muncitorii.

Muncitorii sînt, ca și mașinile, o invenție a vremurilor noastre. [...] Muncitorii englezi sînt primii născuți ai industriei moderne. Ei nu vor fi, desigur, ultimii care vor sprijini revoluția socială generată de această industrie — revoluție care va însemna eliberarea propriei lor clase în întreaga lume și care va avea un caracter tot atît de universal ca și dominația capitalului și sclavia muncii salariate. Cunosc luptele eroice duse de clasa muncitoare engleză începînd de la mijlocul secolului trecut, lupte care, deși sînt învăluite în umbră și istoricii burghezi le-au trecut sub tăcere, nu sînt mai puțin glorioase.

În evul mediu exista în Germania un tribunal secret, denumit „Femgericht“, care răzbuna nelegiuirile săvîrșite de clasa dominantă. Dacă o casă era însemnată cu o cruce roșie, se știa că proprietarul ei era condamnat de „Feme“.

Acum toate casele din Europa sînt însemnate de misterioasa cruce roșie. Istoria este judecătorul, iar proletariatul executorul sentinței.

Marx, *Cuvîntare rostită la aniversarea gazetei „The People's Paper"* (1856) ; vol. 12, p. 3—5.

Muncitorul nu este liber în acțiunile sale. De cele mai multe ori el este chiar prea ignorant pentru a putea înțelege adevăratele interese ale copilului său sau condițiile normale de dezvoltare a omului. Partea cea mai înaintată a clasei muncitoare este însă pe deplin conștientă că viitorul clasei ei, prin urmare și viitorul omenirii, depinde întru totul de educarea tinerei generații de muncitori. Ea știe că în primul rînd copiii și adolescenții trebuie feriți de urmările nefaste ale actualului sistem. Acest lucru se poate realiza numai pe calea transformării *conștiinței sociale într-o forță socială,* iar în condițiile date, aceasta se poate dobîndi numai prin intermediul *legilor generale,* aplicate de puterea de stat. Impunînd asemenea legi, clasa muncitoare nu contribuie nicidecum la consolidarea puterii guvernului. Dimpotrivă, ea transformă puterea care astăzi este folosită împotriva ei într-o armă a ei. Ea obține printr-un act legislativ general ceea ce zadarnic ar încerca să realizeze prin numeroase eforturi individuale izolate.

Pornind de la acest punct de vedere, declarăm că nici părinților și nici patronilor nu trebuie să li se îngăduie să folosească munca copiilor și adolescenților decît atunci cînd aceasta este îmbinată cu educația.

Prin educație înțelegem trei lucruri :

În primul rînd : *educația intelectuală.*

În al doilea rînd : *educația fizică,* așa cum se face în școlile de gimnastică și prin exercițiile militare.

În al treilea rînd : *învățămîntul tehnic,* care inițiază copilul și adolescentul în principiile de bază ale tuturor proceselor de producție și îi deprind, în același timp, să mînuiască cele mai elementare unelte folosite în toate ramurile de producție.

Marx, *Instrucțiuni pentru delegații Consiliului Central provizoriu în legătură cu diferite probleme* (1866) ; vol. 16, p. 206—207.

Interzicerea în general a muncii copiilor este incompatibilă cu existența marii industrii, și de aceea nu e decît un simplu deziderat pios.

Aplicarea acestei măsuri — dacă ar fi posibilă — ar fi reacționară, fiindcă îmbinarea timpurie a muncii productive cu învățămîntul școlar, concomitent cu o reglementare strictă a timpului de muncă după vîrstă și alte măsuri preventive pentru ocrotirea copiilor, este unul din mijloacele cele mai puternice de transformare a societății actuale.

Marx, *Critica Programului de la Gotha* (1875) ; vol. 19, p. 33.

Din fericire, masa de muncitori nu poate fi demoralizată. Munca fizică este marele antidot împotriva oricărei infecții sociale.

Marx, Scrisoarea către François Lafargue din 12 noiembrie 1866 ; vol. 31, p. 486.

...într-o societate ca a noastră [...] nici un om *nu este sigur* de existența lui, de situația lui...

Marx, *Comunismul ziarului Rheinischer Beobachter* (1847) ; vol. 4, p. 196.

Noţiunea de muncitor liber presupune *pauperul*, un pauper virtual. Prin condiţiile sale economice, el reprezintă doar *o forţă de muncă vie*, deci înzestrată şi cu trebuinţe vitale. Muncitorul este întruchiparea nevoii omnilaterale fără a avea, ca forţă de muncă, condiţiile obiective necesare pentru realizarea acesteia. Capitalistul dacă nu are nevoie de supramunca muncitorului, acesta din urmă nu-şi poate efectua nici munca necesară, nu-şi poate produce mijloacele de subzistenţă. El nu le poate obţine prin intermediul schimbului, ci datorită faptului că unii oameni se milostivesc şi îi dau o parte din venitul lor. Ca muncitor el poate trăi numai dacă îşi schimbă forţa de muncă pe partea de capital care alcătuieşte fondul muncii. Acest schimb este legat de condiţii accidentale *pentru muncitor*, care nu au nimic comun cu fiinţarea sa *organică*. El, muncitorul, este deci, [un *pauper* virtual].

Marx, *Bazele criticii economiei politice*, vol. II (Ciorna din 1857—1858) ; Ed. 1974, p. 91.

Economia politică de pînă acum, pornind de la faptul *bogăţiei*, pe care mişcarea proprietăţii private o creează, chipurile, pentru *popoare*, ajunge la consideraţii care fac apologia proprietăţii private. [...] Prima critică a proprietăţii private porneşte, fireşte, de la faptul în care esenţa plină de contradicţii a acestei proprietăţi private se manifestă în forma cea mai palpabilă, cea mai flagrantă şi de-a dreptul revoltătoare pentru sentimentul omului : de la faptul sărăciei, al mizeriei.

Marx şi Engels, *Sfînta familie* (1844) ; vol. 2, p. 37—38 [Marx].

„Grija“ nu e altceva decît starea de teamă şi de apăsare sufletească care în mediul mic-burghez însoţeşte în mod necesar munca, activitatea jalnică pentru asigurarea

unui cîştig jalnic. „Grija“ prosperă, în forma ei cea mai pură, în viaţa bravului *bürger* german, la care are un caracter cronic şi este întotdeauna „identică cu ea însăşi“, jalnică şi demnă de dispreţ, în timp ce mizeria proletariatului îmbracă o formă acută, violentă, îl împinge la o luptă pe viaţă şi pe moarte, îl revoluţionează şi de aceea generează nu „grijă“, ci pasiune.

Marx şi Engels, *Ideologia germană* (1845—1846) ; vol. 3, p. 215.

În toate perioadele istoriei, imensa majoritate a oamenilor au servit într-o formă sau alta drept simple instrumente pentru îmbogăţirea unui pumn de privilegiaţi. În trecut însă, acest sistem de a suge sîngele poporului a fost întotdeauna promovat sub paravanul diferitelor pretexte morale, religioase şi politice ; preoţi, filozofi, jurişti şi oameni de stat spuneau poporului că el este sortit să îndure mizeria şi foamea spre binele lui şi pentru că aceasta este voia lui Dumnezeu. Acum, dimpotrivă, liber-schimbiştii declară cu impertinenţă : „Voi, muncitorii, sînteţi sclavi, şi sclavi veţi rămîne pentru că numai mulţumită sclaviei voastre ne putem spori avuţia şi numai astfel putem noi trăi în prosperitate, pentru că noi, clasa dominantă a acestei ţări, nu vom putea să dominăm mai departe dacă voi veţi înceta să fiţi sclavi“. Aşadar, taina asupririi a fost acum, în sfîrşit, dezvăluită ; acum, datorită liber-schimbiştilor, poporul poate, în sfîrşit, să-şi înţeleagă limpede poziţia ; acum, în sfîrşit, chestiunea este pusă direct şi fără echivoc : *noi sau voi !* Şi, de aceea, aşa cum preferăm duşmanul făţiş falsului prieten, aşa îl preferăm pe liber-schimbistul impertinent făţarnicului aristocrat-filantrop...

Engels, *Problema zilei de muncă de zece ore* (1850) ; vol. 7, p. 244—245.

Muncitorul, umilit, călcat în picioare, distrus din punct de vedere fizic și pustiit din punct de vedere spiritual de către clasa arogantă a fabricanților iubitori de arginți, acest muncitor și-ar merita pe deplin soarta dacă nu i s-ar urca sîngele în obraz ori de cîte ori i se spune foarte calm că este condamnat să fie pe veci o mașină, un lucru de care stăpînul lui poate dispune după bunul său plac, spre o mai mare glorie a capitalului și acumularea lui mai rapidă, ori de cîte ori i se spune că numai cu această condiție poate fi asigurată „măreția țării sale“ și existența însăși a clasei muncitoare. Dacă nu ar exista acest sentiment de revoltă pasionată, revoluționară, nu ar exista nici o speranță de eliberare a proletariatului.

Engels, *Problema zilei de muncă de zece ore* (1850); vol. 7, p. 244.

Muncitori din Anglia! Dacă pe voi, pe soțiile voastre și pe copiii voștri vă așteaptă din nou „capcana“ zilei de muncă de 13 ore, nu desperați. Trebuie să beți pînă la fund acest pahar, oricît ar fi el de amar. Cu cît veți trece mai repede prin asta, cu atît va fi mai bine. Aroganții voștri stăpîni, puteți fi siguri, și-au săpat propriul lor mormînt obținînd, ceea ce numesc ei o „victorie“ asupra voastră. Anularea în fapt a legii cu privire la ziua de muncă de zece ore este un eveniment care va face ca ceasul eliberării voastre să sune mult mai curînd. Frații voștri, muncitorii francezi și germani, nu s-au mulțumit niciodată cu revendicarea zilei de muncă de zece ore. Ei au năzuit întotdeauna la *eliberarea deplină de tirania capitalului*. Iar voi, care, sub raportul tehnicii, al calității profesionale și al numărului, aveți mult mai multe posibilități de a vă elibera și de a produce o cantitate suficientă de bunuri pentru voi toți, *voi, desigur, nu vă veți mulțumi cu niște pomeni mărunte*. De aceea, nu mai cereți „măsuri de protecție a muncii“, ci porniți cu curaj la lupta imediată pentru *dominația politică și socială a proletariatului, care vă va da posibilitatea să luați voi înșivă măsuri pentru protecția muncii voastre.*

Engels, *Problema zilei de muncă de zece ore* (1850); vol. 7, p. 250.

Cu greu ne putem închipui un caz mai îngrozitor. Un om sănătos, cu o conștiință destul de robustă, în floarea vîrstei, pelerinajul lui atît de lung și de chinuitor de la Londra la Stoney-Stratford, desperarea cu care implora ajutor „*civilizației*“ înconjurătoare, cele șapte zile de post, cruzimea semenilor care l-au lăsat în voia soartei, peregrinările lui în căutare de adăpost, alungarea lui dintr-un loc în altul, neomenia împinsă la extrem a individului cu numele de Slade și moartea resemnată, tristă a omului complet sleit de puteri — iată un tablou care e destul de zguduitor pentru a ne da mult de gîndit.

Nu încape îndoială că el a încălcat dreptul de proprietate cînd a căutat adăpost sub șopron și în șura părăsită!!!

Marx, *Un caz de moarte prin inaniție* (1853); vol. 8, p. 530—531.

Pe continent spînzurătorile, împușcările și deportările sînt la ordinea zilei. Dar și călăii, ale căror fapte sînt adînc întipărite în conștiința întregii lumi civilizate, fac și ei parte din ființele care pot fi prinse și spînzurate. În același timp, în Anglia acționează și un despot invizibil, insesizabil și tainic, care, cînd lucrurile ajung la limită, condamnă pe indivizi la cea mai teribilă dintre morți și, îndeplinindu-și în tăcere opera de fiecare zi, izgonește neamuri și clase întregi de pe pămîntul strămoșilor lor, ca îngerul care, cu spada sa de foc, a izgonit pe Adam din rai. În forma ei mai recentă, activitatea acestui despot social in-

vizibil poartă denumirea de *emigrație forțată*, iar în prima ei formă denumirea de *moarte prin inaniție*.

La Londra, în cursul acestei luni, s-au înregistrat noi cazuri de persoane moarte prin inaniție. Amintesc numai de Mary Ann Sandry, în vîrstă de 43 de ani, care a murit în Coal-lane, Shadwell, Londra. D-l Thomas Peene, medicul care a asistat la ancheta judecătorului de instrucție, a stabilit că decedata a murit de foame și de frig. Ea zăcea pe un braț de paie fără nici un fel de cuvertură. Camera era complet lipsită de mobilă, nu se vedea nici urmă de combustibil și de alimente. Pe podeaua goală stăteau cinci copilași zgribuliți, care plîngeau de foame și de frig lîngă corpul neînsuflețit al mamei.

Marx, *Moarte prin inaniție* (1853) ; vol. 8, p. 577—578.

Începînd din 1891, foametea a atins proporții uriașe prin numărul victimelor, iar în 1897 perioadele de foamete au început să se succeadă aproape neîntrerupt. În 1892, Tolstoi spunea cu o ironie usturătoare că „parazitul se pregătește să hrănească planta din a cărei sevă se hrănește". Aceasta era, într-adevăr, o idee absurdă. Astăzi vremurile s-au schimbat, și, o dată cu transformarea foametei într-o stare normală la sate, despre parazitul nostru se poate spune nu atît că este preocupat de ideea utopică de a da mîncare țărănimii prădate, cît că declară chiar această idee drept o crimă de stat. Scopul a fost atins : uriașa foamete de azi are loc în condițiile unei tăceri mormîntale, neobișnuite chiar la noi. Nu se aud gemetele țăranilor înfometați, nu există încercări de inițiativă obștească în lupta împotriva foametei, ziarele nu suflă nici un cuvînt cu privire la ceea ce se petrece în țară.

Lenin, *Semnele falimentului* (1902) ; vol. 6, p. 274.

Toate discuțiile despre „ajutorarea" țăranilor, despre „îmbunătățirea" situației lor, despre „sprijinirea" eforturilor lor de a dobîndi pămînt, și alte discuții de acest fel, îndrăgite de moșieri și de funcționari, nu sînt decît simple tertipuri și vorbărie goală, din moment ce se ocolește *problema fundamentală :* menținerea sau desființarea proprietății funciare moșierești.

[...] Chinurile unei morți lente prin înfometare — iată ce înseamnă pentru țărani menținerea proprietății funciare moșierești.

Lenin, *Proiect de cuvîntare în Duma a II-a de stat* (1907) ; vol. 15, p. 137.

O luptă eficientă împotriva foametei nu poate fi concepută fără lichidarea lipsei de pămînt a țăranilor, fără ușurarea poverii impozitelor care apasă asupra țăranilor, fără ridicarea nivelului lor cultural, fără o schimbare radicală a situației lor sub raportul drepturilor, fără confiscarea pămînturilor moșierești — *fără revoluție.*

Lenin, *Foametea și Duma ultrareacționară* (1911) ; vol. 21, p. 125.

Trebuie oare să îndurăm asuprirea iobăgiștilor epigoni, să răbdăm fără crîcnire batjocura și ocara funcționarilor țariști și să murim cu sutele de mii și milioanele de chinurile foametei, de bolile pricinuite de foamete și de neagra mizerie, sau să murim luptînd împotriva monarhiei țariste și a Dumei țarului și moșierilor, pentru a cuceri o viață cît de cît suportabilă și omenească pentru copiii noștri ?

Iată întrebarea pe care vor trebui să și-o pună în curînd țăranii din Rusia. [...] Nu cu pomeni se va tămădui țărănimea de mizeria în care se zbate, nu pomenile vor

scăpa pe țărani de foamete. Nu de pomană au nevoie țăranii, ci de pămîntul pe care, veacuri de-a rîndul, l-au stropit cu sudoarea și cu sîngele lor.

Lenin, *Platforma electorală a P.M.S.D.R.* (1912); vol. 12, p. 190.

O populație de 30.000.000 de oameni a fost lovită mai crunt ca niciodată. Țăranii își vînd pe un preț de nimic loturile, vitele și tot ce se poate vinde. Își vînd fetele, întorcîndu-se la cele mai nefaste vremuri ale sclaviei. Nenorocirea care s-a abătut asupra poporului dezvăluie dintr-o dată adevăratul fond al întregii noastre orînduiri sociale „civilizate": sub o altă formă, cu un alt înveliș, la un alt nivel de „cultură", această orînduire este *vechea sclavie,* sclavia milioanelor de oameni ai muncii, care asigură bogăția, luxul și parazitismul celor zece mii „de sus". O muncă de ocnași, munca de totdeauna a sclavilor, și o totală nepăsare a bogaților față de soarta sclavilor: altădată sclavii erau ținuți să flămînzească de-a dreptul, femeile le erau luate în mod fățiș pentru haremul boierului, sclavii erau schingiuiți în văzul tuturor. Acum țăranii au fost jefuiți cu ajutorul tuturor subterfugiilor, cuceririlor și realizărilor civilizației, au fost jefuiți în așa fel încît îndură foamea cea mai cruntă, mănîncă lobodă, bulgări de pămînt în loc de pîine, bolesc de scorbut și se sting în chinuri. Iar moșierii ruși, în frunte cu Nicolae al II-lea, și capitaliștii ruși adună milioanele cu lopata: proprietarii localurilor de distracții din capitale spun că de multă vreme nu le-a mers așa de bine ca acum. De mult nu s-a mai văzut o etalare atît de nerușinată și dezmățată a luxului ca acum în marile orașe.

De ce s-a menținut în Rusia, și numai în Rusia, acest fenomen al revenirii periodice a foametei, caracteristic evului mediu, alături de progresul cel mai modern al civilizației? Pentru că noul vampir, capitalul, se apropie de țăranii ruși într-o vreme cînd ei sînt încă legați de mîini și de picioare de moșierii iobăgiști, de absolutismul țarist, moșieresc, iobăgist. Jefuiți de moșieri, oprimați de samavolnicia funcționarilor, prinși în plasa interdicțiilor, șicanelor și violențelor polițienești, încătușați de ohrana modernă a strajnicilor, popilor, zemski nacealnicilor, țăranii sînt tot atît de lipsiți de apărare împotriva calamităților naturale și împotriva capitalului ca și sălbaticii din Africa. Numai în țările populate de sălbatici se mai poate întîlni o mortalitate atît de ridicată provocată de foamete ca în Rusia secolului al XX-lea.

Lenin, *Foametea* (1912); vol. 21, p. 206—207.

Statul rus irosește sute de milioane pentru întreținerea funcționarilor, a poliției, pentru cheltuieli militare etc., iar pe învățătorii din școlile elementare îi condamnă la foamete. Burghezia nutrește „simpatie" față de învățămîntul public, dar cu condiția ca învățătorii să trăiască mai rău decît servitorii din casele boierilor și ale bogătașilor...

Lenin, *Viața de mizerie a învățătorilor* (1913); vol. 24, p. 213.

Societatea capitalistă de astăzi ascunde în sînul ei numeroase cazuri de mizerie și asuprire care te izbesc la prima vedere. Familii fărîmițate de tîrgoveți, meșteșugari, muncitori, funcționari particulari și mici slujbași de stat trăiesc într-o mizerie de nedescris, scoțînd-o cu greu la capăt chiar și în vremurile *cele mai bune*. Milioane și milioane de femei din asemenea familii trăiesc o viață de „sclave casnice" (sau, mai bine zis, se canonesc), strădu-

indu-se să-și hrănească și să-și îmbrace familia din bani puțini, cu prețul unor eforturi desperate de zi cu zi, făcînd „economie" la orice, în afară de propria lor muncă.

Din rîndurile acestor femei își recrutează cu predilecție capitalul lucrătoare la domiciliu, gata „să cîștige suplimentar", pentru ele și pentru familiile lor, o bucată de pîine în schimbul unei retribuții monstruos de scăzute. Tot din rîndurile lor își aleg capitaliștii din toate țările (asemenea proprietarilor de sclavi din antichitate și moșierilor feudali din evul mediu) cîte amante doresc, la prețul cel mai „convenabil". Și nici o „virtuoasă indignare" (în 99% din cazuri fățarnică) pe tema prostituției nu va putea face nimic împotriva acestui comerț cu trupul femeii: atîta timp cît există robie salariată va exista în mod inevitabil și prostituție.

Lenin, *Capitalismul și munca femeii* (1913); vol. 23, p. 143.

Conștiința clasei muncitoare nu poate fi o conștiință cu adevărat politică dacă muncitorii nu sînt deprinși să reacționeze la absolut *toate* cazurile de samavolnicie și asuprire, de violență și abuz, *oricare ar fi clasele* care ar avea de suferit de pe urma acestor cazuri, și totodată să reacționeze tocmai din punctul de vedere social-democrat, și nu din vreun alt punct de vedere.

Lenin, *Ce-i de făcut?* (1901—1902); vol. 6, p. 67.

...idealul de social-democrat nu trebuie să fie un secretar de *trade-union*, ci *un tribun al poporului*, care să știe să reacționeze la toate manifestările de samavolnicie și de asuprire, oriunde s-ar produce, oricare ar fi pătura sau clasa care ar avea de suferit de pe urma lor, care să știe să sintetizeze toate aceste manifestări, înfățișînd un singur tablou al samavolniciei polițienești și al exploatării

capitaliste, care să știe să se folosească de orice fapt mărunt, pentru a-și expune *în fața tuturor* convingerile socialiste și revendicările democratice, pentru a arăta absolut *tuturor* însemnătatea istorică mondială a luptei de eliberare a proletariatului.

Lenin, *Ce-i de făcut?* (1901—1902); vol. 6, p. 78.

Indiferența politică înseamnă săturare politică. „Nepăsător", „indiferent" față de o bucată de pîine este cel sătul; flămîndul însă va fi totdeauna „partinic" cînd este vorba de o bucată de pîine. Cînd omul vădește „nepăsare și indiferență" față de bucata de pîine nu înseamnă că omul n-a avut nevoie de pîine, ci că a avut întotdeauna pîinea asigurată, că n-a dus niciodată lipsă de pîine, că s-a aciuat temeinic în „partidul" celor sătui. Nepartinitatea în societatea burgheză nu este decît expresia ipocrită, camuflată, pasivă a apartenenței la partidul celor sătui, la partidul celor care domină, la partidul exploatatorilor.

Nepartinitatea este o idee burgheză. Partinitatea este o idee socialistă.

Lenin, *Partidul socialist și revoluționarismul fără partid* (1905); vol. 12, p. 132—133.

„Toate roțile se vor opri dacă așa vor voi brațele tale vînjoase", spune, referindu-se la clasa muncitoare, un cîntec al muncitorilor germani. Și, într-adevăr, fabricile, uzinele, moșiile, mașinile, căile ferate etc. etc. — toate acestea sînt parcă roțile unui singur mecanism uriaș; acest mecanism extrage diferite produse, le prelucrează și le transportă unde trebuie. Întreg acest mecanism este pus în mișcare de *muncitor*, care lucrează pămîntul, extrage minereu, produce mărfuri în fabrici, construiește case,

ateliere, căi ferate. Cînd muncitorii refuză să lucreze, întreg acest mecanism amenință să se oprească.

Lenin, *Despre greve* (1899) ; vol. 4, p. 286—287.

...Muncitorul nu trebuie să muncească mai mult de 8 ore pe zi, pentru ca să-i rămînă astfel timp pentru odihnă, pentru lărgirea orizontului său, pentru exercitarea drepturilor sale de om, de tată de familie și de cetățean. Trebuie ca salariul muncitorului să nu fie un salariu de mizerie, ci să-i ajungă pentru un trai omenesc, pentru a se putea bucura și el de perfecționările ce se introduc în muncă, și să nu dea exploatatorilor săi tot profitul.

Lenin, *Noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici* (1897) ; vol. 2, p. 289.

...în rîndurile muncitorilor devine tot mai puternică năzuința spre știință și socialism, din mijlocul lor se ridică adevărați eroi, care, cu toate revoltătoarele lor condiții de trai, cu toată munca istovitoare și abrutizantă din fabrică, găsesc în sine destulă tărie de caracter și putere de voință pentru a învăța mereu, cu perseverență, și pentru a deveni social-democrați conștienți, formînd astfel o „intelectualitate muncitorească". În Rusia există deja o „intelectualitate muncitorească", și noi trebuie să depunem toate eforturile ca rîndurile ei să crească necontenit, ca înaltele ei cerințe intelectuale să fie satisfăcute pe deplin, ca din rîndurile ei să iasă conducători ai partidului muncitoresc social-democrat rus

Lenin, *O orientare retrogradă în social-democrația rusă* (1899) ; vol. 4, p. 262—263.

...problema se pune *numai astfel :* ideologie burgheză sau ideologie socialistă. În această privință nu există cale de mijloc (pentru că omenirea n-a elaborat nici un fel de „a treia" ideologie ; și, în general, într-o societate sfîșiată de contradicții de clasă nu poate exista niciodată o ideologie în afară de clase sau deasupra claselor). De aceea *orice* diminuare a ideologiei socialiste, orice *îndepărtare* de ea înseamnă implicit o întărire a ideologiei burgheze.

Lenin, *Ce-i de făcut ?* (1901—1902) ; vol. 6, p. 38.

Trebuie să pregătim oameni care să consacre revoluției nu numai serile libere, ci întreaga lor viață...

Lenin, *Sarcinile vitale ale mișcării noastre* (1900) ; vol. 4, p. 367.

3. COMUNISMUL PREVIZIBIL ŞI NECESAR

Fără îndoială, arma criticii nu poate înlocui critica armelor, forţa materială trebuie răsturnată tot printr-o forţă materială, dar şi teoria devine o forţă materială de îndată ce cuprinde masele. Teoria este capabilă să cuprindă masele de îndată ce face dovada *ad hominem* *, şi ea face dovada *ad hominem* de îndată ce devine radicală. A fi radical înseamnă a merge pînă la rădăcina lucrurilor. Pentru om însă rădăcina este însuşi omul.

Marx, *Contribuţii la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere* (1843—1844) ; vol. 1, p. 420—421.

O revoluţie radicală nu poate fi decît revoluţia unor nevoi radicale...

Marx, *Contribuţii la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere* (1843—1844) ; vol. 1, p. 422.

* ***Argumentum ad hominem*** **— argument care priveşte o anumită persoană (lat.).**

În Franţa este de ajuns să fii ceva pentru a dori să fii totul. În Germania trebuie să fii nimic dacă nu vrei să renunţi la totul. În Franţa, emanciparea parţială este temelia emancipării generale. În Germania, emanciparea generală este *conditio sine qua non* * a oricărei emancipări parţiale. În Franţa, libertatea completă trebuie să fie generată de realitate, iar în Germania de imposibilitatea unei eliberări treptate. În Franţa, fiecare clasă a poporului este un *idealist politic* şi se simte în primul rînd nu ca o clasă aparte, ci ca reprezentantă a nevoilor sociale în general. De aceea rolul de *eliberator* revine pe rînd — printr-o mişcare dramatică — diferitelor clase ale poporului francez, pînă ce vine, în sfîrşit, rîndul unei clase care nu mai realizează libertatea socială pe baza anumitor condiţii care există în afara omului şi care sînt totuşi create de societatea omenească, ci organizează, dimpotrivă, toate condiţiile existenţei omeneşti pe baza libertăţii sociale. În schimb, în Germania, unde viaţa practică este tot atît de lipsită de conţinut spiritual pe cît de ruptă de practică este viaţa spirituală, nici o clasă a societăţii civile nu simte necesitatea unei emancipări generale şi nu este capabilă să ajungă la o asemenea emancipare pînă ce situaţia ei *imediată*, necesitatea *materială*, *înseşi lanţurile* ei nu o silesc la aceasta.

În ce constă deci posibilitatea *pozitivă* a emancipării germane ?

Răspuns : În formarea unei clase ferecate în *lanţuri radicale*, a unei clase a societăţii civile care să nu fie o clasă a societăţii civile ; a unei stări sociale care să reprezinte descompunerea tuturor stărilor sociale ; a unei sfere care să aibă un caracter universal, datorită suferinţelor ei universale, şi care să nu reclame un *drept anumit*, pentru că faţă de ea nu se comite o *anumită nedreptate*, ci *pur şi*

* Condiţia obligatorie (lat.).

simplu nedreptatea, sferă care să nu mai poată invoca un drept *istoric*, ci numai unul *omenesc*, care să nu se afle într-o opoziție parțială față de consecințele care decurg din sistemul politic german, ci într-o opoziție totală față de premisele acestuia, o sferă, în fine, care să nu se poată emancipa fără să se emancipeze de toate celelalte sfere ale societății și, prin aceasta, să emancipeze toate celelalte sfere ale societății ; într-un cuvînt, o sferă care să reprezinte *completa pierdere* a omului și care, prin urmare, să nu se poată dobîndi pe sine decît prin *completa redobîndire a omului*. Acest rezultat al descompunerii societății este o stare socială aparte, *proletariatul*.

Marx, *Contribuții la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere* (1843—1844) ; vol. 1, p. 425—426.

După cum filozofia își găsește armele ei *materiale* în proletariat, tot astfel își găsește și proletariatul armele lui *spirituale* în filozofie, și, de îndată ce scînteia gîndirii va pătrunde temeinic în acest naiv ogor al poporului, emanciparea *germanului* ca *om* se va împlini.

Marx, *Contribuții la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere* (1843—1844) ; vol. 1, p. 426.

Un popor cu aptitudini filozofice își poate găsi practica corespunzătoare abia în socialism ; prin urmare, el poate găsi elementul activ al eliberării sale abia în *proletariat*. [...]

Deșteptăciunea *germanilor săraci* este deci *invers* proporțională cu deșteptăciunea *săracilor germani*.

Marx, *Note critice pe marginea articolului unui prusian* (1844) ; vol. 1, p. 442.

...germanii trebuie sau să-și renege pe marii lor filozofi, care sînt mîndria lor națională, sau să adere la comunism.

Engels, *Progresele reformei sociale pe continent* (1843) ; vol. 1, p. 540.

Astfel, cele trei mari țări civilizate din Europa — Anglia, Franța și Germania — au ajuns toate la concluzia că o revoluție radicală în relațiile sociale înfăptuită pe baza proprietății colective a devenit acum o necesitate imperioasă și inevitabilă. Această concluzie este cu atît mai remarcabilă, cu cît fiecare din națiunile amintite a ajuns la ea independent de celelalte. Ea dovedește în modul cel mai peremptoriu că comunismul nu este o simplă consecință a unei anumite situații a națiunii engleze sau a vreunei alte națiuni, ci o concluzie generală, care decurge inevitabil din premisele date în condițiile generale ale civilizației moderne.

[...] Englezii au ajuns la această concluzie *pe cale practică*, ca urmare a creșterii rapide a mizeriei, demoralizării și pauperismului în țara lor ; francezii — *pe cale politică*, pornind de la revendicarea libertății și egalității politice, însă, convingîndu-se că acest lucru este insuficient, ei au adăugat la revendicările lor politice revendicarea libertății sociale și a egalității sociale ; cît despre germani, ei au devenit comuniști *pe cale filozofică*, trăgînd concluzii din principiile de bază.

Engels, *Progresele reformei sociale pe continent* (1843) ; vol. 1, p. 525—526.

Comunismul ca suprimare *pozitivă a proprietății private* — această *autoînstrăinare a omului* — și deci ca *apropriere* reală a *esenței* umane de către om și pentru om; așadar, ca o reîntoarcere completă și conștientă, desăvîrșită în cadrul întregii complexități a dezvoltării de pînă

acum, a omului pentru sine la starea sa de om *social*, adică de om uman. Acest comunism, ca naturalism desăvîrșit = umanism, ca umanism desăvîrșit = naturalism ; el este *adevărata* rezolvare a conflictului dintre om și natură și dintre om și om, adevărata soluționare a conflictului dintre existență și esență, dintre obiectivare și autoafirmare, dintre libertate și necesitate, dintre individ și specie. El este dezlegarea enigmei istoriei și e conștient că este această dezlegare.

Marx, *Manuscrise economico-filozofice din 1844 ; Scrieri din tinerețe*, p. 576.

...suprimarea pozitivă a proprietății private, ca apropriere a vieții *umane*, înseamnă suprimarea pozitivă a oricărei înstrăinări, deci reîntoarcerea omului [...] la existența sa *umană*, adică *socială*.

Marx, *Manuscrise economico-filozofice din 1844 ; Scrieri din tinerețe*, p. 576.

Esența *umană* a naturii există numai pentru omul *social* ; căci numai în societate natura este pentru el *veriga* care-l leagă de *om*, existența lui pentru altul și a altuia pentru el, elementul vital al realității umane ; numai în societate există ea ca *fundament* al propriei lui existențe *umane*. Numai în societate existența sa *naturală* este pentru el existența sa *umană* și natura devine pentru el om. *Societatea* este, așadar, desăvîrșirea unității esențiale a omului cu natura, adevărata înviere a naturii, naturalismul realizat al omului și umanismul realizat al naturii.

Marx, *Manuscrise economico-filozofice din 1844 ; Scrieri din tinerețe*, p. 577.

După cum *proprietatea privată* nu e decît expresia sensibilă a faptului că omul devine *obiectual* pentru el însuși și totodată, dimpotrivă, un obiect inuman și străin

lui însuși, că manifestarea lui de viață este înstrăinarea lui de viață, iar realizarea lui — privare de realitate, realitate *străină* lui, tot astfel suprimarea pozitivă a proprietății private, adică apropierea *sensibilă* pentru om și de către om a esenței și vieții umane, a omului obiectual, a *lucrurilor produse* de om, nu trebuie înțeleasă numai în sensul de folosire *directă*, unilaterală, nu numai în sensul *de a poseda, de a avea*. Omul își apropriază esența sa omnilaterală într-un mod omnilateral, deci ca om total. Fiecare din relațiile sale *umane* cu lumea — văzul, auzul, mirosul, gustul, pipăitul, gîndirea, contemplarea, simțirea, voința, activitatea, iubirea, pe scurt toate organele individualității sale, ca și organele care, prin forma lor, sînt nemijlocit organe sociale, sînt, în relația lor *obiectuală* — sau în *relația lor cu obiectul* — apropierea acestuia, apropierea realității *umane*. Relația lor cu obiectul este *manifestarea realității umane : eficiență* umană și *suferință* umană, căci în accepția ei umană suferința este unul din modurile prin care omul își percepe „eul".

Proprietatea privată ne-a făcut atît de stupizi și de unilaterali, încît un obiect devine *al nostru* abia în momentul cînd îl avem, cînd deci există pentru noi sub formă de capital sau cînd este nemijlocit în posesia noastră, cînd îl mîncăm, îl bem, îl purtăm pe corpul nostru, îl locuim etc., pe scurt cînd îl *folosim*... [...]

Locul *tuturor* simțurilor fizice și intelectuale l-a luat, de aceea, simpla înstrăinare a *tuturor* acestor simțuri, simțul *posedării*. Ființa umană a trebuit să fie redusă la această sărăcie absolută, ca să dea naștere din sine bogăției sale lăuntrice. [...]

Suprimarea proprietății private înseamnă, prin urmare, *emanciparea* totală a tuturor simțurilor și însușirilor omenești ; dar ea este această emancipare tocmai prin faptul că aceste simțuri și însușiri au devenit *umane* atît subiectiv cît și obiectiv. Ochiul a devenit ochi *omenesc*, tot așa cum obiectul lui a devenit obiect social, *omenesc*,

creat de om pentru om. De aceea, nemijlocit în practica lor, simțurile au devenit *teoreticieni*. Ele se raportează la *lucru* de dragul lucrului, dar lucrul însuși este relație omenească *obiectuală* cu sine și cu omul, și invers. Ca urmare, trebuința și uzul lucrului și-au pierdut natura *egoistă*, iar natura și-a pierdut *utilitatea* nudă, întrucît utilul a devenit util *omenesc*.

Marx, *Manuscrise economico-filozofice din 1844; Scrieri din tinerețe*, p. 578—579.

Vedem cum locul *bogăției* și *mizeriei* de care se ocupă economia politică îl ia *omul* bogat și trebuința *umană* bogată. Omul *bogat* este totodată omul *care are nevoie* de o totalitate de manifestări de viață umane, omul la care propria sa realizare se manifestă ca necesitate lăuntrică, ca *nevoie*.

Marx, *Manuscrise economico-filozofice din 1844; Scrieri din tinerețe*, p. 583.

...*comunismul* [...] e negare a negației, aproprierea esenței umane prin intermediul negării proprietății private... [...]

Pentru suprimarea *ideii* de proprietate privată e pe deplin suficientă *ideea* comunismului. Dar *pentru* suprimarea proprietății private reale este nevoie de o acțiune comunistă *reală*.

Marx, *Manuscrise economico-filozofice din 1844; Scrieri din tinerețe*, p. 592—593.

Ceea ce nu-mi stă în putință *qua** *om*, adică ceea ce nu stă în putința tuturor forțelor mele esențiale individuale, îmi stă în putință grație *banilor*. Banii transformă deci fiecare forță esențială a mea în ceva ce ea ca atare nu este, adică în *contrariul* ei. [...]

Deoarece banii, în calitatea lor de concept existent și activ al valorii, confundă și schimbă între ele toate lucrurile, ei sînt *confundarea și substituirea* generală a tuturor lucrurilor, deci lumea întoarsă pe dos, confundarea și substituirea tuturor însușirilor naturale și omenești.

Cine poate cumpăra vitejia este viteaz, chiar dacă e laș. Deoarece banii pot fi schimbați nu pe o calitate determinată, nu pe un lucru determinat, sau pe anumite forțe esențiale umane, ci pe întreaga lume obiectuală umană și naturală, ei schimbă — din punctul de vedere al posesorului lor — orice însușire și orice obiect pe orice altă însușire sau obiect, chiar dacă acestea din urmă sînt contrare celor dintîi; ei înseamnă întorlocarea celor ce nu se pot întorloca și silesc la împăcare ceea ce se contrazice.

Dar dacă-l consideri pe *om* ca *om* și relațiile sale cu lumea ca relații umane, vei putea schimba dragostea numai pe dragoste, încrederea numai pe încredere etc. Dacă vrei să te împărtășești din comorile artei, trebuie să fii un om cu cultură artistică; dacă vrei să exerciți influență asupra altora, trebuie să fii un om cu reală capacitate de stimulare și antrenare. Fiecare din relațiile tale cu omul — și cu natura — trebuie să fie o *exteriorizare determinată*, corespunzătoare obiectului voinței tale, a vieții tale *individuale reale*. Dacă iubești fără să trezești la rîndul tău iubire, adică dacă iubirea ta, ca iubire, nu provoacă sentimentul reciproc, dacă printr-o *manifestare vitală* ca om care iubește nu reușești să devii *om iubit*, iubirea ta e neputincioasă, este o nefericire.

Marx, *Manuscrise economico-filozofice din 1844; Scrieri din tinerețe*, p. 605—606.

* În calitate de... (lat.).

...ateismul, ca suprimare a lui Dumnezeu, înseamnă statornicirea umanismului teoretic, iar comunismul, ca suprimare a proprietății private, înseamnă revendicarea adevăratei vieți omenești ca proprietate inalienabilă a omului, înseamnă instaurarea umanismului practic; cu alte cuvinte, ateismul este umanismul mijlocit cu sine prin suprimarea religiei, iar comunismul este umanismul mijlocit cu sine prin suprimarea proprietății private. Abia prin suprimarea acestei mijlociri — care este însă o premisă necesară — apare umanismul *pozitiv*, umanismul care pornește în mod pozitiv de la sine însuși.

Dar ateismul și comunismul nu reprezintă de loc o evadare, o abstracție, ele nu înseamnă pierderea lumii obiectuale create de om, a forțelor sale esențiale care au căpătat o formă obiectuală, nu înseamnă sărăcia care se reîntoarce la o simplicitate nefirească, primitivă. Ele înseamnă, dimpotrivă, pentru prima oară adevărata statornicire, adevărata realizare pentru om a esenței sale, a esenței sale ca ceva real.

Marx, *Manuscrise economico-filozofice din 1844; Scrieri din tinerețe*, p. 622—623.

Clasa posedantă și clasa proletariatului reprezintă aceeași înstrăinare de sine a omului. Dar prima clasă se simte satisfăcută și afirmată în această înstrăinare de sine, ea vede în înstrăinare *propria ei putere* și posedă în ea *aparența* unei existențe umane; cea de-a doua se simte anihilată în această înstrăinare și vede în ea propria ei neputință și realitatea unei existențe inumane. Această clasă reprezintă, ca să folosim o expresie a lui Hegel, în oropsire *revolta* împotriva acestei oropsiri, revoltă spre care ea este necesarmente împinsă de contradicția dintre *natura* ei omenească și condițiile ei de viață,

care sînt o negare fățișă, categorică și atotcuprinzătoare a acestei naturi.

Înăuntrul acestei opoziții, proprietarul privat reprezintă deci partea *conservatoare*, iar proletarul partea *distructivă*. De la primul pornește acțiunea îndreptată spre menținerea opoziției, de la cel de-al doilea acțiunea îndreptată spre desființarea ei.

E drept că, în cadrul mișcării ei economice, proprietatea privată duce la propria ei suprimare, dar numai pe calea unei dezvoltări independente de ea, inconștiente, care are loc împotriva voinței ei și care e determinată de natura lucrurilor, numai prin aceea că generează proletariatul *ca* proletariat, mizeria conștientă de mizeria ei spirituală și fizică, dezumanizarea conștientă de dezumanizarea ei, și care de aceea tinde să se desființeze pe sine însăși. Proletariatul aduce la îndeplinire sentința pe care proprietatea privată o pronunță împotriva ei însăși generînd proletariatul, după cum aduce la îndeplinire sentința pe care munca salariată o pronunță împotriva ei însăși producînd bogăția altora și propria ei mizerie. Repurtînd victoria, proletariatul nu devine nicidecum latura absolută a societății, căci el repurtează victoria numai desființîndu-se pe sine și polul său opus. Odată cu victoria proletariatului dispare atît proletariatul cît și polul său opus care-l condiționează: proprietatea privată.

Dacă autorii socialiști atribuie proletariatului acest rol istoric mondial, ei n-o fac nicidecum pentru că ar considera, cum pretinde critica critică, că proletarii sînt niște *zei*. Ba chiar dimpotrivă. Pentru că în proletariatul gata format este practic terminată desprinderea de orice uman, chiar și de *aparența* de uman; pentru că în condițiile de viață ale proletariatului sînt întrunite toate condițiile de viață ale societății actuale, ajunse la punctul culminant al inumanului; pentru că în proletariat omul s-a pierdut pe sine însuși, dar în același timp nu numai că a căpătat conștiința teoretică a acestei pierderi, dar este și

direct silit să se revolte împotriva acestui inuman, împins fiind de *mizerie* — această expresie practică a *necesității* — de mizeria absolut neîndurătoare, care nu mai poate fi înlăturată, care nu mai poate fi înfrumusețată — iată de ce proletariatul poate și trebuie să se elibereze pe sine. Dar el nu se poate elibera pe sine fără a desființa propriile sale condiții de viață. El nu poate desființa propriile sale condiții de viață fără a desființa *toate* condițiile inumane de viață ale societății actuale, sintetizate în propria sa situație. Nu degeaba trece el prin școala aspră, dar care călește, a *muncii*. Nu este vorba de ceae ce cutare sau cutare proletar, sau chiar întregul proletariat, *consideră* că este scopul său în momentul de față. Este vorba de *ceea ce* proletariatul *este* în realitate și de ceea ce va fi el istoricește nevoit să facă în virtutea acestei *existențe*. Ținta și acțiunea sa istorică îi sînt dinainte trasate, în modul cel mai limpede și irevocabil, de propriile sale condiții de viață, precum și de întreaga organizare a societății burgheze contemporane.

Marx și Engels, *Sfînta familie* (1844); vol. 2, p. 39—40 [Marx].

Nu este nevoie de o prea mare perspicacitate pentru a vedea că din teoriile materialismului despre bunătatea înnăscută a oamenilor și despre egalitatea aptitudinilor lor intelectuale, despre atotputernicia experienței, a deprinderii, a educației, despre influența pe care împrejurările exterioare o exercită asupra omului, despre marea însemnătate a activității productive, despre dreptul la plăcere etc. reiese în mod necesar legătura materialismului cu comunismul și cu socialismul. Dacă omul își soarbe toate cunoștințele, senzațiile etc. din lumea senzorială și din experiența pe care i-o furnizează această lume înseamnă că lumea empirică trebuie orînduită în așa fel încît omul să afle în ea și să-și însușească omenescul adevărat, să se cunoască pe sine ca om. Dacă interesul just înțeles constituie principiul oricărei morale, înseamnă că trebuie să tindem ca interesul particular al individului să coincidă cu interesul omenesc general. Dacă omul este neliber în sensul materialist al cuvîntului, adică dacă este liber nu prin forța negativă de a evita un lucru sau altul, ci prin forța pozitivă de a-și impune adevărata lui individualitate, nu trebuie să pedepsim individul pentru crimele comise, ci trebuie să distrugem izvoarele antisociale ale crimelor și să dăm fiecăruia spațiul social necesar pentru manifestările lui de viață esențiale. Dacă împrejurările sînt aceleа care îl formează pe om, trebuie să facem ca împrejurările să fie omenești. Dacă omul este prin natura lui o ființă socială înseamnă că numai în societate poate el să-și dezvolte adevărata lui natură, iar forța naturii lui trebuie apreciată nu după forța indivizilor izolați, ci după forța societății.

Aceste teze și altele similare pot fi găsite aproape textual chiar și la cei mai vechi dintre materialiștii francezi.

Marx și Engels, *Sfînta familie* (1844); vol. 2, p. 146—147 [Marx].

...burghezii sînt bătuți, înjunghiați și jefuiți; și dacă dezvoltarea proletarilor de aici se va desfășura după aceleași legi ca și cea din Anglia, ei își vor da curînd seama că acest fel de a protesta, ca *indivizi* și recurgînd la violența împotriva orînduirii sociale, este inutil și vor protesta în calitatea lor generală, ca *oameni*, prin comunism.

Engels, Scrisoarea către Marx din octombrie 1844; vol. 27, p. 7.

În societatea comunistă, unde interesele individuale nu sînt opuse unele altora, ci coincid, concurența dispare. Despre ruinarea unei clase oarecare, despre clase în genere, cum sînt azi bogații și săracii, se înțelege de la sine

că nici nu mai poate fi vorba. După cum în condițiile producției și repartiției bunurilor necesare traiului va dispărea însușirea privată, adică tendința fiecărui individ de a se îmbogăți prin mijloace proprii, tot astfel vor dispărea de la sine și crizele comerciale. În societatea comunistă va fi ușor să cunoști atît producția cît și consumația. Întrucît se știe ce cantitate este necesară în medie pentru un individ, este ușor de socotit ce cantitate este necesară pentru un număr anumit de indivizi, și întrucît producția nu va mai fi atunci în mîinile unor întreprinzători privați, ci în mîinile comunității care o va administra, va fi foarte ușor *să reglementezi producția conform cu nevoile.*

Engels, *Două cuvîntări rostite la Elberfeld.* I (1845); vol. 2, p. 566.

Societatea actuală care-l pune pe fiecare om în situația de a se învrăjbi cu toți ceilalți oameni duce în felul acesta la un război social al tuturor împotriva tuturor, care la indivizii izolați, și mai ales la cei necivilizați, trebuie să ia în mod necesar o formă violentă, brutală, barbară, forma crimei. Pentru a se apăra împotriva crimei, împotriva actului de violență fățiș, societatea are nevoie de un organism vast și complicat de instituții administrative și judiciare care necesită o cantitate imensă de forță de muncă. În societatea comunistă și acest lucru s-ar simplifica foarte mult, și aceasta tocmai pentru că — oricît de bizar ar părea acest lucru — în această societate administrația s-ar ocupa nu numai de unele laturi izolate ale vieții sociale, ci de întreaga viață socială sub toate formele ei de activitate și sub toate aspectele ei.

Engels, *Două cuvîntări rostite la Elberfeld.* I (1845); vol. 2, p. 568—569.

Sperăm însă că astă-seară am reușit să vă lămurim cel puțin asupra unui lucru, și anume că comunismul nu este opus firii omului, rațiunii și inimii lui, și că nu este nici o teorie ruptă de realitate și generată doar de fantezie.

Engels, *Două cuvîntări rostite la Elberfeld.* I (1845); vol. 2, p. 574.

Domnilor, dacă aceste concluzii sînt juste, dacă revoluția socială și înfăptuirea comunismului în practică constituie rezultatul necesar al relațiilor noastre existente, atunci trebuie să ne ocupăm înainte de toate de măsurile cu ajutorul cărora putem preîntîmpina acte de violență și vărsare de sînge la înfăptuirea revoluției în relațiile sociale. Or, pentru aceasta nu există decît *un singur* mijloc, și anume înfăptuirea pe cale pașnică sau cel puțin pregătirea pe cale pașnică a comunismului. Așadar, dacă nu vrem o soluționare *sîngeroasă* a problemei sociale, dacă nu vrem ca contradicția mereu crescîndă dintre nivelul cultural și nivelul de trai al proletarilor noștri să se ascută într-o asemenea măsură încît, potrivit cunoștințelor noastre despre natura omenească, această contradicție să-și caute soluționarea în folosirea forței brutale, în desperare și în setea de răzbunare, atunci, domnilor, trebuie să ne ocupăm cu toată seriozitatea și nepărtinirea de problema socială; atunci trebuie să depunem toate eforturile ca iloții de astăzi să ajungă într-o situație demnă de un om. Și dacă cumva unora dintre dv. vi s-ar părea că ridicarea claselor pînă acum umilite n-ar putea să aibă loc fără o scădere a propriului său nivel de trai, trebuie totuși să ne gîndim că e vorba de a crea un astfel de nivel de trai pentru *toți oamenii* încît fiecare să-și poată dezvolta liber natura sa omenească, să poată avea relații omenești cu semenii săi și să nu trebuiască să se teamă de nici o zdruncinare violentă a bunăstării sale;

trebuie să ne gîndim că ceea ce unul sau altul va trebui să sacrifice nu sînt adevăratele plăceri omenești, ci numai aparența acestora creată de rînduielile noastre proaste, că va trebui să sacrifice plăceri care sînt în contradicție cu însăși rațiunea și simțămintele acelora care azi se bucură de aceste avantaje aparente. Noi nu vrem nicidecum să zdruncinăm viața cu adevărat omenească, cu toate consecințele și cerințele ei ; dimpotrivă, noi dorim abia s-o construim.

Engels, *Două cuvîntări rostite la Elberfeld.* II (1845) ; vol. 2, p. 584—585.

Să fii profet nu-i nicăieri atît de ușor ca în Anglia, fiindcă aici toate elementele componente ale societății se conturează mai limpede și mai precis ca oriunde. Revoluția *trebuie* să se producă, acum e prea tîrziu pentru o rezolvare pașnică a problemei ; dar ea poate să fie totuși mai puțin violentă decît am prorocit-o eu. Acest lucru va depinde însă mai puțin de dezvoltarea burgheziei decît de cea a proletariatului. Și anume, cu cît proletariatul va primi în sînul său mai multe elemente socialiste și comuniste, cu atît revoluția va fi mai puțin sîngeroasă, mai puțin vindicativă și violentă. Comunismul stă din punct de vedere principial deasupra antagonismului dintre burghezie și proletariat ; el recunoaște importanța istorică a acestuia numai pentru prezent, dar nu-l consideră justificat în viitor ; comunismul vrea tocmai să înlăture acest antagonism. El recunoaște deci — atîta vreme cît există acest antagonism — ca o necesitate înverșunarea proletariatului împotriva asupritorilor săi, ca pe cea mai importantă pîrghie a mișcării muncitorești *care se naște ;* dar el trece dincolo de această înverșunare, tocmai pentru că reprezintă cauza umanității, și nu numai a muncitorilor. Dealtfel nici unui comunist nu-i trece prin gînd să se răzbune pe individ și nici nu crede, în genere, că

în împrejurările actuale burghezul izolat ar putea proceda altfel decît procedează. Socialismul englez (adică comunismul) se întemeiază tocmai pe acest principiu al iresponsabilității individului. Deci cu cît muncitorii englezi vor asimila mai mult ideile socialiste, cu atît actuala lor îndîrjire, care în forma ei violentă de acum nu ar duce la nimic, va deveni de prisos, cu atît acțiunea lor împotriva burgheziei va pierde din sălbăticie și brutalitate.

Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia* (1844—1845) ; vol. 2, p. 531.

Aproape că nici nu e necesar să mai menționez că punctul de vedere general teoretic al acestei cărți — adică cel filozofic, economic și politic — nu corespunde întru totul punctului meu de vedere actual. În 1844 nu exista încă socialismul internațional modern, care a fost dezvoltat între timp ca știință mai ales și aproape exclusiv datorită străduințelor lui Marx. Cartea mea nu reprezintă decît o fază a dezvoltării sale embrionare. Și, așa cum embrionul omenesc reproduce în primele faze ale dezvoltării sale branchiile strămoșului nostru, peștele, la fel și această carte trădează peste tot urmele unuia din predecesorii socialismului modern — filozofia clasică germană. Astfel se acordă o mare importanță (către sfîrșitul cărții) afirmației că comunismul nu este o simplă doctrină de partid a clasei muncitoare, ci o teorie al cărei scop final este eliberarea întregii societăți, inclusiv a capitaliștilor, din cadrul strîmt al actualelor relații. Această afirmație este justă din punct de vedere abstract, însă în practică se dovedește a fi de cele mai adeseori mai mult decît nefolositoare. Atîta timp cît clasele dominante nu numai că nu simt nevoia să se elibereze, ci se opun chiar din toate puterile la încercările clasei muncitoare de a se

elibera pe sine, atîta timp clasa muncitoare va fi nevoită să se pregătească și să înfăptuiască singură revoluția socială.

Engels, *Prefața la ediția americană din 1887 a „Situației clasei muncitoare din Anglia"* ; vol. 2, p. 671.

Pentru noi comunismul nu este o *stare* care trebuie creată, un *ideal* căruia va trebui să i se conformeze realitatea. Noi numim comunism mișcarea *reală* care suprimă starea actuală.

Marx și Engels, *Ideologia germană* (1845—1846) ; vol. 3, p. 36.

Mai departe, o dată cu diviziunea muncii este dată și contradicția dintre interesul individului izolat sau al familiei izolate și interesul comun al tuturor indivizilor aflați în relații reciproce ; acest interes comun nu există numai în imaginație ca „generalitate", ci există în primul rînd în realitate ca dependență reciprocă a indivizilor între care este divizată munca. În sfîrșit, diviziunea muncii ne oferă și primul exemplu care arată că atîta timp cît oamenii trăiesc într-o societate care se dezvoltă în mod spontan, atîta timp deci cît există ruptura dintre interesul particular și cel general, cît împărțirea activității nu se face în mod voluntar, ci în mod spontan, activitatea proprie a omului devine pentru el o putere străină, opusă lui, care îl subjugă în loc ca el s-o stăpînească. Căci, de îndată ce apare diviziunea muncii, fiecare capătă un cerc de activitate exclusiv, bine determinat, care îi este impus și din care nu poate ieși ; el este vînător, pescar sau păstor, ori critic critic, și trebuie să rămînă ceea ce este dacă nu vrea să rămînă fără mijloace de trai, în timp ce în societatea comunistă, în care nimeni nu este limitat la un cerc de activitate exclusiv, ci fiecare se

poate perfecționa în orice ramură ar dori, societatea reglementează producția generală și tocmai prin aceasta îmi dă posibilitatea să fac azi un lucru și mîine altul, să vînez în cursul dimineții, să pescuiesc după amiază, să mă ocup cu creșterea vitelor seara și după cină să mă consacru criticii, după pofta inimii mele, fără să devin vreodată vînător, pescar, păstor sau critic. Această fixare a activității sociale, această consolidare a propriului produs într-o forță materială care ne domină, care scapă controlului nostru, care contravine așteptărilor noastre și zădărnicește planurile noastre este unul dintre momentele principale ale dezvoltării istorice de pînă acum.

Marx și Engels, *Ideologia germană* (1845—1846) ; vol. 3, p. 33—34.

În istoria de pînă acum este, fără doar și poate, de asemenea un fapt empiric că, o dată cu lărgirea activității indivizilor și cu transformarea ei în activitate istorică universală, indivizii luați în parte cădeau tot mai mult sub dominația unei forțe străine (a cărei șicană ei și-o reprezentau ca șicană a așa-numitului spirit universal etc.), a unei forțe care a căpătat din ce în ce mai mult caracter de masă și care în ultimă instanță se manifestă ca *piață mondială*. Dar tot așa de empiric este fundamentat și faptul că, o dată cu răsturnarea actualei orînduiri sociale prin revoluția comunistă (despre care vom vorbi mai jos), o dată cu desființarea proprietății private, ceea ce înseamnă același lucru, se desființează această forță atît de misterioasă pentru teoreticienii germani și se înfăptuiește eliberarea fiecărui individ în parte, în aceeași măsură în care istoria se transformă cu desăvîrșire în istorie universală. Că adevărata bogăție spirituală a individului depinde în întregime de bogăția relațiilor sale reale reiese în mod clar din cele de mai sus. Abia prin aceasta indivizii sînt eliberați de diferitele bariere națio-

nale și locale, capătă o legătură practică cu producția (inclusiv cea spirituală) pe scara întregii lumi și sînt puși în situația de a se putea folosi de această producție omnilaterală a întregului glob (de toate creațiile oamenilor). Dependența *omnilaterală,* această formă primitivă a colaborării *istorice mondiale* a indivizilor, este transformată, datorită revoluției comuniste, în controlul și în dominarea conștientă a acestor forțe, care, născute din acțiunea reciprocă a oamenilor, li se impuneau pînă acum ca forțe complet străine și în această calitate îi dominau.

Marx și Engels, *Ideologia germană* (1845—1846) ; vol. 3, p. 37—38.

În primul rînd, forțele productive apar ca fiind cu totul independente și rupte de indivizi, ca o lume aparte alături de ei, și aceasta din cauză că indivizii, cărora le aparțin aceste forțe, sînt răzlețiți și se află în opoziție unii față de alții, în timp ce forțele productive devin forțe reale numai în cadrul relațiilor și al legăturilor dintre acești indivizi. Deci, pe de o parte, un ansamblu de forțe productive care au îmbrăcat oarecum o formă materială și nu mai [sînt] pentru indivizi forțe ale indivizilor, ci forțe ale proprietății private ; prin urmare ele sînt forțe ale indivizilor numai în măsura în care aceștia sînt proprietari privați. În nici o perioadă anterioară forțele productive nu au îmbrăcat această formă indiferentă față de relațiile dintre indivizi *ca atare,* și aceasta pentru că înseși relațiile dintre indivizi erau încă limitate. De cealaltă parte, în fața acestor forțe productive se află majoritatea indivizilor, de care aceste forțe s-au rupt ; din care cauză acești indivizi, pierzînd orice conținut real de viață, au devenit indivizi abstracți, dar tocmai și numai de aceea ei capătă posibilitatea de a intra în legătură unii cu alții *în calitate de indivizi.*

Singura legătură în care ei se mai află cu forțele productive și cu propria lor existență, munca, a pierdut la ei orice aparență de autoactivitate *(Selbstbetätigung)* și le menține viața numai mutilînd-o. În timp ce în perioadele anterioare autoactivitatea și producerea vieții materiale erau separate între ele datorită faptului că reveneau unor persoane diferite, iar producerea vieții materiale era considerată, în virtutea mărginirii indivizilor înșiși, drept un gen secundar de autoactivitate, acum ele s-au despărțit atît de mult una de alta, încît în genere viața materială apare ca scop, iar producerea acestei vieți materiale, munca (în prezent singura formă posibilă, dar, după cum vedem, negativă de autoactivitate), apare ca mijloc.

Prin urmare, lucrurile au ajuns acum într-un punct în care indivizii trebuie să-și însușească totalitatea existentă a forțelor productive nu numai pentru a putea avea o autoactivitate, ci și în genere pentru a-și asigura existența. Această însușire este condiționată în primul rînd de obiectul care urmează să fie însușit, de forțele productive care s-au dezvoltat ca o totalitate și există numai în cadrul unor relații universale. Această însușire trebuie să aibă deci, datorită chiar și numai acestui fapt, un caracter universal, corespunzător forțelor productive și relațiilor. Însușirea acestor forțe nu este în sine altceva decît dezvoltarea aptitudinilor individuale, corespunzătoare uneltelor de producție materială. Prin însuși faptul acesta, însușirea unui ansamblu de unelte de producție înseamnă dezvoltarea unui ansamblu de aptitudini la indivizii respectivi. Apoi această însușire este condiționată de indivizii care o realizează. Numai proletarii moderni, cu desăvîrșire excluși de la orice autoactivitate, sînt în stare să realizeze o autoactivitate deplină, care să nu mai fie limitată și care să constea în însușirea unui ansamblu de forțe porductive și în dezvoltarea unui ansamblu de aptitudini, dezvoltare care decurge din această însușire. Toate

acțiunile anterioare de însușire revoluționară au avut un caracter limitat. Indivizii, a căror autoactivitate era încătușată de unelte de producție limitate și de relații limitate, își însușeau aceste unelte de producție limitate și de aceea nu făceau decît să ajungă la o nouă limitare. Uneltele lor de producție deveneau proprietatea lor, dar ei înșiși rămîneau subordonați diviziunii muncii și propriilor lor unelte de producție. În toate acțiunile de însușire de pînă acum, o masă de indivizi rămînea subordonată unei singure unelte de producție; în acțiunea proletară de însușire, o masă de unelte de producție trebuie să fie subordonată fiecărui individ, iar proprietatea trebuie să fie subordonată tuturor. Relațiile universale moderne nu pot fi subordonate indivizilor în alt fel decît subordonîndu-le tuturor.

Însușirea este condiționată și de felul în care urmează să fie înfăptuită. Ea nu poate să fie înfăptuită decît printr-o asociere, care la rîndul ei, dat fiind caracterul proletariatului, nu poate fi decît o asociere universală, și printr-o revoluție în care, pe de o parte, este răsturnată puterea modului anterior de producție și de schimb, precum și a structurii sociale anterioare, iar pe de altă parte se dezvoltă caracterul universal al proletariatului și energia de care are el nevoie pentru a înfăptui această însușire. În cursul acestei revoluții, proletariatul se dezbară de tot ce i-a mai rămas din starea sa socială anterioară.

Abia pe această treaptă autoactivitatea coincide cu viața materială, ceea ce corespunde dezvoltării indivizilor și transformării lor în indivizi întregi și înlăturării oricărei spontaneități. În același mod transformarea muncii în autoactivitate corespunde transformării vechilor relații impuse în relații între indivizi ca atare. Odată cu însușirea totalității forțelor productive de către indivizii asociați, proprietatea privată încetează să mai existe. În timp ce, în istoria de pînă acum, cutare sau cutare condiție particulară apărea întotdeauna ca întîmplătoare, acum devine întîmplătoare izolarea indivizilor, profesiunea particulară a fiecărui individ în parte.

Marx și Engels, *Ideologia germană* (1845—1846); vol. 3, p. 68—70.

Comunismul se deosebește de toate mișcările anterioare prin aceea că revoluționează însăși baza tuturor relațiilor de producție și de schimb de pînă acum și că pentru prima oară consideră în mod conștient drept creații ale generațiilor precedente toate premisele apărute în mod spontan, dezbrăcîndu-le de caracterul lor spontan și subordonîndu-le puterii indivizilor uniți. De aceea instaurarea comunismului are în fond un caracter economic; ea înseamnă crearea condițiilor materiale ale acestei uniri; ea transformă condițiile existente în condiții ale unirii. Rînduielile pe care le creează comunismul formează tocmai baza reală menită să excludă tot ce există independent de indivizi, în măsura în care rînduielile existente nu sînt nici ele altceva decît un produs al relațiilor de pînă acum dintre indivizi.

Marx și Engels, *Ideologia germană* (1845—1846); vol. 3, p. 72.

Transformarea forțelor (a relațiilor) personale în forțe ale unor lucruri prin diviziunea muncii nu poate fi suprimată prin aceea că oamenii își vor scoate din cap ideea generală a acestei transformări, ci numai prin aceea că indivizii își vor subordona din nou aceste forțe, devenite forțe ale unor lucruri, și vor desființa diviziunea muncii. Acest lucru nu poate fi înfăptuit fără colectivitate. Numai în cadrul colectivității individul capătă mijloacele care îi dau posibilitatea unei dezvoltări multilaterale a aptitudinilor sale; prin urmare, numai în cadrul colectivității devine posibilă libertatea personală. În surogatele de

colectivități de pînă acum, în stat etc., libertatea personală a existat numai pentru indivizii care s-au dezvoltat în cadrul clasei dominante și numai în măsura în care au fost indivizi ai acestei clase. Colectivitatea aparentă în cadrul căreia se uneau indivizii pînă acum li se opunea întotdeauna ca ceva de sine stătător și, fiind produsul unirii unei clase împotriva alteia, a fost pentru clasa subordonată nu numai o colectivitate cu totul iluzorie, ci chiar o nouă cătușă. În condițiile unei colectivități reale, indivizii își dobîndesc libertatea în cadrul asociației lor și prin intermediul ei.

Din întreaga expunere de mai sus rezultă că relațiile sociale în care intrau indivizii unei clase și care erau condiționate de interesele lor comune, opuse unei alte clase, au constituit întotdeauna o colectivitate căreia acești indivizi îi aparțineau numai ca indivizi în general, numai în măsura în care ei trăiau în condițiile de existență ale clasei lor; ei se aflau în aceste relații nu ca indivizi, ci ca membri ai clasei. Exact invers stau lucrurile în colectivitatea proletarilor revoluționari care iau sub controlul lor atît condițiile lor de existență cît și condițiile de existență ale tuturor membrilor societății : la această colectivitate indivizii participă ca indivizi. Ea este tocmai acea formă de asociere a indivizilor (firește, pe baza unor forțe de producție deja dezvoltate în acel moment) care pune sub controlul lor condițiile dezvoltării și mișcării libere a indivizilor, condiții care pînă acum erau lăsate la voia întîmplării și erau opuse diferiților indivizi — atît ca urmare a separării lor unii de alții ca indivizi, cît și ca urmare a asocierii lor, impusă de diviziunea muncii, dar devenită, datorită separării indivizilor, o legătură străină lor — ca ceva de sine stătător. Asocierea de pînă acum a fost numai expresia unui acord [...] asupra condițiilor în cadrul cărora indivizii căpătau apoi posibilitatea de a folosi în interesul lor accidentalul [...]. Acest drept de a te folosi de accidental în mod nestingherit în cadrul anumitor condiții se

numea pînă acum libertate personală. Aceste condiții de existență nu sînt, firește, decît respectivele forțe de producție și forme de relații.

Marx și Engels, *Ideologia germană* (1845—1846) ; vol. 3, p. 76—77.

...comuniștii nu vor cîtuși de puțin să desființeze pe „omul particular“ de dragul omului „general“, care se devotează. [...] Teoreticienii comuniști, singurii care au timp să se ocupe de istorie, se disting tocmai prin aceea că numai ei *au descoperit* faptul că peste tot în istorie indivizii determinați ca „oameni privați“ sînt cei care creează „interesul general“. Ei știu că această opoziție e numai *aparentă*, pentru că una dintre laturile ei, așa-numitul „general“, este permanent generat de cealaltă latură, de interesul privat, și nu i se opune nicidecum acestuia din urmă ca o forță independentă, avînd o istorie de sine stătătoare, așa încît în practică această opoziție se suprimă mereu și este mereu reprodusă din nou. Prin urmare, aici nu este vorba de o „unitate negativă“ hegeliană a celor două laturi ale unei opoziții, ci de suprimarea, materialmente condiționată, a unui vechi mod de existență, materialmente condiționat, al indivizilor, odată cu desființarea căruia va dispărea și această opoziție împreună cu unitatea ei.

Marx și Engels, *Ideologia germană* (1845—1846) ; vol. 3, p. 246.

El își închipuie că așa-zișii organizatori ai muncii [30] au vrut să organizeze întreaga activitate a fiecărui individ, în timp ce tocmai ei fac o deosebire între munca direct productivă, care trebuie să fie organizată, și munca nu direct productivă. Cît privește aceste din urmă genuri de muncă, organizatorii, departe de a crede [...] că fiecare trebuie să îndeplinească munca lui Rafael, considerau

numai că fiecare om în care zace un Rafael trebuie să aibă posibilitatea de a se dezvolta nestînjenit. [...] Ca și oricare alt artist, Rafael a fost condiționat de progresul tehnic realizat în artă pînă la el, de organizarea societății, de diviziunea muncii din localitatea sa și, în sfîrșit, de diviziunea muncii în toate țările cu care localitatea sa avea legături. Dezvoltarea talentului unui individ ca Rafael depinde pe de-a-ntregul de cerere, care, la rîndul ei, depinde de diviziunea muncii și de condițiile de instruire a oamenilor, generate de această diviziune a muncii.

Marx și Engels, *Ideologia germană* (1845—1846); vol. 3, p. 410.

Concentrarea exclusivă a talentului artistic la anumiți indivizi și, în consecință, înăbușirea lui în marea masă sînt o consecință a diviziunii muncii. Chiar dacă, în anumite condiții sociale, fiecare individ ar fi un pictor excelent, aceasta nu ar exclude nicidecum posibilitatea ca fiecare să fie și un pictor original, astfel că și aici deosebirea dintre munca „omenească" și munca „unică" se reduce la o simplă absurditate. În orice caz, într-o organizare comunistă a societății dispare subordonarea artistului față de mărginirea locală și națională, izvorîtă exclusiv din diviziunea muncii, precum și izolarea artistului în cadrul unei anumite arte, fapt datorită căruia el este exclusiv pictor, sculptor etc., astfel încît însăși denumirea activității sale exprimă îndeajuns de clar mărginirea dezvoltării sale profesionale și dependența sa de diviziunea muncii. Într-o societate comunistă nu există pictori, ci, cel mult, oameni care printre altele se ocupă și cu pictura.

Marx și Engels, *Ideologia germană* (1845—1846); vol. 3, p. 411.

Am arătat mai sus că desființarea orînduirii în cadrul căreia relațiile devin de sine stătătoare și se opun indivizilor, în cadrul căreia individualitatea este subordonată întîmplării, iar relațiile personale ale indivizilor sînt subordonate relațiilor generale de clasă etc. este condiționată în ultimă instanță de suprimarea diviziunii muncii. Am arătat de asemenea că suprimarea diviziunii muncii presupune o dezvoltare atît de universală a schimbului și a forțelor productive încît proprietatea privată și diviziunea muncii să devină pentru ele o cătușă. Am mai arătat apoi că proprietatea privată poate fi desființată numai cu condiția unei dezvoltări omnilaterale a indivizilor, tocmai pentru că formele de relații și forțele productive existente sînt omnilaterale și numai indivizii care se dezvoltă omnilateral pot să și le însușească, adică să le transforme într-o manifestare liberă a vieții lor. Am arătat că indivizii de astăzi *trebuie* să desființeze proprietatea privată, deoarece forțele productive și formele de relații s-au dezvoltat într-atît încît sub dominația proprietății private ele au devenit forțe distructive și deoarece antagonismul dintre clase s-a ascuțit la culme. În sfîrșit, am arătat că desființarea proprietății private și a diviziunii muncii înseamnă unirea indivizilor pe baza creată de actualele forțe productive și relații mondiale.

În cadrul societății comuniste, singura în care dezvoltarea liberă și originală a indivizilor încetează să fie o vorbă goală, această dezvoltare este condiționată tocmai de legătura dintre indivizi, legătură care se alcătuiește în parte din premisele economice, în parte din solidaritatea necesară pentru libera dezvoltare a tuturor și, în sfîrșit, din caracterul universal al activității indivizilor, pe baza forțelor productive existente. Aici este vorba, prin urmare de indivizi aflați pe o anumită treaptă de dezvoltare istorică, și nicidecum de indivizi oarecare, întîmplători, fără să mai vorbim de revoluția comunistă necesară, care este ea însăși o condiție comună a liberei lor dezvoltări.

Marx și Engels, *Ideologia germană* (1845—1846); vol. 3, p. 459—460.

Dar unul din principiile esențiale ale comunismului, prin care acesta din urmă se deosebește de orice socialism reacționar, constă în convingerea empirică, întemeiată pe studierea naturii omului, că deosebirile de *creier* și de capacități intelectuale nu atrag după ele deosebiri de *stomac* și de *nevoi* fizice ; de aici urmează că propoziția falsă, întemeiată pe rînduielile noastre actuale : „fiecăruia după capacitățile sale“, în măsura în care se referă la consum în înțelesul îngust al cuvîntului, trebuie să se transforme în propoziția : *„fiecăruia după nevoile sale“*, cu alte cuvinte : *deosebirea* de activitate, de muncă, nu atrage după sine nici o *inegalitate*, nici un *privilegiu* în ceea ce privește posesiunea și consumul.

Marx și Engels, *Ideologia germană* (1845—1846) ; vol. 3, p. 570.

Credința, și anume credința în „spiritul sfînt al comunității“ este ultimul lucru de care are nevoie comunismul pentru înfăptuirea sa.

Marx și Engels, *Circulară împotriva lui Kriege* (1846) ; vol. 4, p. 11.

Așadar, am definit intențiile comuniștilor astfel : 1) să apere interesele proletariatului în opoziție cu interesele burgheziei ; 2) să facă acest lucru prin desființarea proprietății private și înlocuirea ei prin socializarea averilor; 3) să recunoască faptul că, pentru a atinge acest scop, nu există alt mijloc decît revoluția democratică violentă.

Engels, Scrisoarea către comitetul comunist de corespondență de la Bruxelles din 23 octombrie 1846 ; vol. 27, p. 60.

...de ce bumbacul, cartofii și rachiul constituie pivotul societății burgheze ? Pentru că producția lor necesită cheltuirea cea mai mică de muncă și deci sînt cele mai ieftine. Cum se face că prețurile cele mai mici au ca efect un maximum de consum ? Oare din cauza utilității absolute a acestor obiecte, a utilității lor intrinsece, a utilității lor în sensul însușirii pe care o au de a satisface cît mai mult nevoile muncitorului ca om, și nu ale omului ca muncitor? Nu, ci pentru că într-o societate bazată pe *mizerie* produsele cele mai *mizerabile* sînt acelea care au fatala prerogativă de a fi întrebuințate de masele cele mai largi. [...]

În societatea viitoare, în care dispare antagonismul dintre clase, în care nu vor mai exista clase, consumul nu va mai fi determinat de *minimul* timpului de producție, ci timpul de producție consacrat diferitelor obiecte va fi determinat de gradul lor de utilitate socială.

Marx, *Mizeria filozofiei* (1847) ; vol. 4, p. 95—96.

...*socialiștii* și *comuniștii* sînt teoreticienii clasei proletare. Atît timp cît proletariatul nu este încă destul de dezvoltat pentru a se constitui ca clasă și, în consecință, lupta dintre proletariat și burghezie nu are încă un caracter politic, iar forțele productive nu sînt încă destul de dezvoltate în sînul burgheziei însăși pentru a lăsa să se întrevadă condițiile materiale necesare eliberării proletariatului și formării unei societăți noi, acești teoreticieni nu sînt decît niște utopiști, care improvizează sisteme pentru a face față nevoilor claselor oprimate și aleargă după o știință regeneratoare. Dar, pe măsură ce istoria merge înainte și, odată cu ea, lupta proletariatului se conturează mai precis, ei nu mai au nevoie să inventeze o știință ; ajunge să înțeleagă ceea ce se petrece în fața ochilor lor și să devină exponenți conștienți ai acestei si-

tuații. Atîta timp cît ei aleargă după știință și nu fac decît să creeze sisteme, atîta timp cît sînt la începutul luptei, ei nu văd în mizerie decît mizerie, fără să vadă latura ei revoluționară, distructivă, care va răsturna vechea societate. Dar, din moment ce această latură este văzută, știința produsă de mișcarea istorică, participînd la această mișcare în deplină cunoștință de cauză, încetează să mai fie o știință doctrinară și devine o știință revoluționară.

Marx, *Mizeria filozofiei* (1847) ; vol. 4, p. 141—142.

Condiția eliberării clasei muncitoare este desființarea tuturor claselor, după cum condiția eliberării stării a treia, a burgheziei, a însemnat desființarea tuturor stărilor de orice fel.

Clasa muncitoare va înlocui, în cursul dezvoltării ei, vechea societate burgheză cu o asociație care exclude clasele și antagonismul dintre ele, iar puterea politică propriu-zisă nu va mai exista, pentru că puterea politică este tocmai expresia oficială a antagonismului dintre clase din societatea burgheză. [...]

Abia prin instaurarea unei ordini în care să nu mai existe nici clase și nici antagonismul dintre clase, *evoluțiile sociale* vor înceta să mai fie *revoluții politice*.

Marx, *Mizeria filozofiei* (1847) ; vol. 4, p. 178—179.

Comunismul nu este o doctrină, ci o *mișcare* : el nu pornește de la principii, ci de la *fapte*. Premisa de la care pornesc comuniștii nu este o filozofie oarecare, ci întreaga istorie de pînă acum, și în special rezultatele ei obiective actuale din țările civilizate. Comunismul a izvorît din marea industrie și din consecințele ei : crearea pieței mondiale, care a dat naștere unei concurențe nestăvilite, crizele comerciale din ce în ce mai puternice și mai generale,

care au ajuns de pe acum să fie adevărate crize ale pieții mondiale, nașterea proletariatului și concentrarea capitalului din lupta de clasă dintre proletariat și burghezie care rezultă de aici. Comunismul, în măsura în care este teoretic, este expresia teoretică a poziției proletariatului în această luptă ; el este sintetizarea teoretică a condițiilor eliberării proletariatului.

Engels, *Comuniștii și Karl Heinzen* (1847); vol. 4, p. 323.

...marea industrie și extinderea necontenită a producției, pe care o determină, permit instaurarea unei orînduiri sociale în care să se producă atît de multe bunuri necesare traiului, încît fiecare membru al societății să-și poată dezvolta și exercita în mod absolut liber toate forțele și aptitudinile sale. Așadar, tocmai acea însușire a marii industrii care în societatea actuală generează toată mizeria și toate crizele comerciale, tocmai ea va fi aceea care într-o altă organizare socială va lichida această mizerie și aceste oscilații care dau naștere la atîtea nenorociri.

Engels, *Principiile comunismului* (1847) ; vol. 4, p. 372.

Întocmai cum țăranii și muncitorii manufacturieri din secolul trecut și-au schimbat întregul lor fel de viață și au devenit cu totul alți oameni de îndată ce au fost antrenați în marea industrie, tot astfel conducerea de către societate a producției și noua dezvoltare a producției care rezultă de aici vor necesita și vor forma cu totul alți oameni. Conducerea de către societate a producției nu se poate realiza cu oameni ca cei de azi, care mai sînt cu toții subordonați unei singure ramuri de producție, sînt legați de ea, exploatați de ea, cu oameni care și-au dezvoltat o *singură* aptitudine a lor în detrimentul tuturor celorlalte și care cunosc numai o *singură* ramură sau numai o parte

din ramura întregii producții. Chiar și industria actuală are din ce în ce mai puțin nevoie de asemenea oameni. Cu atît mai mult presupune industria dirijată în com n, pe baza unui plan, de către întreaga societate, existența unor oameni cu aptitudini omnilateral dezvoltate, oameni în stare să aibă o privire de ansamblu asupra întregului sistem de producție.

Engels, *Principiile comunismului* (1847); vol. 4, p. 378.

Asocierea generală a tuturor membrilor societății în vederea folosirii în comun, pe baza unui plan, a forțelor de producție, creșterea producției într-o asemenea măsură încît să satisfacă necesitățile tuturor membrilor societății, lichidarea unei situații în care necesitățile unora sînt satisfăcute în detrimentul celorlalți, desființarea completă a claselor și a antagonismelor dintre ele, dezvoltarea omnilaterală a capacităților tuturor membrilor societății, prin înlăturarea diviziunii muncii de pînă acum, prin educarea practică în producție, prin schimbarea activității, prin participarea tuturor la folosirea bunurilor produse de toți, prin contopirea orașului cu satul — toate acestea sînt principalele rezultate ale desființării proprietății private.

Engels, *Principiile comunismului* (1847); vol. 4, p. 379.

Tezele teoretice ale comuniștilor nu se bazează nicidecum pe idei, pe principii inventate sau descoperite de cutare sau cutare reformator al lumii.

Ele nu sînt decît expresia generală a condițiilor efective ale luptei de clasă existente, ale mișcării istorice care se desfășoară sub ochii noștri.

Marx și Engels, *Manifestul Partidului Comunist* (1847—1848); vol. 4, p. 479.

În societatea burgheză, munca vie nu este decît un mijloc pentru a spori munca acumulată. În societatea comunistă, munca acumulată nu este decît un mijloc pentru a lărgi, a îmbogăți, a înlesni procesul de viață al muncitorilor.

În societatea burgheză, trecutul domină deci prezentul; în societatea comunistă, prezentul domină trecutul.

Marx și Engels, *Manifestul Partidului Comunist* (1847—1848); vol. 4, p. 480.

Comunismul nu ia nimănui putința de a însuși produse sociale, el ia doar putința ca prin această însușire să fie aservită munca altuia.

Marx și Engels, *Manifestul Partidului Comunist* (1847—1848); vol. 4, p. 481.

S-a obiectat că prin desființarea proprietății private va înceta orice activitate și o lene generală va cuprinde lumea.

Dacă ar fi așa, societatea burgheză ar fi trebuit demult să piară din cauza trîndăviei, căci în această societate cei care lucrează nu agonisesc, iar cei care agonisesc nu lucrează.

Marx și Engels, *Manifestul Partidului Comunist* (1847—1848); vol. 4, p. 481.

Toate obiecțiile îndreptate împotriva modului comunist de însușire și de producție a produselor materiale au fost extinse și asupra însușirii și producției produselor spirituale. După cum pentru burghez desființarea proprietății de clasă înseamnă desființarea producției însăși, tot astfel pentru dînsul dispariția culturii de clasă este identică cu dispariția culturii în general.

Cultura, a cărei pierdere o deplînge burghezul, nu înseamnă pentru imensa majoritate decît transformarea omului într-o anexă a mașinii.

Marx și Engels, *Manifestul Partidului Comunist* (1847—1848); vol. 4, p. 491.

Istoria tuturor societăților de pînă acum s-a desfășurat în antagonisme de clasă, care, în diferitele epoci, au luat forme diferite.

Dar, indiferent de forma pe care au luat-o aceste antagonisme, exploatarea unei părți a societății de către cealaltă constituie un fapt comun tuturor veacurilor trecute. Nu e deci de mirare că conștiința socială a tuturor veacurilor, oricît de diferită și variată, se mișcă în cadrul anumitor forme comune, forme de conștiință care vor dispărea cu desăvîrșire numai odată cu dispariția totală a antagonismului de clasă.

Revoluția comunistă înseamnă ruptura cea mai radicală cu relațiile de proprietate moștenite din trecut; nu e deci de mirare că în cursul dezvoltării ei se produce ruptura cea mai radicală cu ideile tradiționale.

Marx și Engels, *Manifestul Partidului Comunist* (1847—1848); vol. 4, p. 486—487.

Comuniștii detestă să-și ascundă vederile și intențiile. Ei declară fățiș că țelurile lor pot fi atinse numai prin doborîrea violentă a întregii orînduiri sociale de pînă acum. Să tremure clasele dominante în fața unei Revoluții Comuniste. Proletarii n-au de pierdut în această revoluție decît lanțurile. Ei au o lume de cîștigat.

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ!

Marx și Engels, *Manifestul Partidului Comunist* (1847—1848); vol. 4, p. 500.

Crearea, în afara timpului de muncă necesar, *a unei mari cantități de timp liber* pentru societate în general și pentru fiecare membru al ei în parte (adică asigurarea unui cîmp liber pentru dezvoltarea cit mai deplină a forțelor productive ale fiecărui individ, deci și ale societății) — această creare de timp de non-muncă apare în stadiul capitalului, ca și în toate stadiile anterioare, ca timp de non-muncă, ca timp liber pentru puțini. În plus, capitalul sporește prin mijloacele artei și științei timpul de supramuncă al maselor, deoarece avuția lui rezidă nemijlocit din aproprierea de timp de supramuncă, *scopul direct* al capitalului *fiind valoarea*, și nu valoarea de întrebuințare.

În felul acesta, fără să vrea, capitalul acționează ca instrument de creare a condițiilor pentru timp liber social, pentru reducerea la un minim tot mai scăzut a timpului de muncă al întregii societăți, degajînd astfel pentru toți [membrii societății] timp liber destinat propriei lor dezvoltări. Dar capitalul manifestă permanent tendința, pe de o parte, *de a crea timp liber, iar pe de altă parte de a transforma în supramuncă acest timp liber*. Dacă primul lucru îi reușește prea bine, el începe să sufere din cauza producției excedentare, iar în acest caz munca necesară se întrerupe, deoarece *capitalul* nu este în stare să realizeze *supramunca*.

Pe măsură ce această contradicție se accentuează, devine tot mai clar că creșterea forțelor de producție nu mai poate fi încătușată de aproprierea de supramuncă străină și că masele muncitorești trebuie să-și apropieze supramunca lor. Cînd ele vor începe să facă acest lucru — și cînd implicit *timpul liber* va înceta să existe într-o formă *antagonistă* —, atunci, pe de o parte, măsura timpului de muncă necesar o vor constitui trebuințele individului social, iar pe de altă parte, dezvoltarea forței productive sociale va avea un ritm atît de rapid, încît, deși producția va fi calculată în așa fel încît să asigure bogăția

tuturor, *timpul liber* al tuturor va crește. Căci avuția reală rezidă în forța productivă a tuturor indivizilor. Atunci măsura avuției [...] n-o va mai constitui în nici un caz timpul de muncă, ci timpul liber. *Timpul de muncă în calitate de măsură a avuției* o presupune pe aceasta din urmă ca bazată pe sărăcie, iar timpul liber ca existent *în și prin opoziție cu timpul de supramuncă* sau prin statornicirea întregului timp al individului ca timp de muncă și deci prin reducerea acestui individ la situația exclusivă de muncitor, de om care poartă jugul muncii. *Așa se face că cel mai dezvoltat sistem de mașini îl obligă acum pe muncitor să lucreze mai mult timp decît lucrează sălbaticul sau decît lucra el însuși înainte, cînd folosea uneltele cele mai simple, rudimentare.*

Marx, *Bazele criticii economiei politice*, vol. II (Ciorna din 1857—1858) ; Ed. 1974, p. 190—191.

Economisirea de timp de muncă echivalează cu sporirea timpului liber, adică a timpului destinat dezvoltării depline a individului, iar aceasta la rîndul ei, acționează asupra forței productive a muncii ca o colosală forță de producție. Din punctul de vedere al procesului de producție nemijlocit, economisirea de timp de muncă poate fi considerată ca o producție de *capital fix*, cu mențiunea că acest capital fix este omul însuși.

Marx, *Bazele criticii economiei politice*, vol. II (Ciorna din 1857—1858) ; Ed. 1974, p. 194.

În sfîrșit să ne imaginăm, pentru a mai varia exemplele, o asociație de oameni liberi care lucrează cu mijloace de producție comune și își cheltuiesc numeroasele lor forțe de muncă individuale în mod conștient *(selbstbewusst)* ca o singură forță de muncă socială. [...] Produsul total al asociației este un produs social. O parte a acestui produs servește, la rîndul său, ca mijloc de producție. Ea rămîne socială. Dar cealaltă parte este consumată de membrii asociației sub formă de mijloace de subzistență. Ea trebuie deci repartizată între ei. Felul acestei repartiții va varia în funcție de specificul organismului social de producție însuși și de gradul de dezvoltare istoric corespunzător al producătorilor. Numai pentru a face o paralelă cu producția de mărfuri presupunem că partea din mijloacele de subzistență care revine fiecărui producător este determinată de timpul său de muncă. Timpul de muncă ar juca deci un rol dublu. Pe de o parte, repartizarea lui socială planică reglementează proporția justă dintre diferitele funcții ale muncii și diferitele trebuințe. Pe de altă parte, timpul de muncă servește ca măsură a părții individuale a producătorilor în munca totală, prin urmare și a părții din produsul total care urmează să fie consumată individual. Relațiile sociale ale oamenilor față de munca lor și față de produsele muncii lor rămîn aici clare și simple, atît în producție cît și în repartiție.

Marx, *Capitalul*, vol. I (publ. 1867) ; vol. 23, p. 93.

Marea industrie a rupt vălul care ascundea oamenilor propriul lor proces social de producție și care făcea ca diversele ramuri ale producției diferențiate spontan să constituie adevărate enigme una pentru alta și chiar pentru cei inițiați din cadrul aceleiași ramuri. Principiul marii industrii de a descompune orice produs de producție luat în sine, fără a ține seama de mîna omenească, în elementele sale componente a dat naștere științei cu totul moderne a tehnologiei. [...] Industria modernă nu consideră și nu tratează niciodată forma existentă a unui proces de producție ca ceva definitiv. De aceea baza ei tehnică este re-

voluționară, pe cînd cea a tuturor modurilor de producție anterioare era în esență conservatoare. [...] De aceea natura marii industrii presupune schimbarea felului de muncă, fluiditatea funcției, mobilitatea multilaterală a muncitorului. Pe de altă parte, în forma ei capitalistă, ea reproduce vechea diviziune a muncii cu particularitățile ei osificate. S-a văzut cum această contradicție absolută desființează toată liniștea, stabilitatea și siguranța din viața muncitorului, amenințînd permanent să-i smulgă din mînă, odată cu mijlocul de muncă, și mijlocul de trai * și să-l facă inutil împreună cu funcția sa parțială. S-a văzut cum această contradicție își găsește o expresie feroce în jertfirea neîncetată a clasei muncitoare, în irosirea nesăbuită a forței de muncă și în pustiirile provocate de anarhia socială. Aceasta este latura negativă. Dar dacă schimbarea felului de muncă își croiește drum acum doar ca o inexorabilă lege naturală și cu efectele distrugătoare ale unei legi naturale care acționează orbește și care întîlnește pretutindeni obstacole, marea industrie, prin înseși catastrofele ei, impune ca o problemă de viață și de moarte, necesitatea de a recunoaște alternarea felului de muncă și, prin urmare, pregătirea cît mai multilaterală a muncitorului ca o lege socială generală a producției și de a adapta relațiile realizării normale a acestei legi. Ea impune ca o problemă de viață și de moarte necesitatea de a înlocui monstruozitatea unei populații muncitorești disponibile, nenorocite și ținute în rezervă pentru nevoile schimbătoare de exploatare ale capitalului cu pregătirea absolută a omului pentru nevoile absolute ale muncii ; de a înlocui individul parțial, simplu purtător al unei funcții sociale parțiale, cu individul dezvoltat în toate privințele, pentru care diferitele funcții sociale sînt feluri de activitate care alternează. Un fenomen

* „Îmi luați și viața
De-mi luați mijloacele prin care eu trăiesc“ [31]
(Shakespeare)

al acestui proces de transformare, fenomen care s-a dezvoltat spontan pe baza marii industrii, îl constituie școlile politehnice și agronomice, alt fenomen îl constituie *„les écoles d'enseignement professionel“* *, unde copiii de muncitori capătă unele cunoștințe de tehnologie și de mînuire practică a diferitelor unelte de producție. [...] De asemenea, nu încape îndoială că forma capitalistă a producției și relațiile economice ale muncitorilor corespunzătoare acestei forme se află în cea mai flagrantă contradicție cu acești fermenți de transformare și cu ținta lor, desființarea vechii diviziuni a muncii. Dezvoltarea contradicțiilor unei forme istorice de producție constituie totuși singura cale istorică pentru desființarea ei și crearea uneia noi.

Marx, *Capitalul* vol. I (publ. 1867) ; vol. 23, p. 494—497.

Dacă intensitatea și forța productivă a muncii sînt date, acea parte a zilei de muncă sociale necesare pentru producția materială este cu atît mai scurtă și, în consecință, timpul pentru activitatea spirituală și socială liberă a indivizilor este cu atît mai mare, cu cît munca e repartizată mai uniform între membrii societății apți de muncă, cu cît una dintre păturile sociale are mai puține posibilități de a scăpa de această necesitate naturală pe care o reprezintă munca, aruncînd-o în spinarea alteia. În acest sens, limita absolută pentru reducerea zilei de muncă este generalizarea muncii. În societatea capitalistă, timpul liber pentru o clasă se obține prin transformarea întregii vieți a maselor în timp de muncă.

Marx, *Capitalul* vol. I (publ. 1867) ; vol. 23, p. 535.

* „Școli profesionale“ (fr.).

Această expropriere se înfăptuiește prin jocul legilor imanente ale producției capitaliste înseși, prin centralizarea capitalurilor. Un capitalist răpune un număr mare de alți capitaliști. Mînă în mînă cu această centralizare, adică cu exproprierea unui număr mare de capitaliști de către un număr mic, se dezvoltă pe o scară mereu crescîndă cooperarea în procesul muncii, aplicarea tehnică conștientă a științei, exploatarea sistematică a pămîntului, transformarea mijloacelor de muncă în mijloace de muncă ce nu pot fi folosite decît în comun, economisirea tuturor mijloacelor de producție prin folosirea lor ca mijloace de producție ale unei munci sociale combinate, atragerea tuturor popoarelor în orbita pieței mondiale și prin aceasta caracterul internațional al regimului capitalist. Odată cu micșorarea continuă a numărului magnaților capitalului, care uzurpă și monopolizează toate avantajele acestui proces de transformare, cresc mizeria, asuprirea, înrobirea, degradarea, exploatarea, dar și revolta clasei muncitoare, al cărei număr sporește neîncetat și care este educată, unită și organizată prin însuși mecanismul procesului de producție capitalist. Monopolul capitalului devine o cătușă pentru modul de producție care a înflorit odată cu el și prin el. Centralizarea mijloacelor de producție și socializarea muncii ajung la un punct la care devin incompatibile cu învelișul lor capitalist. Acesta este sfărîmat. Proprietății private capitaliste i-a sunat ceasul. Expropriatorii sînt expropriați.

Modul de însușire capitalist, care rezultă din modul de producție capitalist, deci proprietatea privată capitalistă, este prima negație a proprietății private individuale, bazată pe muncă proprie. Dar producția capitalistă generează cu necesitatea unui proces natural propria ei negare. Aceasta este negarea negației. Ea nu restabilește proprietatea privată, ci proprietatea individuală, dar pe baza realizărilor erei capitaliste : a cooperării și a proprietății comune asupra pămîntului și asupra mijloacelor de producție produse de munca însăși.

Transformarea proprietății private fărîmițate, bazată pe munca proprie a indivizilor, în proprietatea capitalistă este desigur, un proces mult mai îndelungat, mai violent și mai dificil decît transformarea proprietății capitaliste, care în fapt se bazează deja pe producția socială, în proprietate socială. Acolo era vorba de exproprierea maselor populare de către un număr restrîns de uzurpatori ; aici este vorba de exproprierea unui număr restrîns de uzurpatori de către masele populare.

Marx, *Capitalul* vol. I (publ. 1867), vol. 23, p. 765—766.

Imperiul libertății începe de fapt abia acolo unde încetează munca impusă de nevoie și de oportunitatea exterioară ; prin firea lucrurilor, acest imperiu se situează deci în afara sferei producției materiale propriu-zise. Așa cum omul primitiv trebuie să lupte cu natura pentru satisfacerea nevoilor lui, pentru conservarea și reproducerea vieții lui, tot așa trebuie să lupte și omul civilizat, în toate formele sociale, în toate modurile de producție posibile. Pe măsură ce omul evoluează, acest imperiu al necesității naturale se lărgește, deoarece cresc trebuințele lui ; în același timp însă se dezvoltă și forțele de producție care satisfac aceste trebuințe. În acest domeniu libertatea constă numai în aceea că omul colectiv, producătorii asociați reglementează în mod rațional schimbul de substanțe cu natura, îl controlează, nu mai sînt dominați de el ca de o forță oarbă, îl realizează cheltuind minimum de energie în condițiile cele mai demne și mai adecvate naturii umane. Dar această activitate continuă să fie un imperiu al necesității. Dincolo de limitele lui începe dezvoltarea

forțelor omenești, considerată ca scop în sine, începe adevăratul imperiu al libertății, care însă nu se poate dezvolta decît pe acest imperiu al necesității, ca bază a lui. Condiția esențială este reducerea zilei de muncă.

Marx, *Capitalul*, vol. III, (publ. 1894) ; vol. 25/II, p. 368.

Și tocmai datorită acestei revoluții industriale, forța productivă a muncii omenești a atins un nivel atît de înalt, încît a apărut posibilitatea — pentru prima oară de cînd există omenirea — ca, printr-o judicioasă diviziune a muncii, să se producă nu numai suficient pentru a se asigura tuturor membrilor societății un consum abundent și pentru a se crea un bogat fond de rezervă, ci și pentru a se lăsa fiecăruia în parte destul timp liber pentru a-și însuși ceea ce este într-adevăr valoros în cultura moștenită de-a lungul istoriei — știință, artă, reguli de comportare în societate etc. — și nu numai pentru a-și însuși, ci și pentru a transforma tot ceea ce este valoros în această moștenire dintr-un monopol al clasei stăpînitoare într-un bun al întregii societăți, pe care să-l îmbogățească continuu. Acesta este principalul. De îndată ce forța productivă a muncii omenești va fi atins acest nivel înalt, dispare orice pretext pentru existența unei clase dominante. Căci motivul suprem invocat în apărarea deosebirii dintre clase era mereu același : este nevoie de o clasă care să nu se istovească cu producerea celor necesare traiului de toate zilele, ci să se ocupe de munca spirituală a societății. Acestei vorbării, care pînă acum își avea justificarea sa istorică, i s-a pus capăt o dată pentru totdeauna prin revoluția industrială din ultimii o sută de ani. Existența unei clase dominante devine pe zi ce trece o piedică tot mai mare pentru dezvoltarea forței productive a industriei și, în aceeași măsură, pentru dezvoltarea științei, a artei și mai ales a comportării civilizate. Bădărani mai mari decît burghezii noștri moderni n-au existat niciodată.

Engels, *Contribuții la problema locuințelor* (1872—1873) ; vol. 18, p. 223.

Avem de-a face aici nu cu o societate comunistă care *s-a dezvoltat* pe propra-i bază, ci, dimpotrivă, cu una care abia *se naște* din societatea capitalistă și care, de aceea, mai poartă din toate punctele de vedere — economic, moral, spiritual — pecetea vechii societăți din sînul căreia s-a născut. Prin urmare, fiecare producător primește de la societate — după ce s-au făcut toate reținerile — exact atît cît îi dă el. Ceea ce a dat el societății este cota sa parte de muncă individuală. [...]

Dar un individ poate fi superior altuia din punct de vedere fizic sau intelectual ; el va efectua, deci, în aceeași cantitate de timp mai multă cantitate de muncă sau va putea munci un timp mai îndelungat ; iar munca, pentru a putea servi ca unitate de măsură, trebuie determinată după cantitate sau după intensitate, altminteri ea ar înceta să mai fie unitate de măsură. Acest drept *egal* este un drept inegal pentru o muncă inegală. El nu recunoaște nici un fel de deosebire de clasă, deoarece fiecare nu e decît muncitor ca și toți ceilalți ; el recunoaște însă, în mod tacit, ca privilegii firești, dotarea individuală inegală și, deci, capacitatea de muncă inegală. *El este deci, prin conținutul său, un drept al inegalității, ca orice drept.* Prin natura sa, dreptul nu poate exista decît prin aplicarea unei unități de măsură egale ; dar indivizii inegali (și ei nu ar fi indivizi diferiți dacă nu ar fi inegali) pot fi măsurați cu o unitate de măsură egală numai în măsura în care sînt priviți din același unghi de vedere, considerați

sub un singur aspect *determinat*, ca, de pildă, în cazul de față, cînd sînt priviți *numai ca muncitori*, nevăzîndu-se în ei nimic altceva, făcîndu-se abstracție de orice altceva. Mai departe : un muncitor este însurat, altul nu ; unul are mai mulți copii, altul mai puțini etc. etc. La o muncă egală și, prin urmare, la o participare egală la fondul social de consum, unul primește, de fapt, mai mult decît altul, unul este mai bogat decît altul etc. Pentru a evita toate aceste neajunsuri, dreptul ar trebui să fie nu egal, ci inegal.

Dar aceste neajunsuri sînt inevitabile în prima fază a societății comuniste, în forma în care s-a născut, după îndelungate dureri ale facerii, din societatea capitalistă. Dreptul nu poate fi niciodată superior orînduirii economice și dezvoltării culturale a societății determinate de această orînduire.

În faza superioară a societății comuniste, după ce va dispărea subordonarea înrobitoare a indivizilor față de diviziunea muncii și, odată cu ea, opoziția dintre munca intelectuală și munca fizică ; cînd munca va înceta să mai fie un mijloc de existență și va deveni ea însăși prima necesitate vitală ; cînd, alături de dezvoltarea multilaterală a indivizilor, vor crește și forțele de producție, iar toate izvoarele avuției colective vor țîșni ca un torent — abia atunci limitele înguste ale dreptului burghez vor putea fi cu totul depășite și societatea va putea înscrie pe stindardele ei : de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi !

Marx, *Critica Programului de la Gotha* (1875) ; vol. 19, p. 20—22.

...eliberarea clasei producătorilor înseamnă eliberarea întregii omeniri, fără deosebire de sex și rasă ;

[...] producătorii pot fi liberi numai atunci cînd sînt în posesiunea mijloacelor de producție ;

[...] o asemenea însușire colectivă poate exista numai ca rezultat al acțiunii revoluționare a clasei producătorilor — a proletariatului — organizate într-un partid politic de sine stătător...

Marx *[Introducere la programul partidului muncitoresc francez]* (1880) ; vol. 19, p. 251.

Forțele sociale, la fel ca și forțele naturii, acționează orbește, violent și distructiv atîta timp cît nu le cunoaștem și nu ținem seama de ele. [...] Dar o dată ce am înțeles natura lor, ele pot fi transformate în mîinile producătorilor asociați, din stăpîni demonici, în servitori docili. [...] Cînd actualele forțe de producție vor fi folosite potrivit naturii lor, în sfîrșit, cunoscute, anarhia socială în producție va fi înlocuită cu reglementarea socială, planificată a producției potrivit nevoilor colectivității, ca și ale fiecărui membru al ei în parte. În felul acesta, modul de însușire capitalist — în care produsul îl înrobește mai întîi pe producător, iar apoi și pe acela care și-l însușește — va fi înlocuit prin acel mod de însușire a produselor care se bazează pe însăși natura mijloacelor de producție moderne : pe de o parte, însușire socială directă a produselor, ca mijloc de întreținere și de extindere a producției, pe de altă parte, însușire individuală directă a lor în calitate de mijloace de existență și de desfătare.

Engels, *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință* (1880) ; vol. 19, p. 229—230.

Din momentul în care modul de producție capitalist și-a făcut apariția pe scena istoriei, luarea în stăpînire de către societate a tuturor mijloacelor de producție se contura adesea, mai mult sau mai puțin nebulos, în fața unor indivizi, cît și a unor secte întregi ca un ideal de viitor.

Dar ea a devenit posibilă, a devenit o necesitate istorică abia atunci cînd s-au ivit condițiile efective pentru înfăptuirea ei. Ca orice alt progres social, ea devine realizabilă nu datorită convingerii că existența claselor este în contradicție cu dreptatea, egalitatea etc., nu datorită simplei voințe de a desființa clasele, ci datorită apariției unor condiții economice noi. [...]

Posibilitatea de a asigura tuturor membrilor societății, cu ajutorul producției sociale, condiții materiale de existență nu numai pe deplin îndestulătoare și pe zi ce trece mai îmbelșugate, dar care să le garanteze și o dezvoltare și manifestare deplină și liberă a aptitudinilor lor fizice și spirituale, această posibilitate există acum pentru prima oară, dar ea *există*.

Prin luarea în stăpînire a mijloacelor de producție de către societate, producția de mărfuri este înlăturată și, odată cu aceasta, este înlăturată și dominația produsului asupra producătorului. Anarhia din cadrul producției sociale este înlocuită prin organizarea planificată, conștientă. Lupta pentru existența individului ia sfîrșit. Abia prin aceasta omul se desparte, într-un anumit sens, definitiv de regnul animal și trece, de la condiții de existență animalice, la condiții cu adevărat omenești. Condițiile de viață înconjurătoare, care i-au dominat pînă acum pe oameni, trec acum sub dominația și controlul oamenilor, care devin, pentru prima oară, stăpînii conștienți, adevărați ai naturii, pentru că devin stăpînii propriei lor vieți sociale. Legile propriei lor activități sociale, care pînă acum se opuneau oamenilor ca niște legi naturale străine de ei și care îi dominau, vor fi folosite de acum înainte de oameni în deplină cunoștință de cauză și, prin aceasta, vor fi dominate de ei. Viața socială a oamenilor, care pînă acum li se opunea, ca ceva impus de natură și istorie, devine acum un act liber al lor. Forțele obiective, străine, care dominau pînă acum istoria, trec sub controlul oamenilor înșiși. Abia din acest moment oamenii își vor făuri, pe deplin conștienți, propria lor istorie, abia din acest moment cauzele sociale puse în mișcare de ei vor avea în chip precumpănitor și în măsură tot mai mare efectele voite de ei. Este saltul omenirii din imperiul necesității în imperiul libertății.

Engels, *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință* (1880); vol. 19, p. 231—233.

... oamenii, în sfîrșit stăpîni pe propria lor existență socială, devin totodată stăpînii naturii, proprii lor stăpîni, devin liberi.

A înfăptui acest act de eliberare a omenirii este menirea istorică a proletariatului contemporan. A cerceta condițiile istorice și, prin aceasta, însăși natura acestui act, a face astfel din clasa chemată să înfăptuiască acest act, azi asuprită, o clasă conștientă de condițiile și natura propriei ei acțiuni este sarcina socialismului științific, care este expresia teoretică a mișcării proletare.

Engels, *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință* (1880); vol. 19, p. 235.

Ne îndreptăm însă spre o revoluție socială în care bazele economice de pînă acum ale monogamiei vor dispărea tot atît de sigur ca și acelea ale complementului ei, prostituția. Monogamia a apărut ca urmare a concentrării unor avuții mai mari într-o singură mînă, și anume în mîna bărbatului, precum și din necesitatea de a transmite aceste avuții prin moștenire copiilor acestui bărbat și nu copiilor altuia. Pentru aceasta era necesară monogamia femeii, nu a bărbatului, așa încît această monogamie a femeii nu a împiedicat deloc poligamia fățișă sau ascunsă a bărbatului. Dar revoluția socială care va avea loc, transformînd cel puțin partea covîrșitoare a avuțiilor permanente și transmisibile — mijloacele de producție — în proprietate so-

cială, va reduce la minim toată această grijă în legătură cu cel căruia urmează să-i fie transmisă moștenirea. Dar, dat fiind că monogamia a luat naștere din cauze economice, nu va dispărea ea oare cînd vor dispărea aceste cauze?

Nu fără temei am putea răspunde: nu numai că nu va dispărea, ci, dimpotrivă, abia atunci se va realiza pe deplin. Căci, odată cu transformarea mijloacelor de producție în proprietate socială, va dispărea și munca salariată, proletariatul, deci va dispărea și necesitatea pentru un anumit număr de femei, care poate fi calculat statistic, de a se da bărbaților pentru bani. Prostituția va dispărea, iar monogamia, în loc să-și înceteze existența, va deveni, în sfîrșit, o realitate și pentru bărbați.

Engels, *Originea familiei, a proprietății private și a statului* (1884); vol. 21, p. 76—77.

Clasa dominantă rămîne dominată de cunoscutele influențe economice, și de aceea în rîndurile ei numai în cazuri excepționale au loc căsătorii încheiate în mod cu adevărat liber, pe cînd la clasa dominată ele sînt, după cum am văzut, regula generală.

Așadar, deplina libertate în încheierea căsătoriei va putea fi realizată pe plan general abia atunci cînd desființarea producției capitaliste și a relațiilor de proprietate create de ea va fi înlăturat toate acele considerente economice secundare care mai exercită și astăzi o influență atît de puternică asupra soțului. Atunci nu va mai rămîne nici un alt motiv decît acela al afecțiunii reciproce. [...]

Așadar, ceea ce putem presupune astăzi despre formele relațiilor sexuale după iminenta înlăturare a producției capitaliste este mai ales de ordin negativ, mărginindu-se în majoritatea cazurilor la ceea ce va dispărea. Dar ce element nou se va adăuga? Aceasta se va hotărî atunci cînd se va fi ridicat o nouă generație: o generație de

bărbați care niciodată în viața lor nu va fi în situația de a cumpăra o femeie cu bani sau prin alte mijloace sociale ale puterii, și o generație de femei care niciodată nu va fi în situația nici de a se da unui bărbat din alte considerente decît din iubire adevărată și nici de a refuza să se dea iubitului de teama consecințelor economice. Cînd se vor ivi asemenea oameni, prea puțin se vor sinchisi ei de tot ceea ce se crede astăzi că ar trebui să facă; ei vor ști singuri cum să procedeze și singuri își vor forma o opinie publică corespunzătoare în ce privește purtarea fiecăruia în parte, și cu asta basta.

Engels, *Originea familiei, a proprietății private și a statului* (1884); vol. 21, p. 82—83.

Oricine știe că, de pildă, „Capitalul", această operă principală și fundamentală care expune socialismul științific, se mărginește la cele mai generale aluzii în ceea ce privește viitorul, urmărind doar elementele existente astăzi din care se dezvoltă orînduirea viitoare. Oricine știe că, în ceea ce privește perspectivele de viitor, socialiștii anteriori au spus incomparabil mai multe; ei au zugrăvit în toate amănuntele societatea viitoare, vrînd să stîrnească entuziasmul omenirii, prezentîndu-i tabloul unor rînduieli în care oamenii nu vor mai trebui să lupte, în care relațiile lor sociale nu se vor baza pe exploatare, ci pe adevăratele principii ale progresului, corespunzătoare condițiilor naturii umane. Dar, cu toate că aceste idei au fost expuse de o întreagă falangă de oameni extrem de talentați și socialiști dintre cei mai convinși, teoriile acestora au rămas în afara vieții, iar programele lor au rămas străine de mișcările politice populare, pînă cînd marea industrie mecanizată a atras în vîltoarea vieții politice masele proletariatului muncitoresc și a fost găsită adevărata lozincă de luptă a acestuia. Ea a fost găsită de Marx, „un

savant riguros, uneori chiar arid, și nu un utopist", cum s-a exprimat d-l Mihailovski în vremuri de mult apuse, în 1872, și a fost găsită nu cu ajutorul vreunor perspective, ci printr-o analiză științifică a regimului burghez modern, prin explicarea *necesității* exploatării în acest regim, prin cercetarea legilor dezvoltării lui.

Lenin, *Ce sînt „prietenii poporului" și cum luptă ei împotriva social-democraților ?* (1894) ; vol. 1, p. 181—182.

...adevărata sarcină a unui partid socialist revoluționar : nu plăsmuirea unor planuri de reorganizare a societății, nu predici prin care să se ceară capitaliștilor și slugilor lor îmbunătățirea situației muncitorilor, cu organizarea de comploturi, *ci organizarea luptei de clasă a proletariatului și conducerea acestei lupte, al cărei scop final este cucerirea puterii politice de către proletariat și organizarea societății socialiste.*

Lenin, *Programul nostru* (1899) ; vol. 4, p. 177.

„Există discordanțe și discordanțe — scria Pisarev în legătură cu problema discordanței dintre vis și realitate. — Visul meu poate s-o ia înaintea mersului firesc al evenimentelor sau poate s-o ia razna, într-o parte, într-o direcție pe care nici un mers firesc al evenimentelor n-ar putea-o urma vreodată. În primul caz visul nu pricinuiește nici un rău : el are chiar darul să stimuleze și să intensifice energia omului muncitor... În aceste visuri nu există nimic de natură să deformeze sau să paralizeze puterea de muncă. Ba chiar dimpotrivă: Dacă omul ar fi cu totul lipsit de capacitatea de a visa în felul acesta, dacă el n-ar putea din cînd în cînd s-o ia înainte și să contemple în închipuirea sa imaginea închegată și desăvîrșită

a operei care abia începe să se înfiripe sub mîinile sale, nu-mi pot nici cum închipui ce mobil l-ar putea determina să întreprindă și să ducă la capăt lucruri vaste și istovitoare pe tărîmul artei, al științei și al vieții practice... Discordanța dintre vis și realitate nu pricinuiește nici un rău dacă cel care visează crede serios în visul său, dacă contemplînd cu atenție viața, compară constatările sale cu creațiile închipuirii sale și în general muncește conștiincios la realizarea fanteziei sale. Cînd între vis și viață există un oarecare punct de contact, totul e în ordine"[32].

Din păcate, asemenea visări sînt puțin numeroase în mișcarea noastră.

Lenin, *Ce-i de făcut ?* (1901—1902) ; vol. 6, p. 168—169.

Un social-democrat revoluționar [...] va visa — și, dacă nu este un filistin inveterat, e dator să viseze — că, după uriașa experiență a Europei, după gigantica desfășurare de energie a clasei muncitoare din Rusia, vom reuși să aprindem, mai vie ca oricînd, făclia luminii revoluționare în fața masei neștiutoare și oropsită...

Lenin, *Social-democrația și guvernul revoluționar provizoriu* (1905) ; vol. 10, p. 13.

Demult, de multe veacuri, ba chiar de multe milenii visează omenirea la desființarea „dintr-o dată" a oricărei exploatări. Dar acest vis a rămas un simplu vis atîta timp cît milioanele de exploatați n-au pornit să se unească în lumea întreagă în vederea unei lupte consecvente, ferme și multilaterale pentru a schimba societatea capitalistă în direcția propriei dezvoltări a acestei societăți. Visurile socialiste s-au transformat în lupta socialistă a milioane de oameni numai atunci cînd socialismul științific al lui

Marx a legat tendințele de transformare de lupta unei anumite clase. Fără lupta de clasă, socialismul nu este decît o vorbă goală sau un vis naiv.

Lenin, *Socialismul mic-burghez și socialismul proletar* (1905); vol. 12, p. 43.

Cine spune: Rusia nouă *este construită* de cutare clase, acela stă [...] trainic pe terenul marxismului... [...]

Cine spune: „Rusia nouă nu este construită de nimeni, ea *se construiește* etc.", acela alunecă de la obiectivismul luptei de clasă (adică de la marxism) spre „obiectivismul justificării burgheze" a realității existente. [...]

Dacă voi spune: Rusia nouă *trebuie* construită *în cutare fel* din punctul de vedere, să zicem, al adevărului, al echității, al repartiției egalitare după criteriul muncii etc., voi da dovadă de un subiectivism care mă va duce în lumea himerelor. În realitate însă, felul în care va fi construită Rusia nouă nu va fi determinat de deziderateIe mele, oricît de frumoase ar fi ele, ci de lupta dintre clase. Idealurile mele de construire a Rusiei noi vor fi nehimerice numai atunci cînd vor exprima interesele unei clase realmente existente, ale cărei condiții de viață o determină să acționeze într-o anumită direcție. Situîndu-mă pe acest punct de vedere al obiectivismului luptei de clasă, eu nu justific cîtuși de puțin realitatea existentă, ci, dimpotrivă, indic în *însăși* această realitate cele mai profunde (deși, la prima vedere, invizibile) surse și forțe ale transformării ei.

Lenin, *Cu privire la linia politică* (1912); vol. 22, p. 111.

Socialismul nu este un sistem gata preparat, menit să copleșească omenirea cu binefacerile lui. Socialismul înseamnă lupta de clasă a proletariatului din zilele noastre, care de la un țel atins astăzi pășește mîine spre un altul, în *vederea* atingerii țelului său fundamental, de care *se apropie* zi de zi.

Lenin, *Conversație* (1913); vol. 23, p. 56.

Noi nu sîntem utopiști. Noi nu „visăm" să ne lipsim *dintr-o dată* de orice conducere, de orice subordonare aceste visuri anarhiste, bazate pe neînțelegerea sarcinilor dictaturii proletariatului, sînt absolut străine marxismului și nu servesc în realitate decît la amînarea revoluției socialiste pînă în ziua în care oamenii se vor fi schimbat. Nu, noi vrem revoluția socialistă cu oameni așa cum sînt ei astăzi, care nu se vor putea dispensa de subordonare, de control, „de supraveghetori și de contabili". [...]

Să organizăm marea producție pornind de la ceea ce a fost deja creat în capitalism, s-o organizăm noi *înșine*, muncitorii, sprijinindu-ne pe experiența noastră muncitorească, făurind disciplina cea mai severă, o disciplină de fier, susținută de puterea de stat a muncitorilor înarmați, să reducem pe funcționarii de stat la rolul de simpli executori ai însărcinărilor noastre, la rolul „de supraveghetori și de contabili" (bineînțeles, cu tot felul de tehnicieni de diferite specialități, de diferite categorii și ranguri) răspunzători, revocabili, modest plătiți — iată sarcina *noastră* proletară, iată cu ce putem și trebuie *să începem* atunci cînd înfăptuim revoluția proletară. Un asemenea început, care se bazează pe marea producție, duce de la sine la „dispariția" treptată a oricărei birocrații, la făurirea treptată a unei ordini — ordine fără ghilimele, ordine care să nu semene cu robia salariată — a unei ordini în care funcțiile de supraveghere și de contabilitate, din ce în ce mai simplificate, vor fi îndeplinite pe rînd de toată lumea, vor deveni apoi o deprindere

și vor dispărea, în cele din urmă, ca funcții *speciale* ale unei pături speciale de oameni.

Lenin, *Statul și revoluția* (1917) ; vol. 33, p. 48—49.

Democrație înseamnă egalitate. Se înțelege deci ce uriașă însemnătate are lupta proletariatului pentru egalitate și lozinca egalității dacă aceasta este just înțeleasă în sensul desființării *claselor*. Dar democrația înseamnă numai o egalitate *formală*. Și, de îndată ce a fost înfăptuită egalitatea tuturor membrilor societății *în ceea ce privește* stăpînirea mijloacelor de producție, adică egalitatea muncii, egalitatea salariului, se va pune în mod inevitabil în fața omenirii de a păși mai departe, de la egalitatea formală la cea de fapt, adică la înfăptuirea principiului : „de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi". Prin ce etape, pe calea căror măsuri practice va păși omenirea spre acest scop superior, nu știm și nu putem ști. Este însă important să fim lămuriți asupra falsității totale a concepției burgheze obișnuite, după care socialismul este ceva mort, anchilozat, dat o dată pentru totdeauna, atunci cînd de fapt *abia* odată cu socialismul va începe în toate domeniile vieții sociale și personale un progres rapid, adevărat, cu caracter real de masă, cu participarea *majorității* populației și, apoi, a întregii populații.

Lenin, *Statul și revoluția* (1917) ; vol. 33, p. 99.

Din momentul în care toți membrii societății sau cel puțin marea lor majoritate vor fi învățat să conducă *ei înșiși* treburile statului, vor fi luat ei înșiși în mîinile lor această treabă, „vor fi organizat" controlul asupra minorității infime a capitaliștilor, a domnișorilor care doresc să-și păstreze apucăturile capitaliste, a muncitorilor care au

fost puternic corupți de capitalism — din acest moment va începe să dispară necesitatea oricărei guvernări în general. [...]

Deoarece atunci cînd *toată lumea* va învăța să conducă și va conduce realmente în mod de sine stătător producția socială, cînd toată lumea în mod de sine stătător va ține evidența și va exercita controlul asupra trîntorilor, a coconașilor, a escrocilor și a celorlalți „păzitori ai tradițiilor capitalismului" — eschivarea de la această evidență și acest control, înfăptuite de întregul popor, va deveni inevitabil atît de anevoioasă, va deveni o excepție atît de rară, va fi însoțită probabil de o sancționare atît de rapidă și de aspră (căci muncitorii înarmați sînt oameni ai vieții practice, și nu intelectuali sentimentali), încît *necesitatea* respectării regulilor simple, fundamentale ale oricărei conviețuiri umane va deveni foarte repede *o deprindere*.

Și atunci se va deschide larg drumul spre trecerea de la prima fază a societății comuniste la faza superioară a acesteia și, totodată, spre dispariția treptată a statului.

Lenin, *Statul și revoluția* (1917) ; vol. 33, p. 101—102.

IV. OMUL ÎN ISTORIE

Revoluţiile sînt locomotivele istoriei

Marx, *Luptele de clasă în Franţa, 1848—1850* (1850) ; vol. 7, p. 88.

1. LIBERTĂȚI ILUZORII ȘI LIBERTĂȚI AUTENTICE

Hegel a fost primul care a prezentat just raportul dintre libertate și necesitate. Pentru el libertatea este înțelegerea necesității. „Necesitatea este oarbă numai *în măsura în care nu este înțeleasă*" * [33]. Libertatea nu constă în visata independență față de legile naturii, ci în cunoașterea acestor legi și în posibilitatea dată prin aceasta de a le pune în mod sistematic în acțiune pentru atingerea anumitor scopuri. Aceasta este valabil atît în ceea ce privește legile naturii exterioare, cît și în ceea ce privește legile care guvernează existența fizică și psihică a omului însuși — două clase de legi pe care le putem separa cel mult în reprezentare, în nici un caz însă în realitate. Libertatea voinței nu înseamnă, așadar, altceva decît capacitatea de a hotărî în cunoștință de cauză. Cu cît judecata unui om cu privire la o anumită problemă este deci *mai liberă*, cu atît mai multă *necesitate* va fi determinat conținutul acestei judecăți ; pe cînd nesiguranța izvorîtă din neștiință, care alege în mod aparent liber între numeroasele hotărîri posibile, diferite și contradictorii, dove-

* Subliniat de Engels (n. ed.).

deşte prin aceasta lipsa ei de libertate şi dominarea ei de către obiect, pe care tocmai ar fi trebuit să-l domine. Libertatea constă deci în a ne domina pe noi înşine şi în a domina natura exterioară, dominare întemeiată pe cunoaşterea necesităţilor naturii *(Naturnotwendigkeiten)*; ea este, prin urmare, în mod necesar, un produs al dezvoltării istorice. Primii oameni care s-au desprins de lumea animală erau în tot ceea ce este esenţial tot atît de puţin liberi ca şi animalele; dar fiecare progres al c lturii era un pas spre libertate.

Engels, *„Anti-Dühring"* (1876—1878); vol. 20, p. 112.

Ce este societatea, oricare ar fi forma ei? Ea este produsul acţiunii reciproce a oamenilor. Sînt oare oamenii liberi să aleagă o formă socială sau alta? Cîtuşi de puţin. [...]

...oamenii nu-şi aleg în mod liber *forţele* lor *de producţie* — care constituie baza întregii lor istorii — căci orice forţă de producţie este o forţă dobîndită, produsul unei activităţi anterioare. Forţele de producţie sînt, aşadar, rezultatul energiei aplicate a oamenilor, dar însăşi această energie este limitată de condiţiile în care se află oamenii, de forţele de producţie deja dobîndite, de forma socială existentă înaintea lor, pe care nu ei o creează, care este produsul generaţiei anterioare. Prin simplul fapt că fiecare generaţie nouă găseşte forţele de producţie dobîndite de generaţia anterioară, care-i servesc drept materie primă pentru o producţie nouă, se creează în istoria oamenilor o înlănţuire, se formează istoria omenirii, care este cu atît mai mult istoria omenirii, cu cît se dezvoltă mai mult forţele de producţie ale oamenilor şi, prin urmare, relaţiile lor sociale. Concluzia care se impune este următoarea: istoria socială a oamenilor nu este altceva

decît istoria dezvoltării lor individuale, fie că ei sînt sau nu conştienţi de acest lucru. Relaţiile lor materiale formează baza tuturor relaţiilor lor. Aceste relaţii materiale nu sînt altceva decît formele necesare în care se realizează activitatea lor materială şi individuală.

Marx, Scrisoarea către P. V. Annenkov din 28 decembrie 1846; vol. 4, p. 560—561.

Odată cu eliberarea din jugul politic au fost sfărîmate şi lanţurile care ţineau încătuşat spiritul egoist al societăţii civile. Emanciparea politică a constituit în acelaşi timp emanciparea societăţii civile de politică, chiar şi de *aparenţa* unui conţinut general.

Societatea feudală a fost descompusă şi redusă la baza ei — omul — dar la un om care era într-adevăr baza ei, la omul *egoist*. [...]

Omul n-a fost, prin urmare, eliberat de religie, ci a căpătat libertatea religiei. El n-a fost eliberat de proprietate, ci a căpătat libertatea proprietăţii. N-a fost eliberat de egoismul profesiunii, ci a căpătat libertatea profesiunii. [...]

Orice emancipare este o readucere a lumii omeneşti a relaţiilor la *omul însuşi*.

Emanciparea politică este readucerea omului, pe de o parte, la situaţia de membru al societăţii civile, la situaţia de individ *egoist independent*, iar pe de altă parte la aceea de *cetăţean*, de persoană juridică.

Abia cînd omul individual real va absorbi pe cetăţeanul abstract şi cînd, ca om individual, în viaţa lui empirică, în munca lui individuală, în relaţiile lui individuale va deveni o fiinţă *generică*; abia cînd omul îşi va cunoaşte şi-şi va organiza *„ses forces propres"* * ca forţe *sociale* şi

* „Forţele lui proprii" (fr.).

deci nu va mai separa de sine forța socială sub forma puterii *politice*, abia atunci se va desăvîrși emanciparea umană.

Marx, *Contribuții la problema evreiască* (1843) ; vol. 1, p. 404—405.

Cu cît pătrundem mai adînc în istorie, cu atît mai mult individul — deci și individul care produce — ne apare dependent, aparținînd unei colectivități mai cuprinzătoare : la început el apare într-un mod cu totul natural legat de familie și de familia care, dezvoltîndu-se a devenit gintă ; mai tîrziu, el apare legat de comunitate în diferitele ei forme, rezultată din ciocnirea și contopirea ginților. Abia în secolul al XVIII-lea, în „societatea civilă", diferitele forme de legătură socială apar în raport cu individul izolat ca un simplu mijloc pentru atingerea scopurilor sale private, ca o necesitate exterioară. Dar epoca care generează acest punct de vedere, punctul de vedere al individului singularizat, e tocmai epoca celor mai dezvoltate legături sociale (și, din acest punct de vedere, generale). Omul este, în sensul literal al cuvîntului, un *zoon politikon*[34], nu numai un animal social, ci și un animal care numai în societate se poate singulariza. Producția unui individ izolat în afara societății — fenomen rar, posibil în cazul unui om civilizat pe care întîmplarea l-a aruncat într-o regiune nelocuită și care posedă deja în sine, în mod dinamic, forțe sociale — este ceva tot atît de lipsit de sens ca și dezvoltarea limbii fără indivizi care să trăiască *împreună* și să vorbească între ei. [...]

Prin urmare, dacă este vorba de producție, este vorba întotdeauna de producția care are loc pe o anumită treaptă de dezvoltare socială, de producția unor indivizi sociali.

Marx, *Introducere (Din manuscrisele economice din anii 1857—1858)* (1857) ; vol. 13, p. 658.

Ideea determinismului, care stabilește necesitatea acțiunilor omului și spulberă povestea absurdă a liberului arbitru, nu exclude cîtuși de puțin nici rațiunea, nici conștiința omului și nici aprecierea acțiunilor lui. Dimpotrivă, numai punctul de vedere determinist face posibilă o apreciere riguroasă și exactă, în loc să pună totul pe seama liberului arbitru. De asemenea, ideea necesității istorice nu diminuează cîtuși de puțin rolul personalității în istorie : întreaga istorie se compune tocmai din acțiunile unor personalități care sînt, fără îndoială, forțe care acționează. Adevărata problemă care se pune atunci cînd urmează a se aprecia activitatea pe tărîm social a unei personalități este aceasta : în ce condiții va fi asigurat succesul acestei activități ? ce garanție avem că această activitate nu va rămîne un act izolat, înecat în oceanul unor acte contrare ? În aceasta constă și problema pe care social-democrații și ceilalți socialiști ruși o rezolvă într-un chip diferit : în ce mod trebuie să antreneze masele activitatea care tinde la înfăptuirea orînduirii socialiste, pentru ca ea să poată da rezultate serioase ?

Lenin, *Ce sînt „prietenii poporului" și cum luptă ei împotriva social-democraților ?* (1894) ; vol. 1, p. 156.

*

Dacă d-l Edgar[35] va compara o clipă *egalitatea* franceză cu conștiința de sine germană, va găsi că acest din urmă principiu exprimă *în manieră germană*, adică în formele gîndirii abstracte, ceea ce primul exprimă *în manieră franceză*, adică în limbajul politicii și al intuiției gînditoare. Conștiința de sine este egalitatea omului cu el însuși în gîndirea pură. Egalitatea este conștiința de sine a omului dobîndită în elementul practicii, adică conștiința

pe care o are un om despre alt om ca egal al său și atitudinea unui om față de alt om ca egal al său. Egalitatea este expresia franceză care desemnează unitatea esenței omenești, conștiința generică și comportarea generică a omului, identitatea practică dintre om și om, adică raportul social sau omenesc al omului față de om. De aceea, după cum în Germania critica distructivă, înainte de a ajunge, în persoana lui *Feuerbach*, la intuirea *omului real*, se străduia să distrugă cu ajutorul principiului *conștiinței de sine* tot ce este determinat și existent, tot astfel critica distructivă din Franța se străduia să obțină același rezultat cu ajutorul principiului *egalității*.

Marx și Engels, *Sfînta familie* (1844); vol. 2, p. 42—43 [Marx].

Desigur, năzuința spre egalitate este proprie secolului nostru. A afirma însă că toate secolele anterioare, cu nevoi și mijloace de producție etc. cu totul diferite, căutau în mod providențial să realizeze egalitatea înseamnă în primul rînd a substitui oamenii și mijloacele secolului nostru oamenilor și mijloacelor secolelor anterioare și a nu înțelege mișcarea istorică prin care generațiile succesive transformau rezultatele obținute de generațiile precedente.

Marx, *Mizeria filozofiei* (1847); vol. 4, p. 137.

Ideea că toți oamenii, ca oameni, au ceva comun și că în această măsură ei sînt și egali este, bineînțeles, străveche. Dar revendicarea modernă a egalității este ceva cu totul diferit: ea constă mai curînd în a deduce din însușirea comună tuturor oamenilor de a fi oameni, din egalitatea oamenilor ca oameni, dreptul la o situație politică, respectiv socială, egală a tuturor oamenilor, sau cel puțin

a tuturor cetățenilor unui stat ori a tuturor membrilor unei societăți. Au trebuit să treacă milenii și au trecut milenii pînă cînd din această idee inițială de egalitate relativă s-a putut trage concluzia unei egalități în drepturi în stat și societate, pînă cînd însăși această concluzie a putut apărea ca ceva natural și de la sine înțeles.

Engels, *Anti-Dühring*" (1876—1878); vol. 20, p. 101.

Nu se putea ca revendicarea eliberării de cătușele feudale și a instituirii egalității în drepturi prin înlăturarea inegalităților feudale, de îndată ce a devenit o problemă la ordinea zilei datorită progresului economic al societății, să nu ia în scurt timp proporții mai mari. [...] Și întrucît oamenii nu mai trăiau într-un imperiu mondial, cum fusese cel roman, ci într-un sistem de state independente, aflate aproximativ la același nivel de dezvoltare burgheză, care întrețineau raporturi pe picior de egalitate, era de la sine înțeles ca această revendicare să capete un caracter general care să depășească granițele unei singure țări, ca libertatea și egalitatea să fie proclamate *drepturi ale omului*. Semnificativ pentru caracterul specific burghez al acestor drepturi ale omului este faptul că constituția americană, prima care recunoaște drepturile omului, confirmă totodată sclavia oamenilor de culoare existentă în America: privilegiile de clasă sînt condamnate, privilegiile de rasă sînt consfințite.

Se știe însă că burghezia, din clipa în care s-a format din bürgerimea feudală ca fluturele din crisalidă, din clipa în care s-a transformat dintr-o stare medievală într-o clasă modernă, este însoțită permanent și inevitabil de umbra ei, proletariatul. Și tot așa revendicările burgheze de egalitate sînt însoțite de revendicările proletare de egalitate. Din clipa în care a fost formulată revendicarea

burgheză a desființării *privilegiilor* de clasă, alături de aceasta a apărut revendicarea proletară a desființării *claselor înseși*, mai întîi într-o formă religioasă, inspirată din creștinismul primitiv, mai tîrziu pe baza a înseși teoriilor burgheze despre egalitate. Proletarii opun burgheziei propriile ei lozinci : egalitatea să nu fie numai aparentă, să nu fie înfăptuită numai în sfera statului, ci să fie înfăptuită în mod real, în sfera socială și economică. Și mai cu seamă de cînd burghezia franceză, de la marea revoluție încoace, a pus pe primul plan egalitatea civilă, proletariatul francez i-a răspuns sistematic cu revendicarea egalității sociale și economice, egalitatea devenind strigătul de luptă în special al proletariatului francez.

Revendicarea egalității are astfel pe buzele proletariatului o dublă semnificație. Ea este — și acesta este cazul în special la început, de pildă, în războiul țărănesc — sau o reacție spontană împotriva flagrantelor inegalități sociale, împotriva contrastului dintre bogați și săraci, dintre asupritori și asupriți, dintre îmbuibați și muritori de foame ; ca atare ea este pur și simplu expresia instinctului revoluționar și își găsește justificarea în acest fapt și numai în el. Sau s-a născut ca o reacție împotriva revendicării burgheze a egalității, din care deduce revendicări mai cuprinzătoare, mai mult sau mai puțin juste, și servește ca mijloc de agitație pentru a ridica la luptă pe muncitori împotriva capitaliștilor pe baza argumentelor capitaliștilor înșiși, în care caz dăinuie și piere odată cu egalitatea burgheză însăși. În ambele cazuri, conținutul real al revendicării proletare de egalitate înseamnă revendicarea *desființării claselor*. Revendicarea unei egalități care depășește această limită duce în mod necesar la absurd. [...]

Prin urmare, ideea de egalitate, atît în forma ei burgheză, cît și în forma ei proletară, este ea însăși un produs istoric, pentru apariția căreia au fost necesare anumite condiții istorice care presupun, la rîndul lor, o lungă istorie premergătoare. Ea este deci orice, numai un adevăr etern nu.

Engels, *Anti-Dühring* (1876—1878); vol. 20, p. 104—105.

„Dreptate", „omenie", „libertate", „egalitate", „fraternitate, „independență" — pînă acum nu am găsit în manifestul panslavist nimic altceva decît aceste categorii mai mult sau mai puțin morale, care, ce-i drept, au o rezonanță foarte frumoasă, dar în problemele istorice și politice *nu demonstrează absolut nimic*. „Dreptatea", „omenia", „libertatea" etc. pot revendica de o mie de ori un lucru sau altul ; dar cînd este vorba de ceva irealizabil, atunci nu se înfăptuiește și, în pofida tuturor revendicărilor, rămîne o „simplă plăsmuire".

Engels, *Panslavismul democrat (Noua gazetă renană*, 15 februarie 1849) ; vol. 6, p. 304.

Sfera circulației sau a schimbului de mărfuri, în cadrul căreia se efectuează cumpărarea și vînzarea forței de muncă, este de fapt un adevărat paradis al drepturilor înnăscute ale omului. Aici domnește în mod exclusiv libertatea, egalitatea, proprietatea și Bentham [36]. Libertate ! Căci cumpărătorul și vînzătorul unei mărfi, de pildă al forței de muncă, nu sînt supuși decît voinței lor libere. Ei încheie contractul ca persoane libere, cu drepturi egale. Contractul este rezultatul final, în care voințele lor își găsesc o expresie juridică comună. Egalitate ! Căci ei se raportează unul la altul ca posesori de mărfuri și schimbă echivalent contra echivalent. Proprietate ! Căci fiecare dispune numai de ceea ce este al lui. Bentham ! Căci fie-

care din ei se gîndește numai la sine însuși. Singura forță care îi unește este goana după avantaje personale, rapacitatea, interesul personal. Dar tocmai pentru că fiecare se gîndește numai la sine și niciodată la altul, în virtutea unei armonii prestabilite a lucrurilor sau sub auspiciile unei providențe ingenioase, ei fac numai ceea ce e în avantajul lor reciproc, în folosul lor comun, în interesul lor general.

Acum, cînd părăsim sfera circulației simple, adică a schimbului de mărfuri, din care adeptul *vulgaris* al liberului schimb soarbe concepțiile, noțiunile și etalonul tuturor raționamentelor asupra societății în care domnesc capitalul și munca salariată, observăm că fizionomia acestor *dramatis personae* ale noastre se schimbă întrucîtva. Fostul posesor de bani pășește înainte în calitate de capitalist, iar posesorul forței de muncă îl urmează în calitate de muncitor al său ; primul zîmbește semnificativ și este foarte aferat ; celălalt înaintează timid, în silă, ca omul care și-a dus la tîrg propria sa piele și care nu mai are de așteptat altceva decît un singur lucru — ca această piele să-i fie tăbăcită.

Marx, *Capitalul*, vol. 1 (publ. 1867) ; vol. 23, p. 188—189.

Prin forță de muncă sau capacitate de muncă se înțelege totalitatea aptitudinilor fizice și intelectuale pe care le posedă organismul, personalitatea vie a omului, și pe care omul le pune în funcțiune atunci cînd produce valori de întrebuințare de un fel oarecare.

Dar pentru ca posesorul de bani să găsească forța de muncă sub formă de marfă pe piață, trebuie să fie îndeplinite diferite condiții. Schimbul de mărfuri ca atare nu implică alte relații de dependență decît cele care rezultă din propria sa natură. Pornind de la această premisă, forța de muncă poate să apară pe piață numai dacă și în măsura în care este oferită spre vînzare sau este vîndută, ca marfă, de către propriul ei posesor, de persoana căreia îi aparține. Pentru ca posesorul ei s-o poată vinde ca marfă, trebuie ca el să poată dispune de ea ; trebuie deci ca el să fie proprietarul liber al capacității sale de muncă, al persoanei sale. [...]

A doua condiție esențială pentru ca posesorul de bani să găsească pe piață forța de muncă sub formă de marfă este ca posesorul ei, în loc să poată vinde mărfuri în care să fie materializată munca sa, să fie nevoit, dimpotrivă, să ofere spre vînzare, ca marfă, chiar forța sa de muncă, existentă numai în organismul său. [...]

Pentru transformarea banilor în capital, posesorul de bani trebuie deci să găsească pe piața de mărfuri pe muncitorul liber, liber în dublu sens, pe de o parte în sensul că dispune ca persoană liberă de forța sa de muncă, precum de o marfă a sa, pe de altă parte în sensul că nu are de vînzare alte mărfuri, este, ca să spunem așa, liber de toate, lipsit de cele necesare pentru realizarea forței sale de muncă.

Marx, *Capitalul*, vol. I (publ. 1867) ; vol. 23, p. 180—181.

Iobagul era sclavul moșiei pe care se năștea ; muncitorul este sclavul necesităților elementare ale vieții și al banilor cu care trebuie să le plătească, ambii sînt sclavii obiectului. Existența iobagului este garantată de orînduirea socială feudală, în care fiecare își are locul său ; muncitorul liber nu are nici o garanție, pentru că nu are un loc în societate decît atîta vreme cît burghezia are nevoie de el, altminteri nu se ține seama de el, e considerat ca inexistent. Iobagul se jertfește pentru stăpînul său în timp de război, muncitorul în timp de pace. Stă-

pinul iobagului era un barbar, el își considera sluga ca pe o vită ; stăpînul muncitorului este civilizat, el îl consideră pe acesta o mașină. Pe scurt, amîndoi se aseamănă aproape în toate, și, dacă una dintre părți este dezavantajată, apoi nu poate fi vorba decît de muncitorul liber. Ambii sînt sclavi, numai că robia unuia e neprefăcută, fățișă, mărturisită, pe cînd a celuilalt e fățarnică, ascunsă cu perfidie atît lui cît și tuturor celorlalți, o iobăgie teologică, mai rea decît cea din vechime. Omenoșii tory aveau dreptate cînd numeau pe lucrătorii din fabrici *white slaves*, sclavi albi. Dar sclavia fățarnică, ascunsă, recunoaște cel puțin în aparență dreptul la libertate ; ea se pleacă în fața opiniei publice iubitoare de libertate, și progresul istoric față de vechea formă de sclavie constă în aceea că măcar *principiul* libertății a reușit să se impună, iar asupriții vor avea ei grijă ca acest principiu să fie și aplicat.

Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia* (1844—1845) ; vol. 2, p. 426.

...muncitorul este de drept și de fapt sclavul clasei celor avuți, al burgheziei ; este într-atît sclavul ei, încît este vîndut ca o marfă, iar prețul lui crește și scade ca al unei mărfi. [...] Singura deosebire față de vechea sclavie fățișă este că muncitorul de azi este *în aparență* liber, pentru că nu e vîndut dintr-o dată, ci cu bucata, cu ziua, cu săptămîna, cu anul și pentru că nu e vîndut de un stăpîn altui stăpîn, ci muncitorul însuși este silit să se vîndă în modul acesta, el nemaifiind sclavul unui individ, ci al întregii clase avute. Pentru el este în fond același lucru, și chiar dacă această aparență de libertate îi lasă pe de o parte o oarecare libertate *reală*, ea are pe de altă parte dezavantajul că nimeni nu-i garantează existența și că poate fi în orice moment alungat și lăsat

pradă foamei de către stăpînul său, burghezia, cînd aceasta nu mai are interes să-i dea de lucru și să-i asigure existența.

Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia* (1844—1845) ; vol. 2, p. 327.

După cum industria liberă și comerțul liber desființează închistarea privilegiată și, implicit, lupta dintre diferite grupări închistate privilegiate, punînd în locul lor pe omul eliberat de privilegii — privilegii care îi separă pe oameni de întreaga colectivitate, dar totodată îi grupează într-o colectivitate exclusivistă mai mare — pe omul nelegat de semenul său nici măcar prin *aparența* vreunei legături generale și dînd naștere luptei generale a omului contra omului, a individului contra individului, tot astfel întreaga *societate civilă* nu este altceva decît acest război al tuturor indivizilor între ei, despărțiți acum unii de alții numai prin *individualitatea* lor și nestăvilita mișcare generală a forțelor spontane de viață, eliberate de cătușele privilegiilor. Opoziția dintre *statul reprezentativ democratic* și *societatea civilă* este desăvîrșirea opoziției *clasice* dintre *colectivitatea* de drept *public* și *sclavie*. În lumea modernă, fiecare om este *în același timp* și sclav și membru al colectivității de drept public. Tocmai *sclavia societății civile este în aparență* cea mai mare *libertate*, pentru că pare a fi *independența* desăvîrșită a individului, care ia drept *propria* sa libertate mișcarea nestăvilită a elementelor sale de viață înstrăinate, degajate de legături generale și de îngrădiri impuse de om, cum sînt, de pildă, proprietatea, industria, religia etc., pe cîtă vreme ea reprezintă, dimpotrivă, înrobirea sa desăvîrșită și totala lui dezumanizare. Locul *privilegiului* l-a luat acum *dreptul*.

Marx și Engels, *Sfînta familie* (1844) ; vol. 2, p. 130—131 [Marx].

Dar năzuința spre fericire trăiește în cea mai mică parte din drepturi ideale și în cea mai mare parte din mijloace materiale, iar producția capitalistă se îngrijește ca marea majoritate a persoanelor egale în drepturi să nu primească decît strictul necesar pentru trai și respectă deci în aceeași măsură — dacă-l respectă — dreptul egal al majorității de a năzui spre fericire ca și sclavagismul sau feudalismul. Și oare lucrurile stau mai bine în ceea ce privește mijloacele spirituale ale fericirii, mijloacele culturale ?

Engels, *Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filozofiei clasice germane* (1886) ; vol. 21, p. 288.

Domnilor ! Nu vă lăsați impresionați de cuvîntul abstract *libertate*. Libertate cui ? Nu-i vorba de libertatea unui ins față de altul. Este vorba doar de libertatea pe care o are capitalul de a stoarce vlaga muncitorului. La ce bun să mai consfințiți libera concurență prin această idee de libertate, cînd această libertate nu este decît produsul unei stări de lucruri întemeiate pe libera concurență ?

Am arătat ce fel de frăție generează liber-schimbismul între diferitele clase ale uneia și aceleiași națiuni. Frăția pe care liber-schimbismul ar crea-o între diferitele națiuni ale lumii nu ar fi cu nimic mai frățească ; numai în sînul burgheziei se putea naște ideea de a denumi frăție universală exploatarea în forma ei cosmopolită.

Marx, *Discurs asupra liber-schimbismului* (1848) ; vol. 4, p. 459.

Libertatea e un cuvînt măreț, dar sub steagul libertății industriei au fost duse cele mai prădalnice războaie, sub steagul libertății muncii au fost jefuiți oamenii muncii.

Lenin, *Ce-i de făcut ?* (1901—1902) ; vol. 6, p. 9.

Toți autorii comuniști și socialiști au pornit de la constatarea că, pe de o parte, chiar și acțiunile strălucite, desfășurate în cele mai favorabile condiții, rămîn, după cît se pare, fără rezultate strălucite și degenerează în banalitate, iar pe de altă parte *toate progresele realizate de spirit* au fost pînă acum *progrese în detrimentul masei omenirii*, a cărei situație a devenit din ce în ce *mai inumană*. De aceea ei au declarat *„progresul“* (vezi *„Fourier“*) *o vorbă goală*, un cuvînt abstract și nesatisfăcător ; ei și-au dat seama (vezi, printre alții, *Owen*) că lumea civilizată are un viciu fundamental ; de aceea au supus unei *critici* necruțătoare bazele *reale* ale societății contemporane. Acestei critici comuniste i-a corespuns imediat în practică mișcarea *masei largi* în detrimentul căreia a avut loc pînă acum dezvoltarea istorică. Trebuie să cunoști activitatea studioasă, setea de cunoaștere, energia morală și năzuința neobosită spre autodezvoltare a muncitorilor francezi și englezi, pentru ca să-ți poți face o idee despre noblețea *omenească* a acestei mișcări.

Marx și Engels, *Sfînta familie* (1844) ; vol. 2, p. 94 [Marx].

Din punctul de vedere al dreptului abstract există doar o singură teorie a pedepsei, care recunoaște într-o formă abstractă demnitatea omului, și aceasta este teoria lui Kant, în special în formularea mai riguroasă pe care i-o dă Hegel. Hegel spune :

„Pedeapsa este *dreptul* criminalului. Ea este actul propriei lui voințe. Încălcarea dreptului, el o declară un drept al său. Crima lui este o negare a dreptului. Pedeapsa este negarea negației și, în consecință, este o afirmare a dreptului pe care-l revendică cu insistență criminalul și pe care caută să-l impună el însuși cu forța“ [37].

În această formulă există, fără îndoială, unele aparențe de adevăr, întrucît Hegel îl ridică pe criminal la rangul de ființă liberă, conștientă de sine, în loc să vadă în el doar un simplu obiect, un sclav al justiției. Dar, pătrunzînd ceva mai adînc în esența lucrurilor, vom descoperi că aici, ca și în numeroase alte cazuri, idealismul german nu face altceva decît să dea o sancționare mistică legilor societății existente. Nu se comite oare o eroare atunci cînd un anumit individ, cu mobilurile reale ale faptelor sale, cu variatele condiții sociale care-l influențează, e înlocuit prin abstracția „voință liberă", cînd omul ca atare e înlocuit doar printr-una din numeroasele lui însușiri? O asemenea teorie, care privește pedeapsa ca pe un rezultat al propriei voințe a criminalului, nu este altceva decît expresia speculativă a străvechiului „*jus talionis* *, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, sînge pentru sînge. Dacă e să vorbim sincer și fără nici un fel de parafraze, pedeapsa nu este altceva decît un mijloc de autoapărare a societății împotriva încălcării condițiilor ei de existență, oricare ar fi ele. Dar ce fel de societate este aceea care nu cunoaște o armă mai bună de autoapărare decît călăul și care, printr-unul din „principalele ziare ale lumii" [38], proclamă propria ei cruzime drept lege eternă?

Marx, *Pedeapsa cu moartea* (1853); vol. 8, p. 541—542.

În „Deutsch-Französische Jahrbücher" i s-a demonstrat domnului Bauer că această „umanitate liberă" și „recunoașterea" ei nu sînt altceva decît recunoașterea *individului egoist al societății civile* și a mișcării neînfrîcate a elementelor spirituale și materiale care formează conținutul situației în viață a acestui individ, conținutul

* Legea talionului (lat.).

vieții civile *actuale*; că de aceea *drepturile omului* nu-l eliberează pe om de religie, ci nu fac decît să-i acorde *libertatea religiei*; că ele nu-l eliberează de proprietate, ci îi acordă *libertatea proprietății*, nu-l eliberează de goana murdară după îmbogățire, ci nu fac decît să-i acorde *libertatea ocupațiilor*.

I s-a arătat că *recunoașterea drepturilor omului* de către *statul modern* are același sens ca și *recunoașterea sclaviei* de către *statul antic*. Căci după cum în statul antic *baza firească* a statului o constituie sclavia, așa și în *statul modern baza firească* a statului o constituie societatea civilă, precum și *omul* societății civile, adică omul independent, legat de alți oameni numai prin legăturile interesului privat și ale necesității naturale *inconștiente*, omul *sclav* al ocupației sale și al nevoii *egoiste* proprii, ca și al nevoii *egoiste* a altuia. Statul modern a recunoscut această bază firească a sa, ca atare, în *drepturile universale ale omului*. El nu a creat-o. Fiind produsul societății civile, pe care propria ei dezvoltare a împins-o să se smulgă din vechile cătușe politice, la rîndul lui statul modern, prin *proclamarea drepturilor omului*, a recunoscut propria lui origine și propria lui bază.

Marx și Engels, *Sfînta familie* (1844); vol. 2, p. 127 [Marx].

Ca să vorbim precis și prozaic, membrii societății civile nu sînt nicidecum *atomi*. *Proprietatea caracteristică* a atomului constă în faptul că nu posedă *nici un fel* de proprietăți și de aceea nu este legat de alte ființe din afara sa printr-o relație determinată *în mod necesar* de propria lui *natură*. Atomul nu are *nevoi*, el își este *suficient sieși*; lumea din afara lui este *vidul* absolut, adică e lipsită de orice conținut, de orice sens, de orice semnificație, tocmai pentru că atomul posedă înăuntrul său *toată deplinătatea* existenței. În reprezentarea lui nesen-

zorială și în abstracția lui lipsită de viață, individul egoist al societății civile n-are decît să-și închipuie că este *atom*, adică o ființă nelegată prin relații cu altceva, lipsită de nevoi, care își este suficientă sieși, o ființă *absolut plină* și fericită. Nefericita *realitate senzorială* nu se sinchisește de închipuirea acestui individ. Fiecare dintre simțurile lui îl silește să creadă în existența lumii și a indivizilor din afara lui; chiar stomacul lui *profan* îi amintește zilnic că lumea *din afara* lui nu este *goală*, ci, dimpotrivă, este tocmai *ceea ce îl umple* pe el. Fiecare manifestare activă a ființei lui, fiecare însușire a lui, fiecare instinct vital al său, devine *nevoie, necesitate*, care face ca *egoismul* său să se transforme în interes pentru alte lucruri și pentru alți oameni din afara lui. După cum nevoia unui individ nu este un lucru de la sine înțeles pentru celălalt individ egoist care posedă mijloacele de a satisface acea nevoie, cum nevoia nu are deci un raport direct cu satisfacerea ei, orice individ trebuie să creeze această legătură, devenind la rîndul său un mijlocitor între nevoia străină și obiectele acestei nevoi. Așadar, *necesitatea naturală, însușirile ființei omenești*, oricît de înstrăinată ar fi forma sub care s-ar manifesta, *interesul* — iată ce leagă pe membrii societății civile unul de altul. Viața civilă, și nu viața *politică*, constituie legătura *reală* dintre ei. Prin urmare, nu *statul* leagă laolaltă *atomii* societății civile, ci faptul că sînt *atomi* numai în *imaginație*, în *cerul* închipuirii lor, faptul că în *realitate* sînt ființe foarte deosebite de atomi, cu alte cuvinte că nu sînt niște *egoiști divini*, ci niște *oameni egoiști*. Numai *prejudecata politică* își mai poate închipui în vremea noastră că statul trebuie să cimenteze viața civilă, pe cînd în realitate, dimpotrivă, viața civilă este aceea care cimentează statul.

Marx și Engels, *Sfînta familie* (1844); vol. 2, p. 135 [Marx].

Omul s-a născut liber, el este liber!

Engels, Scrisoarea către Friedrich Graeber din 15 iunie 1839; *Scrieri din tinerețe*, p. 304.

Luînd în considerare în special prezentul, lupta pentru libertate sub toate aspectele ei, constituționalismul în curs de dezvoltare, rezistența împotriva presiunilor exercitate de aristocrație, lupta gîndirii împotriva pietismului, a voioșiei împotriva rămășițelor ascetismului sumbru, nu văd de ce ar fi nedrept să cerem cărții populare să-l ajute pe omul cu mai puțină cultură, să-i arate — firește nu prin deducție directă — că aceste aspirații se bazează pe adevăr și pe rațiune, și în nici un caz să nu favorizeze prefăcătoria, servilismul față de nobilime, pietismul.

Engels, *Cărțile populare germane* (1839); *Scrieri din tinerețe*, p. 344—345.

Iar copilul preferat al naturii, omul, întorcîndu-se ca bărbat liber la mama sa după îndelungata luptă din anii tinereții și după lungi peregrinări printre străini și apărînd-o pe ea împotriva fantomelor dușmanilor biruiți în luptă, și-a învins totodată și propria sa ruptură lăuntrică, sciziunea din propriul său piept. După o îndelungată și chinuitoare perioadă de luptă și năzuințe, s-a ivit deasupra lui ziua luminoasă a conștiinței de sine. Și iată-l acum stînd liber și puternic, mîndru și plin de încredere în sine, căci a ieșit din bătălia bătăliilor, s-a biruit pe sine și și-a pus pe cap cununa libertății. Totul a devenit accesibil cunoașterii sale și nimic nu are destulă putere ca să rămînă închis în fața lui. Abia acum începe pentru el adevărata viață! Lucrurile care înainte erau doar

obiectul unor vagi năzuinţe, azi el le obţine prin libera şi deplina sa voinţă. Lucrurile care păreau a se afla în afara lui, undeva în zarea învăluită în ceaţă, el le descoperă în sinea lui ca propria sa carne şi propriul său sînge. Şi el nu consideră că, plătind pentru aceasta cu sîngele cel mai bun al inimii sale, a dat un preţ prea mare; căci cununa a meritat acest sînge. Timpul îndelungat al peţitului n-a fost pentru el un timp irosit de pomană, căci mîndra şi adorabila mireasă pe care şi-o aduce acum în casă i-a devenit astfel şi mai scumpă. Tezaurul, sanctuarul pe care el l-a găsit după îndelungate căutări a meritat atîtea rătăciri. Şi această cunună, această mireasă, acest sanctuar este *conştiinţa de sine a omenirii*...

Engels, *Schelling şi revelaţia* (1841—1842); *Scrieri din tinereţe*, p. 439—440.

Inteligenţa *utilă*, care luptă pentru căminul ei, se deosebeşte, desigur, de inteligenţa *liberă*, care luptă pentru ceea ce e drept, indiferent de căminul ei. Inteligenţa care se află în slujba unui scop bine definit, unui anumit lucru este complet diferită de inteligenţa care domină asupra oricărui lucru şi nu-şi slujeşte decît sie însuşi.

Marx, *Cu privire la comisiile stărilor din Prusia* (1842); *Scrieri din tinereţe*, p. 232.

Statul împînzeşte întreaga natură cu nervi spirituali şi în fiecare punct al său trebuie să se vădească că principiul dominant este nu materia, ci forma, nu natura fără stat, ci natura statului, nu *obiectul lipsit de libertate*, ci *omul liber*.

Marx, *Cu privire la comisiile stărilor din Prusia* (1842); *Scrieri din tinereţe*, p. 237.

În monarhie este vorba de poporul orînduirii de stat; în democraţie este vorba de orînduirea de stat a poporului. Democraţia este *enigma* rezolvată a tuturor formelor de orînduire de stat. Aici orînduirea de stat nu este numai *în sine*, după esenţa ei, dar şi după *existenţa* ei, după realitatea mereu redusă la fundamentul ei real, la *omul real*, la *poporul real*, şi se afirmă ca opera lui *proprie*. Orînduirea de stat apare aici drept ceea ce este, adică drept un produs liber al omului... [...]

Hegel porneşte de la stat şi transformă pe om în statul subiectivat; democraţia porneşte de la om şi transformă statul în omul obiectivat. Aşa cum nu religia îl creează pe om, ci omul creează religia, tot aşa nu orînduirea de stat creează poporul, ci poporul creează orînduirea de stat. [...] În raport cu democraţia, toate celelalte forme de stat reprezintă vechiul ei testament. În democraţie nu omul există de dragul legii, ci legea există de dragul omului; legea exprimă o *existenţă umană*, în timp ce în celelalte forme de orînduire de stat omul este *existenţa legală*. Aceasta este deosebirea fundamentală a democraţiei.

Marx, *Contribuţii la critica filozofiei hegeliene a dreptului* (1843); vol. 1, p. 256.

Libertatea este într-o asemenea măsură esenţa omului, încît pînă şi adversarii ei o înfăptuiesc prin aceea că luptă împotriva înfăptuirii ei, prin faptul că doresc să-şi însuşească drept cea mai preţioasă podoabă ceea ce au respins ca podoabă a naturii umane.

Nici un om nu combate libertatea; el combate, cel mult, libertatea celorlalţi.

Marx, *Dezbaterile în legătură cu libertatea presei* (1842); vol. 1, p. 55.

Esenţa presei libere este esenţa raţională, morală, plină de caracter a libertăţii.

Marx, *Dezbaterile în legătură cu libertatea presei* (1842); vol. 1, p. 59.

...libertatea este esenţa generică a întregii existenţe spirituale, prin urmare şi a presei.

Marx, *Dezbaterile în legătură cu libertatea presei* (1842); vol. 1, p. 59.

Presa liberă reprezintă ochiul mereu treaz al spiritului poporului, întruchiparea încrederii unui popor în sine însuşi, legăturile grăitoare care leagă individul de stat şi de lumea întreagă; ea este întruchiparea culturii care transfigurează lupta materială, ridicînd-o la rangul de luptă spirituală, şi care idealizează forma ei materială, brută. Libertatea presei este spovedania deschisă a unui popor faţă de el însuşi, şi, după cum se ştie, forţa care rezidă în mărturisire este izbăvitoare. Ea este oglinda spirituală în care un popor se vede pe el însuşi, iar cunoaşterea de sine este prima condiţie a înţelepciunii. Ea este spiritul statului, care poate fi adus în orice colibă cu cheltuieli mai mici decît mijloacele materiale de iluminat. Ea este omnilaterală, omniprezentă, atotştiutoare. Ea este lumea ideală care ţîşneşte în permanenţă din lumea reală şi, sub forma unui spirit tot mai bogat, se varsă înapoi în ea, însufleţind-o din nou.

Marx, *Dezbaterile în legătură cu libertatea presei* (1842); vol. 1, p. 66.

Presa este mijlocul cel mai general al indivizilor de a-şi face cunoscută existenţa spirituală. Ea nu cunoaşte prestigiul persoanei, ci numai pe acela al inteligenţei.

Vreţi să înrobiţi capacitatea de comunicare spirituală legînd-o în mod oficial de anumite caractere exterioare? Ceea ce nu pot fi pentru alţii nu sînt nici pentru mine şi nici nu pot fi. Dacă nu am dreptul să exist pentru alţii ca forţă spirituală, atunci nu am dreptul să exist nici pentru mine ca forţă spirituală. Sau poate vreţi să acordaţi numai unora privilegiul unei existenţe spirituale? După cum fiecare învaţă să scrie şi să citească, tot aşa trebuie *să aibă* fiecare şi *dreptul* să scrie şi să citească.

Marx, *Dezbaterile în legătură cu libertatea presei* (1842); vol. 1, p. 81.

Tocmai acest fapt face din presă cea mai puternică pîrghie a culturii şi a educaţiei spirituale a poporului: ea transformă lupta materială într-o luptă de idei, lupta trupului şi a sîngelui în lupta spirituală, lupta necesităţilor, a pasiunilor, a empiriei în luptă a teoriei, a raţiunii, a formei.

Marx, *Cu privire la comisiile stărilor din Prusia* (1842); *Scrieri din tinereţe*, p. 223.

Democraţie înseamnă astăzi comunism. O altă democraţie poate exista numai în capetele unor vizionari teoretici care nu se sinchisesc de evenimentele reale, care consideră că nu oamenii şi împrejurările dau naştere principiilor, dar că principiile se nasc de la sine. Democraţia a devenit un principiu proletar, un principiu al maselor. Chiar dacă masele nu au întotdeauna o idee clară despre această semnificaţie a democraţiei — singura justă — dar pentru toţi noţiunea de democraţie cuprinde o năzuinţă vagă spre drepturi sociale egale. Masele democratice pot fi, fără teamă, socotite ca făcînd parte din forţele de luptă comuniste atunci cînd se face

numărătoarea acestora din urmă. Și atunci cînd partidele proletare ale diferitelor națiuni se unesc, pe bună dreptate înscriu ele pe stindardul lor cuvîntul „democrație", căci, cu excepția acelora care nu contează, în 1846 toți democrații din Europa sînt comuniști mai mult sau mai puțin lămuriți.

Engels, *Sărbătoarea națiunilor la Londra* (1845) ; vol. 2, p. 642.

Însemnătatea progresistă a capitalismului constă tocmai în faptul că el a distrus vechile condiții de viață ale omului, condiții strîmte care dădeau naștere la obtuzitate mintală și nu dădeau producătorilor posibilitatea să-și ia soarta în propriile lor mîini. [...] Acest proces economic s-a reflectat în domeniul social „prin avîntul general al simțului personalității", prin eliminarea din „societate" a clasei moșierilor de către raznocinți, prin lupta acerbă dusă în literatură împotriva absurdelor îngrădiri medievale impuse personalității etc. Narodnicii nu vor contesta, desigur, că tocmai în Rusia de după reformă s-a produs acest avînt al simțului personalității, al simțului demnității personale. Dar ei nu-și pun întrebarea : ce condiții materiale au dus la acest avînt ?

Lenin, *Conținutul economic al narodnicismului*, (1894—1895) ; vol. 1, p. 416.

Cine se situează în afara partidelor slujește implicit, chiar și fără voia și știrea sa, interesele partidului dominant. Cine luptă pentru libertate, dar se situează în afara partidelor, slujește implicit interesele forței care în condițiile libertății va domina inevitabil, adică interesele burgheziei. [...] A rămîne în afara partidelor, asigurîndu-ți o independență aparentă, înseamnă în realitate a

pierde orice independență, a depinde la maximum de partidul dominant.

Lenin, *O nouă uniune muncitorească revoluționară* (1905) ; vol. 10, p. 279—280.

Rusia nu poate trăi fără libertate politică, după cum nu poate trăi, în secolul XX, nici o altă țară.

Lenin, *Platforma electorală a P.M.S.D.R.* (1912) ; vol. 21, p. 188.

...Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia își propune ca sarcină politică imediată răsturnarea absolutismului țarist și înlocuirea lui printr-o *republică* bazată pe o constituție democratică, asigurînd :

1) puterea absolută a poporului, adică concentrarea întregii puteri supreme de stat în mîinile unei adunări legislative alcătuite din reprezentanți ai poporului ;

2) drept de vot universal, egal și direct, atît în alegerile pentru adunarea legislativă cît și pentru toate organele locale de autoadministrare, acordat tuturor cetățenilor care au împlinit 21 de ani ; vot secret în toate alegerile ; dreptul pentru fiecare alegător de a fi ales în toate adunările reprezentative ; remunerarea reprezentanților poporului ;

3) inviolabilitatea persoanei și a domiciliului cetățenilor ;

4) libertatea neîngrădită a conștiinței, a cuvîntului, a presei, a întrunirilor, a grevelor și asociațiilor ;

5) libertatea deplasărilor și a îndeletnicirilor ;

6) desființarea stărilor și deplina egalitate în drepturi a tuturor cetățenilor, indiferent de sex, religie și rasă ;

7) recunoașterea dreptului la autodeterminare tuturor națiunilor statului ;

8) dreptul oricărui cetățean de a da în judecată pe orice funcționar fără reclamație pe cale ierarhică ;

9) înlocuirea armatei permanente prin înarmarea generală a poporului;

10) separarea bisericii de stat și a școlii de biserică;

11) învățămînt general gratuit și obligatoriu pînă la 16 ani; asigurarea copiilor săraci cu hrană, îmbrăcăminte și material didactic pe socoteala statului.

Lenin, *Proiect de Program al P.M.S.D.R.* (1902); vol. 6, p. 203—204.

Intr-o societate bazată pe puterea banului, într-o societate în care masele muncitoare duc o viață de mizerie în timp ce cîțiva bogătași huzuresc, nu poate exista o „libertate" reală și adevărată. [...] Nu poți să trăiești într-o societate și să fii liber față de această societate. Libertatea scriitorului, a pictorului, a actriței burgheze este doar o dependență camuflată (sau fățarnic camuflată) față de sacul cu bani, față de corupție, față de cei care îi întrețin.

Iar noi, socialiștii, demascăm această fățărnicie, smulgem firmele false nu pentru a obține o literatură și o artă care să nu fie de clasă (acest lucru va fi posibil doar în societatea socialistă fără clase), ci pentru a opune literaturii fățarnic-libere, care în realitate este legată de burghezie, o literatură real-liberă, legată *fățiș* de proletariat.

Aceasta va fi o literatură liberă pentru că nu lăcomia și carierismul, ci ideea socialismului și simpatia față de oamenii muncii vor recruta noi și noi forțe în rîndurile ei. Aceasta va fi o literatură liberă pentru că ea va servi nu unei eroine blazate, nu „celor zece mii de sus", care se plictisesc și suferă de obezitate, ci milioanelor și zecilor de milioane de oameni ai muncii, care reprezintă floarea țării, forța ei, viitorul ei.

Lenin, *Organizația de partid și literatura de partid* (1905); vol. 12, p. 101—102.

Te sfătuiesc să întocmești cît mai amănunțit planul broșurii. Altfel riști să rămînă prea multe lucruri neclare.

Un lucru trebuie să-ți spun de pe acum:

§ 3 — te sfătuiesc să scoți cu desăvîrșire „revendicarea (de către femeie) a amorului liber".

Ea apare în realitate nu ca o revendicare proletară, ci ca una burgheză.

Intr-adevăr, ce înțelegi prin această revendicare? Ce *se poate* înțelege prin ea?

1. A fi liber *d e* calcule materiale (financiare) în chestiuni de dragoste?
2. Idem *d e* griji materiale?
3. de prejudecăți religioase?
4. de interdicția lui papă etc.?
5. de prejudecățile „societății bune"?
6. de ambianța îngustă a mediului (țărănesc sau micburghez ori a mediului de intelectuali burghezi)?
7. de cătușele legii, justiției și poliției?
8. de seriozitate în dragoste?
9. de procrearea de copii?
10. libertatea adulterului? etc.

Am enumerat multe nuanțe (nu toate, firește). D-ta înțelegi, desigur, nu pe cele menționate la nr. 8—10, ci pe cele de la nr. 1—7, ori ceva *în genul lor*.

Dar pentru desemnarea celor de la nr. 1—7 trebuie să alegi alt termen, căci expresia „amor-liber" nu exprimă exact această idee.

Pentru public însă, pentru cititorii broșurii, „amorul liber" în general va însemna *fără doar și poate* ceva în genul nr. 8—10, chiar *împotriva voinței d-tale*.

Tocmai pentru că în societatea contemporană clasele cele mai vorbărețe, cele mai gălăgioase și „vizibile la suprafață" înțeleg prin „amor liber" ceva în genul celor

menționate la nr. 8—10, tocmai de aceea el nu este o revendicare proletară, ci una burgheză.

Pentru proletariat, punctele cele mai importante sînt nr. 1—2, iar apoi nr. 1—7, dar asta nu este propriu-zis „amor liber“.

Nu importă ce anume „vrei să înțelegi“ d-ta *în mod subiectiv* prin aceste cuvinte. Importă *logica obiectivă* a relațiilor de clasă în chestiuni de dragoste.

Lenin, Scrisoare către I. F. Armand din 17 ianuarie 1915; vol. 49, p. 55—56.

„Chiar și o pasiune și o legătură efemeră“ „este mai poetică și mai curată“ decît „sărutări fără dragoste“ între soți (filistini și filistinizanți). Așa scrii d-ta. Și așa ai de gînd să scrii și în broșură. Foarte bine.

Este oare logică această opoziție? Sărutări fără dragoste între soți filistini reprezintă ceva *murdar*. De acord. Lor trebuie să le opunem... ce? S-ar părea: sărutări *cu dragoste?* D-ta însă opui „pasiunea“ (de ce nu dragostea?) „efemeră“ (de ce efemeră); reiese, logic vorbind, că sărutările fără dragoste (efemere) sînt opuse sărutărilor fără dragoste între soți... Curios! Într-o broșură de popularizare n-ar fi oare mai indicat să opui murdarei și trivialei căsătorii fără dragoste, așa cum se practică ea în mediul mic-burghez, în mediul intelectualității și al țărănimii (punctul 6, cred, sau punctul 5 din scrisoarea mea), căsătoria civilă proletară cu dragoste (adăugînd, *dacă ții neapărat*, că și o legătură-pasiune efemeră poate fi murdară, dar poate fi și curată). La d-ta nu reiese opunerea unor *tipuri* de clasă, ci ceva în genul unui „caz“, care e, firește, întrutotul posibil. Dar oare cazurile concrete, interesează? Dacă ar fi să luăm ca temă un caz concret, cazul individual al unor sărutări

murdare în căsătorie și al unor sărutări curate într-o legătură efemeră, o astfel de temă trebuie tratată într-un roman (deoarece aici totul se rezumă la specificul *individual*, la analiza *caracterelor* și a psihologiei unor tipuri *concrete*). Dar într-o broșură?

Lenin, Scrisoare către I. F. Armand din 24 ianuarie 1915; vol. 49, p. 60—61.

În țările apusene sînt larg răspîndite numeroase prejudecăți obtuze, de care Sfînta măicuță Rusie este ferită. Acolo se crede, bunăoară că imensele biblioteci publice, cu sute de mii și milioane de volume, nu trebuie să constituie apanajul exclusiv al unui mănunchi de savanți sau cvasisavanți care se folosesc de ele. Acolo oamenii își propun un scop bizar, de neînțeles, barbar: să facă totul pentru ca aceste vaste, imense biblioteci să fie accesibile nu unei bresle de savanți, profesori și tot felul de specialiști, ci masei, gloatei, străzii.

Ce profanare a bibliotecilor! Ce lipsă de „ordine“, de „ordine“ cu care noi ne putem mîndri, pe drept cuvînt. În loc de *regulamente* discutate și elaborate de zeci de comisii de funcționari, care născocesc sute de formalități și îngrădiri în ceea ce privește utilizarea cărților, să urmărești cu toată atenția ca pînă și *copiii* să se poată folosi de bogatele colecții de cărți; să ai grijă ca cititorii să poată împrumuta pentru acasă cărți aparținînd statului; să consideri ca un titlu de mîndrie și de glorie al unei biblioteci publice nu numărul cărților rare, al edițiilor din secolul al XVI-lea sau al manuscriselor din secolul al X-lea, ci *vasta circulație* a cărților *în popor*, numărul noilor cititori, promptitudinea cu care este satisfăcută orice cerere de carte, numărul cărților date spre citire acasă,

numărul copiilor atrași spre lectură și spre folosirea bibliotecii... Bizare prejudecăți sînt răspîndite în țările astea occidentale !

Lenin, *Ce se poate face pentru culturalizarea poporului* (1913) ; vol. 23, p. 370.

Democrație pentru o minoritate infimă, democrație pentru cei bogați — iată democratismul societății capitaliste. [...] Aceste îngrădiri, exceptări, excluderi, piedici pentru cei săraci par mărunte, mai ales în ochii aceluia care n-a știut el însuși niciodată ce este sărăcia și n-a fost aproape de viața claselor asuprite în masa lor (și în această situație sînt nouă din zece, dacă nu douăzeci și nouă la sută din publiciștii și politicienii burghezi) ; luate însă în totalitatea lor, aceste îngrădiri exclud, înlătură sărăcimea din politică, de la o participare activă la democrație.

Lenin, *Statul și revoluția* (1917) ; vol. 33, p. 87.

Capitalismul în general și imperialismul în special transformă democrația într-o iluzie și în același timp capitalismul generează aspirații democratice în mase, creează instituții democratice, adîncește antagonismul dintre imperialism, care neagă democrația, și mase, care năzuiesc către ea. Capitalismul și imperialismul nu poate fi răsturnat prin transformările democratice cele mai „ideale", ci numai printr-o revoluție economică.

Lenin, *Răspuns lui P. Kievski (I. Peatakov)* (1916) ; vol. 30, p. 73.

Din moment ce la conducerea statului ia parte într-adevăr *toată lumea*, capitalismul nu se mai poate menține. Și dezvoltarea capitalismului creează, la rîndul ei, *premisele* necesare pentru ca într-adevăr „toată lumea" *să poată* lua parte la conducerea statului. Din aceste premise fac parte însușirea științei de carte de către întreaga populație, lucru care a și fost înfăptuit într-un șir de țări capitaliste mai înaintate, apoi „instruirea și disciplinarea" milioanelor de muncitori cu ajutorul vastului și complicatului aparat socializat al poștei, al căilor ferate, al marilor fabrici, al marelui comerț, al băncilor etc. etc.

Lenin, *Statul și revoluția* (1917) ; vol. 33, p. 100.

Proletariatul nu poate învinge altfel decît prin democrație, adică înfăptuind pe deplin democrația și legînd de fiecare pas al luptei sale revendicările democratice în formularea lor cea mai categorică. Este absurd *să opui uneia* dintre problemele democrației, în cazul de față problemei naționale, revoluția socialistă și lupta revoluționară împotriva capitalismului. Noi trebuie *să îmbinăm* lupta revoluționară împotriva capitalismului cu un program revoluționar și o tactică revoluționară în ceea ce privește *toate* revendicările democratice, și anume : instaurarea republicii, crearea miliției, alegerea funcționarilor de către popor, egalitatea în drepturi a femeilor, autodeterminarea națiunilor etc. Cît timp există capitalismul, toate aceste revendicări nu pot fi înfăptuite decît cu titlu de excepție și numai într-o formă incompletă, denaturată. Sprijinindu-ne pe democratismul deja înfăptuit și explicînd maselor cît de ciuntit este el în condițiile capitalismului, noi le arătăm totodată că fără doborîrea capitalismului, fără exproprierea burgheziei nu sînt posibile nici lichidarea mizeriei maselor, nici înfăptuirea *integrală și multilaterală a tuturor* transformărilor democratice. [...] Nu este exclus ca muncitorii dintr-o anumită țară să răstoarne burghezia *înainte* să fi fost integral înfăptuită

măcar o singură transformare democratică radicală. Dar este cu desăvîrşire exclus ca proletariatul, ca clasă istorică, să poată învinge burghezia dacă nu va fi pregătit pentru aceasta prin educarea lui în spiritul celui mai consecvent, mai hotărît şi mai revoluţionar democratism.

Lenin, *Proletariatul revoluţionar şi dreptul naţiunilor la autodeterminare* (1915) ; vol. 27, p. 63—64.

2. POPOARE, NAŢIUNI — LUPTA DE ELIBERARE

Nu poate fi liber un popor care asupreşte alte popoare. Întotdeauna forţa armată de care are nevoie pentru oprimarea altor popoare se întoarce în cele din urmă împotriva lui însuşi.

Engels, *Literatura din emigraţie* (1874—1875) ; vol. 18, p. 525.

Poate oare să fie liber un popor care asupreşte alte popoare ? Nu poate. Interesele libertăţii populaţiei velicoruse cer să se ducă luptă împotriva unei asemenea asupriri. Istoria îndelungată, multiseculară a înăbuşirii mişcării naţiunilor asuprite, propaganda sistematică în favoarea acestei înăbuşiri, făcută de către clasele „de sus", au dus la apariţia, în sînul poporului velicorus, a unor prejudecăţi etc. care reprezintă piedici imense în calea propriei sale eliberări.

Lenin, *Despre dreptul naţiunilor la autodeterminare* (1914) ; vol. 25, p. 299.

Oare nouă, proletarilor velicoruşi conştienţi, ne e străin sentimentul mîndriei naţionale ? Fireşte că nu !

Noi ne iubim limba și patria și muncim mai mult decît oricine pentru a ridica masele *ei* muncitoare (adică 9/10 din populația *ei*) la o viață conștientă de democrați și socialiști. Și cît de mult ne doare cînd vedem și simțim cum împilează, asupresc și batjocoresc minunata noastră patrie călăii țarului, nobilimea și capitaliștii. [...]

Sîntem pătrunși de sentimentul mîndriei naționale, căci națiunea velicorusă a creat *și ea* o clasă revoluționară, a dovedit *și ea* că este capabilă să dea omenirii mari pilde de luptă pentru libertate și socialism, și nu numai mari progromuri, spînzurători fără număr, camere de tortură, foamete fără sfîrșit și o mare slugărnicie față de popi, țari, moșieri și capitaliști.

Sîntem plini de sentimentul mîndriei naționale, și de aceea urîm *atît de tare* trecutul *nostru* de robi [...] și prezentul nostru de robi... [...] Nimeni nu este vinovat că s-a născut rob ; dar robul care nu numai că nu aspiră la libertatea sa proprie, ci se mai apucă să și justifice robia și s-o sulemenească [...], un asemenea rob este un slugoi și o tîrîtură, care stîrnește un sentiment legitim de repulsie, de indignare și dispreț.

„Nu poate fi liber un popor care asuprește alte popoare“, spuneau cei mai de seamă reprezentanți ai democrației consecvente din secolul al XIX-lea, Marx și Engels, care au devenit dascălii proletariatului revoluționar. Iar noi, muncitorii velicoruși, plini de sentimentul mîndriei naționale, vrem cu orice preț o Velicorusie liberă și independentă, de sine stătătoare, democratică, republicană, mîndră, care să-și întemeieze relațiile cu vecinii ei pe principiul uman al egalității, și nu pe principiul feudal al privilegiilor, înjositor pentru o națiune mare. Și fiindcă vrem o astfel de Velicorusie, noi spunem : în secolul al XX-lea, în Europa (chiar și în partea cea mai de răsărit a Europei), nu-ți poți „apăra patria“ decît luptînd cu toate mijloacele revoluționare împotriva monarhiei, împotriva moșierilor și capitaliștilor din *propria ta* patrie, adică împotriva *celor mai răi* dușmani ai patriei noastre ; velicorușii nu-și pot „apăra patria“ decît dorind înfrîngerea țarismului în orice război, deoarece asta ar fi răul cel mai mic pentru 9/10 din populația Velicorusiei, pe care țarismul nu numai că le asuprește din punct de vedere economic și politic, dar le și demoralizează, le înjosește, le dezonorează, le prostituează, învățîndu-le să asuprească alte popoare, să-și camufleze necesitatea prin fraze fățarnice, așa-zis patriotice.

Lenin, *Mîndria națională a velicorușilor* (1914) ; vol. 26, p. 106—108.

Știm mai bine decît voi că limba lui Turgheniev, Tolstoi, Dobroliubov și Cernîșevski este frumoasă și plină de vigoare. Dorim mai mult decît voi ca între clasele asuprite ale tuturor națiunilor care populează Rusia, fără nici o deosebire, să se stabilească un contact cît mai strîns și să existe o unitate frățească. Și, se înțelege, am dori ca fiecare locuitor al Rusiei să aibă posibilitatea de a învăța frumoasa limbă rusă.

Un singur lucru nu vrem : elementul *constrîngerii.* Noi nu vrem să-i băgăm pe oameni în rai servindu-ne de bîtă. Căci, oricîte fraze frumoase despre „cultură“ ați rosti voi, limba de stat *obligatorie* implică ideea constrîngerii, ideea unei limbi impuse cu sila. Noi socotim că frumoasa și viguroasa limbă rusă nu are nevoie ca cineva, oricine ar fi el, s-o învețe *sub amenințarea bîtei.* [...]

Cei care, datorită condițiilor lor de viață și de muncă, au nevoie să cunoască limba rusă o vor învăța și fără bîtă. Cît despre constrîngere (bîta), ea nu poate avea decît un singur rezultat : va îngreuia pătrunderea frumoasei și viguroasei limbi ruse în alte grupuri naționale

și — ceea ce este cel mai important — va duce la ințețirea vrajbei, va da naștere la o sumedenie de noi fricțiuni, va face să crească iritarea, neînțelegerile dintre oameni etc.

Cine are nevoie de toate acestea? Poporul rus, democrația rusă nu au nevoie. Poporul rus nu admite *nici un fel* de asuprire națională, chiar dacă această asuprire se face „în interesul culturii și vieții de stat ruse".

Lenin, *Este necesară o limbă de stat obligatorie?* (1914); vol. 24, p. 312—313

În *fiecare* cultură națională se găsesc *elemente*, fie și nedezvoltate, de cultură democratică și socialistă, fiindcă în *fiecare* națiune există mase de oameni care muncesc și sînt exploatați, ale căror condiții de viață creează în mod inevitabil ideologia democratică și socialistă. Dar în *fiecare* națiune există și o cultură burgheză (iar în majoritatea cazurilor chiar o cultură ultrareacționară și clericală), și trebuie să remarcăm că aceasta nu se găsește numai sub formă de „elemente", ci sub formă de cultură *dominantă*. [...]

...noi luăm *din fiecare* cultură națională *numai* elementele ei democratice și socialiste, le luăm *numai* și *absolut* în opoziție cu cultura burgheză, cu naționalismul burghez al *fiecărei* națiuni.

Lenin, *Note critice în problema națională gatorie?* (1914); vol, 24, p. 312—313.

Imperialismul este epoca asupririi, care merge progresiv, a națiunilor din întreaga lume de către un pumn de „mari" puteri, și de aceea nu se poate duce lupta împotriva imperialismului pentru revoluția socialistă internațională fără recunoașterea dreptului națiunilor la autodeterminare. „Nu poate fi liber un popor care asuprește alte popoare" (Marx și Engels). Nu poate fi socialist proletariatul care se împacă cu o cît de mică violență din partea „propriei" sale națiuni împotriva altor națiuni.

Lenin, *Socialismul și războiul* (1915); vol. 26, p. 331—332.

...dacă revendicarea libertății națiunilor nu este o frază mincinoasă prin care se marchează imperialismul și naționalismul *unor anumite* țări, ea trebuie extinsă la *toate* popoarele și la *toate* coloniile.

Lenin, *Problema păcii* (1915); vol. 26, p. 305.

Dar, oricît de tristă ar fi din punctul de vedere al sentimentelor omenești priveliștea distrugerii acestor nenumărate organizații sociale pașnice, patriarhale, harnice, a destrămării lor în elementele lor componente, oricît de dureros ar fi să le vezi azvîrlite într-un noian de calamități, iar pe fiecare dintre membrii lor pierzîndu-și în același timp vechile forme de civilizație, ca și sursele de existență moștenite din moși-strămoși, nu trebuie totuși să uităm că aceste idilice comunități sătești, oricît de inofensive ar părea, au constituit din totdeauna temelia solidă a despotismului oriental, că ele au îngrădit rațiunea omenească în cadrul cel mai strîmt cu putință, transformînd-o într-o unealtă docilă a superstiției, încătușînd-o în lanțurile regulilor tradiționale și răpindu-i orice măreție, orice inițiativă istorică. Nu trebuie să uităm egoismul acestor barbari, care, concentrîndu-și toate interesele pe un mizer petic de pămînt, asistau impasibili la prăbușirea unor întregi imperii, la săvîrșirea unor atrocități fără seamăn, la exterminarea populației unor orașe mari, fără a da acestor evenimente mai multă atenție decît fenomenelor naturii, și ajungeau ei înșiși prada neputincioasă a primului cotropitor care binevoia să-i ia în seamă. Nu trebuie să uităm că această viață vegetativă, stagnantă, ne-

demnă, această formă pasivă de existență trezea, pe de o parte și în opoziție cu ea, forțe de distrugere sălbatice, oarbe și nestăvilite, și făcea ca în Hindustan pînă și crima să fie un rit religios. Nu trebuie să uităm că aceste mici comunități purtau stigmatul deosebirilor de castă și al sclaviei, că ele îl subordonau pe om împrejurărilor exterioare în loc de a face din el stăpînul acestor împrejurări, că ele au transformat într-o fatalitate imuabilă, predestinată de natură, o stare socială ce se autodezvoltă, creînd astfel un cult primitiv al naturii, al cărui caracter degradant își găsește expresia deosebită că omul, acest stăpîn al naturii, cade în genunchi înaintea maimuței Hanuman și a vacii Sabala.

Este adevărat că, provocînd o revoluție socială în Hindustan, Anglia a fost călăuzită de cele mai josnice scopuri și a dat dovadă de obtuzitate în maniera în care și le-a realizat. Dar nu aceasta importă. Problema este de a ști dacă omenirea își poate împlini menirea fără o revoluționare fundamentală a condițiilor sociale din Asia. Dacă nu, atunci, cu toate crimele pe care le-a săvîrșit, Anglia a fost unealta inconștientă a istoriei atunci cînd a provocat această revoluție. Și, în cazul acesta, oricît de dureros ar fi pentru sensibilitatea noastră personală spectacolul prăbușirii unei lumi vechi, din punctul de vedere al istoriei avem dreptul să exclamăm împreună cu Goethe :

„Sollte diese Qual uns quälen
Da sie unsre Lust vermehrt,
Hat nicht Myriaden Seelen
Timur's Herrschaft aufgezehrt ?" *

Marx, *Stăpînirea britanică în India* (1853); vol. 9, p. 140—141.

* Chinul oare-n clești ne strînge / Bucuria s-o sporească ; / N-a stors oare mări de sînge / Tamerlan ca să domnească ?" (Din poezia *Către Zuleica*, ciclul *Divanul Apusului și Răsăritului*) (germ.).

Tot ce burghezia engleză va fi, probabil, nevoită să înfăptuiască în India nu va aduce maselor populare nici libertate, nici vreo îmbunătățire substanțială a situației lor sociale, căci și una și alta depind nu numai de dezvoltarea forțelor de producție, ci și de luarea lor în stăpînire de către popor. Ceea ce este însă cert e că burghezia engleză va crea premisele materiale pentru înfăptuirea amîndurор acestor sarcini. A făcut vreodată burghezia mai mult ? A realizat ea vreodată un progres fără a sili indivizi și popoare să treacă prin sînge și noroi, prin mizerie și înjosire ?

Populația Indiei nu va putea culege roadele coacerii elementelor noii societăți care au fost semănate în țara lor de burghezia engleză atîta timp cît în Marea Britanie însăși clasele guvernante de azi nu vor fi alungate de către proletariatul industrial, sau atîta timp cît indienii înșiși nu vor fi devenit destul de puternici pentru a scutura o dată pentru totdeauna jugul englez. În orice caz însă putem avea toată certitudinea că într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat vom fi martorii unei renașteri a acestei țări mari și interesante, ai cărei nobili locuitori, chiar cînd aparțin claselor celor mai de jos, sînt, după, expresia prințului Saltîkov, *„plus fins et plus adroits que les italiens"* *, a acestei țări ai cărei fii compensează printr-o anumită noblețe calmă pînă și supunerea lor și, cu toată încetineala lor înnăscută, îi uimesc pe ofițerii englezi cu curajul lor neînfricat, a acestei țări care este leagănul limbilor noastre, al religiilor noastre...

Marx, *Rezultatele viitoare ale stăpînirii britanice în India* (1853) ; vol. 9, p. 234—235.

Profunda ipocrizie a civilizației burgheze și barbaria ei inerentă se dezvăluie limpede înaintea ochilor noștri de

* „Mai fini și mai îndemînatici decît italienii"[39] (fr.).

îndată ce privim această civilizaţie nu acasă la ea, unde îmbracă forme respectabile, ci în colonii, unde apare în toată goliciunea ei. [...]

Efectele pustiitoare pe care industria engleză le-a avut asupra Indiei, ţară de mărimea Europei, cu o suprafaţă de 150 000 000 de acri, sînt vădite şi zguduitoare. Dar nu trebuie să uităm că ele nu sînt decît o consecinţă organică a întregului sistem de producţie existent în zilele noastre. La baza acestei producţii se află domnia atotputernică a capitalului. Centralizarea capitalului este absolut necesară pentru existenţa capitalului ca forţă de sine stătătoare. Influenţa distrugătoare a acestei centralizări asupra pieţelor din toate ţările nu face decît să dea la iveală, în proporţii gigantice, legile organice inerente economiei politice, legi care acţionează astăzi în orice oraş civilizat. Perioada burgheză a istoriei este menită să creeze baza materială a unei lumi noi: să dezvolte, pe de o parte, relaţiile mondiale bazate pe interdependenţa întregii omeniri, precum şi mijloacele necesare pentru întreţinerea acestor relaţii, iar pe de altă parte să dezvolte forţele de producţie ale omului şi să asigure transformarea producţiei materiale într-o dominaţie a omului asupra forţelor naturii, înfăptuită cu ajutorul ştiinţei. Industria burgheză şi comerţul burghez creează aceste condiţii materiale ale unei lumi noi în acelaşi mod în care revoluţiile geologice au creat scoarţa pămîntului. Abia după ce o mare revoluţie socială va lua în stăpînire realizările epocii burgheze — piaţa mondială şi forţele de producţie moderne — şi le va supune controlului comun al celor mai înaintate popoare, abia atunci progresul uman va înceta să fie asemenea acelui hidos idol păgîn care nu voia să bea nectar decît din ţestele celor ucişi.

Marx, *Rezultatele viitoare ale stăpînirii britanice în India* (1853); vol. 9, p. 235—236.

Hoardele de calmuci ale lui Ginghis-han şi ale lui Timur, care se năpusteau asupra unui oraş ca un stol de lăcuste, devorînd tot ce întîlneau în cale, au fost, de bună seamă, o binecuvîntare pentru ţară în comparaţie cu invazia acestor soldaţi britanici creştini, civilizaţi, cavaleri şi nobili. Primii cel puţin treceau repede mai departe, urmîndu-şi drumul lor de nomazi; dar aceşti englezi procedează metodic şi îşi aduc peste tot cu ei agenţi care transformă jaful într-un sistem, înregistrează prada, o vînd la licitaţie şi urmăresc cu străşnicie ca eroismul britanic să nu fie înşelat în răsplata ce i se cuvine.

Engels, *Armata engleză în India* (1858); vol. 12, p. 498.

Umanitatea a devenit acum în Anglia, ca şi libertatea în Franţa, un articol de export pentru *traders in politics* *. Ne amintim de vremea cînd ţarul Nicolae a ordonat soldaţilor săi să biciuiască pe doamnele poloneze, iar lordul Palmerston a considerat „nepolitică" indignarea morală manifestată de cîţiva parlamentari în legătură cu această întîmplare. Ne amintim că în urmă cu un deceniu a izbucnit o răscoală pe Insulele Ionice, cu care prilej guvernatorul englez de acolo a ordonat ca un număr destul de mare de femei grece să fie biciuite. *Probatum est* **, spuneau Palmerston şi colegii săi whigi din guvernul de atunci. Încă acum cîţiva ani, în parlament s-a făcut dovada, pe bază de documente oficiale, că în India perceptorii folosesc mijloace de constrîngere atît de infame faţă de femeile *ryots*-ilor ***, încît decenţa nu permite să fie descrise în mod amănunţit. Ce-i drept, Palmerston şi colegii săi n-au îndrăznit să justifice aceste bestialităţi, dar ce ar mai fi vociferat ei dacă un guvern *străin* ar fi cu-

* Cei care fac negoţ cu politica (engl.).
** Mijloc verificat (lat.).
*** Raiaţilor (ţărani/indieni) (engl.).

tezat să-şi exprime pe faţă indignarea provocată de aceste infamii săvîrşite de englezi şi nu să se mulţumească să dea numai de înţeles că va interveni în cazul cînd Palmerston şi colegii săi nu-i vor dezavua imediat pe perceptorii din India. Dar însuşi Cato cenzorul n-ar fi putut veghea cu mai multă străşnicie asupra moravurilor cetăţenilor romani decît veghează aristocraţii englezi şi miniştrii lor asupra „umanităţii yankeilor beligeranţi !

Marx, *Umanitatea engleză şi America* (1862) ; vol. 15, p. 532.

În timp ce împăratul Chinei, pentru a-şi opri supuşii de la sinucidere, a interzis atît importul acestei otrăvi de către străini cît şi consumul ei de către chinezi, Compania Indiilor orientale s-a grăbit să transforme cultivarea opiului în India şi vînzarea lui prin contrabandă în China într-o parte integrantă a propriului ei sistem financiar. În timp ce semibarbarul apăra principiul moralităţii, reprezentantul lumii civilizate îi opunea principiul profitului. Faptul că un imperiu colosal, a cărui populaţie reprezintă aproape o treime din omenire, vegetează, în pofida spiritului vremii, că este izolat printr-o excludere forţată din sistemul relaţiilor mondiale, reuşind astfel să se legene în iluzia „desăvîrşirii sale cereşti", faptul că un asemenea imperiu trebuie să piară, în cele din urmă, într-un duel mortal, în care reprezentantul lumii perimate pare a fi mînat de considerente etice, în timp ce reprezentantul societăţii morale, superioare, luptă pentru privilegiul de a cumpăra pe pieţele cele mai ieftine şi de a vinde pe pieţele cele mai scumpe — aceasta reprezintă, într-adevăr, o tragedie al cărei subiect ieşit din comun n-ar fi putut să-l născocească vreodată nici fantezia unui poet.

Marx, *Istoria comerţului cu opiu* (1858) ; vol. 12, p. 556.

Înaintata şi civilizata Europă nu manifestă interes pentru înnoirea Chinei. Patru sute de milioane de asiatici înapoiaţi şi-au dobîndit libertatea şi s-au trezit la viaţă politică. *Un sfert* din populaţia globului a trecut, ca să zicem aşa, de la somnul ei de veacuri la lumină, la mişcare, la luptă.

Lenin, *China înnoită* (1912) ; vol. 12, p. 205.

O comparaţie între preşedintele provizoriu al republicii din China[40] barbară, amorţită, asiatică şi diferiţii preşedinţi de republici din Europa, din America, din ţările cu o cultură înaintată se impune de la sine. [...]

Preşedintele provizoriu al republicii din Asia este un democrat revoluţionar, plin de nobleţea şi de eroismul caracteristice unei clase care este în ascensiune şi nu în declin, care nu se teme de viitor, ci are încredere în el şi luptă cu abnegaţie pentru el, urăşte trecutul şi ştie să înlăture putregaiul mort care înăbuşă tot ce-i viu, şi nu se cramponează de apărarea şi restabilirea trecutului de dragul apărării propriilor privilegii.

Şi atunci ? Oare nu înseamnă că Occidentul materialist a putrezit şi că lumina vine numai de la misticul, religiosul Orient ? Nu, tocmai dimpotrivă, înseamnă că Orientul a păşit definitiv pe calea Occidentului, că noi *sute şi sute de milioane* de oameni vor participa de azi înainte la lupta pentru idealurile pe care Occidentul le-a atins. A putrezit burghezia occidentală în faţa căreia stă deja groparul ei, proletariatul. Dar în Asia există *încă* o burghezie capabilă să reprezinte democraţia sinceră, combativă, consecventă, un demn tovarăş al marilor propovăduitori şi militanţi din Franţa de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea.

Lenin, *Democraţia şi narodnicismul în China* (1912) ; vol. 21, p. 417—418.

Oricare ar fi soarta marii republici chineze, pe care se pregătesc s-o sfîșie diferite hiene „civilizate“, nici o putere din lume nu va putea restabili vechiul feudalism în Asia și nu va putea șterge de pe fața pămîntului democratismul eroic al maselor populare din țările asiatice și semi-asiatice.

Lenin, *Destinele istorice ale învățăturii lui Karl Marx* (1913); vol. 23, p. 3.

În Asia, spiritul *„european“* s-a trezit: popoarele ei au devenit conștient democrate.

Lenin, *Civilizații europeni și sălbaticii asiatici* (1913); vol. 23, p. 96.

Deșteptarea Asiei și începerea luptei pentru cucerirea puterii de către proletariatul înaintat din Europa marchează — la începutul secolului al XX-lea — inaugurarea unei noi epoci în istoria universală.

Lenin, *Deșteptarea Asiei* (1913); vol. 23, p. 154.

În zilele noastre, Europa este înaintată nu *datorită* burgheziei, ci în *pofida* ei, căci numai proletariatul mărește necontenit oastea de milioane a luptătorilor pentru un viitor mai bun, numai el continuă să nutrească și să propage o ură neîmpăcată față de tot ce înseamnă înapoiere, sălbăticie, privilegii, robie și înjosire a omului de către om. [...]

... în Asia [...] burghezia merge *încă* împreună cu poporul împotriva reacțiunii. *Sute* de milioane de oameni se deșteaptă la viață, la lumină și libertate. Și ce entuziasm stîrnește această mișcare mondială în inimile tuturor muncitorilor conștienți, care știu că drumul spre colectivism

trece prin democrație! Cît de mare e simpatia pe care toți democrații cinstiți o nutrese pentru tînăra Asie!

Lenin, *Înapoiata Europă și înaintata Asie* (1913); vol. 23, p. 176—177.

Pe scenă își face apariția figura nefastă a „augustului aliat“, considerat astăzi îngerul păzitor al comerțului cu sclavi. Cel de-al treilea Bonaparte, patronul sclaviei sub toate formele ei, interzice Angliei să acționeze potrivit convingerilor și acordurilor ei.

[...] Bonaparte, care a pus mîna pe putere numai datorită faptului că s-a ploconit în fața celor mai josnice pasiuni omenești, nu-și poate păstra această putere decît cumpărîndu-și zi de zi noi complici. Astfel el nu numai că a reinstaurat sclavia în general, dar prin reînvierea comerțului cu sclavi i-a cumpărat și pe plantatori. Tot ceea ce înjosește conștiința națiunii consolidează puterea lui. Cel mai sigur mijloc de înrobire a Franței ar fi transformarea ei într-o țară a comerțului cu sclavi, și doar este aceeași Franță care pe vremea cînd mai era ea însăși a avut destul curaj pentru a striga în fața lumii întregi: Jos coloniile, trăiască principiile!

Marx, *Guvernul britanic și comerțul cu sclavi* (1858); vol. 12, p. 514—515.

Clasa muncitoare din Anglia și-a cîștigat o glorie nepieritoare în istorie prin faptul că a zădărnicit, cu ajutorul unor mitinguri de masă entuziaste, repetatele încercări ale claselor dominante de a organiza o intervenție în favoarea proprietarilor de sclavi americani, cu toate că continuarea războiului civil din America a impus unui milion de muncitori englezi cele mai grave suferințe și privațiuni.

Marx, *Apelul Asociației culturale a muncitorilor germani de la Londra cu privire la Polonia* (1863); vol. 15, p. 606.

Nu înțelepciunea claselor dominante, ci rezistența eroică a clasei muncitoare din Anglia împotriva nebuniei lor criminale a ferit apusul Europei de o rușinoasă cruciadă transatlantică pentru eternizarea și răspîndirea sclaviei.

Marx, *Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor* (1864) ; vol. 16, p. 13.

Stimate domn,

Felicităm poporul american cu prilejul realegerii dv, cu o mare majoritate de voturi.

Dacă prima dv. alegere s-a desfășurat sub lozinca moderată a rezistenței împotriva puterii proprietarilor de sclavi, realegerea dv. a avut ca strigăt de luptă victorios : „moarte sclaviei !". [...]

Atîta timp cît muncitorii — adevărata forță politică a partidului — au permis ca sclavia să le pîngărească propria lor republică, atîta timp cît, în comparație cu negrul, care putea fi cumpărat și vîndut fără consimțămîntul său, se făleau cu marele privilegiu al muncitorului alb de a se vinde singur și de a-și alege el însuși stăpînul, ei nu erau în stare încă să obțină adevărata libertate a muncii, nici să-i sprijine pe frații lor din Europa în lupta de eliberare dusă de aceștia ; acum însă obstacolul acesta, care stătea în calea progresului, a fost înlăturat de valurile însîngerate ale războiului civil.

Marx, *Către Abraham Lincoln, președintele Statelor Unite ale Americii* (1864) ; vol. 16, p. 20—21.

Nu stă în atribuția noastră să rostim cuvinte de mîhnire și indignare într-un moment cînd în Lumea nouă și în cea veche inimile sînt copleșite de emoție. Pînă și defăimătorii cu simbrie, care an de an și zi de zi, cu o perseverență de Sisif, au făcut totul pentru asasinarea morală a lui

Abraham Lincoln și a marii republici pe care a condus-o el, sînt acum cuprinși de groază în fața acestei izbucniri generale de revoltă populară și caută fiecare să presare cît mai multe floricele retorice pe mormîntul lui deschis. Ei au ajuns, în sfîrșit, să înțeleagă că Lincoln a fost un om care nu putea fi doborît de greutăți sau amețit de succese, care a urmărit cu perseverență realizarea mărețului său țel, fără să-l compromită vreodată prin vreo pripeală oarbă ; un om care a chibzuit temeinic fiecare pas, fără să dea înapoi ; care nu s-a lăsat niciodată tîrît de valul simpatiei populare și nu s-a descurajat cînd a simțit că pulsul mișcării populare slăbește ; care a temperat asprimea unor măsuri prin căldura unei inimi generoase, a luminat cu zîmbetul umorului evenimentele întunecate de pasiune și și-a desfășurat activitatea sa titanică cu o modestie și o simplitate care contrastează atît de mult cu fastul, emfaza și grandilocvența cu care îndeplinesc cele mai mărunte treburi cîrmuitorii prin mila lui Dumnezeu ; într-un cuvînt, a fost unul dintre acei oameni rari care au ajuns să fie mari fără să înceteze a fi buni. Atît de modest a fost acest om mare și bun, încît lumea a descoperit în el pe erou abia după ce a căzut ca un martir.

Marx, *Adresa Asociației Internaționale a Muncitorilor către președintele Andrew Johnson* (1865) ; vol. 16, p. 103—104.

Cu totul altfel stau lucrurile cu emigrația forțată modernă. Surplusul de populație, de data asta, nu mai este provocat de insuficiența forțelor de producție ; dimpotrivă, tocmai creșterea forțelor de producție impune o scădere a populației și înlătură partea ei excedentară, prin înfometare sau imigrație. Nu populația apasă asupra forțelor de producție, ci, dimpotrivă, forțele de producție apasă asupra populației.

[...] Societatea trece printr-o revoluţie tăcută, căreia trebuie să i te supui şi care ţine tot atît de puţin seama de vieţile omeneşti care îi cad jertfă pe cît de puţin ţine seama un cutremur de casele pe care le dărîmă. Clasele şi popoarele care sînt prea slabe pentru a face faţă noilor condiţii de viaţă sînt sortite pieirii.

Marx, *Emigraţia forţată* (1853); vol 8, p. 582.

În toate centrele industriale şi comerciale din Anglia există azi o clasă muncitoare *scindată* în două tabere *duşmane*: proletariatul englez şi proletariatul irlandez. Muncitorul englez de rînd îl urăşte pe muncitorul irlandez pentru că vede în el un concurent din cauza căruia scade nivelul lui de trai. Faţă de muncitorul irlandez, el se simte membru al naţiunii *dominante*, şi tocmai de aceea el se transformă într-o unealtă a aristocraţilor şi capitaliştilor săi îndreptată *împotriva Irlandei*, consolidînd totodată, în felul acesta, dominaţia *asupra lui însuşi*. Împotriva muncitorului irlandez el are prejudecăţi de ordin religios, social şi naţional; are faţă de el aproape aceeaşi atitudine pe care *poor whites* * o au faţă de *niggers* ** în fostele state sclavagiste din Uniunea americană. Irlandezul *pays him back with interest in his own money* ***. El vede în muncitorul englez un complice şi o unealtă oarbă a *dominaţiei engleze în Irlanda*.

Acest antagonism este întreţinut în mod artificial şi amplificat cu ajutorul presei, al predicilor de la amvon, al revistelor umoristice, într-un cuvînt prin toate mijloacele de care dispun clasele dominante. *În acest antagonism rezidă secretul slăbiciunii clasei muncitoare engleze*, în

* Săracii albi (engl.).
** Negrii (engl.).
*** Îi plăteşte cu aceeaşi monedă şi chiar cu dobîndă (engl.).

pofida organizării ei, secretul menţinerii la putere a clasei capitaliştilor. Iar capitaliştii sînt perfect conştienţi de acest lucru.

Marx, *Scrisoarea către Sigfrid Meyer şi August Vogt din 9 aprilie 1870*; vol. 32, p. 598.

Nemaipomenitele suferinţe şi chinuri îndurate de ţăranii irlandezi constituie un exemplu instructiv din care se poate vedea pînă unde pot merge moşierii şi burghezii liberali ai unei naţiuni „dominante".

Lenin, *Liberalii englezi şi Irlanda* (1914); vol. 24, p. 389.

Nicăieri şi nicicînd popoarele împilate nu şi-au dobîndit „libertatea" purtînd *război* unul împotriva altuia. Războaiele între popoare nu fac decît să agraveze înrobirea lor. O adevărată *libertate* pentru ţăranul slav din Balcani, ca şi pentru ţăranul turc, poate fi asigurată *numai* prin instaurarea unei depline libertăţi în *fiecare* ţară...

Lenin, *O rezoluţie ruşinoasă* (1912); vol. 22, p. 165—166.

Sarcina istorică ce se punea în faţa popoarelor balcanice era de a-şi crea state naţionale unificate, de a scutura jugul feudalilor locali, de a elibera definitiv de sub jugul moşieresc pe ţăranii de diferite naţionalităţi din Balcani.

[...] În condiţiile unui democratism deplin şi consecvent nu ar fi fost posibile nici asuprirea naţională, nici vrajba dintre naţionalităţi, nici aţîţarea pe tema deosebirilor religioase. Popoarele balcanice şi-ar fi asigurat o dezvoltare cu adevărat rapidă, largă şi liberă.

Lenin, *Războiul balcanic şi şovinismul burghez* (1913); vol. 23, p. 39.

Identificînd cauza națională cu cauza democrației și a eliberării clasei oprimate, revoluția de la Cracovia[41] a dat un exemplu glorios întregii Europe.

Marx, *Cu privire la problema poloneză* (1848) ; vol. 4, p. 530.

Revoluția de la Cracovia a fost o înfrîngere, o înfrîngere tragică. Să dăm ultimele onoruri eroilor căzuți, să plîngem eșecul lor, să ne îndreptăm simpatia către cele 20 000 000 de polonezi pentru care acest eșec înseamnă o robie și mai grea.

Dar [...] aniversarea de la Cracovia nu este numai o zi de doliu ; pentru noi, democrații, ea este o zi de bucurie, căci însăși înfrîngerea cuprinde în ea o victorie, victorie ale cărei roade ne rămîn, în timp ce rezultatele înfrîngerii sînt trecătoare.

Această victorie este victoria tinerei Polonii democratice asupra bătrînei Polonii aristocratice.

Engels, *Cu privire la problema poloneză* (1848) ; vol. 4, p. 531.

...prin insurecția de la Cracovia, cauza Poloniei, care înainte era o cauză națională, a devenit cauza tuturor popoarelor ; dintr-un obiect al simpatiei, cum era înainte, ea a devenit o problemă care interesează pe toți democrații. Pînă în 1846 noi aveam o crimă de răzbunat, de acum încolo avem de susținut niște aliați, și o vom face. [...]

Așadar, alianța dintre cele două națiuni nu este nicidecum un vis frumos, o iluzie încîntătoare [...]. Poporul german, care pentru propria lui cauză nu a avut pînă acum decît vorbe, va trebui să treacă la acțiune în interesul fraților săi din Polonia...

Engels, *Cu privire la problema poloneză* (1848) ; vol. 4, p. 533—534.

Independența Poloniei și revoluția în Rusia se condiționează reciproc. Iar independența Poloniei și revoluția în Rusia — care, dat fiind imensul haos social, politic și financiar, precum și corupția care a pătruns în întreaga Rusie oficială, este mult mai aproape decît pare la prima vedere — înseamnă pentru muncitorii germani că burghezia, guvernele, într-un cuvînt reacțiunea din Germania se vor vedea reduse la propriile lor forțe, cărora cu timpul le vom veni de hac.

Engels, *Literatură din emigrație* (1874—1875) ; vol. 18, p. 525.

Teutonomanii voiau să întregească faptele războiului de eliberare și să elibereze Germania, devenită independentă sub raport material, și de sub hegemonia spirituală a străinilor. Dar tocmai de aceea teutomania a fost negație, și pozitivul cu care se mîndrea era copleșit de neclaritatea de care nu s-a putut niciodată dezbăra cu totul ; ceea ce a ajuns din acest pozitiv la lumina rațiunii era în cea mai mare parte destul de absurd. Întreaga ei concepție despre lume era inconsistentă din punct de vedere filozofic, deoarece, potrivit ei, întreaga lume fusese creată pentru germani, iar germanii atinseseră de mult cea mai înaltă treaptă de dezvoltare. Teutonomania era negație, abstracție în sens hegelian. Ea a format germani abstracți, eliminînd tot ceea ce nu era pur german de șaizeci și patru de generații de strămoși și n-a ieșit din rădăcinile poporului. Pînă și aparenta ei pozitivitate era negativă, căci călăuzirea Germaniei spre idealurile teutonomaniei nu se putea produce decît prin negarea unui mileniu de dezvoltare și de aceea ea voia să împingă națiunea înapoi în evul mediu german sau chiar în puritatea germanismului primitiv din pădurea Teutoburg.

Engels, *Ernst Moritz Arndt* (1840) ; *Scrieri din tinerețe*, p. 365.

...entuziaştii naivi, teutonomani prin sînge şi spirite liberale prin reflexie, caută istoria libertăţii noastre dincolo de istoria noastră, în străvechile păduri teutone. Dar prin ce s-ar deosebi istoria libertăţii noastre de istoria libertăţii mistreţului dacă ea nu poate fi găsită decît în păduri ? Dealtfel se ştie : ecoul pădurii îţi răspunde aşa cum ai strigat. Prin urmare, lăsaţi în pace străvechile păduri teutone !

Marx, *Contribuţii la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere* (1843—1844) ; vol. 1, p. 415.

Este absolut necesar să nu le laşi germanilor nici o clipă de autoiluzionare şi de resemnare. Trebuie să faci în aşa fel ca apăsarea reală să le pară şi mai apăsătoare, adăugîndu-i conştiinţa apăsării ; să faci ca ruşinea să fie şi mai ruşinoasă, făcînd-o cunoscută tuturor. Fiecare sferă a societăţii germane trebuie înfăţişată ca *partie honteuse* * a societăţii germane ; trebuie silite aceste rînduieli încremenite să joace, cîntîndu-le propria lor melodie ! Poporul trebuie să înveţe *să se îngrozească* de sine însuşi pentru a căpăta astfel *curaj*. În felul acesta va fi împlinită o nevoie imperioasă a poporului german, şi nevoile popoarelor sînt ele înseşi temeiurile satisfacerii lor.

Marx, *Contribuţii la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere* (1843—1844) ; vol. 1, p. 416.

Da, istoria germană se mîndreşte cu o mişcare ce nu a fost realizată şi nu va fi imitată de nici un popor de pe firmamentul istoriei. Şi anume noi am fost părtaşi la restauraţiile popoarelor moderne fără a fi participat la revoluţiile lor. Am trecut prin restauraţie, în primul rînd,

* Partea ruşinoasă (fr.).

pentru că alte popoare au cutezat să facă revoluţie şi, în al doilea rînd, pentru că alte popoare au trecut prin contrarevoluţie ; prima oară pentru că stăpînilor noştri le-a fost frică şi a doua oară pentru că nu le-a fost frică. Noi, în frunte cu păstorii noştri, ne-am aflat întotdeauna numai într-o singură împrejurare în tovărăşia libertăţii, şi anume în *ziua înmormîntării ei*.

Marx, *Contribuţii la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere* (1843—1844) ; vol. 1, p. 414—415.

Temelia moralei şi a probităţii germane nu numai a indivizilor, ci şi a claselor o constituie [...] acel *egoism mărginit* care impune altora propria sa îngustime de spirit şi îngăduie ca alţii să-i impună propria lor îngustime. De aceea relaţiile dintre diferitele sfere ale societăţii germane nu sînt dramatice, ci epice.

Marx, *Contribuţii la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere* (1843—1844) ; vol. 1, p. 424.

Germanii opun cu multă mîndrie celorlalte popoare acest văzduh de visări, această împărăţie a „esenţei omului“, proclamînd-o drept desăvîrşire şi scop al întregii istorii universale ; în toate domeniile ei consideră că fanteziile lor reprezintă un verdict definitiv asupra activităţii celorlalte popoare, şi deoarece pretutindeni ei înşişi nu sînt în stare să fie decît simpli spectatori, simpli observatori, se cred chemaţi să judece toată omenirea, afirmînd că întreaga istorie îşi atinge obiectivul final în Germania. Am relevat de repetate ori că această umflată şi exaltată îngîmfare naţională corespunde unei meschine practici de mici negustori şi mici meseriaşi. Dacă mărginirea naţională este respingătoare pretutindeni, în Germania ea

devine de-a dreptul dezgustătoare, pentru că aici ea se îmbină cu iluzia că germanii ar fi mai presus de orice mărginire națională, mai presus de orice interese reale și, datorită acestui fapt, este afirmată împotriva naționalităților care recunosc deschis propria lor mărginire națională, precum și faptul că la baza ei stau interese reale. Dealtfel, la toate popoarele închistarea națională se mai întîlnește numai în rîndurile burghezilor și ale literaților lor.

Marx și Engels, *Ideologia germană* (1845—1846) ; vol. 3, p. 494—495.

Să rezumăm rezultatul :

Singura eliberare *practic* posibilă a Germaniei este eliberarea de pe poziția *acelei* teorii care proclamă omul drept ființă supremă pentru om. În Germania, emanciparea de *evul mediu* nu e posibilă decît ca emancipare în același timp și de victoriile *parțiale* repurtate asupra evului mediu. În Germania nu poate fi sfărîmată *nici un* fel de robie fără a sfărîma *toate* felurile de robie. Temeinica Germanie nu poate să facă o revoluție fără să o facă *din temelii. Emanciparea germanului* înseamnă *emanciparea omului. Creierul* acestei emancipări este *filozofia, inima* ei — *proletariatul.* Filozofia nu poate fi înfăptuită fără desființarea proletariatului, proletariatul nu poate fi desființat fără înfăptuirea filozofiei.

Cînd toate condițiile interne vor fi înfăptuite, *ziua reînvierii Germaniei* va fi vestită prin *cîntatul cocoșului galic.*

Marx, *Contribuții la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere* (1843—1844) ; vol. 1, p. 427.

În Europa n-a mai rămas țară atît de înapoiată, în care masele poporului să fie atît de *spoliate* sub aspectul învățămîntului, luminii și cunoștințelor, afară de Rusia. Și această abrutizare a maselor populare, îndeosebi a țăranilor, nu este întîmplătoare, ci *inevitabilă* în condițiile existenței jugului moșierilor... [...]

Dacă în Finlanda vedem cultură, civilizație, libertate, știință de carte, femei instruite și așa mai departe, asta se datorește *exclusiv* faptului că acolo *nu există o* „calamitate publică" cum este guvernul Rusiei. Acum ei vor să impună și Finlandei această calamitate, vor să facă și din Finlanda o țară de robi. Nu veți reuși, domnilor ! Prin încercările voastre de a introduce cu forța robia politică în Finlanda nu veți face altceva decît să grăbiți trezirea din această robie a popoarelor din Rusia !

Lenin, *Politica Ministerului Instrucțiunii Publice* (1913) ; vol. 23, p. 134, 139.

Ei bine, domnilor cadeți „umanitari", culegeți acum ce-ați semănat. Ați ținut să-i dovediți țarismului că dă dovadă de slăbiciune atunci cînd e vorba să sprijine niște misiuni de ordin „național" ; acum el vă dovedește întreaga lui forță în campania de prigonire *naționalistă* a alogenilor. Naționalismul, neoslavismul și celelalte tendințe ale voastre s-au caracterizat printr-un conținut de clasă burghez, îngust, egoist și printr-o sforăitoare frazeologie liberală. Frazele au rămas simple fraze, iar conținutul lor *a făcut un serviciu* politicii de ură față de om a absolutismului.

Așa s-a întîmplat pînă acum cu frazeologia liberală și așa se va întîmpla și de acum încolo. Ea nu face decît *să camufleze* egoismul îngust și violența brutală a burgheziei ; ea nu face decît să orneze cu flori artificiale lanțurile în care e încătușat poporul, ea nu face decît să întu-

nece conştiinţa poporului, *împiedicîndu-l* să vadă cine este adevăratul lui duşman.

Lenin, *Campania împotriva Finlandei* (1910); vol. 19, p. 236.

Politica de asuprire a naţionalităţilor este o politică de *dezbinare* a naţiunilor. Ea este, totodată, şi o politică de sistematică *pervertire* a conştiinţei poporului.

Lenin, *Egalitatea în drepturi a naţiunilor* (1914); vol. 25, p. 89.

Politica guvernului este pătrunsă pe de-a-ntregul de spiritul naţionalismului. El se străduieşte să acorde naţionalităţii „dominante", adică celei velicoruse, tot soiul de privilegii, cu toate că în Rusia velicoruşii formează *minoritatea* populaţiei, şi anume doar 43%.

El caută să restrîngă tot mai mult drepturile tuturor celorlalte naţiuni care populează Rusia, să le izoleze una de alta şi să aţîţe vrajba între ele.

Lenin, *Naţionalizarea şcolilor evreieşti* (1913); vol. 23, p. 400.

...vom răspunde că, în primul rînd, social-democraţia a fost întotdeauna şi pretutindeni şi *nu poate să nu fie* exponentul muncitorilor conştienţi, şi nu al celor inconştienţi, că nu poate fi nimic mai periculos şi mai condamnabil decît cochetarea demagogică cu nivelul scăzut al muncitorilor. Dacă în activitatea noastră ne-am limita la ceea ce este imediat şi nemijlocit accesibil în gradul cel mai înalt masei celei mai largi, ar trebui să propovăduim antisemitismul sau să facem agitaţie, să zicem, în spiritul predicilor părintelui Ioan din Kronstadt[42].

Lenin, *În legătură cu „profession de foi"* (1899 sau 1900); vol. 4, p. 309.

În Rusia, muncitorii de toate naţionalităţile, şi îndeosebi cei de naţionalitate nerusă, sînt supuşi unei asupriri economice şi politice cum nu există în nici un alt stat. Muncitorii evrei suferă nu numai de pe urma asupririi economice şi politice generale, care îi apasă ca pe o naţionalitate lipsită de drepturi, ci şi de pe urma unei asupriri care îi privează de drepturile cetăţeneşti elementare. Cu cît este mai apăsătoare această asuprire, cu atît mai imperioasă este necesitatea unei cît mai strînse uniri a proletarilor de diferite naţionalităţi, deoarece fără asemenea unire nu este cu putinţă o luptă victorioasă împotriva asupririi.

Lenin, *Către muncitorii evrei* (1905); vol. 10, p. 264–265.

Prea mult material inflamabil s-a adunat în viaţa Rusiei. Prea mare şi prea ascuţită este lupta pregătită de secolele de violenţă, de schingiuiri, de chinuri, de jafuri şi de exploatare fără precedent în istorie. [...] „Supuşii" cei mai oprimaţi şi mai abrutizaţi nu pot fi împiedicaţi să proclame revendicările individualităţii umane şi cetăţeneşti care se trezesc. Nu este posibil ca prin apeluri la legalitate să fie menţinut vechiul regim, care a întocmit întotdeauna singur legile şi care, în lupta sa pentru existenţă, face uz de ultimele sale mijloace, cele mai desperate, mai sălbatice şi mai furibunde.

Pogromul de la Belostok este un fapt deosebit de grăitor în privinţa începutului acestor acţiuni armate ale guvernului împotriva poporului. Este povestea veche, dar veşnic nouă a pogromurilor din Rusia, *veşnică* pînă la victoria poporului, pînă la măturarea completă a vechiului regim!

Lenin, *Reacţiunea începe lupta armată* (1906); vol. 13, p. 195–196.

Monarhia rusă nu poate proceda altfel decît răspunzînd la demonstrațiile pentru libertate ale poporului prin organizarea unor detașamente de oameni care iau de picioare pe copiii evrei și-i izbesc cu capul de pietre pînă-i omoară, de oameni care batjocoresc femeile evreice și gruzine și spintecă pe bătrîni.

Prostănacii liberali flecăresc dînd într-una drept exemplu o monarhie constituțională de felul Angliei. Dar dacă într-o țară atît de civilizată cum e Anglia, care nu a cunoscut niciodată jugul mongol și nici asuprirea birocrației sau dezmățul clicii militariste, dacă într-o asemenea țară a fost nevoie de decapitarea unui tîlhar încoronat spre a-i învăța pe regi să fie monarhi „constituționali", în Rusia ar trebui decapitați cel puțin o sută de Romanovi pentru ca succesorii lor să fie dezvățați de organizarea asasinatelor sutelor negre și a pogromurilor contra evreilor.

Lenin, *Despre lozinci și organizarea activității social-democrate în Dumă și în afara Dumei* (1911); vol. 21, p. 18.

...nici o naționalitate din Rusia nu este atît de asuprită și de prigonită ca cea evreiască. Antisemitismul prinde rădăcini tot mai adînci în rîndul păturilor avute. Muncitorii evrei gem sub apăsarea unui dublu jug : și ca muncitori și ca evrei. În ultimii ani, prigoana împotriva evreilor a căpătat proporții nemaiîntîlnite. Este de ajuns să amintim pogromurile evreiești și afacerea Beilis [43].

În aceste condiții, marxiștii organizați trebuie să acorde problemei evreiești atenția cuvenită.

Se înțelege de la sine că problema evreiască poate fi rezolvată în mod serios numai o dată cu problemele fundamentale care stau la ordinea zilei în Rusia. [...] Dar clasa muncitoare e datoare să-și spună cuvîntul. Și cu deosebită

tărie trebuie să protesteze împotriva asupririi naționale muncitorii *ruși*.

Lenin, *Cu privire la egalitatea în drepturi a națiunilor* (1914); vol. 25, p. 17—18.

Antisemitismul este indiciul unei culturi retrograde, și de aceea îl întîlnim numai în Prusia, Austria și în Rusia. Dacă aici, în Anglia, sau în America i-ar trece cuiva prin minte să propage antisemitismul, ar fi pur și simplu luat în rîs... [...]

Antisemitismul nu este, așadar, altceva decît o reacție a păturilor sociale medievale, pe cale de dispariție, împotriva societății moderne, formată în esență din capitaliști și muncitori salariați. De aceea sub masca pretins socialistă, antisemitismul nu servește decît unor scopuri reacționare ; el este o varietate degenerată a socialismului feudal, și noi nu putem avea nimic comun cu el. Dacă într-o țară existența lui mai este posibilă, aceasta dovedește că acolo capitalismul nu este încă suficient de dezvoltat. [...]

În plus, antisemitismul denaturează situația de fapt. El nici măcar nu-i cunoaște pe evrei, împotriva cărora vociferează. Altminteri el ar ști că aici, în Anglia, și în America, datorită antisemiților din Europa răsăriteană, iar în Turcia datorită inchiziției spaniole, există mii și mii de *proletari evrei*, și tocmai acești muncitori evrei sînt supuși celei mai crunte exploatări și duc cea mai mizeră existență. În ultimele 12 luni, aici, în Anglia, au avut loc *trei* greve ale muncitorilor evrei ; și atunci cum se mai poate vorbi despre antisemitism ca mijloc de luptă împotriva capitalului ?

Apoi, noi datorăm mult evreilor. Fără să mai vorbim de Heine și Börne, Marx era de origine neaoș evreiască ;

și Lassalle a fost evreu. Mulți dintre cei mai buni oameni ai noștri sînt evrei. [...] Chiar și pe mine „Gartenlaube" [44] m-a făcut evreu, și în orice caz, dacă ar fi să aleg, aș prefera să fiu evreu decît „domnul *de*"!

Engels, *Despre antisemitism* (1890); vol. 22, p. 49—51.

Social-democrații sprijină orice mișcare revoluționară împotriva actualei orînduiri sociale, orice naționalitate asuprită, orice religie prigonită, orice categorie socială umilită etc. în lupta lor pentru egalitate în drepturi.

Lenin, *Sarcinile social-democraților ruși* (1897); vol. 2, p. 446.

Nici un privilegiu pentru nici o națiune, pentru nici o limbă! Nici o stingherire, nici o nedreptate cît de mică față de vreo minoritate națională! — iată principiile democrației muncitorești.

Lenin, *Clasa muncitoare și problema națională* (1913); vol. 23, p. 158.

Ca democrați, noi ne pronunțăm categoric împotriva oricărei asupriri, oricît de mici, a oricărei naționalități, împotriva oricărui privilegiu pentru cutare sau cutare naționalitate. [...]

Socialiștii nu se limitează însă la revendicări general-democratice. Ei *luptă* împotriva oricăror manifestări, brutale sau subtile, ale *naționalismului burghez*.

Lenin, *Proiect de platformă pentru Congresul al IV-lea al social-democrației din ținutul leton* (1913); vol. 23, p. 221.

Marxismul este incompatibil cu naționalismul, fie el chiar cel mai „echitabil", cel mai „curățel", mai subtil și mai civilizat.

Lenin, *Note critice în problema națională* (1913); vol. 24, p. 143.

Marxiștii duc o luptă hotărîtă împotriva naționalismului sub toate formele lui... [...]

Naționalismul reacționar, sau pogromist, tinde să asigure privilegii unei singure națiuni, condamnînd toate celelalte națiuni la o stare de subordonare, de inegalitate în drepturi și chiar de totală lipsă de drepturi. [...]

Naționalismul burghez sau democrat-burghez, recunoscînd în vorbe egalitatea în drepturi a națiunilor, în fapt (adeseori pe ascuns, în spatele poporului) susține anumite privilegii ale uneia dintre națiuni și tinde întotdeauna să obțină mai multe avantaje pentru națiunea „sa" (adică pentru burghezia națiunii sale), să despartă națiunile și să ridice bariere între ele, să cultive exclusivismul național etc.

Lenin, *Încă o dată despre împărțirea școlilor pe naționalități* (1913); vol. 24, p. 254.

Întreaga sarcină a proletarilor în problema națională este „nepractică" din punctul de vedere al burgheziei *naționaliste* a fiecărei națiuni, fiindcă proletarii cer o egalitate în drepturi „abstractă", cer ca în principiu să fie abolite și cele mai mici privilegii, întrucît ei sînt dușmanii oricărui naționalism.

Lenin, *Despre dreptul națiunilor la autodeterminare* (1914); vol. 25, p. 296—297.

Socialistul care aparține unei națiuni asupritoare (Anglia, Franța, Germania, Japonia, Rusia, Statele Unite etc.) și care nu recunoaște și nu susține dreptul națiunilor asuprite la autodeterminare (adică la libertatea de despărțire) în realitate nu este un socialist, ci un șovinist.

Lenin, *Problema păcii* (1915) ; vol. 26, p. 306.

Toate națiunile din cuprinsul statului nostru se bucură de drepturi absolut egale, și orice privilegiu de care se bucură vreo națiune sau vreo limbă este considerat absolut inadmisibil și anticonstituțional.

Lenin, *Proiect de lege cu privire la egalitatea în drepturi a națiunilor și la apărarea drepturilor minorităților naționale* (1914) ; vol. 25, p. 142—143.

...trebuie să tindem spre o alianță cît mai strînsă între muncitorii tuturor națiunilor, spre lupta lor comună împotriva *oricărui* șovinism, a *oricărui* exclusivism național, a *oricărui* naționalism.

Lenin, *Cu privire la politica națională* (1914) ; vol. 25, p. 76.

Fraternizarea națiunilor, care e proclamată acum pretutindeni de către partidul proletar extremist în opoziție cu vechiul egoism național primitiv și cu cosmopolitismul fățarnic privat-egoist al libertății comerțului, valorează mai mult decît toate teoriile germane despre „adevăratul socialism".

Fraternizarea națiunilor sub steagul *democrației moderne*, care a izvorît din Revoluția franceză și s-a dezvoltat în comunismul francez și în cartismul englez, dovedește că masele și reprezentanții lor cunosc mai bine decît teoreticienii germani comandamentul ceasului de față.

Engels, *Sărbătoarea națiunilor la Londra* (1845) ; vol. 2, p. 640.

Visurile deșarte despre crearea unei republici europene, despre asigurarea unei păci veșnice în condițiile organizării politice existente au devenit tot atît de ridicole ca și frazele despre unirea popoarelor sub egida libertății generale a comerțului ; și în vreme ce toate sentimentalismele iluzorii de acest fel își pierd cu totul valabilitatea, proletarii tuturor națiunilor au și început, fără a face prea mult caz de aceasta, *să fraternizeze cu adevărat* sub steagul democrației comuniste.

Engels, *Sărbătoarea națiunilor la Londra* (1845) ; vol. 2, p. 643.

...sînt convins că *numai clasa muncitoare* dispune de o reală capacitate de a se opune recrudescenței antagonismelor naționale...

Marx, Scrisoarea către Eugen Oswald din 26 iulie 1870 ; vol. 33, p. 119.

În măsura în care va fi desființată exploatarea unui individ de către celălalt, va fi desființată și exploatarea unei națiuni de către alta.

O dată cu dispariția antagonismului dintre clase în sînul națiunii, va dispărea și dușmănia dintre națiuni.

Marx și Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, (1847—1848) ; vol. 4, p. 485—486.

3. REVOLUŢII şi RĂZBOAIE

Revoluţiile, spunea Marx, sînt locomotivele istoriei. Ele sînt sărbătoarea celor asupriţi şi exploataţi. Niciodată masele populare nu sînt în stare să acţioneze atît de energic ca un făuritor al unor noi rînduieli sociale ca în timpul revoluţiei. În asemenea vremuri, poporul este în stare să facă minuni...

Lenin, *Două tactici ale social-democraţiei în revoluţia democratică* (1905) ; vol. 11, p. 99.

Cine ar putea face la nesfîrşit conversaţie cu nişte ploşniţe spirituale, cu oameni care învaţă numai pentru a descoperi noi şi noi impasuri în toate colţurile lumii ?

Marx, Scrisoarea către Arnold Ruge din 20 martie 1842; *Scrieri din tinereţe*, p. 245.

Guvernul poate să materializeze o revoluţie spirituală ; o revoluţie materială trebuie mai întîi să spiritualizeze guvernul.

Marx, *Dezbaterile în legătură cu libertatea presei* (1842) ; vol. 1, p. 42.

...cercetarea modernă a naturii datează, ca şi întreaga istorie modernă, din epoca grandioasă pe care noi, germanii, o denumim, după nenorocirea naţională care ne-a lovit atunci, Reformă, francezii — Renaştere, iar italienii — Cinquecento şi pe care nici unul dintre aceste nume nu o redă exhaustiv. [...]

A fost cea mai mare răsturnare progresistă din cîte cunoscuse pînă atunci omenirea, o epocă care avea nevoie de titani şi care a generat titani, titani ai gîndirii, ai pasiunii şi ai caracterului, ai multilateralităţii şi ai erudiţiei. Oamenilor care au pus bazele dominaţiei moderne a burgheziei li se poate reproşa orice, numai că ar fi fost nişte burghezi mărginiţi nu. [...] Eroii acelei epoci nu erau încă sclavi ai diviziunii muncii, care duce la mărginire şi la unilateralitate, atît de frecvent întîlnite la urmaşii lor. Dar ceea ce îi caracterizează în mod deosebit este că trăiesc aproape cu toţii în plină vîltoare a timpului lor, participă direct la lupta practică, iau poziţie pentru o partidă sau alta şi combat care cu cuvîntul şi cu condeiul, care cu spada, care cu toate deodată. De aici acea plenitudine şi tărie a caracterului care fac din ei oameni în adevăratul înţeles al cuvîntului. Pe atunci savanţii de cabinet constituiau o excepţie : erau sau oameni de mîna a doua şi a treia, sau filistini precauţi care nu voiau să-şi ardă degetele.

Engels, *Dialectica naturii. Introducere* (1875) ; vol. 20, p. 329—331.

Poporul german îşi are şi el tradiţia lui revoluţionară. A fost o vreme cînd Germania a dat naştere unor personalităţi care pot fi puse alături de cei mai buni revoluţionari din alte ţări, cînd poporul german a dat dovadă de o tenacitate şi o energie care ar fi dus la cele mai strălucite rezultate la o naţiune centralizată, cînd ţăranii şi plebeii germani zămisleau idei şi planuri care îi fac adeseori pe urmaşii lor să se cutremure.

În actuala stare de lîncezeală, care după doi ani de luptă a devenit un simptom aproape general, este momentul să prezentăm din nou poporului german figurile cam necioplite, dar viguroase și dîrze, ale marelui război țărănesc. . . .

Engels, *Războiul țărănesc german* (1850) ; vol. 7, p. 355.

După cum filozofia religioasă a lui Münzer friza ateismul, programul său politic friza comunismul, și multe dintre sectele comuniste moderne nu dispuneau, chiar în ajunul revoluției din februarie, de un arsenal teoretic mult mai bogat decît cel al „adepților lui Münzer" din secolul al XVI-lea. Acest program, care era în mai mică măsură o sinteză a revendicărilor plebeilor de atunci, reprezentînd mai curînd o genială anticipare a condițiilor de emancipare a elementelor proletare care abia începeau să se dezvolte printre plebei, acest program cerea imediata instaurare a împărăției lui Dumnezeu pe pămînt, a prorocitei împărății de o mie de ani, prin readucerea bisericii la forma ei inițială și prin înlăturarea tuturor instituțiilor care erau în contradicție cu această biserică care-și zicea creștină primitivă, dar care în realitate era cît se poate de modernă. Prin împărăția lui Dumnezeu, Münzer înțelegea însă o societate în care nu vor mai exista deosebiri de clasă, proprietate privată și nici o autoritate de stat de sine stătătoare, străină de membrii societății și opusă lor. Toate autoritățile existente care nu ar fi voit să se supună și să se alăture revoluției trebuiau răsturnate, toate muncile și toate bunurile trebuiau să devină comune, urmînd să fie realizată egalitatea deplină. Urma să se întemeieze o uniune care să aplice în practică cele de mai sus, nu numai în întreaga Germanie, ci în întreaga lume creștină...

Engels, *Războiul țărănesc german* (1850) ; vol. 7, p. 381—382.

...în timp ce Luther s-a mulțumit să exprime concepțiile și dorințele majorității clasei sale și să-și cîștige astfel o popularitate cît se poate de ieftină în mijlocul ei, Münzer, dimpotrivă, a mers mult mai departe decît concepțiile și revendicările imediate ale plebeilor și țăranilor și și-a format din elita elementelor revoluționare care îi stăteau la dispoziție un partid, care dealtfel — în măsura în care era la înălțimea ideilor sale și împărtășea energia sa — nu reprezenta totuși decît o minoritate restrînsă în masa răsculaților.

Engels, *Războiul țărănesc german* (1850) ; vol. 7, p. 386.

Cel mai rău lucru care i se poate întîmpla conducătorului unui partid extremist este să fie silit să preia conducerea într-o epocă în care mișcarea încă nu este coaptă pentru dominația clasei pe care o reprezintă și pentru realizarea măsurilor pe care le reclamă dominația acestei clase. Ceea ce *poate* să facă el nu depinde de voința sa, ci de punctul la care a ajuns antagonismul dintre diferitele clase și de gradul de dezvoltare a condițiilor materiale de existență și a relațiilor de producție și de schimb, pentru că de gradul de dezvoltare a acestor factori depinde întotdeauna gradul de dezvoltare a antagonismelor de clasă. Ceea ce *trebuie* el să facă, ceea ce cere partidul său de la el de asemenea nu depinde de el, dar nici de gradul de dezvoltare a luptei de clasă și a condițiilor ei ; el este legat de doctrinele și de revendicările sale anterioare, care, la rîndul lor, nu decurg din raporturile care există la un moment dat între clasele sociale și nici de starea, mai mult sau mai puțin întîmplătoare, a relațiilor de producție și de schimb din acel moment, ci din felul — profund ori superficial — în care sînt înțelese rezultatele generale ale mișcării sociale și politice. Astfel el se găsește în mod necesar în fața unei dileme de nerezolvat ; ceea ce *poate* să

facă este în contradicție cu întreaga sa atitudine de pînă atunci, cu principiile sale și cu interesele imediate ale partidului său, iar ceea ce *trebuie* să facă nu poate fi realizat. Într-un cuvînt, el este silit să reprezinte nu partidul său, nu clasa sa, ci acea clasă pentru a cărei dominație este coaptă mișcarea în acel moment. El trebuie să apere, în interesul mișcării însăși, interesele unei clase străine lui și să mulțumească propria sa clasă cu fraze și promisiuni și cu asigurarea că interesele acelei clase străine sînt propriile ei interese. Cine ajunge în această situație falsă este pierdut fără posibilitate de scăpare. [...]

Dar poziția lui Münzer în fruntea Consiliului etern de la Mühlhausen era mult mai primejdioasă decît poziția oricărui conducător revoluționar modern. Nu numai mișcarea de atunci, dar întregul veac nu era copt pentru aplicarea ideilor pe care el însuși începuse abia să le presimtă în mod vag. Clasa pe care el o reprezenta, departe de a fi fost complet dezvoltată și capabilă de a supune și a transforma întreaga societate, era abia pe cale de a se forma. Răsturnarea socială pe care el o prevedea în imaginația sa avea atît de puține temeiuri în condițiile materiale de atunci, încît acestea pregăteau o orînduire socială care era tocmai contrarul orînduirii sociale visate de el. [...]

Münzer însuși pare să-și fi dat seama de prăpastia adîncă dintre teoriile sale și realitatea imediat înconjurătoare; această prăpastie trebuie să fi fost pentru el cu atît mai evidentă cu cît concepțiile sale geniale se oglindeau într-un mod mai deformat în mințile primitive ale celor mai mulți dintre adepții săi.

Engels, *Războiul țărănesc german* (1850); vol. 7, p. 433—435.

Oamenii își făuresc ei înșiși istoria, dar și-o făuresc nu după bunul lor plac și în împrejurări alese de ei, ci în împrejurări care există independent de ei, împrejurări

date și moștenite din trecut. Tradițiile tuturor generațiilor moarte apasă ca un coșmar asupra minții celor vii. Și tocmai atunci cînd oamenii par preocupați să se transforme pe ei și lucrurile din jurul lor, să creeze ceva ce n-a mai fost, tocmai în asemenea epoci de criză revoluționară ei invocă cu teamă spiritele trecutului, chemîndu-le în ajutor, împrumută de la ele numele, lozincile de luptă, costumele, pentru a juca, în această travestire venerabilă și cu acest limbaj împrumutat, o nouă scenă a istoriei universale. Astfel Luther s-a travestit în apostolul Pavel, revoluția din 1789—1814 s-a costumat, pe rînd, în republică romană și în imperiu roman, iar revoluția din 1848 nu a găsit nimic mai bun de făcut decît să parodieze cînd anul 1789, cînd tradițiile revoluționare ale anilor 1793—1795. Tot așa începătorul care a învățat o limbă străină, în gînd traduce mereu în limba sa maternă; el nu și-a însușit spiritul limbii noi și nu o poate mînui liber atîta timp cît se va simți silit s-o traducă în gînd, atîta timp cît nu va uita limba sa maternă atunci cînd folosește limba nouă.

Marx, *Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte* (1851—1852); vol. 8, p. 119.

Robespierre, Saint-Just și partidul lor au sucombat fiindcă au confundat *republica realist-democratică antică*, întemeiată pe *sclavia reală*, cu *statul reprezentativ spiritualist-democratic modern*, întemeiat pe *sclavia emancipată*, pe *societatea burgheză*. Ce eroare colosală să fii nevoit să recunoști și să sancționezi *în drepturile omului* societatea burgheză modernă, societatea industriei, a concurenței generale, a intereselor private care își urmăresc nestingherit scopurile, societatea anarhiei, a individualității naturale și spirituale înstrăinate de sine, și în același timp să vrei să anulezi după aceea în persoana unor in-

divizi izolaţi *manifestările de viaţă* ale acestei societăţi şi să construieşti totodată într-o formă *antică capul politic* al acestei societăţi !

Marx şi Engels, *Sfînta familie* (1844) ; vol. 2, p. 137 [Marx].

În istorie există analogii izbitoare. Iacobinul de la 1793 a devenit comunistul din zilele noastre.

Marx, *Cu privire la problema poloneză* (1848) ; vol. 4, p. 528.

Napoleon a fost întruchiparea ultimului act al bătăliei *terorismului revoluţionar* împotriva *societăţii burgheze*, proclamată tot de revoluţie, şi împotriva politicii acestei societăţi. Ce-i drept, Napoleon înţelegea de pe atunci esenţa *statului modern* ; el înţelegea că baza acestuia o constituie dezvoltarea nestingherită a societăţii burgheze, mişcarea liberă a intereselor particulare etc. El s-a hotărît să recunoască şi să apere această bază. Napoleon nu era un terorist ameţit de visuri. Dar în acelaşi timp el mai considera că *statul* reprezintă *un scop în sine*, iar viaţa civilă nu este decît un vistiernic, nu este decît *subalternul* său, care nu are dreptul de a avea *o voinţă proprie. El a dus teroarea pînă la ultima ei limită, înlocuind revoluţia permanentă cu războiul permanent.*

Marx şi Engels, *Sfînta familie* (1844) ; vol. 2, p. 138 [Marx].

După cum în persoana lui Napoleon burghezia liberală s-a ciocnit încă o dată cu terorismul revoluţionar, tot astfel în persoana Bourbonilor, în Restauraţie, ea s-a ciocnit încă o dată cu contrarevoluţia. În 1830 burghezia şi-a realizat, în sfîrşit, dorinţele ei din 1789, cu deosebirea că *progresul* ei *politic* era acum *încheiat*, că pentru ea statul reprezentativ constituţional nu mai era idealul statului şi că, luptînd pentru un stat reprezentativ constituţional, ea nu-şi mai închipuie că urmăreşte mîntuirea lumii şi realizarea unor ţeluri omeneşti generale, ci, dimpotrivă, considera acest stat ca expresia *oficială* a puterii ei *exclusive* şi ca recunoaşterea *politică* a interesului ei *particular*.

Marx şi Engels, *Sfînta familie* (1844) ; vol. 2, p. 139 [Marx].

...este cu neputinţă să eliberezi clasa asuprită fără a aduce prejudicii clasei care trăieşte din asuprirea ei şi fără a perturba, în acelaşi timp, întreaga suprastructură a statului ridicată pe o asemenea bază socială dezolantă. Cînd vine vremea unor asemenea transformări, ele stîrnesc la început un val de entuziasm ; oamenii se felicită cu bucurie pentru bunăvoinţa lor reciprocă, ei proclamă în fraze solemne dragostea tuturor pentru progres etc. Dar, de îndată ce faptele trebuie să ia locul vorbelor, unii se retrag înfricoşaţi din faţa spiritelor pe care le-au invocat, în timp ce majoritatea declară că este gata să lupte pentru interesele ei reale sau imaginare.

Marx, *Problema desfiinţării iobăgiei în Rusia* (1858) ; vol. 12, p. 594.

Revoluţia din iunie este o revoluţie a desperării, şi ea îşi urmează cursul ei cu o ură tăcută, cu calmul sumbru al desperării ; muncitorii ştiu că ei duc *o luptă pe viaţă şi pe moarte*, şi în faţa grozavei asprimi a acestei lupte amuţeşte pînă şi voioşia francezilor. [...]

Revoluţia din iunie este prima revoluţie care a împărţit într-adevăr întreaga societate în două mari tabere duşmane, reprezentate prin Parisul de est şi Parisul de vest. A dispărut unitatea din timpul revoluţiei din februarie, acea unitate poetică plină de iluzii orbitoare şi de minciuni

ademenitoare, a cărei demnă personificare a fost grandilocventul trădător Lamartine. Astăzi, realitatea aspră spulberă cu neînduplecare toate promisiunile ipocrite ale lui 25 februarie. Luptătorii din februarie luptă azi unii împotriva altora și, ceea ce nu s-a întîmplat pînă acum niciodată, nu mai există nici o indiferență, orice om în stare să mînuiască o armă participă în mod efectiv la luptă de partea *aceasta* sau de partea *cealaltă* a baricadei.

Engels, *23 iunie (Noua gazetă renană*, 28 iunie 1848) ; vol. 5, p. 132—133.

Ceea ce te izbește în mod deosebit în această luptă desperată este înverșunarea cu care au luptat „apărătorii ordinii". Acești oameni, pe care înainte fiecare picătură de „sînge cetățenesc" îi impresiona atît de profund și care la 24 februarie au avut chiar o criză de sentimentalism cînd au auzit de moartea unor soldați din garda municipală, acești burghezi i-au masacrat acum pe muncitori ca pe niște fiare. În rîndurile gărzii naționale, în Adunarea națională nu s-a auzit nici un cuvînt de compătimire, nici un cuvînt de conciliere, nu s-a manifestat nici un fel de sentimentalism, ci, dimpotrivă, toți au fost cuprinși de o ură turbată, de o furie rece împotriva muncitorilor răsculați. Burghezia, pe deplin conștientă, duce împotriva lor un război de exterminare.

Engels, *24 iunie (Noua gazetă renană*, 28 iunie 1848) ; vol. 5, p. 141.

Burghezia i-a declarat pe muncitori nu pur și simplu dușmani care trebuie învinși, *ci dușmani ai societății*, care trebuie nimiciți. Ea a răspîndit calomnia absurdă că muncitorii, pe care ea însăși i-a provocat prin violența ei la insurecție, nu se gîndesc decît la jafuri, incendieri și asasinate, că ei sînt o bandă de tîlhari care trebuie împușcați

ca niște fiare sălbatice. Și totuși insurgenții au ținut în mîinile lor, timp de trei zile, o mare parte a orașului și s-au purtat cum nu se poate mai omenos.

Engels, *25 iunie (Noua gazetă renană*, 29 iunie 1848) ; vol. 5, p. 142.

Muncitorii au fost înfrînți și, în bună parte, nimiciți cu cruzime. Luptătorii căzuți din rîndurile lor nu vor avea parte de onorurile morților din iulie și februarie ; dar istoria le va rezerva un loc cu totul aparte ca victime ale primei lupte hotărîte a proletariatului.

Engels, *25 iunie (Noua gazetă renană*, 29 iunie 1848) ; vol. 5, p. 146—147.

Muncitorii din Paris *au fost copleșiți* de forțele superioare ale adversarilor, dar nu *s-au predat. Au fost bătuți*, însă adversarii lor sînt cei *învinși*. Prețul triumfului de moment al forței brutale a fost spulberarea tuturor iluziilor și amăgirilor revoluției din februarie, destrămarea întregului partid vechi-republican, scindarea națiunii franceze în două națiuni : națiunea posesorilor și aceea a muncitorilor. Republica tricoloră nu mai are decît *o singură culoare*, culoarea celor bătuți, *culoarea sîngelui*. Ea a devenit *republică roșie*.

Marx, *Revoluția din iunie (Noua gazetă renană*, 29 iunie 1848) ; vol. 5, p. 148.

Revoluția din februarie a fost revoluția cea *frumoasă*, care și-a atras simpatia generală, pentru că contradicțiile care s-au manifestat în acel moment împotriva regalității erau încă *nedezvoltate*, dormitau una lîngă alta în mod pașnic, pentru că lupta socială, care constituia substratul ei, căpătase doar o existență eterică, existența frazei, a

cuvîntului. *Revoluția din iunie,* dimpotrivă, este revoluția cea *urîtă,* revoluția cea abjectă, pentru că fraza a fost înlocuită prin faptă, pentru că republica a dezvăluit însuși capul monstrului, smulgîndu-i coroana care-l ocrotea și-l ascundea.

Marx, *Revoluția din iunie (Noua gazetă renană,* 29 iunie 1848) ; vol. 5, p. 149.

Nici una dintre nenumăratele revoluții ale burgheziei franceze din 1789 încoace n-a fost un atentat împotriva *ordinii,* căci ele toate lăsau neatinsă dominația de clasă, sclavia muncitorilor, lăsau neatinsă *ordinea burgheză,* oricît de des se schimba forma politică a acestei dominații, și a acestei sclavii. Iunie a atentat la această *ordine.* Vai ție, iunie !

Marx, *Revoluția din iunie (Noua gazetă renană,* 29 iunie 1848) ; vol. 5, p. 149—150.

Ne vor pune unii întrebarea : dar pentru victimele furiei poporului, pentru garda națională, garda mobilă, garda republicană și pentru trupele de linie nu aveți nici o lacrimă, nici un suspin și nici un cuvînt ?

Statul va avea grijă de văduvele și de orfanii lor ; ei vor fi glorificați prin decrete, solemne cortegii funebre vor conduce la mormînt rămășițele lor pămîntești, presa oficială îi va declara nemuritori, iar reacțiunea europeană, de la apus și pînă la răsărit, le va aduce omagiile ei.

Dar plebeii chinuiți de foame sînt ponegriți în coloanele presei, părăsiți de medici, ocărîți de oamenii cumsecade ca niște pungași, incendiatori și ocnași ; soțiile și copiii lor sînt aruncați într-o mizerie și mai neagră ; cei mai buni dintre cei rămași în viață sînt deportați peste

mări. A împleti cununa de lauri în jurul frunții lor amenințător încruntate — iată *privilegiul,* iată *dreptul presei democratice.*

Marx, *Revoluția din iunie (Noua gazetă renană,* 29 iunie 1848) ; vol. 5, p. 151—152.

Pe cînd în *Franța* burghezia a pășit în *fruntea* contrarevoluției după ce a răsturnat orice obstacol care stătea în calea propriei ei dominații de clasă, în *Germania* ea se tîrăște umilă *în coada* monarhiei absolute și a feudalismului, înainte de a-și fi asigurat măcar primele condiții vitale ale propriei ei libertăți cetățenești și ale dominației ei. În Franța ea s-a manifestat ca despot și și-a făcut propria ei contrarevoluție. În Germania ea se manifestă ca sclavă și face contrarevoluție în folosul propriilor ei despoți. În Franța ea a învins pentru a umili poporul. În Germania ea se umilește pentru ca poporul să nu învingă. Istoria nu cunoaște *un* rol mai *infam* și mai *josnic* decît acela al *burgheziei germane.*

Marx, *Victoria contrarevoluției la Viena (Noua gazetă renană,* 7 noiembrie 1848) ; vol. 5, p. 513—514.

Burghezia germană s-a dezvoltat cu atîta trîndăvie, lașitate și încetineală, încît în clipa cînd a înfruntat amenințătoare feudalismul și absolutismul a văzut ridicîndu-se în fața ei amenințător proletariatul și toate păturile orășenești ale căror interese și idei sînt înrudite cu acelea ale proletariatului. Și ea vedea cum împotriva ei se ridică nu numai o clasă *în spatele ei,* ci întreaga Europă *în fața ei.* Burghezia prusiană, spre deosebire de cea franceză din 1789, nu era clasa care reprezenta *întreaga* societate modernă față de reprezentanții vechii societăți, regalitatea și nobilimea. Ea decăzuse, ajungînd un fel de *stare* deo-

potrivă antiregalistă și antipopulară, gata să facă opoziție atît coroanei cît și poporului, nehotărîtă față de fiecare din adversarii ei în parte, pentru că îi vedea mereu pe amîndoi cînd la spatele, cînd în fața ei; dispusă din capul locului să trădeze poporul și să încheie un compromis cu reprezentantul încoronat al societății vechi, deoarece ea însăși aparținea deja societății vechi; ea reprezenta nu interesele unei societăți noi împotriva unei societăți vechi, ci interesele înnoite în sînul unei societăți învechite; ea se afla la cîrmă revoluției nu pentru că avea poporul în spate, ci pentru că poporul o împingea din spate; era în frunte nu pentru că reprezenta inițiativa unei epoci sociale noi, ci numai pentru că reprezenta nemulțumirea unei epoci sociale vechi; o pătură a statului vechi care nu-și croise singură drum, ci fusese aruncată la suprafața statului nou de un cutremur de pămînt; fără încredere în sine însuși, fără încredere în popor, mîrîind împotriva celor de sus, tremurînd în fața celor de jos, egoistă față de ambele părți și conștientă de egoismul ei, revoluționară față de conservatori și conservatoare față de revoluționari; neîncrezătoare în propriile ei lozinci, folosind fraze în loc de idei, înspăimîntată de furtuna mondială, dar exploatînd-o în folosul ei; lipsită de orice energie și nefiind altceva decît un plagiat; banală fiindcă nu avea nimic original, originală numai în banalitatea ei, ea se tocmea cu propriile ei dorințe, fără inițiativă, fără încredere de sine, fără încredere în popor, fără chemare istorică; întocmai ca un moșneag asupra căruia apasă un blestem, osîndit să conducă și să abată, în propriul său interes senil, primele impulsuri tinerești ale unui popor robust, un moșneag fără ochi, fără urechi, fără dinți, o adevărată ruină, — astfel s-a pomenit *burghezia prusiană* la cîrma statului prusian după revoluția din martie.

Marx, *Burghezia și contrarevoluția* (*Noua gazetă renană*, decembrie 1848); vol. 6, p. 119—120.

Vrem numai să facem cîteva observații binevoitoare pentru a lămuri pe acești domni care cred că regalitatea prusiană, a cărei situație inspiră îngrijorare, poate fi salvată printr-un salt mortal care s-o apropie de popor.

Pentru un rege poporul este cel mai periculos element politic. Nu poporul de care vorbește Frederik-Wilhelm, care mulțumește cu lacrimi în ochi pentru un picior în spate și un bănuț de argint; acest popor este cu totul nepericulos, căci există numai în imaginația regelui. Însă poporul adevărat, proletariatul, micii țărani și plebea, este, după cum spune Hobbes, *puer robustus, sed malitiosus* — un flăcău zdravăn, dar răutăcios, care nu se lasă dus de nas nici de regi slăbănogi, nici de regi grași.

Acest popor l-ar sili înainte de toate pe maiestatea sa să-i acorde, pe lîngă o constituție, votul universal, libertatea de asociere, libertatea presei și alte lucruri neplăcute.

Și, după ce le-ar avea pe toate acestea, s-ar folosi de ele pentru a arăta cît mai repede posibil ce crede el despre *puterea, demnitatea și poezia regalității*.

Cel care deține actualmente cu demnitate această regalitate s-ar putea socoti fericit dacă poporul l-ar angaja ca declamator public la asociația meșteșugărească din Berlin cu 250 de taleri listă civilă și o halbă de bere blondă rece pe zi.

Marx, *Comunismul ziarului „Rheinischer Beobachter“* (1847); vol. 4, p. 200.

Dificultatea de a înțelege politica prusiană izvorăște doar din prejudecata oamenilor care îi atribuie scopuri și planuri serioase și de perspectivă. La fel de greu este, de pildă, să înțelegi și biblia mormonilor — tocmai pentru că e lipsită de orice sens.

Marx, Scrisoarea către Lion Philips din 29 martie 1864; vol. 30, p. 573.

N-a existat eveniment mai filantropic, mai uman și mai slab ca revoluțiile din februarie și din martie și nimic nu e mai brutal ca urmările inevitabile ale acestui *umanism al slăbiciunii*. Dovadă : Italia, Polonia, Germania și, înainte de toate, învinșii din iunie. [...]

Înfrîngerea clasei muncitoare în Franța, victoria burgheziei franceze a însemnat totodată o nouă reducere la tăcere a națiunilor care la cîntatul cocoșului galic au răspuns cu eroice încercări de emancipare. Polonia, Italia și Irlanda au fost încă o dată jefuite, pîngărite, măcelărite în mod laș de zbirii prusaci, austrieci și englezi.

Marx, *Mișcarea revoluționară (Noua gazetă renană,* 1 ianuarie 1849) ; vol. 6, p. 162—163.

Nici un revoluționar nu poate fi atît de lipsit de tact, atît de pueril de naiv, atît de laș, încît să se dezică de revoluție tocmai în momentul cînd contrarevoluția își sărbătorește cele mai strălucite victorii. Dacă nu poate vorbi, el acționează, iar dacă nu poate acționa, preferă să tacă cu desăvîrșire.

Marx, *„National-Zeitung" din Berlin către alegătorii delegați (Noua gazetă renană,* 20 ianuarie 1849) ; vol. 6, p. 227.

Nu o dată am arătat cum visele trandafirii apărute după revoluțiile din februarie și martie, ca, de pildă, visele despre înfrățirea generală a popoarelor, republica federativă europeană și pacea veșnică, nu făceau în fond altceva decît să camufleze dezorientarea fără margini și indolența purtătorilor de cuvînt de atunci. [...]

Popoarele care au înfăptuit revoluția știu cît de scump au trebuit să plătească faptul că, în naivitatea lor, au dat

atunci crezare vorbelor mari și asigurărilor grandilocvente.

Engels, *Panslavismul democrat (Noua gazetă renană,* 15 februarie 1849) ; vol. 6, p. 301.

O singură încercare curajoasă de a înfăptui o revoluție democratică, chiar în cazul că această încercare este zădărnicită, stinge în memoria popoarelor amintirea unor secole întregi de rușine și de lașitate și reabilitează imediat chiar și o națiune disprețuită profund.

Engels, *Panslavismul democrat (Noua gazetă renană,* 16 februarie 1849) ; vol. 6, p. 313.

Și în ultima vreme am avut destule exemple cum partidele burgheze, de îndată ce au repurtat o victorie oricît de mică, caută să se strecoare printre Scylla revoluției și Caribda restaurației pe calea progresului în limitele legii.

Engels, *Războiul țărănesc german* (1850) ; vol. 7, p. 377.

Cu excepția cîtorva capitole, puține la număr, fiecare capitol mai important din analele revoluției din 1848 pînă în 1849 poartă inscripția : *înfrîngerea revoluției !*

În aceste înfrîngeri nu piere revoluția. Piereau rămășițele tradițiilor prerevoluționare, rezultate ale unor relații sociale care nu se ascuțiseră încă într-atît încît să devină acute antagonisme de clasă — persoane, iluzii, concepții, proiecte, de care partidul revoluționar nu se eliberase înainte de revoluția din februarie, de care nu-l putea elibera *victoria din februarie*, ci doar un șir de *înfrîngeri*.

Într-un cuvînt : progresul revoluționar nu și-a croit drum prin cuceririle sale nemijlocite, tragicomice, ci, in-

vers, dînd naştere unei contrarevoluţii închegate şi puternice, dînd naştere unui adversar prin combaterea căruia abia s-a maturizat partidul revoluţiei, devenind un partid cu adevărat revoluţionar.

Marx, *Luptele de clasă în Franţa. 1848—1850* (1850); vol. 7, p. 11.

Proletarii se considerau pe drept cuvînt învingătorii din februarie şi veneau cu pretenţii trufaşe de învingători. Ei trebuiau înfrînţi în stradă, trebuia să li se arate că sînt sortiţi înfrîngerii de îndată ce nu mai luptă *împreună* cu burghezia, ci *împotriva* ei. Aşa cum republica din februarie, cu concesiile ei socialiste, avusese nevoie de o luptă a proletariatului unit cu burghezia împotriva monarhiei, tot aşa era necesară o a doua luptă pentru a separa republica de concesiile socialiste, pentru a sancţiona în mod oficial *republica burgheză* ca fiind cea dominantă. Cu arma în mînă trebuia burghezia să respingă revendicările proletariatului. Şi republica burgheză s-a născut cu adevărat nu din *victoria din februarie*, ci din *înfrîngerea din iunie.*

Marx, *Luptele de clasă în Franţa. 1848—1850* (1850); vol. 7, p. 31.

Burghezia a *silit* proletariatul parizian să facă insurecţia din iunie. Însuşi acest fapt îl condamna la un eşec. Nici nevoia sa nemijlocită, recunoscută nu l-a împins să lupte pentru răsturnarea prin violenţă a burgheziei şi nici nu era în stare să facă faţă unei asemenea sarcini. A trebuit ca „Moniteur" să-i comunice oficial că a trecut vremea cînd republica avea motive să facă temenele în faţa iluziilor lui, şi abia înfrîngerea l-a convins de adevărul că *în cadrul* republicii burgheze cea mai neînsemnată îmbunătăţire a situaţiei sale rămîne o *utopie*, utopie care devine

o crimă la cea dintîi încercare de a o realiza. În locul revendicărilor sale exaltate ca formă, meschine şi chiar burgheze ca fond, a căror satisfacere proletariatul voia s-o smulgă republicii din februarie, a apărut îndrăzneaţa lozincă revoluţionară de luptă: *Răsturnarea burgheziei! Dictatura clasei muncitoare!*

Marx, *Luptele de clasă în Franţa. 1848—1850* (1850); vol. 7, p. 33—34.

...în acest vîrtej al mişcării, în aceste chinuri ale frămîntărilor istorice, în acest dramatic flux şi reflux de patimi, speranţe şi decepţii revoluţionare, diferitele clase ale societăţii franceze trebuiau să-şi socotească epocile de dezvoltare în săptămîni, aşa cum înainte vreme le socotiseră în jumătăţi de secole.

Marx, *Luptele de clasă în Franţa. 1848—1850* (1850); vol. 7, p. 63.

Generaţia actuală se aseamănă evreilor pe care Moise i-a dus prin deşert. Ea trebuie nu numai să cucerească o lume nouă, ci trebuie să dispară pentru a face loc acelor oameni care să fie la înălţimea unei lumi noi.

Marx, *Luptele de clasă în Franţa. 1848—1850* (1850); vol. 7, p. 82.

Dacă ar fi depins de ea, e greu de presupus că mica burghezie ar fi părăsit terenul legalităţii, lupta legală, paşnică, virtuoasă, şi că, în locul aşa-numitei arme spirituale, ar fi recurs la muschete şi bolovani. După cum ne arată istoria tuturor mişcărilor politice care au avut loc de la 1830 încoace atît în Germania cît şi în Franţa şi Anglia, această clasă este întotdeauna fanfaroană, grandilocventă şi uneori chiar extremistă în vorbe atîta timp cît nu o paşte nici o primejdie; fricoasă, reţinută şi prudentă de

îndată ce se ivește cea mai mică primejdie; surprinsă, îngrijorată și șovăielnică de îndată ce mișcarea inițiată de ea este însușită și luată în serios de alte clase; trădînd de dragul existenței ei mic-burgheze întreaga mișcare de îndată ce se ajunge la o luptă cu arma în mînă — și, în cele din urmă, din cauza nehotărîrii ei, întotdeauna prima trasă pe sfoară și maltratată de îndată ce partidul reacționar învinge.

În spatele micii burghezii stau însă pretutindeni alte clase, care preiau mișcarea stîrnită de aceasta în interesul ei, îi dau un caracter mai precis, mai energic, și caută, pe cît posibil, să o domine: *proletariatul* și o mare parte a *țărănimii*, cărora li se raliază de obicei pentru cîtva timp și partea cea mai înaintată a micii burghezii.

Engels, *Campania germană pentru constituția imperiului* (1849—1850); vol. 7, p. 118.

Cu toată experiența din ultima vreme, ideologia germană nu vede nici acum, în luptele care au dus la prăbușirea evului mediu, nimic altceva decît niște înverșunate certuri teologice. Dacă oamenii din vremea aceea s-ar fi putut înțelege asupra celor cerești, n-ar fi existat, după părerea istoriografilor și a înțelepților bărbați de stat ai patriei noastre, nici un motiv ca ei să se certe pentru cele pămîntești. Acești ideologi sînt destul de creduli ca să ia drept bune toate iluziile pe care și le face o epocă despre ea însăși, sau pe care și le fac despre această epocă ideologii timpului. Oamenii din această categorie nu văd, bunăoară, în revoluția de la 1789 decît o serie de dezbateri, ce-i drept cam aprinse, asupra avantajelor monarhiei constituționale față de monarhia absolută, în revoluția din iulie o controversă practică pe tema lipsei de temeinicie a dreptului „prin grația lui Dumnezeu“, iar în revoluția din februarie o încercare de a rezolva problema: „republică

sau monarhie?“ etc. Despre *lupta de clasă* care se desfășoară în timpul acestor zguduiri și a căror simplă expresie sînt lozincile politice înscrise de fiecare dată pe drapel — despre această luptă de clasă ideologii noștri nu au, pînă în ziua de azi, nici cea mai vagă idee, cu toate că despre această luptă ne vorbesc destul de clar nu numai știrile venite de peste granițā, ci și murmurul surd și ostil care se ridică din piepturile multor mii de proletari germani.

Engels, *Războiul țărănesc german* (1851); vol. 7, p. 369—370.

A trecut de mult timpul cînd domina credința superstițioasă că revoluțiile sînt provocate de reaua intenție a unui număr restrîns de agitatori. În prezent oricine știe că, oriunde se produce o zguduire revoluționară, ea ascunde întotdeauna o necesitate socială, a cărei satisfacere este împiedicată de instituții învechite. Se poate ca această necesitate să nu fie atît de stringentă, atît de general resimțită, încît să asigure un succes nemijlocit, dar orice încercare de a o înăbuși cu forța nu va face decît ca ea să se manifeste din nou cu o putere crescîndă, pînă cînd, în cele din urmă, va sfărîma cătușele. Deci, dacă am fost bătuți, nu ne rămîne altceva de făcut decît s-o începem de la început.

Engels, *Revoluție și contrarevoluție în Germania* (1851—1852); vol. 8, p. 5—6.

Insurecția este o artă, ca și războiul sau ca oricare altă artă. Ea este supusă anumitor reguli și neglijarea lor duce la pieirea partidului care s-a făcut vinovat de nerespectarea lor. [...] În primul rînd, niciodată nu trebuie să te joci cu insurecția dacă nu ești hotărît să mergi pînă la capăt. Insurecția este o ecuație cu mărimi extrem de nedeterminate, a căror valoare se poate schimba de la o zi la alta. Forțele de luptă împotriva cărora trebuie să ac-

ționezi au pe de-a-ntregul de partea lor avantajul organizării, disciplinei și autorității tradiționale ; dacă insurgenții nu pot concentra forțe mari împotriva dușmanului, ei vor fi înfrînți și nimiciți. În al doilea rînd, din moment ce ai început insurecția, trebuie să acționezi cu cea mai mare hotărîre și să treci la ofensivă. Defensiva este moartea oricărei insurecții armate ; rămînînd în defensivă, ea este pierdută încă înainte de a-și fi măsurat forțele cu cele ale inamicului. Trebuie să-l iei pe dușman prin surprindere atîta timp cît trupele lui sînt încă răzlețite, trebuie să cauți să obții în fiecare zi noi succese, fie și succese mici; trebuie să menții superioritatea morală pe care ți-a dat-o prima mișcare încununată de succes a insurgenților ; trebuie să atragi de partea ta elementele șovăielnice care-l urmează întotdeauna pe cel mai tare și se situează întotdeauna alături de partea cea mai sigură ; trebuie să-l silești pe dușman să se retragă înainte ca el să fi putut concentra trupele împotriva ta ; într-un cuvînt, acționează așa cum spunea Danton, cel mai mare maestru al tacticii revoluționare cunoscut pînă acum : *de l'audace, de l'audace, encore de l'audace !* *.

Engels, *Revoluție și contrarevoluție în Germania* (1851—1852) ; vol. 8, p. 99—100.

Revoluția socială din secolul al XIX-lea își poate sorbi poezia numai din viitor și nu din trecut. Ea nu poate începe îndeplinirea propriei ei misiuni înainte de a se fi lepădat de orice venerație superstițioasă a trecutului. Revoluțiile anterioare au avut nevoie de amintirea evenimentelor de importanță istorică mondială ale trecutului pentru a se amăgi asupra propriului lor conținut. Revoluția secolului al XIX-lea trebuie să-i lase pe morți să-și

* Îndrăzneală, îndrăzneală și iar îndrăzneală ! (fr.).

îngroape morții, pentru a-și lămuri propriul ei conținut. Odinioară fraza depășea conținutul, acum conținutul depășește fraza.

Marx, *Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte* (1851—1852) ; vol. 8, p. 121—122.

Revoluțiile burgheze, ca, de pildă, cele din secolul al XVIII-lea, înaintează vijelios din succes în succes, se întrec în efecte dramatice, oamenii și lucrurile parcă ar fi inundate în lumina unor focuri bengale, fiecare zi aduce un nou val de extaz. Dar ele sînt efemere, își ating în scurt timp apogeul, după care societatea, înainte de a învăța să-și însușească cu luciditate rezultatele perioadei sale de avînt tumultuos, cade într-o mahmureală îndelungată. Dimpotrivă, revoluțiile proletare, revoluțiile secolului al XIX-lea, se critică singure mereu, își întrerup într-una propriul lor curs, revin asupra celor ce par gata înfăptuite pentru a o lua de la început, ridiculizează necruțător și în amănunt jumătățile de măsură, slăbiciunile și aspectele lamentabile ale primelor lor încercări și par a nu-și doborî adversarul decît pentru ca acesta să soarbă forțe noi din pămînt și să se ridice din nou, cu puteri înzecite, împotrivă-le, dau mereu înapoi, speriate, în fața imensității nedefinite a propriilor lor țeluri, pînă nu se creează o situație care face imposibilă orice întoarcere și pînă cînd însăși viața nu strigă :

Hic Rhodos, hic salta ! [45]
Aici este trandafirul, aici să dansezi ! [46]

Marx, *Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte* (1851—1852) ; vol. 8, p. 122—123.

Așa-numitele revoluții de la 1848 n-au fost decît niște episoade neînsemnate, mici fisuri și spărturi în crusta uscată a societății europene. Ele au dezvăluit, totuși, o prăpastie. Sub o suprafață aparent solidă, ele au dezvăluit existența unor oceane de materie fluidă care nu au nevoie decît să se pună în mișcare pentru a sfărîma întregi continente de granit. Zgomotos și confuz, ele au vestit eliberarea proletariatului, adică secretul secolului al XIX-lea și al revoluțiilor acestui secol.

Marx, *Cuvîntare rostită la aniversarea gazetei „The People's Paper" la 14 aprilie 1856 la Londra*; vol. 12, p. 3.

Herzen aparținea generației de revoluționari ieșiți din rîndurile nobilimii, ale moșierimii în prima jumătate a veacului trecut. Nobilii au dat Rusiei oameni de teapa lui Biron și Arakceev, nenumărați „ofițeri bețivi, scandalagii, cartofori, eroi de bîlci, hingheri, bătăuși, afemeiați, brute", ca și Manilovi sentimentali. „Și din mediul acesta — scria Herzen — s-au ridicat oamenii lui 14 decembrie[47], o falangă de eroi, hrăniți, ca Romulus și Remus, cu lapte de fiară sălbatică... Aceștia sînt viteji între viteji, făuriți din cap pînă în picioare din oțel curat, luptători-eroi care s-au dus în mod conștient la moarte sigură spre a trezi la viață nouă tînăra generație și spre a purifica pe copiii născuți într-un mediu al slugărniciei și tiraniei".

Printre acești copii se numără și Herzen. Răscoala decembriștilor l-a trezit și l-a „purificat".

Lenin, *In memoria lui Herzen* (1912); vol. 12, p. 268—269.

Dintr-o experiență de decenii guvernul s-a convins definitiv că stă pe un butoi de pulbere, că e de ajuns o scînteie cît de mică, e de ajuns un protest împotriva carcerei pentru a aprinde vîlvătaia. Și dacă așa stau lucrurile, este

clar că e nevoie de o reprimare exemplară: să fie încorporați în armată sute de studenți! „Majurul să le țină loc de Voltaire!"[48] — această formulă nu-i de loc învechită. Dimpotrivă, secolului al XX-lea i-a fost dat să vadă adevărata ei înfăptuire.

[...] Regulamentul provizoriu din 1899 smulge masca fariseică și demască esența asiatică chiar și a acelora dintre instituțiile noastre care seamănă cel mai mult cu cele europene. [...] Pentru soldatul provenit din rîndurile țăranilor sau ale muncitorilor cazarma înseamnă imposibilitatea totală de a se apăra împotriva silniciei, călcarea în picioare a demnității de om, extorcare, bătaie, bătaie și iar bătaie. [...] Guvernul socoate că în această școală îi va învăța pe „răzvrătiți" să respecte disciplina. Dar nu-și va greși el oare socotelile? Nu va fi oare școala serviciului militar din Rusia o școală militară pentru revoluție? Desigur, nu toți studenții vor fi în stare să facă cursul complet al acestei școli. Pe unii îi vor frînge mizeriile din armată, ciocnirile cu autoritățile militare, pe alții — slabi și neputincioși — îi va intimida cazarma; pe alții, însă, ea îi va căli, le va lărgi orizontul, îi va face să mediteze asupra năzuințelor de eliberare ce-i animă, să se pătrundă adînc de necesitatea de luptă pentru înfăptuirea lor. Acum, cînd toată demnitatea lor de om va depinde de bunul plac al majurului, care e adeseori în stare să se dedea cu tot dinadinsul la batjocorirea „celor cu învățătură", ei vor cunoaște din propria lor experiență toată puterea samavolniciei și a asupririi. Ei vor vedea care este în realitate situația oamenilor din popor, sufletul li se va cutremura la vederea batjocurilor și a silniciilor ai căror martori zilnici vor fi siliți să fie, și ei vor înțelege că nedreptățile și șicanele de pe urma cărora suferă studenții nu sînt decît o picătură în oceanul de suferințe al poporului asuprit. Cine va înțelege acest lucru, acela va pleca din armată, la sfîrșitul serviciului militar, cu jurămîntul hani-

balian[49] de a lupta împreună cu clasa înaintată a poporului pentru eliberarea acestuia de sub jugul despotismului.

[...] Cu sîngele miilor de revoluţionari pe care cîrmuirea i-a ucis în torturi, cei mai buni reprezentanţi ai claselor noastre culte au dovedit şi au pecetluit capacitatea şi hotărîrea lor de a scutura de pe picioare praful societăţii burgheze şi de a intra în rîndurile socialiştilor. Şi nu este demn de numele de socialist acel muncitor care poate privi cu nepăsare cum guvernul trimite trupe împotriva tineretului studios. Studenţii au venit în ajutorul muncitorilor, muncitorii trebuie să vină în ajutorul studenţilor. Guvernul vrea să prostească poporul, declarînd că tendinţa spre protest politic nu este decît un simplu exces. Muncitorii trebuie să declare în auzul tuturor şi să explice maselor celor mai largi că aceasta este o minciună, că adevăratul focar al silniciilor, fărădelegilor şi dezmăţului îl constituie cîrmuirea absolutistă rusă, samavolnicia poliţiei şi a birocraţiei.

Lenin, *Încorporarea celor 183 de studenţi* (1901); vol. 4, p. 383—386.

La 23 ianuarie, un complet de judecată special al curţii de apel din Moscova, *asistat de reprezentanţi ai stărilor sociale*, a judecat la Nijni-Novgorod procesul celor acuzaţi de uciderea ţăranului Timofei Vasilievici Vozduhov, care, dus la secţie „spre a fi închis pînă se va trezi din beţie", a fost acolo în aşa hal maltratat de patru gardieni de la poliţie : Şelemetiev, Şulpin, Şibaev şi Olhovin, precum şi de subcomisarul Panov, încît a doua zi a murit la spital.

Iată povestea nu prea complicată a acestui caz simplu, care aruncă o lumină vie asupra celor ce se petrec mereu şi în mod obişnuit în instituţiile noastre poliţieneşti.

[...] ...indiferenţa judecătorilor oglindeşte aici nu numai un formalism birocratic, ci pur şi simplu mentalitatea filistină a rusului. „Au găsit de ce să se mire! Un mujic beat omorît în bătaie la secţie! Se întîmplă la noi altele şi mai şi!" Şi filistinul îţi arată zeci de cazuri mult mai revoltătoare în care vinovaţii rămîn nepedepsiţi. Spusele filistinului sînt cît se poate de adevărate, şi cu toate acestea el n-are de loc dreptate, iar cuvintele sale nu reflectă decît miopia fără seamăn care-l caracterizează. Oare nu din cauză că silnicia constituie practica obişnuită, de fiecare zi, a oricărei secţii de poliţie sînt posibile la noi cazuri mult mai revoltătoare de silnicie poliţienească? Şi dacă indignarea noastră în cazurile deosebit de revoltătoare este neputincioasă, nu se datoreşte aceasta oare nepăsării cu care ne-am deprins să privim cazurile „normale"? — faptului că rămînem nepăsători chiar şi atunci cînd un fenomen atît de frecvent şi obişnuit ca maltratarea la secţie a unui „mujic" beat (chipurile beat) provoacă proteste chiar din partea acestui mujic (deprins, s-ar părea, cu asemenea lucruri), care plăteşte cu viaţa preacutezătoarea încercare de a supune guvernatorului o plîngere cît se poate de smerită ?

[...] Cu vreo 35 de ani în urmă, cunoscutului scriitor rus F. M. Reşetnikov[50] i s-a întîmplat o istorie neplăcută. Odată s-a dus la clubul nobilimii din Petersburg, crezînd în mod greşit că acolo se dă un concert. Gardienii publici l-au oprit la uşă, stropşindu-se la el: „Unde te bagi? cine eşti tu?" — „Sînt un lucrător!" — a răspuns răstit F. M. Reşetnikov, pe care atitudinea gardienilor îl scosese din sărite. Rezultatul acestui răspuns — povesteşte Gleb Uspenski[51] — a fost că Reşetnikov a dormit în noaptea aceea la secţie, de unde a ieşit bătut, fără bani şi fără inel. „Aduc aceste lucruri la cunoştinţa excelenţei voastre — scria Reşetnikov într-o petiţie înaintată prefectului poliţiei din Petersburg. — Personal, nu cer nimic. Mi-aş îngădui doar să vă fac rugămintea ca comisarii-şefi, comisarii, subcomisarii de poliţie şi gardienii publici *să nu bată poporul...* Acest popor are şi aşa prea multe de îndurat"[52].

Modesta rugăminte pe care scriitorul rus și-a îngăduit cu mulți ani în urmă s-o formuleze prefectului poliției Capitalei a rămas pînă astăzi nerealizată, și rămîne *irealizabilă* în cadrul rînduielilor noastre politice. Astăzi însă privirile oricărui om cinstit, care nu mai poate suporta priveliștea atrocităților și a silniciilor, sînt atrase de o nouă și puternică mișcare populară, care acumulează forțe pentru a mătura de pe fața pămîntului rusesc orice atrocități și pentru a realiza cele mai înalte idealuri ale omenirii.

Lenin, *Note ocazionale. I. Bate-l cît vrei, dar să nu-l omori* (1901) ; vol. 4, p. 393, 404, 407—408.

Mii și zeci de mii de oameni care trudesc toată viața pentru a crea bogății pentru alții pier din pricina flămînzirii și a subnutriției permanente, mor înainte de vreme de boli pricinuite de condițiile infecte de muncă, de mizeria care domnește în locuințele lor și de odihna insuficientă. Și merită de o sută de ori numele de erou acela care preferă să moară în luptă dreaptă cu apărătorii și păstrătorii acestei orînduiri ticăloase decît să se stingă cu încetul, ca o mîrțoagă abrutizată, istovită și supusă. [...] Iată de ce știrea despre un măcel ca acela care a avut loc, în ziua de 7 mai, la uzinele „Obuhov“ ne face să strigăm cu înflăcărare : „Răscoala muncitorilor a fost înăbușită, trăiască răscoala muncitorilor !“

Lenin, *Un nou măcel* (1901) ; vol. 5, p. 14—15.

Demonstrația nu prea mare, dar reușită, care a avut loc la 7 noiembrie la Nijni a fost provocată de expulzarea lui Maxim Gorki. Pe acest scriitor cu renume european, a cărui singură armă — după cum a spus, pe bună dreptate, unul dintre vorbitorii de la demonstrația din Nijni-Novgorod — este cuvîntul liber, guvernul absolutist îl expulzează din orașul său natal, fără judecată și fără anchetă. [...] La noi sînt bătuți muncitorii care își apără dreptul la o viață mai bună, sînt bătuți studenții care protestează împotriva samavolniciei, și orice cuvînt cinstit și curajos este înăbușit ! — Această demonstrație, la care au participat și muncitori, s-a încheiat cu declarația solemnă a unui student : „se va prăbuși samavolnicia, și se va ridica poporul, puternic, liber și viguros !“

Lenin, *Începutul demonstrațiilor* (1901) ; vol. 5, p. 369—370.

...discutați cît mai amănunțit dacă sarcinile unei literaturi de clarificare, de propagandă și de popularizare destinate „omului mijlociu“ (cum vă exprimați dv.) sînt compatibile cu sarcinile unui ziar ? Că trebuie să existe o literatură specială pentru omul mijlociu și pentru masă e indiscutabil, dar ea nu poate fi reprezentată decît prin foi volante și broșuri, deoarece *nu poți explica* cum trebuie omului mijlociu *fiecare* problemă în cadrul unui ziar. Pentru asta trebuie s-o iei *de la început*, cu noțiunile elementare, și să mergi pînă la sfîrșit, disecînd o problemă sub toate aspectele ei. Un ziar nu ar fi în nici un caz în stare să facă așa ceva chiar dacă dispune de forțe literare ideale.

Lenin, Scrisoarea către redacția ziarului *Iujnîi rabocii* din 16 septembrie 1902 ; vol. 46, p. 234.

Poporul nostru, care devine tot mai sărac și moare de foame acasă la el, a fost tîrît într-un război ruinător și absurd pentru cucerire de noi pămînturi străine, locuite de o populație străină și aflate la o depărtare de mii de verste. Poporul nostru, care suferă de pe urma robiei politice, a fost tîrît într-un război pentru subjugarea altor

popoare. Poporul nostru cere transformarea rînduielilor politice interne, — iar guvernul încearcă să-i abată atenția, îndreptînd-o, cu bubuitul tunurilor, spre celălalt capăt al lumii. Dar guvernul țarist a pierdut orice măsură în jocul său hazardat, în criminala sa irosire de bunuri publice și forțe tinere, care sînt măcinate pe țărmul Oceanului Pacific. Orice război cere o încordare a forțelor națiunii, iar crîncenul război cu Japonia liberă și civilizată cere din partea Rusiei o gigantică încordare a forțelor. Această încordare urmează să fie întreprinsă într-un moment cînd edificiul autocrației polițiste a și început să se clatine sub loviturile proletariatului care se trezește. Războiul dezvăluie toate laturile slabe ale cîrmuirii, smulge firmele false, scoate la iveală putreziciunea lăuntrică; războiul face ca stupiditatea absolutismului țarist să devină evidentă pentru fiecare, el arată tuturor agonia vechii Rusii, a Rusiei lipsite de drepturi, ținute în întuneric și strivite sub călcîiul opresorului, a Rusiei care rămîne robită cîrmuirii polițiste.

Lenin, *Intîi mai* (1904); vol. 8, p. 185—186.

Japonezii și-au atins în acest război scopul lor principal. Asia progresistă, înaintată a dat o lovitură ireparabilă Europei înapoiate și reacționare. [...] Europa apără relațiile și privilegiile statornicite ale lumii vechi, dreptul ei preferențial, dreptul străvechi, consfințit de secole, de a exploata popoarele asiatice. Reluarea Port-Arthurului de către Japonia este o lovitură dată întregii Europe reacționare. [...]

Nu poporul rus, ci absolutismul rus a început acest război colonial, care s-a transformat într-un război între lumea burgheză veche și cea nouă. Nu poporul rus, ci absolutismul a ajuns la o înfrîngere rușinoasă. Poporul rus a avut de cîștigat de pe urma înfrîngerii absolutismului.

Capitularea Port-Arthurului este prologul capitulării țarismului.

Lenin, *Căderea Port-Arthurului* (1905); vol. 9, p. 153, 159.

Un revoluționar de profesie trebuie să creeze în fiecare localitate zeci de legături noi, să încredințeze acestor oameni — sub supravegherea lui — întreaga muncă, să-i învețe și să-i antreneze nu prin povețe, ci prin muncă. Să plece apoi în altă localitate și după o lună, două să se întoarcă pentru a-i verifica pe tinerii săi înlocuitori. Te asigur că în rîndurile noastre domnește o teamă idioată, filistină, oblomovistă față de tineri. Te implor, combate prin toate mijloacele această teamă.

Lenin, Scrisoarea către S. I. Gusev (Către Hariton) din 15 februarie 1905; vol. 47, p. 14.

Proletariatul luptă și va lupta întotdeauna fără șovăire împotriva războiului, fără să uite însă nici un moment că dispariția războaielor este posibilă numai o dată cu dispariția definitivă a societății împărțite în clase, că, atîta timp cît se menține dominația de clasă, războiul nu poate fi apreciat numai din punct de vedere democratic sentimental, că în cazul unui război între națiunile exploatatoare e necesar să distingem dacă burghezia unei națiuni sau alteia are un rol progresist sau reacționar.

Lenin, *Capitalul european și absolutismul* (1905); vol. 9, p. 382.

Flota militară rusă a fost complet distrusă. Războiul este iremediabil pierdut. [...]

Aventuriste sînt de obicei nu numai guvernele Cezarilor, ci și guvernele celor mai legitimi monarhi de cea mai

veche dinastie. Absolutismul rus, rămas de un secol în urma istoriei, are în el mai mult spirit de aventură decît a avut oricare dintre imperiile franceze. Într-un chip vădit aventurist a tîrît el poporul într-un război absurd și rușinos. Acum absolutismul se află în fața sfîrșitului pe care-l merită. Războiul a scos la iveală toate racilele lui, a dezvăluit întreaga lui putreziciune, a arătat cît de adîncă e prăpastia ce-l desparte de popor, a sfărîmat ultimele proptele ale dominației cezariene. Războiul s-a dovedit a fi o judecată severă. Poporul și-a rostit sentința împotriva acestui guvern de tîlhari. Revoluția o va aduce la îndeplinire.

Lenin, *Dezastrul* (1905); vol. 10, p. 250, 252—253.

...guvernul român nu este cîtuși de puțin de partea revoluției, nici vorbă de așa ceva! Dar el nu vrea să se înjosească pînă într-atîta, încît să facă slujbă de polițist la cererea țarului întregii Rusii, care e urît și disprețuit de toată lumea. El refuză să îndeplinească rugămintea țarului. El procedează așa cum poate proceda numai „guvernul *unei națiuni care se respectă*“ [53].

Lenin, *Țarul Rusiei caută ocrotire „împotriva propriului popor“* (1905); vol. 10, p. 344.

Drumul revoluției ruse este greu și spinos. Orice avînt, orice succes parțial este urmat de înfrîngeri, de vărsări de sînge, de acte samavolnice ale absolutismului împotriva luptătorilor pentru libertate. Dar după fiecare „înfrîngere“ mișcarea devine tot mai largă, lupta tot mai adîncă, masa oamenilor din clasele și grupurile atrase în luptă și care participă la ea tot mai numeroasă. [...] Iluziile

se spulberă pe rînd, prejudecățile care făceau ca poporul rus să fie încrezător, răbdător, naiv, supus, atoateîndurător și atoateiertător dispar una după alta.

Lenin, *Inainte de furtună* (1906); vol. 13, p. 329.

Nici un fel de „simpatie“ față de muncitori, manifestată de oamenii culți, nici o luptă eroică a unor teroriști izolați n-a putut să submineze autocrația țaristă și atotputernicia capitaliștilor. Numai prin lupta dusă de muncitorii înșiși, numai prin lupta comună a milioane de oameni s-a putut face așa ceva, și, atunci cînd *această* luptă a slăbit, au și început numaidecît să le fie luate înapoi muncitorilor cele cucerite de ei.

Lenin, *Invățămintele revoluției* (1910); vol. 19, p. 444.

Cu cinci ani în urmă proletariatul a dat prima lovitură absolutismului țarist. Atunci au sclipit pentru poporul rus primele raze ale libertății. Acum a fost iarăși instaurat absolutismul țarist, domnesc și guvernează iarăși iobăgiștii, și vedem iarăși cum se comit pretutindeni acte de silnicie împotriva muncitorilor și a țăranilor, cum pretutindeni domnește despotismul asiatic al autorităților, cum este batjocorit cu nerușinare poporul. Dar asprele învățăminte nu se vor pierde în zadar. Poporul rus nu mai este cel dinainte de 1905. Proletariatul l-a învățat să lupte și tot el îl va duce la victorie.

Lenin, *Invățămintele revoluției* (1910); vol. 19, p. 451—452.

Toate cuceririle smulse absolutismului țarist au fost dobîndite *exclusiv* prin lupta maselor, conduse de oameni ca Babușkin.

Fără asemenea oameni, poporul rus ar fi rămas pe vecie un popor de robi, un popor de slugi. Cu asemenea oameni poporul rus își va cuceri eliberarea deplină de sub jugul oricărei exploatări.

Lenin, *Ivan Vasilievici Babușkin* (1910); vol. 20, p. 86.

În nici o țară din lume țărănimea nu a rămas și după „eliberare“ atît de ruinată, de săracă, de umilită și de batjocorită ca în Rusia.

Dar desființarea iobăgiei a răscolit întregul popor, l-a deșteptat din somnul lui de veacuri, l-a învățat să caute el singur o ieșire, să lupte el singur pentru libertate deplină.

[...] Revoluția din 1905 a făcut pentru prima oară guvernul țarist, moșierii din Rusia, burghezia din Rusia să vadă că milioanele și zecile de milioane de oameni devin *cetățeni*, devin *luptători*, că nu îngăduie să fie tratați ca niște vite, ca o turmă. Adevărata eliberare a maselor de asuprire și de samavolnicie nu a fost nicăieri și niciodată obținută altfel decît printr-o luptă de sine stătătoare, eroică, conștientă a maselor înseși.

Lenin, *Cincizeci de ani de la desființarea iobăgiei* (1911); vol. 20, p. 147—148.

Înainte de 1905, în „poporul de jos“ existau într-adevăr, „învălmășite și amestecate“ „într-o harababură generală“, elemente de înapoiere patriarhală și elemente de democratism. [...]

Anul 1905 a pus capăt pentru totdeauna acestei „harababuri“. Istoria Rusiei nu cunoaște o altă epocă care *să fi descurcat* cu atîta claritate, în fapte și nu în vorbe, relațiile încurcate de pe urma stagnării seculare și a rămășițelor seculare ale iobăgiei; ea nu cunoaște o altă epocă în care *clasele* să se fi delimitat atît de precis și de „temeinic“,

în care *masele* populației să-și fi precizat atît de clar pozițiile, în care teoriile și programele „intelectualilor“ să fi fost atît de precis și de „temeinic“ verificate prin *acțiunile* desfășurate de milioane de oameni.

Lenin, *Încă o campanie împotriva democrației* (1912); vol. 22, p. 94.

Monarhia țaristă a fost jandarmul Europei în secolul al XIX-lea, cînd armata alcătuită din iobagi ruși a înăbușit revoluția din Ungaria. Monarhia țaristă este acum, în secolul al XX-lea, și jandarmul Europei, și jandarmul Asiei. [...]

Poporul rus a învățat cîte ceva în anii de după 1877 și știe acum că mai răi decît orice turci sînt *„turcii noștri dinăuntru“*, țarul și slugile sale.

Lenin, *Către toți cetățenii din Rusia* (1912); vol. 22, p. 150.

Revoluționar nu este cel care devine revoluționar atunci cînd vine revoluția, ci cel care, în condițiile celui mai mare dezmăț al reacțiunii [...] *învață masele* să lupte în mod revoluționar...

Lenin, *Însemnările unui publicist* (1913); vol. 23, p. 328.

Pe de o parte, o critică necruțătoare a exploatării capitaliste, demascarea silniciilor stăpînirii, a comediei justiției și administrației de stat, dezvăluirea profundei contradicții dintre creșterea avuției și cuceririle civilizației și creșterea mizeriei, sălbăticirii și chinurilor masei muncitorești; pe de altă parte, propovăduirea unui posedat a „neîmpotrivirii la rău“ prin violență.

[...] Tolstoi este ridicol ca profet care descoperă noi rețete pentru mîntuirea omenirii, și de aceea sînt vrednici

de milă „tolstoienii“ din Rusia și din străinătate care vor să transforme într-o dogmă tocmai latura cea mai slabă a învățăturii lui. Tolstoi este mare ca exponent al ideilor și al stărilor de spirit care s-au format în rîndurile milioanelor de țărani ruși în perioada cînd se apropia revoluția burgheză din Rusia. Tolstoi este original pentru că totalitatea concepțiilor lui, privite ca un tot întreg, exprimă tocmai particularitățile revoluției noastre ca revoluție burgheză *țărănească*. Din acest punct de vedere, contradicțiile din concepțiile lui Tolstoi sînt într-adevăr o oglindă a contradicțiilor în care s-a desfășurat activitatea istorică a țărănimii în revoluția noastră. Pe de o parte, în veacurile de asuprire iobăgistă și în deceniile de ruinare forțată de după reformă s-au acumulat oceane de ură, înverșunare și hotărîre desperată. [...] Pe de altă parte, năzuind spre noi forme de conviețuire, țărănimea avea un punct de vedere cu totul inconștient, patriarhal, naiv în ceea ce privește problema: ce caracter trebuie să aibă această conviețuire, cum trebuie să lupte țărănimea pentru a-și cuceri libertatea... [...]

Operele lui Tolstoi au reflectat, pe de o parte, ura ce se acumulase, năzuința matură spre mai bine, dorința matură de a se izbăvi de trecut, iar pe de altă parte lipsa de maturitate legată de înclinarea spre visare, de lipsa de educație politică, de lipsa de fermitate revoluționară.

Lenin, *Lev Tolstoi, oglindă a revoluției ruse* (1908); vol. 17, p. 214, 217—218, 219—220.

În operele lui Tolstoi și-au găsit expresia atît forța cît și slăbiciunea, atît vigoarea cît și mărginirea mișcării țărănești de masă. Protestul său înfocat, pasionat, adesea de o vehemență necruțătoare împotriva statului și a bisericii oficial-polițiste, redă starea de spirit a democrației țărănești primitive, în rîndurile căreia de-a lungul

veacurilor de iobăgie, de samavolnicie și de jaf din partea funcționărimii, de iezuitism clerical, de înșelăciune și șarlatanism s-a acumulat o nemăsurată mînie și ură. Perseverența cu care a negat el proprietatea privată asupra pămîntului este o reflectare a psihologiei masei țărănești într-un moment istoric cînd vechea proprietate funciară medievală, atît cea moșierească cît și cea „lotuală“ atribuită de către stat, devenise o piedică cu totul de nesuportat în calea dezvoltării țării și cînd această veche proprietate funciară trebuia inevitabil să fie lichidată în modul cel mai radical, cel mai necruțător. Prin sentimentul profund și revolta înflăcărată cu care demasca fără încetare capitalismul în operele sale, el redă întreaga groază a țăranului patriarhal, care vede apropiindu-se un nou dușman, un dușman necunoscut, de neînțeles, care vine nu se știe de unde, de la oraș sau de undeva din străinătate, care dărîmă toate „temeliile“ modului de viață de la țară, care aduce cu sine o ruină și o mizerie nemaipomenite, moarte prin înfometare, sălbăticire, prostituție și sifilis, toate calamitățile „epocii acumulării primitive“, calamități de o sută de ori agravate prin transplantarea pe teren rusesc a celor mai noi metode de jaf elaborate de d-l Cupon [54].

Dar, totodată, în operele sale, protestatorul înflăcărat, acuzatorul pătimaș, marele critic a vădit o lipsă de înțelegere a cauzelor crizei și a mijloacelor prin care se poate ieși din această criză care amenință Rusia, o lipsă de înțelegere firească la un țăran patriarhal, naiv, dar nu la un scriitor de cultură europeană.

Lenin, *L. N. Tolstoi* (1910); vol. 20, p. 21—22.

Sfărîmarea violentă a tuturor „temeliilor vechi“ ale Rusiei rurale i-a ascuțit atenția, i-a sporit interesul pentru ceea ce se petrecea în jurul lui, a dus la schimbarea

radicală a întregii lui concepții despre lume. Prin originea și educația sa, Tolstoi aparținea celei mai înalte aristocrații moșierești a Rusiei; el a rupt însă cu toate concepțiile obișnuite ale acestui mediu și, în ultimele sale opere, a atacat cu vehemență și patimă toate rînduielile de stat, bisericești, sociale și economice contemporane, rînduieli întemeiate pe înrobirea maselor, pe mizeria lor, pe ruinarea țăranilor și a micilor producători in general, pe silniciile și pe ipocrizia de care este pătrunsă de sus pînă jos viața contemporană.

Lenin, *L. N. Tolstoi și mișcarea muncitorească contemporană* (1910); vol. 20, p. 41—42.

Prin glasul lui a vorbit toată acea masă de multe milioane a poporului rus care *a ajuns* să-i urască pe stăpînii vieții de astăzi, dar care *nu a ajuns* încă la o luptă conștientă, consecventă, intransigentă, care să meargă pînă la capăt împotriva lor.

Lenin, *Tolstoi și lupta proletară* (1910); vol. 20, p. 74.

...lui Tolstoi acest mod precis, concret-istoric de a pune problema îi este cu desăvîrșire străin. El judecă abstract, admite numai punctul de vedere al principiilor „eterne" ale moralei, al adevărurilor eterne ale religiei, fără să-și dea seama că acest punct de vedere nu este decît oglindirea ideologică a vechii orînduiri („răsturnate"), a orînduirii iobăgiste, a rînduielilor popoarelor orientale. [...]

Prin conținutul său istoric real, tolstoismul este tocmai o ideologie a orînduirii orientale, a orînduirii asiatice. [...]

Pesimismul, neîmpotrivirea la rău, invocările „Spiritului" reprezintă o ideologie ce apare în mod inevitabil într-o epocă în care întreaga orînduire veche „s-a răsturnat" și în care masa, educată de această orînduire veche, masa care a supt odată cu laptele mamei principiile, deprinderile, tradițiile și credințele acestei orînduiri, nu vede și nu poate vedea ce *caracter* are orînduirea nouă „ce se rînduiește", *care* sînt forțele sociale ce o „rînduiesc" și cum anume „o rînduiesc", ce forțe sociale sînt *capabile* să aducă izbăvirea de nenumăratele calamități deosebit de grave, caracteristice epocilor de „sfărîmare".

Perioada 1862—1904 în Rusia a fost tocmai o astfel de epocă de sfărîmare, o epocă în care vechiul se prăbușea definitiv, în văzul tuturor, iar noul abia se rînduia, forțele sociale care făureau această rînduială manifestîndu-se pentru prima oară în mod concret, pe scara largă a întregii națiuni, în acțiuni de masă fățișe și pe cele mai diferite tărîmuri, abia în 1905. Iar după evenimentele care au avut loc în 1905 în Rusia, au urmat evenimente similare într-o seamă întreagă de state tocmai din acest „Orient" a cărui „imobilitate" o invoca Tolstoi în 1862. Anul 1905 a marcat începutul sfîrșitului imobilității „Orientului". Tocmai de aceea a însemnat acest an sfîrșitul istoric al tolstoismului, sfîrșitul întregii epoci în care a fost posibil și inevitabil să fie generată doctrina lui Tolstoi, nu ca un fenomen individual, nu ca un capriciu sau o extravaganță, ci ca o ideologie corespunzătoare condițiilor de viață în care se aflau într-adevăr milioane și milioane de oameni în decursul unei anumite perioade.

[...] ...în zilele noastre orice încercare de a idealiza doctrina lui Tolstoi, orice încercare de a justifica sau atenua „neîmpotrivirea la rău", propovăduită de el, invocarea „Spiritului" de către el, îndemnurile lui la „autoperfecționarea morală", doctrina lui cu privire la „con-

știință“ și la „iubire“ generală, propovăduirea ascetismului, cvietismului etc. aduc un prejudiciu cum nu se poate mai direct și mai profund.

Lenin, *L. N. Tolstoi și epoca sa* (1911); vol. 20, p. 106—109.

Democrația contemporană va rămîne credincioasă sieși numai dacă nu se va alătura nici uneia dintre burgheziile imperialiste, dacă va declara că „ambele sînt la fel de rele“, dacă va dori insuccesul burgheziei imperialiste din fiecare țară.

Lenin, *Sub pavilion străin* (1915); vol. 26, p. 140.

Experiența războiului, ca și experiența oricărei crize din istorie, a oricărei mari calamități și a oricărei cotituri din viața unui om, abrutizează și frînge pe unii, *luminînd și călind în schimb pe alții*...

Lenin, *Falimentul Internaționalei a II-a* (1915); vol. 26, p. 220.

Prin social-șovinism înțelegem recunoașterea ideii de apărare a patriei în actualul război imperialist, justificarea alianței, în acest război, între socialiștii și burghezia și guvernul din propria țară, renunțarea la propagarea și sprijinirea acțiunilor revoluționare ale proletariatului împotriva „propriei“ burghezii etc.

Lenin, *Falimentul Internaționalei a II-a* (1915); vol. 26, p. 247.

Războiul a fost folositor pentru că a dat deoparte tot ce era convențional, a smuls toate măștile, a făcut ca poporul să afle tot adevărul, și anume că menținerea monarhiei țariste înseamnă necesitatea de a sacrifica milioane de vieți (și miliarde din banii poporului) pentru înrobirea altor popoare.

Lenin, *Cum se îmbină servilismul față de reacțiune cu jocul de-a democrația* (1915); vol. 26, p. 274.

Pentru că actualul război imperialist este un război pe care națiunile dominante (= care asupresc o serie întreagă de alte națiuni) îl duc *în scopul* asupririi unor noi națiuni. Nu poți fi „național“ într-un război imperialist altfel decît recunoscînd dreptul națiunilor asuprite la eliberare, la despărțirea de marile puteri, care le asupresc.

Lenin, *Principala lucrare a oportunismului german în problema războiului* (1915); vol. 26, p. 281.

„Lupta revoluționară împotriva războiului“, *dacă* prin ea nu se înțeleg acțiuni revoluționare împotriva *guvernului* din *propria țară* și în timp de război, nu este decît o enunțare lipsită de conținut...

Lenin, *Despre înfrîngerea propriului guvern în războiul imperialist* (1915); vol. 26, p. 286.

Idealul nostru este tocmai curmarea războaielor, pacea între popoare, încetarea jafurilor și a violenței, dar numai sofiștii burghezi pot să încînte masele cu acest ideal, rupîndu-l de propagarea imediată și directă a acțiunilor revoluționare.

Lenin, *Problema păcii* (1915); vol. 26, p. 306.

Socialiștii întotdeauna au condamnat războaiele dintre popoare ca fiind un lucru barbar și inuman. Atitudinea noastră față de război este însă principial diferită de cea a pacifiștilor burghezi (partizani și propovăduitori ai păcii) și de cea a anarhiștilor. De primii ne deosebim prin faptul că sîntem conștienți de legătura inevitabilă care există între războaie și lupta de clasă din interiorul țării, sîntem conștienți de imposibilitatea de a se pune capăt războaielor atîta timp cît nu au fost desființate clasele și nu a fost instaurat socialismul, precum și prin faptul că războaiele civile, adică războaiele claselor asuprite împotriva celor asupritoare, ale sclavilor împotriva stăpînilor de sclavi, ale țăranilor iobagi împotriva moșierilor, ale muncitorilor salariați împotriva burgheziei le considerăm pe deplin legitime, progresiste și necesare. Și de pacifiști și de anarhiști, noi, marxiștii, ne deosebim prin faptul că socotim necesar ca fiecare război în parte să fie studiat sub aspect istoric (din punctul de vedere al materialismului dialectic al lui Marx). În decursul istoriei au existat numeroase războaie care, cu toate grozăviile, atrocitățile, nenorocirile și suferințele ce sînt în mod inevitabil legate de orice război, au fost războaie progresiste, adică au fost prielnice dezvoltării omenirii, contribuind la distrugerea unor instituții deosebit de nefaste și de reacționare (de pildă absolutismul sau iobăgia), a celor mai barbare orînduiri despotice din Europa (despotismul turcesc și cel rusesc). De aceea trebuie să analizăm particularitățile istorice ale războiului actual.

Lenin, *Socialismul și războiul* (1915); vol. 26, p. 313.

...socialiștii din *toate* țările beligerante trebuie să-și manifeste dorința ca *toate* guvernele „proprii“ să fie înfrînte.

Lenin, *Socialismul și războiul* (1915); vol. 26, p. 330.

Marxismul nu este pacifism. Trebuie, desigur, să luptăm pentru încetarea cît mai grabnică a războiului. Dar revendicarea „păcii“ capătă un sens proletar numai atunci cînd este însoțită de chemarea la luptă *revoluționară*. Fără o serie de revoluții, așa-numita pace democratică rămîne o utopie mic-burgheză.

Lenin, *Socialismul și războiul* (1915); vol. 26, p. 344.

Nu vor cădea în zadar milioane de victime în război și din cauza războiului. Milioanele care flămînzesc, milioanele care își jertfesc viața în tranșee nu sînt numai oameni care suferă, ci și oameni care acumulează forțe, cugetă asupra adevăratelor cauze ale războiului, își călesc voința și ajung la o tot mai clară înțelegere revoluționară a lucrurilor.

Lenin, *Cuvîntare rostită la mitingul internațional de la Berna* (1916); vol. 27, p. 240.

Apărarea patriei, care este o minciună într-un război imperialist, nu este cîtuși de puțin o minciună într-un război democratic și revoluționar.

Lenin, *Răspuns lui P. Kievski (I. Peatakov)* (1916); vol. 30, p. 71.

Că războiul imperialist șterge orice deosebiri între republică și monarhie e un fapt, dar a deduce de aici negarea republicii sau chiar o atitudine de dispreț față de ea înseamnă a te lăsa intimidat de război, înseamnă a te lăsa *abrutizat* de ororile lui.

Lenin, *Răspuns lui P. Kievski (I. Peatakov)* (1916); vol. 30, p. 71.

Filistinul nu înţelege că războiul este „o continuare a politicii", şi de aceea el spune doar atît că „duşmanul ne atacă", „duşmanul ne-a cotropit ţara", fără să priceapă *pentru ce* se duce războiul, *de către care* clase, spre atingerea *cărui ţel* politic. [...]

Pentru un filistin e important *unde* se află trupele, cine învinge *acum*. Pentru un marxist important este *în ce scop* este purtat războiul *respectiv*, în cursul căruia pot învinge cînd unele, cînd altele din trupele beligerante.

Lenin, ***Despre o caricatură de marxism*** **(1916) ; vol. 30, p. 85.**

Istoria secolului al XX-lea, acest secol al „imperialismului deşănţat", abundă în războaie coloniale. Dar ceea ce noi, europenii, asupritorii imperialişti ai majorităţii popoarelor lumii, denumim, cu mîrşavul şovinism european ce ne caracterizează, „războaie coloniale" sînt adesea războaie naţionale sau răscoale naţionale ale acestor popoare asuprite. [...]

Negarea totală a posibilităţii războaielor naţionale în condiţiile imperialismului este injustă din punct de vedere teoretic, reprezintă o vădită eroare din punct de vedere istoric, iar din punct de vedere practic echivalează cu şovinismul european : noi, ca unii care aparţinem naţiunilor asupritoare a sute de milioane de oameni în Europa, Africa, Asia etc., ţinem să declarăm popoarelor asuprite că un război al lor împotriva naţiunilor „noastre" este „imposibil" !

Lenin, ***Programul militar al revoluţiei proletare*** **(1916) ; vol. 30, p. 134—135.**

Dezarmarea este un ideal al socialismului. În societatea socialistă nu vor fi războaie, prin urmare se va înfăptui dezarmarea. Cine aşteaptă însă înfăptuirea socialismului *fără* revoluţia socială şi dictatura proletariatului, acela nu este socialist.

Lenin, ***Lozinca „dezarmării"*** **(1916) ; vol. 30, p. 153.**

Fără revoluţia din 1905—1907, fără contrarevoluţia din 1907—1914 n-ar fi fost posibilă o „autodeterminare" atît de precisă a tuturor claselor poporului rus şi ale popoarelor care populează Rusia, n-ar fi fost cu putinţă precizarea atitudinii acestor clase una faţă de alta şi faţă de monarhia ţaristă, precizare care s-a vădit în cele opt zile ale revoluţiei din februarie-martie 1917. Această revoluţie de opt zile a fost „jucată" — dacă ne este îngăduit să folosim o asemenea metaforă — întocmai ca un spectacol precedat de vreo zece repetiţii şi repetiţii generale ; „actorii" se cunoşteau unul pe altul, îşi cunoşteau rolurile, locul pe care-l ocupă, cunoşteau pînă în cele mai mici amănunte condiţiile în care acţionau, cunoşteau la perfecţiune toate nuanţele cît de cît importante ale curentelor politice şi ale metodelor de acţiune.

Lenin, ***Scrisori din depărtare*** **(1917) ; vol. 31, p. 12.**

Muncitorii şi ţăranii săraci formează *imensa* majoritate a populaţiei. De pe urma războiului ei nu se îmbogăţesc, războiul le aduce ruină şi foamete. Ei nu sînt legaţi nici de capital, nici de tratatele încheiate între grupurile tîlhăreşti ale capitaliştilor ; ei *pot* şi vor sincer să pună capăt războiului.

Lenin, ***Scrisori din depărtare*** **(1917) ; vol. 31, p. 53.**

Revendicările muncitorilor erau : *pîine, libertate, pace.*

Pîine — pentru că în Rusia, ca și aproape în toate țările care participă la actualul război de jaf, poporul flămînzește.

Libertate — pentru că guvernul țarist, profitînd de război, a transformat definitiv întreaga Rusie într-o închisoare.

Pace — pentru că muncitorii din Rusia, ca și muncitorii mai conștienți din alte țări, nu mai vor să-și dea viața pentru interesele unui pumn de bogătași, nu mai vor să ducă războiul criminal început de tîlharii încoronați și neîncoronați.

Lenin, *Către tovarășii care zac în prizonierat* (1917) ; vol. 31, p. 61.

Atîta timp cît Rusia nu va fi propus o pace dreaptă și nu va fi rupt cu imperialismul, războiul rămîne, în ceea ce o privește, un război nedrept, reacționar, un război de cotropire.

Lenin, *Ne amenință foametea* (1917) ; vol. 34, p. 209.

Sîntem pentru o putere revoluționară fermă. [...]

Trebuie numai să avem grijă ca frazele să nu ne zăpăcească mintea, să nu ne întunece conștiința. Cînd se vorbește despre „revoluție", despre „poporul revoluționar", despre „democrația revoluționară" etc., *în nouă cazuri din zece* avem de-a face cu o minciună sau cu o amăgire de sine. Trebuie pusă întrebarea : despre revoluția *cărei clase* este vorba ? despre o revoluție *împotriva cui ?*

Lenin, *O putere revoluționară fermă* (1917) ; vol. 32, p. 33.

V. SOCIALISMUL INAUGURAT

...mintea a zeci de milioane de oameni făurește ceva infinit mai înalt decît cea mai măreață și mai genială previziune.

Lenin, *Al treilea Congres general al Sovietelor* (1918) ; vol. 35, p. 291.

1. PROLOGUL : COMUNA DIN PARIS

Cea mai măreață măsură a Comunei este însăși existența ei, munca și activitatea ei în condiții neînchipuit de grele.

Marx, *Prima ciornă a „Războiului civil din Franța"* (1871) ; vol. 17, p. 586.

Kugelmann confundă războiul de apărare cu operațiile militare defensive. După părerea lui, dacă un individ mă atacă pe stradă, nu am dreptul decît să parez loviturile lui, dar nu mi-e îngăduit să-l trîntesc la pămînt, pentru că, dacă procedez astfel, mă transform într-un *agresor !* Lipsa de dialectică răzbate din fiecare cuvînt al acestor oameni.

Marx, Scrisoarea către Engels din 17 august 1870 ; vol. 33, p. 41.

Observînd această veșnică panică măruntă în care intră francezii — care se tem cu toții de momentul cînd, în cele din urmă, vor trebui să afle adevărul — îți faci o idee mult mai clară despre perioada de domnie a terorii.

Prin aceasta se înţelege dominaţia unor oameni care inspiră teamă ; în realitate este invers, adică dominaţia unor oameni care sînt ei înşişi înspăimîntaţi. Teroarea constă, în cea mai mare parte, din actele de cruzime inutilă la care se dedau o serie de oameni ei înşişi speriaţi, cu scopul de a se autolinişti. Sînt convins că vina pentru domnia terorii din anul 1793 o poartă aproape în exclusivitate burghezia îngrozită, care s-a erijat în patriot, mic-burghezii care făceau în pantaloni de frică, precum şi bandele de ticăloşi, care se căpătuiau la adăpostul terorii. Actuala mica teroare este opera aceloraşi clase.

Engels, Scrisoarea către Marx din 4 septembrie 1870 ; vol. 33, p. 50.

Parisului care luptă, munceşte şi gîndeşte, electrizat de entuziasmul iniţiativei istorice, Parisului entuziasmat de faptele sale eroice, noii societăţi născute în chinuri, i se opune la Versailles vechea societate, lumea ipocriziei tradiţionale şi a minciunii abjecte.

Marx, *A doua ciornă a „Războiului civil din Franţa"* (1871) ; vol. 17, p. 628.

Şi acum Parisul trebuia [...] să lupte cu abnegaţie pentru cauza Franţei, care putea fi salvată de la pieire şi reînviată numai prin desfiinţarea revoluţionară a rînduielilor politice şi sociale ce zămisliseră cel de-al doilea Imperiu şi ajunseseră, sub binevoitoarea oblăduire a acestuia, la o totală descompunere.

Marx, *Războiul civil din Franţa* (1871) ; vol. 17, p. 346.

De la 18 martie şi pînă la pătrunderea trupelor versailleze în Paris, revoluţia proletară a rămas atît de străină de actele de violenţă, care abundă în revoluţii şi, mai ales, în contrarevoluţiile „claselor de sus", încît adversarii ei nu au putut găsi nici un pretext de indignare în afară de execuţia generalilor Lecomte şi Clement Thomas şi de ciocnirea din piaţa Vendôme.

Marx, *Războiul civil din Franţa* (1871) ; vol. 17, p. 347.

După fiecare revoluţie care marchează un progres al luptei de clasă, caracterul pur asupritor al puterii de stat se manifestă tot mai făţiş. [...] Văzîndu-se ameninţată de o insurecţie a proletariatului, clasa avută unită se folosea acum fără scrupule şi cu neruşinare de puterea de stat ca de un instrument naţional în războiul capitalului împotriva muncii.

Marx, *Războiul civil din Franţa* (1871) ; vol. 17, p. 353—354.

Regimul imperial este forma cea mai prostituată şi, totodată, ultima formă a acestei puteri de stat pe care societatea burgheză pe cale de formare a zămislit-o ca instrument al propriei ei eliberări de sub feudalism şi pe care societatea burgheză deplin dezvoltată a prefăcut-o într-o unealtă de înrobire a muncii de către capital.

Comuna a fost antiteza directă a imperiului. „Republică socială", lozinca cu care proletariatul parizian a salutat revoluţia din februarie, nu exprima decît năzuinţa vagă spre o republică care să înlăture nu numai forma monarhică a dominaţiei de clasă, ci însăşi dominaţia de clasă. Comuna era forma specifică a acestei republici.

Marx, *Războiul civil din Franţa* (1871) ; vol. 17, p. 355.

Unitatea naţiunii nu urma să fie distrusă, ci, dimpotrivă, să fie organizată pe baza orînduirii Comunei. Unitatea naţiunii avea să devină o realitate prin nimicirea

puterii de stat, care pretindea că întruchipează această unitate, dar care voia să fie independentă de națiune și să se situeze deasupra ei, deși nu era decît o excrescență parazitară pe corpul acesteia. Sarcina era de a amputa organele pur represive ale vechii puteri de stat, iar funcțiile legitime ale acestei puteri, care avea pretenția că se situează deasupra societății, să-i fie luate și trecute în mîna unor slujitori răspunzători ai societății.

Marx, *Războiul civil din Franța* (1871); vol. 17, p. 357.

...Comuna [...] era în esență *un guvern al clasei muncitoare,* rezultatul luptei clasei producătoare împotriva clasei acaparatoare, forma politică în sfîrșit descoperită, în cadrul căreia putea fi înfăptuită eliberarea economică a muncii.

Fără această din urmă condiție, Comuna ar fi fost o imposibilitate și o amăgire. Dominația politică a producătorilor nu poate coexista cu eternizarea înrobirii lor sociale. Comuna urma deci să servească drept instrument pentru răsturnarea temeliilor economice pe care se bazează existența claselor și deci dominația de clasă. O dată cu eliberarea muncii, fiecare om va deveni un muncitor, iar munca productivă va înceta să mai fie atributul unei anumite clase.

Marx, *Războiul civil din Franța* (1871); vol. 17, p. 359.

...Comuna voia să desființeze această proprietate de clasă, care transformă munca celor mulți în bogăție a celor puțini. Ea voia exproprierea expropriatorilor. Ea voia să facă din proprietatea individuală o realitate, transformînd mijloacele de producție, pămîntul și capitalul, care în prezent sînt în primul rînd mijloace de înrobire și de exploatare a muncii, în instrumente ale muncii libere asociate. [...]

Clasa muncitoare nu aștepta de la Comună să facă minuni. Ea nu-și propune să instaureze, *par décret du peuple* *, niște utopii gata confecționate. Ea știe că, pentru a obține propria ei eliberare și totodată pentru a atinge forma superioară la care societatea actuală tinde irezistibil în virtutea propriei ei dezvoltări economice, ea va trebui să ducă lupte îndelungate și să treacă printr-un șir întreg de procese istorice, care vor transforma cu totul și oamenii și condițiile. Clasa muncitoare nu-și propune să realizeze idealuri, ci doar să deschidă cîmp liber elementelor societății noi care s-au și dezvoltat în cadrul societății vechi, burgheze pe cale de a se prăbuși.

Marx, *Războiul civil din Franța* (1871); vol. 17, p. 360.

...era prima revoluție în care clasa muncitoare a fost recunoscută pe față ca singura clasă capabilă de o inițiativă socială...

Marx, *Războiul civil din Franța* (1871); vol. 17, p. 361.

Comuna, care era reprezentanta adevărată a tuturor elementelor sănătoase ale societății franceze și deci o cîrmuire cu adevărat națională, în calitatea ei de guvern al muncitorilor și campioană îndrăzneață a eliberării muncii, era, totodată, internațională în înțelesul deplin al cuvîntului. Sub ochii armatei prusiene, care anexase la Germania două provincii franceze, Comuna a anexat la Franța pe muncitorii lumii întregi.

Marx, *Războiul civil din Franța* (1871); vol. 17, p. 363.

* Printr-un decret al poporului (fr.).

Pînă și ororile săvîrșite de burghezi în iunie 1848 pălesc în fața nemaipomenitelor atrocități din 1871. Eroismul plin de abnegație cu care întregul popor parizian — bărbați femei și copii — a continuat să lupte timp de încă 8 zile după intrarea versaillezilor oglindește măreția cauzei lor, tot atît de limpede cum oglindesc sălbaticele nelegiuiri ale soldățimii spiritul propriu acestei civilizații ai cărei apărători și răzbunători năimiți sînt. Admirabilă este într-adevăr civilizația căreia i se pune problema grea cum să se descotorosească de mormanele de cadavre ale oamenilor uciși de ea după ce lupta se terminase.

Marx, *Războiul civil din Franța* (1871); vol. 17, p. 374.

După terminarea celui mai îngrozitor război din epoca modernă, armata învingătoare și cea învinsă se coalizează pentru a măcelări împreună proletariatul; acest eveniment nemaipomenit nu înseamnă, așa cum credea Bismarck, înfrîngerea definitivă a noii societăți care-și croiește drum, ci este o dovadă a totalei descompuneri a vechii societăți burgheze.

Marx, *Războiul civil din Franța* (1871); vol. 17, p. 379.

Parisul muncitorilor, cu Comuna lui, va fi în veci cinstit ca vestitorul glorios al unei societăți noi. Numele martirilor lui rămîn pe veci săpate în marea inimă a clasei muncitoare. Istoria i-a țintuit de pe acum pe călăii lui la stîlpul infamiei, și toate rugile popilor lor nu-i vor putea desprinde de pe acest stîlp.

Marx, *Războiul civil din Franța* (1871); vol. 17, p. 380—381.

Dacă vei revedea ultimul capitol al lucrării mele „Optsprezece brumar", vei constata că eu consider că viitoarea încercare a revoluției în Franța nu va mai consta, ca pînă acum, în trecerea aparatului birocratic-militar dintr-o mînă într-alta, ci în *sfărîmarea* lui, or, aceasta este condiția prealabilă a oricărei adevărate revoluții populare pe continent. Dealtfel, tocmai acest lucru încearcă să-l facă eroicii noștri tovarăși din Paris. Cîtă maleabilitate, cîtă inițiativă istorică, cît spirit de sacrificiu la acești parizieni! După șase luni de foame și ruină datorate mai mult trădării din interior decît dușmanului din afară, ei se răscoală sub amenințarea baionetelor prusace, ca și cum niciodată n-ar fi existat un război între Franța și Germania și dușmanul nu s-ar mai afla la porțile Parisului! Dacă vor fi învinși, de vină nu va fi decît „mărinimia" lor. [...] Oricum ar fi, actuala răscoală a Parisului — chiar dacă va fi înfrîntă de lupii, de porcii, de cîinii infami ai vechii societăți — este cea mai glorioasă faptă a partidului nostru de la insurecția din iunie de la Paris încoace. Ce deosebire între acești parizieni, hotărîți să ia cu asalt cerul, și robii Sfîntului imperiu roman de națiune germano-prusacă, cu mascaradele lui perimate, mirosind a cazarmă, a biserică, a iuncherism și înainte de toate a filistinism.

Marx, Scrisoarea către Ludwig Kugelmann din 12 aprilie 1871; vol. 33, p. 187.

Ar fi, desigur, foarte comod să faci istoria universală dacă n-ai începe lupta decît cu condiția existenței unor șanse absolut favorabile. Pe de o parte, istoria ar avea un caracter foarte mistic dacă „întîmplarea" n-ar juca nici un rol. Întîmplările intră, desigur, și ele în mersul general al dezvoltării și sînt compensate de alte întîmplări. Însă accelerarea și întîrzierea depind în mare măsură de asemenea „întîmplări", printre care figurează și caracterul oamenilor care se află inițial în fruntea mișcării.

„Întîmplarea“ nefavorabilă hotărîtoare nu trebuie căutată de data aceasta în nici un caz în condițiile generale ale societății franceze, ci în prezența prusienilor în Franța, și anume chiar în fața Parisului. Acest lucru parizienii îl știau foarte bine. L-au știut și canaliile burgheze de la Versailles. Tocmai de aceea i-au și pus pe parizieni în fața alternativei de a primi lupta sau de a fi învinși fără luptă. În a doua ipoteză, demoralizarea clasei muncitoare ar fi însemnat o nenorocire mult mai mare decît pierderea unui număr oarecare de „conducători“. Lupta clasei muncitoare împotriva clasei capitaliștilor și a statului lor a intrat, datorită Comunei din Paris, într-o fază nouă. Oricare va fi evoluția nemijlocită a lucrurilor, cert este că s-a cîștigat un nou punct de plecare de importanță istorică mondială.

Marx, Scrisoarea către Ludwig Kugelmann din 17 aprilie 1871 ; vol. 33, p. 190.

Mitingul convocat cu prilejul aniversării zilei de 18 martie a adoptat următoarele rezoluții :

I

Consideră glorioasa mișcare de la 18 martie drept zorile marii revoluții sociale care va izbăvi pentru totdeauna omenirea de societatea împărțită în clase. [...]

Marx, *Rezoluții adoptate la mitingul ținut cu prilejul aniversării Comunei din Paris* (1872) ; vol. 18, p. 55.

În orice revoluție, ca în orice altă perioadă, se fac în mod inevitabil o mulțime de greșeli, și cînd, în sfîrșit, oamenii se liniștesc îndeajuns pentru a face o apreciere critică, ei ajung, fără doar și poate, la concluzia : am făcut

multe lucruri la care ar fi fost mai bine dacă renunțam, și am renunțat la multe lucruri pe care ar fi fost mai bine dacă le făceam, și de aceea lucrurile au mers anapoda. Ce lipsă de critică înseamnă a sanctifica Comuna, a o declara infailibilă, a susține că în cazul fiecărei case incendiate, a fiecărui ostatic împușcat s-a procedat exact așa cum trebuia ! Nu înseamnă oare aceasta să susții că în acea săptămînă din mai poporul a împușcat tocmai acel număr de oameni care trebuiau împușcați, și nu mai mulți, că a incendiat tocmai acele clădiri care trebuiau incendiate, și nu mai multe ? Nu înseamnă oare aceasta să afirmi că în timpul primei revoluții franceze fiecare decapitat a primit pedeapsa meritată, începînd cu cei decapitați din ordinul lui Robespierre și terminînd cu însuși Robespierre ? Iată la ce copilării se ajunge cînd oameni în fond destul de blajini dau frîu liber imboldului de a apărea înfricoșători.

Engels, *Literatura de emigrație* (1874—1875) ; vol. 18, p. 532.

Ridic paharul împreună cu voi pentru sosirea cît mai grabnică a unui 18 martie internațional, care, o dată cu triumful proletariatului, va desființa antagonismele de clasă și războaiele dintre națiuni, va aduce pacea și fericirea în țările civilizate.

Engels *[Către Consiliul național al Partidului muncitoresc francez cu prilejul celei de-a 23-a aniversări a Comunei din Paris]* (1894) ; vol. 22, p. 437.

Memoria luptătorilor Comunei este cinstită nu numai de muncitorii francezi, ci și de proletariatul lumii întregi. Căci Comuna a luptat nu pentru rezolvarea unei probleme locale sau îngust-naționale, ci pentru eliberarea întregii omeniri muncitoare, a tuturor celor obidiți și umiliți. În

calitate de luptător înaintat pentru revoluţia socială, Comuna şi-a cîştigat simpatie pretutindeni unde suferă şi luptă proletariatul. Tabloul vieţii şi al morţii ei, imaginea unui guvern muncitoresc care a cucerit şi a ţinut în mîinile sale mai bine de două luni de zile capitala lumii, priveliştea luptei eroice duse de proletariat şi a suferinţelor îndurate de el după înfrîngere, toate acestea au ridicat moralul a milioane de muncitori, le-au trezit nădejdile şi au făcut ca simpatiile lor să se îndrepte spre socialism. Bubuitul tunurilor din Paris a trezit păturile cele mai înapoiate ale socialismului, cufundate într-un somn adînc, şi a dat pretutindeni imbold intensificării propagandei revoluţionar-socialiste. Iată de ce cauza Comunei nu a murit; ea continuă să trăiască în fiecare dintre noi.

Lenin, ***In amintirea Comunei*** **(1911); vol. 20, p. 229—230.**

2. PRIMUL ACT: REVOLUŢIA DIN OCTOMBRIE

[...] Revoluţiile sînt locomotivele istoriei.
Să dai viteză locomotivelor şi să ai grijă să nu sară de pe şine.

Lenin, ***Din jurnalul unui publicist (Teme de prelucrat)*** **(1918); vol. 35, p. 198.**

Naşterea omului este un act care transformă femeia într-o bucată de carne chinuită, extenuată, înnebunită de durere, însîngerată, pe jumătate moartă. Şi, totuşi, ar fi cineva de acord să considere drept om pe un „individ" care n-ar vedea în dragoste, în consecinţele ei, în femeia ce devine mamă *decît* aceste chinuri? Cine ar renunţa, din *acest* motiv, la dragoste şi la procreaţie?

Sînt naşteri uşoare şi naşteri grele. Marx şi Engels, întemeietorii socialismului ştiinţific, au vorbit întotdeauna de *îndelungatele dureri ale facerii,* care sînt inevitabil legate de trecerea de la capitalism la socialism. [...]

Naşterile grele fac să crească de mai multe ori pericolul unei îmbolnăviri mortale sau al unui sfîrşit fatal. Dar dacă unele fiinţe omeneşti mor în durerile naşterii,

noua societate, așa cum se naște ea din vechea orînduire, nu poate să piară ; numai că nașterea ei va fi mai chinuitoare, mai îndelungată, iar creșterea și dezvoltarea vor deveni mai lente.

Lenin, *Cuvinte profetice* (1918) ; vol. 36, p. 505—506.

Să ne închipuim un om care face o ascensiune pe niște munți foarte înalți, abrupți și încă neexplorați. Să presupunem că, învingînd greutăți și primejdii nemaivăzute, reușește să urce mult mai sus decît se urcase cineva pînă la el, dar totuși n-a ajuns pînă în vîrf. El se află în situația cînd înaintarea în direcția sa și pe drumul ce și l-a ales devine nu anevoioasă și primejdioasă, ci de-a dreptul imposibilă. Astfel este nevoit să se întoarcă înapoi, să coboare, să caute alte căi, mai lungi chiar, dar care îl fac să întrezărească posibilitatea de a ajunge pînă în vîrf. Coborîrea de pe înălțimea nemaiatinsă încă la care s-a urcat drumețul nostru imaginar prezintă primejdii și greutăți, poate, mai mari chiar decît ascensiunea : aici poți face mai ușor un pas greșit ; nu e atît de comod să observi unde pui piciorul ; nu mai ești în excelenta dispoziție pe care ți-o crea înaintarea directă în sus, drept la țintă etc. Trebuie să te legi cu o coardă, să pierzi ore întregi săpînd trepte cu pioletul sau un loc unde să poți lega bine coarda, să te miști cu o încetineală de melc și, de fapt s-o iei înapoi, în jos, îndepărtîndu-te de țintă, și tot să nu vezi dacă se termină această extrem de periculoasă și chinuitoare coborîre, dacă există vreun ocoliș sigur pe care să te poți întoarce iarăși, cu mai mult curaj, mai repede, mai drept, în sus, spre vîrf.

Este, cred, cum nu se poate mai normal să presupunem că un om care a ajuns într-o asemenea situație să aibă, deși s-a urcat la o nemaicunoscută înălțime, momente de

descurajare. Și aceste momente ar fi, probabil, și mai numeroase, mai dese și mai grele dacă el ar auzi de jos vocile celor care de departe, la adăpost de orice primejdie, urmăresc cu luneta acest primejdios coborîș... [...]

Din fericire, drumețul nostru imaginar, în exemplul luat de noi, n-are cum să audă vocile acestor „adevărați prieteni“ ai ideii de ascensiune ; altminteri s-ar putea să-i vină greață. Iar greața, pe cît se spune, nu face să ți se limpezească capul și nici nu-ți dă putere în picioare, mai ales la înălțimi mari.

Lenin, *Însemnările unui publicist* (1922) ; vol. 44, p. 421—422.

Activitatea istorică nu se aseamănă cu trotuarul de pe Nevski prospekt, spunea marele revoluționar rus Cernîșevski“. Cine „admite“ revoluția proletariatului numai „cu condiția“ ca ea să se desfășoare ușor și lin, ca să existe din capul locului unitatea de acțiune a proletarilor din diferite țări, ca să existe dinainte garanția că revoluția nu va suferi înfrîngeri, ca drumul revoluției să fie larg, liber și drept, ca în mersul spre victorie să nu fie uneori nevoie de jertfe dintre cele mai grele, să nu fie nevoie „să rezisti într-o cetate asediată“ sau să te strecori pe cele mai înguste, impracticabile și periculoase cărări de munte, șerpuitoare — acela nu este revoluționar...

Lenin, *Scrisoare către muncitorii americani* (1918) ; vol. 37, p. 57—58.

Principala cauză a acestei uriașe accelerări a dezvoltării mondiale o constituie atragerea pe făgașul ei a noi sute și sute de milioane de oameni.

Lenin, *La cea de-a zecea aniversare a „Pravdei“* (1922) ; vol. 45, p. 187.

...sutele de milioane de oameni aparținînd popoarelor din Asia, care în viitorul cel mai apropiat urmează să pășească după noi pe avanscena istoriei.

Lenin, *În legătură cu problema naționalităților sau a „autonomizării"* (1922); vol. 45, p. 384.

O revoluție înseamnă o cotitură bruscă în viața uriașelor mase ale poporului. Atîta timp cît o asemenea cotitură nu a devenit iminentă, nu poate avea loc o adevărată revoluție. Și după cum orice cotitură în viața unui om îl învață multe, îl face să treacă prin multe și să simtă multe, tot așa și revoluția dă unui întreg popor, într-un răstimp scurt, învățăminte dintre cele mai prețioase și mai pline de conținut.

În cursul unei revoluții, milioane și zeci de milioane de oameni învață într-o săptămînă mai mult decît într-un an de viață obișnuită, somnolentă.

Lenin, *Învățămintele revoluției* (1917); vol. 34, p. 61.

Deplina eligibilitate, revocabilitatea *în orice moment* a tuturor deținătorilor de funcții publice, fără excepție, reducerea lefurilor acestora la un obișnuit „salariu de muncitor", aceste măsuri democratice simple și „de la sine înțelese", care îmbină pe deplin interesele muncitorilor cu cele ale majorității țăranilor, constituie în același timp o punte de trecere de la capitalism la socialism.

Lenin, *Statul și revoluția* (1917); vol. 33, p. 44.

Noi nu sîntem utopiști. Știm că nu orice salahor sau orice bucătăreasă pot să participe imediat la conducerea statului. [...] Dar [...] noi cerem să se termine imediat cu

prejudecata că numai cei bogați sau numai funcționarii recrutați din familiile avute sînt capabili *să conducă* statul, să îndeplinească munca de conducere curentă, de fiecare zi. Noi cerem ca muncitorii și soldații conștienți *să învețe* oamenii să conducă statul, și să înceapă asta imediat, adică *să înceapă* imediat a atrage la această învățătură pe toți oamenii muncii, toată sărăcimea.

Lenin, *Vor putea păstra bolșevicii puterea de stat?* (1917); vol. 34, p. 330—331.

...în fața fiecărei *zece mii* de dușmani fățiși sau ascunși ai puterii clasei muncitoare și care se manifestă în mod activ sau printr-o rezistență pasivă se vor ridica *un milion* de noi luptători, care pînă acum au dormitat politicește, care au lîncezit în ghearele mizeriei, pradă desperării, care au ajuns să nu mai creadă că și ei sînt oameni, că au și ei dreptul la viață, că întreaga forță a statului centralizat contemporan le poate servi și lor...

Lenin, *Vor putea păstra bolșevicii puterea de stat?* (1917); vol. 34, p. 344—345.

Pentru el, „dreptatea" este o vorbă goală. Dar pentru masele de semiproletari, pentru majoritatea micii burghezii de la orașe și sate, pentru acești oameni ruinați, istoviți, exasperați de război, ea nu este o vorbă goală, ci problema cea mai acută, cea mai arzătoare, cea mai importantă: ei nu vor să moară de foame, vor să aibă o bucată de pîine.

Lenin, *Vor putea păstra bolșevicii puterea de stat?* (1917); vol. 34, p. 348.

În concepția noastră, un stat este puternic prin conștiința maselor. El este puternic atunci cînd masele știu

totul, cînd sînt în stare să judece totul și cînd fac totul în mod conștient.

Lenin, *Al doilea Congres general al Sovietelor de deputați* (1917); vol. 35, p. 21.

Viața este cel mai bun dascăl... [...] Trebuie să urmăm viața trebuie să lăsăm maselor populare toată libertatea de creație.

Lenin, *Al doilea Congres general al Sovietelor de deputați* (1917); vol. 35, p. 27.

Congresul general al Sovietelor din Rusia a format un nou guvern, guvernul sovietic. [...]

Facem cunoscut că congresul Sovietelor, care s-a și încheiat, a adoptat două decrete importante: 1) cu privire la trecerea imediată a tuturor pămînturilor moșierești în mîinile comitetelor țărănești și 2) cu privire la propunerea unei păci democratice.

Lenin, *Radiogramă a Consiliului Comisarilor Poporului 30 octombrie (12 noiembrie) 1917*; vol. 35, p. 42.

Pace și pîine — acestea sînt principalele revendicări ale muncitorilor și ale celor exploatați.

Lenin, *Pentru pîine și pace* (1917); vol. 35, p. 178.

Socialismul nu se creează prin decrete de sus. Automatismul cancelarist-birocratic este străin de spiritul lui; socialismul viu, creator este opera maselor populare înseși.

Lenin, *Ședința C.E.C. din Rusia, 4 (17) noiembrie 1917*; vol. 35, p. 60.

Pentru a participa în mod rațional, conștient și cu succes la revoluție, trebuie să învățăm.

Lenin, *Despre sarcinile Bibliotecii publice din Petrograd* (1917); vol. 35, p. 137.

Folosul revoluției, folosul clasei muncitoare — aceasta este legea supremă.

Lenin, *Plehanov despre teroare* (1918); vol. 35, p. 194.

Trebuie să rupem cu trecutul învechit, sîngeros și mîrșav, cînd Rusia capitaliștilor-asupritori juca rolul de călău al altor popoare.

Lenin, *Cuvîntare rostită la Primul Congres al flotei militare* (1917); vol. 35, p. 121.

Socialismul nu numai că nu înăbușă întrecerea, dar, dimpotrivă, creează pentru prima oară posibilitatea de a aplica pe o scară cu adevărat *largă*, în proporții cu adevărat de *masă*, posibilitatea de a atrage într-adevăr majoritatea oamenilor muncii în arena unei activități în care ei pot să se manifeste, să-și vădească aptitudinile, să dea la iveală talentele care stau ascunse în popor — acest izvor neînceput — și pe care capitalismul le apăsa, le strivea și le înăbușea cu miile și cu milioanele. [...]

Pentru prima oară după veacuri de muncă pentru alții, de muncă silnică în folosul exploatatorilor se ivește posibilitatea ca omul să muncească *pentru el însuși*, posibilitatea unei munci bazate pe toate cuceririle tehnicii și ale culturii moderne.

Lenin, *Cum trebuie organizată întrecerea?* (1918); vol. 35, p. 205—206.

„Ei" cred că „poporul de rînd", muncitorii „de rînd" şi ţăranii săraci nu vor putea face faţă sarcinii măreţe, cu adevărat eroice, în sensul istoric universal al cuvîntului, sarcinii de organizare pe care revoluţia socialistă a pus-o pe umerii oamenilor muncii. [...] Iar în rîndurile ţărănimii şi ale clasei muncitoare se găsesc numeroase talente organizatorice, şi aceste talente abia acum încep să devină conştiente de ele însele, abia acum încep să se trezească, să tindă spre o muncă vie, creatoare, măreaţă, să treacă în mod independent la construirea societăţii socialiste.

Lenin, *Cum trebuie organizată întrecerea ?* (1918) ; vol. 35, p. 208.

Înainte, toată inteligenţa, tot geniul omenirii creau numai pentru a asigura unora toate binefacerile tehnicii şi ale civilizaţiei şi a-i lipsi pe ceilalţi de lucrul cel mai necesar — instrucţiunea şi progresul. Acum însă toate minunile tehnicii, toate cuceririle culturii vor deveni un bun al întregului popor, şi de azi înainte inteligenţa şi geniul omenirii nu vor mai fi niciodată transformate în mijloace de constrîngere, în mijloace de exploatare. Acest lucru noi îl ştim, şi nu merită să munceşti, nu merită să-ţi sacrifici toate forţele pentru această măreaţă sarcină istorică ? Şi oamenii muncii vor îndeplini această titanică muncă istorică, deoarece în ei sînt ascunse măreţele forţe dormitînde ale revoluţiei, ale renaşterii şi reînnoirii.

Lenin, *Al treilea Congres general al Sovietelor* (1918) ; vol. 35, p. 299.

Nespus, nemaipomenit de greu este să semnezi o pace nefericită, extrem de grea, extrem de umilitoare atunci cînd cel puternic pune genunchiul în pieptul celui slab. Dar nu-ţi este îngăduit să te laşi pradă desperării, nu este admisibil să uiţi că istoria cunoaşte exemple de umiliri şi

mai mari, de condiţii de pace şi mai nefericite, şi mai grele. Şi totuşi popoarele, strivite de învingătorii de o cruzime bestială, au reuşit să-şi revină şi să renască.

Lenin, *O pace nefericită* (1918) ; vol. 35, p. 396.

Istoria omenirii săvîrşeşte în zilele noastre o cotitură dintre cele mai mari şi mai grele care prezintă o însemnătate imensă — am putea spune chiar, fără nici o exagerare, o însemnătate universală — pentru eliberare. De la război la pace ; [...] de la infernul de suferinţe, chinuri, foamete şi sălbăticire la viitorul luminos al societăţii comuniste, al bunăstării generale şi al păcii trainice ; — şi nu e de mirare că în punctele cele mai hotărîtoare ale acestei cotituri atît de bruşte, cînd de jur împrejur se surpă şi se prăbuşeşte cu trosnete şi vuiete îngrozitoare tot ce e vechi, iar alături, în chinuri de nedescris, se naşte o lume nouă, unii sînt apucaţi de ameţeli, alţii se lasă cuprinşi de desperare, iar alţii încearcă să evadeze din realitate, care uneori e prea amară, refugiindu-se sub aripa unei frazeologii frumoase, atrăgătoare.

Lenin, *Principala sarcină a zilelor noastre* (1918) ; vol. 36, p. 84.

Nu este suficient să fii revoluţionar şi adept al socialismului sau comunist în general. Trebuie să ştii să găseşti în fiecare moment dat acea verigă deosebită a lanţului de care să te prinzi cu toate puterile pentru a ţine întregul lanţ şi a pregăti temeinic trecerea la veriga următoare, iar ordinea în care se succedă verigile, forma lor, înlănţuirea lor, deosebirile dintre ele în lanţul evenimentelor istorice nu sînt atît de simple şi de rudimentare ca într-un lanţ obişnuit, făcut de un fierar.

Lenin, *Sarcinile imediate ale puterii sovietice* (1918) ; vol. 36, p. 217.

„Cine nu muncește, nu mănîncă“, acest lucru îl înțeleg toți cei ce muncesc. [...] Acest adevăr simplu, extrem de simplu și de evident, stă la baza socialismului, este pentru el un nesecat izvor de forță și reprezintă chezășia nepieritoare a victoriei lui definitive.

Lenin, *In legătură cu foametea* (1918); vol. 36, p. 379.

Eroismul unei munci organizatorice îndelungate și perseverente, desfășurată pe scară națională, este incompatibil mai greu, dar, totodată, incomparabil mai înalt decît eroismul unei insurecții.

Lenin, *In legătură cu foametea* (1918); vol. 36, p. 384.

Faptul că a început revoluția încă nu înseamnă că oamenii au devenit sfinți. Clasele de oameni ai muncii, care veacuri de-a rîndul au fost asuprite, oprimate și ținute cu forța în chingile mizeriei, în bezna inculturii și a ignoranței, nu pot face fără greșeli o revoluție.

Lenin, *Scrisoare către muncitorii americani* (1918); vol. 37, p. 61—62.

Ne ocupăm prea puțin de *educarea maselor* pe bază de exemple și modele vii, concrete, luate din toate domeniile vieții; or, aceasta constituie sarcina principală a presei în perioada de trecere de la capitalism la comunism. La noi se acordă prea puțină atenție aspectului *cotidian* al vieții din fabrici, de la sate, din regimente, unde mai mult ca oriunde se făurește noul, unde e nevoie de cît mai multă atenție, publicitate, critică obștească, înfierare a tot ce e negativ, îndemnuri de a învăța din exemplele bune.

Mai puțină trăncăneală politică. Mai puține considerații cu caracter general. Mai aproape de viață. Mai multă atenție felului în care masa muncitorească și țărănească creează *în practică* ceva *nou* în munca de toate zilele. Mai multă *verificare* în scopul de a se stabili în ce măsură acest nou este un fenomen cu caracter *comunist*.

Lenin, *Despre caracterul ziarelor noastre* (1918); vol. 37, p. 93.

Nu poate fi egalitate între exploatatori, care în decurs de multe generații s-au distins de restul societății atît prin cultură, cît și prin condițiile și deprinderile unei vieți bogate, și cei exploatați, care chiar și în cele mai înaintate și mai democratice republici burgheze sînt în marea lor majoritate oprimați, inculți, ignoranți, intimidați și dezbinați.

Lenin, *Revoluția proletară și renegatul Kautsky* (1918); vol. 37, p. 271.

Socialismul utopic vechi se deosebește de marxism tocmai prin aceea că el, socialismul utopic, a vrut să construiască o societate umană nu cu materialul uman de masă, creat de capitalismul sîngeros, murdar, tîlhăresc și mercantil, ci cu oameni deosebit de virtuoși, crescuți în sere și pepiniere speciale. Această idee ridicolă e ridicolă acum în ochii tuturor, și toți au abandonat-o, dar nu toți vor sau nu toți știu să aprofundeze teza diametral opusă a marxismului, să aprofundeze problema cum se poate construi (și trebuie construit) comunismul cu materialul uman de masă, pervertit de veacuri și milenii de sclavie, feudalism, capitalism, de mică gospodărie fărîmițată, de războiul tuturor împotriva tuturor pentru un locșor pe piață, pentru un preț mai bun pe produse sau pe muncă.

Lenin, *Un mic tablou pentru lămurirea unor mari probleme* (1918 sau 1919); vol. 37, p. 424—425.

Istoria a arătat de mult că marile revoluţii ridică în cursul luptei lor oameni mari şi dezvoltă talente care înainte ar fi părut imposibile.

Lenin, *Cuvîntare în memoria lui I. M. Sverdlov* (1919); vol. 38, p. 78.

Muncitorii naţiunilor care în capitalism au fost naţiuni asupritoare trebuie să aibă o atitudine cît se poate de precaută faţă de sentimentele naţionale ale naţiunilor asuprite (de pildă, velicoruşii, ucrainienii, polonezii faţă de evrei, tătarii faţă de başkiri etc.), să sprijine nu numai înfăptuirea unei egalităţi reale în drepturi, ci şi dezvoltarea limbii şi literaturii maselor muncitoare ale naţiunilor în trecut asuprite, spre a înlătura orice urmă de neîncredere şi de izolare moştenite din capitalism.

Lenin, *Proiect de Program al P.C. (b) din Rusia* (1919); vol. 38, p. 111.

Autorul cere o atitudine tovărăşească faţă de intelectuali. Asta-i just. O cerem şi noi. Această cerinţă este formulată clar, precis şi răspicat în programul partidului nostru. Pe de altă parte, dacă se vor găsi grupuri de intelectuali fără partid sau aparţinînd partidelor ostile bolşevicilor care să ceară tot atît de clar adepţilor lor să aibă o atitudine tovărăşească faţă de soldaţii extenuaţi, faţă de muncitorii surmenaţi, întărîtaţi de veacurile de exploatare, apropierea dintre oamenii muncii fizice şi oamenii muncii intelectuale va progresa cu paşi gigantici.

Lenin, *Răspuns la scrisoarea deschisă a unui specialist* (1919); vol. 38, p. 220.

Puterea sovietică nu este un talisman miraculos. Ea nu poate lichida dintr-o dată racilele trecutului, analfabetismul, incultura, moştenirea lăsată de un război barbar, moştenirea capitalismului prădalnic. În schimb, ea ne dă posibilitatea să trecem la socialism. Ea dă celor care au fost asupriţi posibilitatea să se ridice şi să ia ei înşişi într-o măsură tot mai mare în mînă întreaga conducere a statului, întreaga conducere a economiei, întreaga conducere a producţiei.

Lenin, *Cuvîntări înregistrate pe plăci de gramofon* (1919); vol. 38, p. 237.

Marx şi Engels au spus: egalitatea este o vorbă goală dacă prin egalitate nu se înţelege desfiinţarea claselor. Noi vrem să desfiinţăm clasele, în acest sens sîntem pentru egalitate. Dar a pretinde că vom face pe toţi oamenii să fie egali între ei este o vorbă goală şi o născocire absurdă...

Lenin, *Primul Congres al învăţămîntului extraşcolar* (1919); vol. 38, p. 353.

Într-o ţară ruinată, prima sarcină este salvarea celui ce munceşte. Prima forţă de producţie a întregii omeniri este muncitorul, cel ce munceşte. Dacă el va supravieţui, vom salva şi vom reface *totul*.

Lenin, *Primul Congres al învăţămîntului extraşcolar* (1919); vol. 38, p. 358.

Mai puţină trăncăneală politică şi mai multă atenţie la faptele cele mai simple, dar vii, ale construcţiei comuniste, fapte luate din viaţă şi verificate de viaţă...

Lenin, *Marea iniţiativă* (1919); vol. 39, p. 13.

Comunismul începe acolo unde *muncitorii de rînd*, biruind greutăţile muncii, manifestă o grijă neprecupeţită pentru ridicarea productivităţii muncii, pentru păstrarea

fiecărui pud de grîu, de cărbune, de fier sau de alte produse, care nu le revin lor personal și nici ființelor ce le sînt „apropiate", ci unor ființe „îndepărtate", adică întregii societăți, zecilor și sutelor de milioane de oameni... [...]

În lucrarea sa „Capitalul", Karl Marx persiflează grandilocvența marii carte burghezo-democratice a libertăților și drepturilor omului, toată frazeologia bombastică pe tema libertății, egalității și fraternității *în general* [...]. Acestor pompoase declarații de drepturi Marx le opune felul simplu, modest, practic și concret în care proletariatul pune problema : reducerea prin lege a zilei de muncă — iată un model tipic al acestui fel de a pune problema. Toată justețea și profunzimea observației lui Marx ne apar cu atît mai clare și mai evidente cu cît mai larg se desfășoară conținutul revoluției proletare. „Formulele" adevăratului comunism se deosebesc de frazeologia pompoasă, meșteșugită și festivă [...] prin faptul că ele reduc totul la *condițiile de muncă.* [...]

Mai puține fraze pompoase, mai multă treabă simplă, *de fiecare zi,* mai multă grijă pentru pudul de grîu și pentru pudul de cărbune ! Mai multă grijă ca acest pud de grîu și acest pud de cărbune, atît de necesare muncitorului flămînd și țăranului zdrențăros și dezbrăcat, să fie procurate *nu prin tranzacții de tarabă,* nu în maniera capitalistă, ci prin munca conștientă, liberă, eroică și neprecupețită a muncitorilor de rînd...

Lenin, *Marea inițiativă* (1919) ; vol. 39, p. 22—24.

Ne îngrijim noi îndeajuns de *mlădițele* comunismului deja existente în acest domeniu ? Nu, și iarăși nu. Cantinele, creșele, grădinițele de copii — iată exemple de asemenea mlădițe, iată acele mijloace simple, cotidiene, care nu au în ele nimic pompos, grandilocvent și festiv, dar care sînt de natură să *elibereze efectiv femeia,* să micșoreze și să desființeze efectiv inegalitatea dintre ea și bărbat în ceea ce privește rolul ei în producția socială și în viața socială.

Lenin, *Marea inițiativă* (1919) ; vol. 39, p. 25.

Atîta timp cît se ocupă de gospodărie, femeia continuă să rămînă într-o situație de inferioritate. Pentru deplină eliberare a femeii și pentru o adevărată egalitate între ea și bărbat este necesar să existe o gospodărie obștească iar femeia să participe la munca productivă a întregii societăți. Atunci ea va avea aceeași situație ca și bărbatul.

Bineînțeles că aici nu e vorba de a se crea o egalitate între femeie și bărbat în ceea ce privește productivitatea muncii, cuantumul muncii, durata ei, condițiile de muncă etc. ; ceea ce ne interesează aici este ca femeia să nu fie apăsată de situația ei economică deosebită de aceea a bărbatului. Știți cu toții că, chiar în condiții de egalitate deplină, mai rămîne totuși această oprimare în fapt a femeii, căci asupra ei cade întreaga povară a treburilor casnice. [...]

Noi ne pregătim acum temeinic să curățim terenul pentru construcția socialistă, iar construcția propriu-zisă a societății socialiste va începe numai atunci cînd noi, după ce vom fi realizat deplina egalitate în drepturi a femeii, ne vom apuca de această muncă nouă împreună cu femeia eliberată de actualele ei îndeletniciri mărunte, abrutizante, neproductive. Această muncă va dura mulți, foarte mulți ani. [...]

Noi spunem că eliberarea muncitorilor trebuie să fie opera muncitorilor înșiși ; la fel și eliberarea femeilor muncitoare trebuie să fie opera femeilor muncitoare înseși.

Lenin, *Despre sarcinile mișcării femeilor muncitoare din Republica sovietică* (1919) ; vol. 39, p. 203—204.

Capitalismul înăbușea, sugruma, strivea o mulțime de talente din rîndurile muncitorilor și ale țăranilor muncitori. Aceste talente se ofileau sub apăsarea lipsurilor, a mizeriei, a batjocoririi demnității omenești. Este acum de datoria noastră să știm să descoperim aceste talente și să le punem la treabă.

Lenin, *Bilanțul săptămînii partidului la Moscova* (1919) ; vol. 39, p. 237.

În republica burgheză (adică acolo unde există proprietatea privată asupra pămîntului, asupra fabricilor, uzinelor, acțiunilor etc.), oricît de democratică ar fi ea, femeia nu se bucură *nicăieri în lume, în nici una dintre țările cele mai înaintate*, de egalitate deplină, cu toate că de la marea revoluție (burghezo-democratică) franceză a trecut mai mult de un secol și un sfert.

În vorbe, democrația burgheză promite egalitate și libertate. În realitate însă, nici o republică burgheză, nici chiar cea mai înaintată dintre ele, *n-a acordat* prin lege femeilor, care reprezintă jumătate din omenire, deplină egalitate cu bărbații, nu a eliberat femeia de sub tutela și asuprirea bărbatului. [...]

Instrucție, cultură, civilizație, libertate — în toate republicile capitaliste, burgheze din lume toate aceste cuvinte bombastice se îmbină cu cele mai barbare, mai odioase, mai murdare și mai josnice legi care statornicesc inegalitatea regimului juridic al femeii în materie de căsătorie și divorț, inegalitatea dintre copilul născut în afara căsătoriei și cel „legitim", privilegii pentru bărbați, dispoziții umilitoare și jignitoare pentru femei.

Apăsarea capitalului, apăsarea „sacrei proprietăți private", despotismul obtuzei mentalități mic-burgheze, al intereselor micului proprietar — iată ce a împiedicat burghezia din cele mai democratice republici să se atingă de aceste murdare și josnice legi.

Lenin, *Puterea sovietică și situația femeii* (1919) ; vol. 39, p. 288—290.

Egalitatea înscrisă în lege încă nu înseamnă egalitate în fapt.

Noi trebuie să facem ca femeia muncitoare să obțină egalitatea cu bărbatul muncitor nu numai în prevederile legii, ci și în viață. În acest scop este necesară o participare cît mai largă a femeilor muncitoare la conducerea întreprinderilor obștești și la conducerea statului.

Printr-o astfel de participare, femeile vor învăța repede să conducă și-i vor ajunge din urmă pe bărbați. [...]

Proletariatul nu-și poate dobîndi libertatea deplină fără a cuceri libertatea deplină pentru femei.

Lenin, *Către femeile muncitoare* (1920) ; vol. 40, p. 164—165.

Numai colaborarea dintre reprezentanții științei și muncitori va putea pune capăt pentru totdeauna mizeriei, bolilor, stării de insalubritate. Și aceasta se va realiza.

În fața alianței dintre proletariat și reprezentanții științei și tehnicii nu va rezista nici o forță a întunericului.

Lenin, *Cuvîntare rostită la cel de-al II-lea Congres general al lucrătorilor din domeniul medico-sanitar din Rusia* (1920) ; vol. 40, p. 196.

Capitalismul îmbină egalitatea formală cu inegalitatea economică și deci socială. [...]

Mișcarea femeilor proletare își pune ca principală sarcină lupta pentru egalitatea economică și socială a femeii, și nu numai pentru egalitatea ei formală. A atrage femeia la munca socială productivă, a o smulge din „robia casnică“, a o elibera din starea de subordonare abrutizantă și umilitoare care o silește să se limiteze veșnic și în mod exclusiv la bucătărie și la camera copiilor — iată principala sarcină.

Aceasta este o luptă îndelungată, care necesită o transformare radicală atît a tehnicii societății, cît și a moravurilor.

Lenin, *De ziua internațională a muncitoarelor* (1920); vol. 40, p. 199—200.

Făurirea unei noi discipline în muncă, făurirea unor forme noi de legături sociale între oameni, făurirea unor forme și metode noi de atragere la muncă a oamenilor sînt sarcini a căror îndeplinire necesită ani și chiar decenii de muncă.

Aceasta este o muncă dintre cele mai nobile și mai rodnice.

Lenin, *De la distrugerea unei orînduiri seculare spre făurirea unei orînduiri noi* (1920); vol. 40, p. 329.

Noi putem construi comunismul numai folosind acea totalitate de cunoștințe, organizații și instituții, acea rezervă de forțe umane și de mijloace care ne-au rămas de la vechea societate. Numai transformînd în mod radical instruirea, organizarea și educarea tineretului, vom putea

obține ca rezultatul eforturilor tinerei generații să fie crearea unei societăți care să nu semene cu cea veche, crearea societății comuniste.

Lenin, *Sarcinile Uniunilor Tineretului* (1920); vol. 41, p. 301.

...ați face o mare greșeală dacă ați încerca să trageți concluzia că poți deveni comunist fără să-ți însușești tot ceea ce a acumulat cunoașterea omenească. Ar fi greșit să se creadă că e de ajuns să-ți însușești lozincile comuniste, concluziile științei comuniste, fără a-ți însuși toate acele cunoștințe a căror consecință este comunismul însuși. Marxismul este o ilustrare a felului cum a apărut comunismul din totalitatea cunoștințelor omenești.

Lenin, *Sarcinile Uniunilor Tineretului* (1920); vol. 41, p. 303.

Poți deveni comunist numai îmbogățindu-ți memoria cu cunoașterea întregului tezaur elaborat de omenire.

Noi n-avem nevoie de buchiseală, dar trebuie să dezvoltăm și să perfecționăm, prin însușirea faptelor fundamentale, memoria tuturor acelora care învață, deoarece comunismul se va transforma în ceva lipsit de conținut, se va transforma pur și simplu într-o formă, iar comunistul va fi un simplu fanfaron dacă nu vor fi prelucrate în conștiința lui toate cunoștințele dobîndite. [...] Dacă știu că știu puțin, voi ajunge să știu mai mult, dar dacă cineva va spune că este comunist și că nu are nevoie de cunoștințe temeinice, apoi din el n-o să iasă nimic care să semene a comunist.

Lenin, *Sarcinile Uniunilor Tineretului* (1920); vol. 41, p. 305.

În fața voastră stă sarcina construcției, și o puteți îndeplini numai dacă vă veți însuși știința modernă, dacă veți ști să transformați comunismul din formule, sfaturi, rețete, prescripții și programe de-a gata, învățate pe dinafară, într-o forță vie, care să coordoneze munca voastră nemijlocită, dacă veți ști să transformați comunismul într-o călăuză a muncii voastre practice.

Lenin, *Sarcinile Uniunilor Tineretului* (1920) ; vol. 41, p. 307—308.

Societatea veche era bazată pe principiul : ori jefuiești tu pe altul, ori altul te jefuiește pe tine, ori muncești tu pentru altul, ori altul pentru tine, ori ești stăpîn de robi, ori ești rob. Și e lesne de înțeles că oamenii crescuți într-o astfel de societate își însușesc, s-ar putea zice, o dată cu laptele mamei, mentalitatea, deprinderea de a gîndi, concepția că ori ești stăpîn de robi, ori rob. [...]

Un comunist nu poate avea o asemenea mentalitate și o asemenea stare de spirit. Cînd muncitorii și țăranii au dovedit că știu să se apere prin propriile lor forțe și să făurească o societate nouă, atunci a început educația nouă, comunistă, educație în lupta împotriva exploatatorilor, educație în alianță cu proletariatul împotriva egoiștilor și a micilor proprietari, împotriva mentalității și deprinderilor acestora care spun : eu îmi văd de interesul meu, iar de rest nu-mi pasă.

Lenin, *Sarcinile Uniunilor Tineretului* (1920) ; vol. 41, p. 311—312.

Atîta timp cît nu au fost încă desființate clasele, ori de cîte ori se vorbește despre libertate și egalitate trebuie pusă întrebarea : libertatea pentru care clasă ? și în ce

scop anume ? egalitatea cărei clase cu care ? și în ce privință anume ?

Lenin, *Despre lupta dinăuntrul Partidului Socialist Italian* (1920) ; vol. 41, p. 425.

„De jos“, adică din masa oamenilor muncii pe care capitalismul — în mod fățiș, prin violență, cît și prin duplicitate și înșelăciune — îi înlătura de la învățătură, se manifestă o puternică năzuință, spre lumină, spre știință.

Lenin, *Cu privire la activitatea Comisariatului pentru învățămînt* (1921) ; vol. 42, p. 341.

...nu este de ajuns să lichidezi analfabetismul ; trebuie totodată să construiești o economie sovietică. Or, în acest domeniu numai cu știință de carte nu ajungi departe. Trebuie să ajungem la o uriașă ridicare a nivelului cultural.

Lenin, *Noua politică economică și sarcinile Comitetelor pentru educație politică* (1921) ; vol. 44, p. 172.

Omul analfabet se află în afara politicii, el trebuie să învețe mai întîi alfabetul. Fără asta nu poate fi vorba de politică, fără asta nu există decît zvonuri, bîrfeli, basme, prejudecăți, dar nu politică.

Lenin, *Noua politică economică și sarcinile Comitetelor pentru educație politică* (1921) ; vol. 44, p. 176.

Cînd vom învinge pe plan mondial, vom clădi, cred, din aur closete publice pe străzile cîtorva dintre cele mai mari orașe ale lumii. Această întrebuințare a aurului ar

fi cea mai „echitabilă", mai sugestivă și mai elocventă pentru generațiile care n-au uitat cum pentru aur au fost măcelăriți zece milioane de oameni și au fost schilodiți treizeci de milioane în „marele" război „de eliberare" din 1914—1918 [...] și cum pentru același aur se pregătește în mod cert măcelărirea a douăzeci de milioane de oameni și schilodirea a șaizeci de milioane într-un război care... [...]

Deocamdată însă trebuie să păstrăm aurul în R.S.F.S.R., să-l vindem cît mai scump, să cumpărăm cu el mărfuri cît mai ieftin. Cine se bagă între lupi trebuie să urle, iar cînd este vorba de exterminarea lupilor, așa cum se cuvine într-o societate omenească rațională, să ne conducem după înțeleapta zicătoare rusească : „Nu te lăuda cînd te duci la război, laudă-te cînd te întorci...".

Lenin, *Rolul aurului acum și după victoria socialismului* (1921) ; vol. 44, p. 226—227.

Vă voi aminti de un proverb francez care spune că de obicei defectele oamenilor sînt legate de calitățile lor. Defectele unui om sînt într-un fel o continuare a calităților lui. Dacă ajung să fie exagerate calitățile, dacă ele se manifestă unde și cînd nu trebuie, ele devin defecte. Acest lucru, pe care l-a observat, desigur, aproape fiecare dintre voi atît în viața lui particulară, cît și în general, îl observăm și noi acum de-a lungul întregii desfășurări a revoluției noastre...

Lenin, *Al IX-lea Congres general al Sovietelor din Rusia* (1921) ; vol. 44, p. 326.

Poți să-l alungi pe țar, poți să-i alungi pe moșieri, să-i alungi pe capitaliști. Acest lucru noi l-am făcut. Dar într-o țară cu caracter țărănesc nu poți „să alungi" birocratismul, nu poți „să-l mături de pe fața pămîntului". Poți numai să-l *atenuezi* treptat, printr-o muncă perseverentă. „A extirpa" „abcesul birocratic", cum vă exprimați dv., în alt loc, înseamnă a comite o eroare în însuși modul de a pune problema. Înseamnă a nu înțelege problema. Un abces de felul acesta *nu poate* fi „extirpat". El poate fi numai *tratat*. A recurge, în *acest* caz, la chirurgie este o absurditate, o *imposibilitate* ; numai o *tratare lentă* poate ajuta, restul e șarlatanie sau naivitate.

Dv., iertați-mi sinceritatea, sînteți pur și simplu naiv. De altfel, chiar dv. îmi scrieți că sînteți tînăr.

Lenin, Scrisoarea către M. F. Sokolov din 16 mai 1921 ; vol. 52, p. 216.

Intelectualul mic-burghez descumpănit, se lamentează, se zăpăcește ori de cîte ori se lovește de o infamie sau o strîmbătate, își pierde cumpătul, repetă orice calomnie, caută neapărat să îngăimeze ceva incoerent despre „sistem".

Proletarul (datorită nu fostei sale profesiuni, ci adevăratului său rol de clasă), cînd vede răul, se angajează efectiv în luptă : sprijină deschis și oficial candidatura lui Ivan, care e un lucrător bun, propune să fie înlocuit Petru, care nu e bun, pornește acțiune — și o duce cu energie, cu fermitate, pînă la capăt — împotriva lui Sidor, care e un aventurier, împotriva favoritismului practicat de Tit, împotriva afacerismului reprobabil al lui Miron, elaborează [...] propuneri concrete, practice...

Lenin, Scrisoarea către I. H. Lutovinov din 30 mai 1921 ; vol. 52, p. 253—254.

Să învățăm să muncim — aceasta este, în momentul de față, sarcina principală, cu adevărat a întregului popor

din Republica sovietică. Să facem în așa fel ca toată lumea să fie știutoare de carte, însă în nici un caz să nu ne mărginim doar la atît, ci să mergem neapărat mai departe și să preluăm din știința europeană și din cea americană tot ce este într-adevăr prețios — iată care este sarcina noastră primordială și cea mai importantă.

Lenin, *O lingură de catran într-un butoi cu miere* (1922); vol. 45, p. 221.

S-a văzut, cum era și de așteptat, că am rămas foarte mult în urmă în ceea ce privește instrucțiunea publică și că însuși progresul nostru în comparație cu vremurile țarismului (1897) este prea lent. Aceasta constituie un grav avertisment și un serios reproș la adresa acelora care pluteau și plutesc încă în sferele înalte ale „culturii proletare". Aceasta ne arată cîtă muncă perseverentă, de zi cu zi, mai trebuie să depunem pentru a atinge nivelul unui obișnuit stat civilizat din Europa occidentală. Aceasta ne arată, apoi, ce muncă imensă urmează să depunem de acum încolo pentru ca, pe baza cuceririlor noastre proletare, să atingem într-adevăr un nivel de cultură cît de cît ridicat. [...]

Nu ne îngrijim sau ne îngrijim într-o măsură cu totul insuficientă de ridicarea învățătorului la un nivel fără de care nici nu se poate vorbi de o cultură, și nu numai de o cultură proletară, dar nici măcar de una burgheză. Trebuie să ținem seama de starea de incultură semiasiatică, din care n-am ieșit încă pînă acum și nu putem ieși fără eforturi serioase, deși avem posibilitatea s-o facem, pentru că nicăieri masele populare nu manifestă atîta interes față de adevărata cultură ca la noi; nicăieri problemele acestei culturi nu sînt puse cu atîta profunzime și consecvență ca la noi; nicăieri, în nici o altă țară, puterea de stat nu

se află în mîinile clasei muncitoare, care, în majoritatea ei, își dă foarte bine seama de insuficiențele, nu zic ale culturii ei, ci ale instrucțiunii ei elementare; nicăieri clasa muncitoare nu este gata să facă și nu face atîtea sacrificii pentru îmbunătățirea situației sale, în această privință, ca la noi. [...]

La noi, învățătorul trebuie ridicat la o înălțime la care nu s-a aflat, nu se află și nu se poate afla niciodată în societatea burgheză. Acesta este un adevăr care n-are nevoie de demonstrație. Pentru a ajunge la o asemenea stare de lucruri trebuie să depunem o muncă sistematică, necontenită, perseverentă, atît în vederea ridicării nivelului spiritual și al pregătirii multilaterale a învățătorului, pentru misiunea lui într-adevăr înaltă, cît și — ceea ce e mai important — în vederea îmbunătățirii situației lui materiale.

Lenin, *Pagini din jurnal* (1923); vol. 45, p. 385—388.

Adversarii noștri ne-au obiectat nu o dată că noi întreprindem o acțiune nechibzuită încercînd să introducem socialismul într-o țară cu un nivel cultural nu îndeajuns de ridicat. Dar ei se înșelau, pentru că noi n-am pornit de acolo de unde s-ar fi cuvenit să pornim potrivit teoriei (a tot felul de pedanți) și pentru că la noi transformările politice și sociale au premers celor culturale, au premers revoluției culturale, în fața căreia ne aflăm totuși astăzi.

Acum pentru noi este suficient să săvîrșim această revoluție culturală pentru ca să devenim o țară pe deplin socialistă, dar această revoluție culturală prezintă pentru noi greutăți de neînchipuit, atît de ordin pur cultural (fiindcă sîntem analfabeți), cît și de ordin material (întrucît pentru a deveni oameni cu un înalt nivel de cultură e

nevoie de o anumită dezvoltare a mijloacelor de producție materiale, e nevoie de o anumită bază materială).

Lenin, *Despre cooperație* (1923) ; vol. 45, p. 398—399.

Pentru făurirea socialismului — spuneți dumneavoastră — e nevoie de un grad înalt de civilizație. Foarte bine. Dar dacă e așa, de ce n-am putea mai întîi să creăm la noi astfel de premise ale civilizației ca izgonirea moșierilor și a capitaliștilor ruși, pentru a începe după aceea mișcarea spre socialism ? În ce cărți ați citit dumnevoastră că asemenea modificări ale ordinii istorice obișnuite sînt inadmisibile sau imposibile ?

Lenin, *Despre revoluția noastră* (1923) ; vol. 45, p. 403.

...această primă perioadă de cinci ani ne-a inoculat o bună doză de neîncredere și scepticism. Fără să vrem, înclinăm să adoptăm această atitudine față de cei ce se lansează prea des și cu prea multă ușurință în perorații, bunăoară, despre cultura „proletară" : pentru început ne-ar ajunge și o adevărată cultură burgheză ; pentru început am fi mulțumiți să ne putem lipsi de tipurile deosebit de pronunțate de cultură preburgheză, adică de cultură birocratică sau feudală etc. În problemele de cultură nu există nimic mai dăunător decît pripeala și lipsa de chibzuință. Acest adevăr ar trebui să-l vîre bine în cap mulți dintre tinerii noștri publiciști și comuniști.

Lenin, *Mai bine mai puțin, dar mai bine* (1923) ; vol. 45, p. 411.

...pentru asta se cere tocmai cultură. Aici nu se poate face nimic printr-o lovitură îndrăzneață sau printr-un asalt, prin agerime, prin energie, sau, în general, prin orice altă însușire omenească, fie ea oricît de bună. [...]

Pentru reînnoirea aparatului nostru de stat trebuie, cu orice preț, să ne punem drept sarcină : în primul rînd — să învățăm, în al doilea rînd — să învățăm, și în al treilea rînd — să învățăm, iar după aceea să urmărim ca știința să nu rămînă, la noi, literă moartă sau o frază la modă (ceea ce — de ce să ne ascundem ? — se întîmplă la noi foarte des), ca știința să ne intre cu adevărat în sînge, să devină într-adevăr și pe de-a-ntregul un element component al vieții de toate zilele.

Lenin, *Mai bine mai puțin, dar mai bine* 1923 ; vol. 45, p. 413.

Trebuie să ne fixăm drept regulă : mai bine cantitativ mai puțin, dar calitativ mai bine. Trebuie să ne călăuzim după regula : mai bine să obținem ceva peste doi sau chiar trei ani, decît să facem treaba în pripă, fără nici o speranță de a obține un material uman de nădejde.

Știu că va fi greu să respectăm această regulă și s-o aplicăm la realitățile de la noi. Știu că regula contrară va căuta să-și croiască drum, la noi, prin mii și mii de portițe. Știu că va trebui să opunem o rezistență uriașă, să dăm dovadă de o perseverență diabolică ; știu că, cel puțin în primii ani, munca în acest domeniu va fi afurisit de ingrată ; și, cu toate acestea, sînt convins că numai printr-o asemenea muncă ne vom atinge scopul și că numai după ce ne vom fi atins acest scop vom făuri o republică într-adevăr demnă să se numească sovietică, socialistă etc. etc. etc.

Lenin, *Mai bine mai puțin, dar mai bine* (1923) ; vol. 45, p. 414.

În întregul domeniu al relațiilor sociale, economice și politice sîntem „grozav" de revoluționari. Dar în ce pri-

veste respectul față de șefii ierarhici, respectarea formelor și procedurilor de cancelarie, se constată că în cele mai dese cazuri „revoluționarismul“ nostru face loc celei mai mucegăite rutine. Aici se poate observa nu o dată un fenomen extrem de interesant, și anume că în viața socială un mare salt înainte se îmbină cu o nemaipomenită timiditate în fața celor mai mărunte schimbări.

Acest lucru este și explicabil, pentru că cei mai îndrăzneți pași înainte țineau de un domeniu care de foarte multă vreme constituie un apanaj al teoriei, de un domeniu care era cultivat mai ales, și aproape chiar exclusiv, pe plan teoretic. Dezgustat de odioasa realitate birocratică, rusul își răcorea inima la el acasă, refugiindu-se în construcții teoretice extrem de îndrăznețe, și de aceea aceste construcții teoretice extrem de îndrăznețe căpătau la noi un caracter cu totul unilateral. La noi îndrăzneala teoretică în construcții generale conviețuia în bună înțelegere cu o uimitoare timiditate în fața celei mai neînsemnate reforme cancelariste. Ideea unei grandioase revoluții agrare de importanță mondială, bunăoară, era elaborată cu o îndrăzneală necunoscută în alte țări, dar în același timp lipsea fantezia necesară pentru o oarecare reformă cancelaristă de mîna a zecea ; lipsea fantezia sau lipsea răbdarea de a aplica, în această reformă, aceleași principii generale care dădeau rezultate atît de „strălucite“ cînd erau aplicate la probleme de ordin general.

De aceea realitatea noastră de astăzi întrunește în sine, într-o măsură uimitoare, trăsături de o îndrăzneală extraordinară cu o timiditate de gîndire în fața unor schimbări din cele mai neînsemnate.

Cred că nici nu s-a întîmplat să fie altfel în vreo revoluție cu adevărat mare, findcă asemenea revoluții iau naștere din contradicții dintre ceea ce e vechi, dintre ceea ce tinde spre îmbunătățirea a ceea ce e vechi, și tendința cea mai abstractă spre ceva nou, care trebuie să fie atît de nou, încît să nu conțină nici un grăunte din ce a existat înainte.

Și cu cît această revoluție este mai radicală, cu atît mai multă vreme vor persista o serie întreagă de contradicții de acest fel.

Lenin, ***Mai bine mai puțin, dar mai bine*** **(1923) ; vol. 45, p. 422—423.**

ANEXĂ : PERSONALE

Inainte de a putea emancipa pe alții trebuie să ne emancipăm noi înșine

Marx, *Contribuții la problema evreiască* (1843) ; vol. 1, p. 383.

1. MARX ȘI ENGELS DESPRE EI ÎNȘIȘI

Această posibilitate de a alege este un mare privilegiu pe care-l are omul față de toate celelalte ființe, dar, totodată, datorită ei îi poate fi distrusă întreaga viață, îi pot fi zădărnicite toate planurile, poate fi nenorocit.

Marx, *Reflecțiile unui tînăr la alegerea profesiunii* (1835); *Scrieri din tinerețe*, p. 3.

Putem alege profesiunea care ne oferă cea mai mare posibilitate de a activa în numele omenirii și de a ne apropia de țelul general, în raport cu care orice profesiune nu este decît un mijloc, de a ne apropia de desăvîrșire.

Marx, *Reflecțiile unui tînăr la alegerea profesiunii* (1835); *Scrieri din tinerețe*, p. 5.

Ceea ce trebuie să ne conducă în primul rînd în alegerea profesiunii este binele omenirii, propria noastră desăvîrșire. Nu trebuie să ne închipuim că aceste două in-

terese pot deveni ostile, pot fi angrenate într-o luptă, iar unul din ele trebuie să-l distrugă pe celălalt; firea omului este astfel alcătuită, încît el nu poate ajunge la desăvîrșire decît muncind pentru desăvîrșirea semenilor săi, pentru binele lor.

Omul care muncește numai pentru sine poate ajunge un savant celebru, un mare înțelept, un excelent poet, dar niciodată un om desăvîrșit, un om cu adevărat mare. [...]

Dacă ne-am ales o profesiune în cadrul căreia putem face cel mai mult pentru omenire, nu ne vom încovoia sub povara greutăților, căci este o jertfă în folosul tuturor; bucuria noastră nu este o bucurie jalnică, mărginită, egoistă, ci fericirea noastră este fericirea a milioane de oameni, faptele noastre vor dăinui în veci, iar cenușa noastră va fi stropită cu lacrimile fierbinți ale omenilor nobili.

Marx, *Reflecțiile unui tînăr la alegerea profesiunii* (1835); *Scrieri din tinerețe*, p. 6—7.

Pînă în prezent, activitatea mea publicistică, considerată din punct de vedere subiectiv, s-a rezumat exclusiv la încercări al căror rezultat trebuia să-mi arate dacă aptitudinile mele înnăscute îmi permit să contribui în mod rodnic la progres, să particip activ la mișcarea contemporană. Am motive să fiu satisfăcut de rezultate și să consider că acum e de datoria mea ca prin studii științifice, pe care le continui cu și mai multă plăcere, să-mi însușesc într-o măsură și mai mare și ceea ce omul nu capătă de la naștere.

Marx, Scrisoarea către Arnold Ruge din 26 iulie 1842; *Scrieri din tinerețe*, p. 504.

Lăsînd la o parte tot romantismul, trebuie să vă spun că iubesc din tot sufletul, cu toată seriozitatea. Sînt logodit deja de mai mult de șapte ani, iar din pricina mea, logodnica a avut de dus lupte grele, care au costat-o aproape sănătatea, pe de o parte cu rudele ei pietist-aristocratice, care au același cult pentru „domnul din cer" ca și pentru „domnul de la Berlin", pe de altă parte cu propria mea familie, în care s-au cuibărit cîțiva preoți și alți dușmani de-ai mei. De aceea eu și cu logodnica mea a trebuit să înfruntăm ani de-a rîndul mai multe conflicte inutile și istovitoare decît alții, care sînt de trei ori mai în vîrstă decît noi și care vorbesc în permanență despre „experiența lor de viață"...

Marx, Scrisoarea către Arnold Ruge din 13 martie 1843; *Scrieri din tinerețe*, p. 256—257.

Bacon spune că oamenii cu adevărat mari au atîtea relații cu natura și cu lumea și atîtea obiecte sînt cuprinse în sfera intereselor lor, încît pot suporta cu ușurință orice pierdere. Eu nu fac parte dintre acești oameni mari. Moartea copilului meu * m-a zdruncinat profund și simt această pierdere la fel de dureros ca și în prima zi.

Marx, Scrisoarea către Ferdinand Lassalle din 28 iulie 1855; vol. 28, p. 556.

Iubita mea,

Îți scriu din nou, căci sînt singur și-mi vine greu să mă întrețin mereu cu tine în gînd, fără ca tu să știi acest lucru și fără să mă auzi sau să-mi poți răspunde. [...] Te am mereu aievea în fața mea, te duc pe brațe, te sărut din cap pînă în picioare, cad în genunchi în fața ta și suspin:

* Edgar Marx (n. a.).

„Madame, te iubesc!“ *. Și într-adevăr te iubesc mai mult decît a iubit cîndva maurul din Veneția **. Lumea falsă și superficială își creează o imagine falsă și superficială despre oameni. Care dintre numeroșii mei calomniatori și dușmani răi de gură a spus despre mine că aș fi chemat să joc un rol de june prim într-un teatru de mîna a doua? Și totuși așa este. Dacă ticăloșii ăștia ar fi avut umor, ar fi desenat „relațiile de producție și de schimb“ și, alătur, eu la picioarele tale, iar dedesubt ar fi scris: *look to this picture and to that* ***. Dar ticăloșii ăștia sînt proști și proști vor rămîne in *seculum seculorum* ****.

O absență temporară este bună deoarece recapeți simțul proporțiilor, iar lucrurile nu se mai uniformizează, așa cum se întîmplă cînd le ai sub ochi, încît să nu mai faci o distincție între ele. [...] Micile obișnuințe, care din cauza proximității îl asaltează pe om, luînd forma unor pasiuni, încetează de a mai exista de îndată ce dispare din raza lor vizuală obiectul lor nemijlocit. Marile pasiuni, care ca urmare a imediatei apropieri de obiectul lor, iau forma unor mici obișnuințe, cresc și-și recapătă adevăratele proporții, prin efectul miraculos al depărtării. Așa e și cu dragostea mea. E de ajuns să ne despărțim, chiar și numai în vis, pentru a-mi da imediat seama că timpul a acționat asupra ei așa cum acționează razele soarelui și ploaia asupra vegetației, adică favorizîndu-i creșterea. Dragostea mea pentru tine cînd ești departe îmi apare așa cum este, ca ceva gigantic, în care se concentrează toată energia mea spirituală și toată forța simțămintelor mele. Mă simt din nou un om adevărat, deoarece

* Heine, Poezia din ciclul *Întoarcerea acasă* (n. ed.).
** Shakespeare, *Othello*; prietenii îl numeau pe Marx „Maurul“ (n. ed.).
*** Uitați-vă la acest tablou și la celălalt (engl.).
**** În vecii vecilor (lat.).

încerc o mare pasiune. Acea multilateralitate în care ne angrenează studiul și cultura modernă, acel scepticism care ne îndeamnă să punem la îndoială toate impresiile subiective și obiective sînt menite să ne facă pe toți mărunți, slabi, cicălitori și nehotărîți. Dar iubirea, nu pentru omul feuerbachian, nu pentru schimbul de substanțe moleschottian, nu pentru proletariat, ci iubirea pentru o iubită, și anume pentru tine, face pe om un om adevărat.

Vei zîmbi, scumpa mea, și te vei întreba cum de am căzut în retorică. [...] De fapt, aș putea chiar să fac versuri și să transpun „Libri Tristium“ a lui Ovidiu în niște „Cărți de jale“ germane. Ovidiu a fost îndepărtat doar de împăratul August. Eu însă sînt îndepărtat de tine, și acest lucru lui Ovidiu nu i-a fost dat să înțeleagă.

Există, e adevărat, multe femei pe lume, și unele din ele sînt și frumoase. Dar unde aș mai găsi un chip care cu fiecare trăsătură, chiar și cu fiecare rid să trezească în mine cele mai puternice și mai duioase amintiri din viața mea? Pînă și suferințele mele nespuse, pierderile mele ireparabile * le citesc pe chipul tău drag, și îmi alin această suferință atunci cînd sărut fața ta scumpă. „Înmormîntat în brațele ei, reînviat de sărutările ei“, adică în brațele tale și de sărutările tale, și n-am nevoie nici de brahmani și nici de Pitagora cu filozofia lor despre reîncarnare, nici de creștinism cu filozofia lui despre înviere.

Marx, Scrisoarea către Jenny Marx din 21 iunie 1856; vol. 29, p. 476—480.

Se apropie vremuri furtunoase. Dacă ar fi să mă conduc numai după preferința mea personală, mai că aș dori ca această liniște de suprafață să mai dureze cîțiva ani. Este în orice caz timpul cel mai nimerit pentru ocupații

* Moartea copiilor săi Guido, Franziska și Edgar (n. ed.).

științifice și, după experiența ultimilor zece ani, disprețul oricărei *rational being* *, pentru mase și individ trebuie să fi crescut în așa măsură, încît *„odi profanum vulgus et arceo* ** a fost aproape impusă ca o înțelepciune a vieții. Dar toate astea nu sînt decît stări de spirit filistine pe care prima furtună le va mătura.

Marx, Scrisoarea către Ferdinand Lassalle din 22 februarie 1858 ; vol. 29, p. 493—494.

Îți amintești, dragă unchiule, cum glumeam adesea pe seama faptului că în zilele noastre creșterea oamenilor a rămas mult în urmă față de creșterea vitelor. Acum am văzut întreaga ta familie și trebuie să te declar un *virtuos al creșterii oamenilor*. N-am văzut în viața mea o familie mai bună. Toți copiii tăi sînt oameni de caracter, fiecare în felul său, fiecare are calități sufletești deosebite și toți deopotrivă se disting printr-o vastă cultură.

Marx, Scrisoarea către Lion Philips din 6 mai 1861 ; vol. 30, p. 527.

Dacă boala se mai repetă de vreo trei-patru ori în aceeași formă, sînt condamnat. Am slăbit extraordinar și mă simt încă fără pic de putere ; e drept că nu capul mi-a slăbit, ci șalele și picioarele. Medicii au perfectă dreptate : *Munca de noapte exagerată* este cauza acestei recidive. Dar nu le pot explica acestor domni — ar fi absolut inutil — motivele care *mă obligă* la această extravaganță.

Marx, Scrisoarea către Engels din 10 februarie 1866 ; vol. 31, p. 160.

---

* Ființă rațională (engl.).

** „Urăsc profanul vulg și-l țin departe" (Horațiu, *Ode*, cartea a treia, oda I) (lat.).

Dear miss Liliput,

Va trebui să mă scuzați pentru răspunsul meu „întîrziat". Eu fac parte din acel gen de oameni care gîndesc întotdeauna de două ori înainte de a se hotărî într-un fel sau altul. De aceea am fost oarecum surprins cînd am primit o invitație de la o ștrengăriță complet necunoscută. Totuși, după ce m-am convins că sînteți o persoană respectabilă și de felul unic în care vă rezolvați treburile cu furnizorii, mă voi folosi bucuros de această rară ocazie de a ajunge la bucatele dv. Vă rog însă să nu neglijați băuturile, așa cum au prostul obicei domnișoarele. Întrucît eu sufăr puțin de reumatism, sper că veți avea grijă ca în salonul dv. să nu fie curent. De aerisirea necesară mă voi ocupa eu însumi. Și deoarece aud ceva mai prost cu urechea dreaptă, vă rog să așezați în dreapta mea pe unul dintre acei tineri plicticoși de a cărui societate cred că nu va duce nimeni lipsă. La stînga mea sper că veți plasa o frumusețe, vreau să spun pe cea mai frumoasă doamnă dintre oaspeții dv.

Am deprinderea de a mesteca tabac, de aceea vă rog să-l aveți pregătit. Datorită relațiilor mele anterioare cu yankeii m-am obișnuit să scuip, așa că sper să nu lipsească scuipătoarele. Dar fiindcă am obiceiuri destul de libere și această atmosferă englezească înfierbîntată și înăbușitoare îmi este foarte antipatică, trebuie să vă așteptați să apar într-un costum care va aminti de costumul lui Adam. Sper că musafirele dv. vor apărea îmbrăcate în același mod.

Addio, draga și mica mea ștrengăriță necunoscută.

În veci al dv.,
dr. CIUDATUL

Sper că nu vor fi vinuri *britanice !*

Marx, Scrisoarea către una din fiicele sale *, din 3 iulie 1865 ; vol. 31, p. 436.

---

* Probabil Eleanor Marx (n. ed.).

Însușirea pe care o prețuiți cel mai mult la un om : simplitatea.
la un bărbat : forța.
la o femeie : slăbiciunea.
Trăsătura dumneavoastră distinctivă : perseverența în urmărirea țelului.
Îndeletnicirea dumneavoastră preferată : s-o privesc pe Netchen *.
Viciul pe care îl detestați cel mai mult : servilismul.
Viciul pe care îl scuzați cel mai lesne : credulitatea.
Concepția dumneavoastră despre fericire : să lupți.
Concepția dumneavoastră despre nefericire : să te supui.
Ce aversiuni aveți : Martin Tupper [56].
Eroul dumneavoastră preferat : Spartacus, Kepler.
Eroina dumneavoastră preferată : Gretchen.
Poetul dumneavoastră preferat : Eschil, Shakespeare, Goethe.
Prozatorul dumneavoastră preferat : Diderot.
Floarea dumneavoastră preferată : laurul.
Mîncarea dumneavoastră preferată : peștele.
Maxima dumneavoastră preferată : *nihil humani a me alienum puto* **.
Deviza dumneavoastră preferată : *de omnibus dubitandum* ***.

Marx, ***Mărturisiri*** [57] (1865) ; vol. 31, p. 529—530.

Însușirea preferată : voioșia.
Însușirea preferată la bărbați : să nu-și vîre nasul în treburile altora.
Însușirea preferată la femei : să pună lucrurile la locul lor.

* Nanette Philips [58].
** Nimic din ceea ce-i omenesc nu-mi este străin (lat.).
*** A te îndoi de totul (lat.).

Trăsătura dumneavoastră caracteristică : știu totul pe jumătate.
Concepția despre fericire : Chateau Margaux 1848 *.
Concepția despre nefericire : să trebuiască să mergi la dentist.
Viciul pe care-l scuzați : excesele de tot felul.
Viciul pe care-l detestați : fățărnicia.
Aversiuni : femei afectate, înfumurate.
Persoana pe care o suportați cel mai greu : Spurgeon **.
Ocupația preferată : a tachina și a fi tachinat.
Eroul preferat : nici unul.
Eroina preferată : prea multe pentru a putea numi vreuna.
Poetul preferat : Reineke von Vos ***, Shakespeare, Ariosto etc.
Scriitorul preferat : Goethe, Lessing, dr. Samelson ****.
Floarea preferată : clopoței albaștri.
Culoarea preferată : toate în afară de cea de anilină.
Mîncarea preferată : rece : salată ; caldă : *irish stew* *****.
Maxima preferată : a nu avea nici una.
Deviza preferată : totul cu calm.

Engels, ***Mărturisiri*** [59] (1868) ; vol. 32, p. 621.

* Marcă de vinuri ; indicînd anul, Engels face aluzie la evenimentele revoluționare din 1848 (n. ed.).
** Predicator baptist fanatic (n. ed.).
*** Engels se referă la Goethe ; poemul acestuia *Reineke Fuchs* își are originea în versiunea germană a cunoscutului roman medieval *Roman de Renart* (n. ed.).
**** Oculist german din Manchester, membru al unui club literar (în această perioadă Engels suferea de ochi) (n. ed.).
***** Tocană irlandeză (engl.).

Dv. aveţi o imagine complet greşită asupra relaţiilor mele cu *Engels*. Este prietenul meu cel mai intim. Faţă de el nu am nici un fel de *secrete*. Dacă n-ar fi fost el, aş fi fost de mult constrîns să încep o „afacere rentabilă".

Marx, Scrisoarea către Ludwig Kugelmann din 25 octombrie 1866 ; vol. 31, p. 485.

Atît Marx, cît şi eu am fost întotdeauna împotriva oricăror manifestări publice, consacrate cutărei sau cutărei persoane, afară doar de cazul cînd, prin aceasta, s-ar atinge un scop important ; cu atît mai mult am fost împotriva unor asemenea manifestări care ne-ar fi consacrate încă în timpul vieţii. Dacă aş fi bănuit cît de cît că mi se pregăteşte o asemenea cinstire, m-aş fi grăbit să vă rog cu toată deferenţa, dar insistent, ca tovarăşii din cercul coral să renunţe la această intenţie. Spre regretul meu, ea mi-a fost adusă la cunoştinţă abia astăzi, şi dacă, împotriva voinţei mele, sînt pus în situaţia de a contracara intenţia dv., atît de amabilă şi care mă onorează atît de mult, sper să repar, pe cît posibil, acest lucru, asigurîndu-vă că puţinii ani pe care mai pot conta, la rigoare, şi toate forţele de care mai dispun, le voi consacra, ca şi pînă acum, fără precupeţire, măreţei cauze căreia îi slujesc de aproape cincizeci de ani, cauzei proletariatului internaţional.

Engels, *Către cercul coral al Asociaţiei culturale a muncitorilor comunişti, Tottenham Street* (1891) ; vol. 22, p. 258.

2. LENIN ŞI COLABORATORII SAI

Cum o duceţi cu sănătatea ? Cum vă simţiţi ? Lucraţi cu spor ? [...]

Cred că cel mai bine ar fi să vin la dv. cînd nu veţi avea prea mult de lucru, ca să putem hoinări şi flecări împreună.

Lenin, Srisoarea către A. M. Gorki din 9 ianuarie 1908 ; vol. 47, p. 129.

Nu cunosc, desigur, sistemul dv. de lucru. Din păcate, de cîte ori ne-am întîlnit mai mult am flecărit decît am discutat probleme serioase. Dacă nu vă trage inima să scrieţi articole mici, scurte, periodice (săptămînale, bilunare), dacă vă atrage mai mult o lucrare *de proporţii mari*, atunci, fireşte, nu vă sfătuiesc s-o întrerupeţi. Ea va aduce mai mult folos !

Dar dacă, în acelaşi timp, sînteţi dispus să colaboraţi la un ziar politic, de ce n-aţi continua, de ce n-aţi transforma în obicei acel gen de scrieri pe care l-aţi început cu „Însemnări despre filistinism" în „Novaia Jizn" şi, după părerea mea, l-aţi început bine ?

Lenin, Scrisoarea către A. M. Gorki din 7 februarie 1908 ; vol. 47, p. 143.

Am primit scrisoarea dv. referitoare la ciorovăiala mea cu machiştii. Înţeleg pe deplin şi respect sentimentele dv. şi trebuie să vă spun că de la prietenii mei din Petersburg primesc scrisori asemănătoare, dar sînt profund convins că greşiţi.

Trebuie să înţelegeţi şi veţi înţelege, fireşte, că atunci cînd un membru de partid ajunge la convingerea că o anumită propagandă este profund greşită şi *dăunătoare*, el e obligat să ia atitudine împotriva ei.

Lenin, Scrisoarea către A. M. Gorki din 24 martie 1908; vol. 47, p. 161.

Am fost tot timpul pe deplin convins că dv. şi cu tov. Mihail [60] sînteţi în rîndurile noii fracţiuni cei mai convinşi fracţionişti, cu care ar fi absurd să încerc să discut prieteneşte. Astăzi m-am întîlnit pentru prima oară cu tov. Mihail şi, discutînd deschis cu el despre treburile noastre şi despre dv., am constatat că m-am înşelat profund. Zău că avea dreptate filozoful Hegel: viaţa se dezvoltă prin contradicţii, iar contradicţiile vii sînt cu mult mai bogate, mai multilaterale, mai pline de conţinut decît par la început minţii omeneşti. [...]

Din cuvintele lui Mihail îmi dau seama, stimate A. M., că suferiţi mult. Dv. v-a fost dat să vedeţi dintr-o dată mişcarea muncitorească şi social-democraţia sub un astfel de aspect, în asemenea manifestări şi în asemenea forme care nu o dată în istoria Rusiei şi a Europei occidentale au făcut ca intelectualii sceptici să fie dezamăgiţi de mişcarea muncitorească şi de social-democraţie. Sînt convins că cu dv. nu se va întîmpla aşa, iar după ce am stat de vorbă cu Mihail aş vrea să vă string mîna cu toată căldura. Dv., cu talentul dv. de artist, aţi adus şi veţi mai aduce atît de multe foloase mişcării muncitoreşti din Rusia —, încît în nici un caz nu vă este îngăduit să vă lăsaţi pradă unei stări de spirit pesimiste, provocată de episoadele luptei din străinătate. [...]

O caldă strîngere de mînă dv. şi Mariei Fedorovna. Sper că ne vom mai întîlni, şi nu ca adversari.

Lenin, Scrisoarea către A. M. Gorki din 16 noiembrie 1909; vol. 47, p. 232—233.

Vă miraţi cum de nu văd că Mihail e cam isteric, că nu prea se împacă cu disciplina (nu sînteţi dv. cel mai indicat să faceţi asemenea aprecieri şi cu atît mai mult cînd e vorba de Mihail), precum şi celelalte cusururi ale lui Mihail. Eu am avut ocazia să-l verific în lucruri mărunte: credeam că o discuţie cu dv. nu va putea avea loc şi că nu are rost să vă scriu. Sub impresia celor discutate cu Mihail v-am scris imediat, fără să mă gîndesc prea mult, fără măcar să recitesc scrisoarea, fără s-o amîn pentru a doua zi. A doua zi m-am gîndit că am făcut o prostie dînd crezare celor spuse de Mihail. S-a dovedit însă că Mihail, chiar dacă a exagerat, a avut dreptate, întrucît o discuţie cu dv. a avut *totuşi* loc; bineînţeles că ea n-a decurs lin, nu fără forfecarea ziarului „Proletarii", dar de, ce să-i faci!

Lenin, Scrisoarea către A. M. Gorki din noiembrie 1909; vol. 47, p. 235—236.

E de-a dreptul dezgustător să trăieşti în această atmosferă de „anecdote", de disensiuni, de scandaluri, de şicane şi de resentimente, după cum tot atît de dezgustător este şi să le observi. Dar nu-i este nimănui permis să se lase pradă sentimentelor. Viaţa de emigrant este acum de o sută de ori mai grea decît înainte de revoluţie. Viaţa de emigrant şi disensiunile sînt inseparabile.

Dar disensiunile vor dispărea; nouă zecimi din ele rămîn în străinătate; ele nu sînt decît un accesoriu. În

schimb, dezvoltarea partidului, dezvoltarea mișcării social-democrate se desfășoară implacabil, biruind greutățile fără seamăn create de situația actuală.

Lenin, Scrisoarea către A. M. Gorki din 11 aprilie 1910; vol. 47, p. 266.

Citesc în post-scriptum la scrisoarea d-tale: „Tremur de frig și-mi îngheață mîinile" și asta mă revoltă. Ce case mizerabile aveți acolo la Capri! Asta-i pur și simplu revoltător! La noi tot există calorifer, e cald de tot, iar d-tale îți „îngheață mîinile". Trebuie să faci scandal.

Lenin, Scrisoarea către A. M. Gorki din 3 ianuarie 1911; vol. 48, p. 16.

Zilele acestea am primit din partea redacției din Petersburg a „Pravdei" o scrisoare în care sînt rugat să-ți comunic că cei de-acolo ar fi cît se poate de bucuroși să obțină colaborarea d-tale permanentă. „Am vrea să-i oferim lui Gorki 25 de copeici pentru un rînd, dar ne e teamă să nu se simtă jignit", scriu ei.

După părerea mea, nu e nici un motiv să te simți jignit. Nimănui nu-i trece prin minte că colaborarea d-tale ar putea fi influențată de considerente de onorariu. [...] De ce ar fi rău ca încetul cu încetul *toți* cei ce lucrează la un ziar muncitoresc să înceapă să cîștige? *Și* ce poate fi jignitor într-o asemenea propunere?

Lenin, Scrisoarea către A. M. Gorki din 17 octombrie 1912; vol. 48, p. 110—111.

I-am scris lui Gorki, așa cum m-ați rugat, și azi am primit de la el răspuns. Iată ce-mi scrie:

„Trimite celor de la «Pravda» scrisorica alăturată. Despre onorariu nici nu poate fi vorba, astea-s fleacuri.

Am să colaborez la ziar și curînd am să încep a trimite manuscrise. Dacă n-am făcut pînă acum e numai pentru că sînt extrem de ocupat; mă spetesc lucrînd cîte 12 ore pe zi".

Precum vedeți, Gorki e animat de sentimente foarte amicale.

Lenin, Scrisoarea către redacția ziarului „Pravda" din noiembrie 1912; vol. 48, p. 116—117.

Îți trimit, la rîndul meu, urări de fericire cu prilejul Anului nou. Îți doresc toate cele bune, și în primul rînd sănătate! [...] Ce minunat ar fi dacă sănătatea ți-ar permite să vii într-o stațiune climaterică de aici din Galiția, cum e Zakopane, să-ți găsești în munți o localitate cu climă sănătoasă și astfel să fii cu două zile mai aproape de Rusia! Am face ca muncitorii să vină mai des, am putea să organizăm iarăși o școală muncitorească, granița nu e greu de trecut, prețul unei călătorii de la Petersburg este de 12 ruble și se pot stabili legături cu muncitorii din Moscova și cu cei din Sud!... Aflînd de călătoria Mariei Fedorovna, am început să-mi fac visuri...

Lenin, Scrisoarea către A. M. Gorki din ianuarie 1913; vol. 48, p. 155.

Or fi înțeles ei că *marxismul* e ceva mai serios și mai profund decît li se părea lor, că nu se cuvine să-l iei în derîdere... [...]? *Dacă* au înțeles, îi felicit călduros și toate fricțiunile de ordin personal (pe care le provoacă în mod inevitabil o luptă îndîrjită) vor fi numaidecît date uitării. Dar dacă n-au înțeles, dacă n-au tras învățăminte, atunci să ne fie cu iertare: aici n-are ce căuta prietenia. Împotriva oricăror încercări de a denigra marxismul sau de a

provoca confuzie în politica partidului muncitoresc vom duce o luptă pe viață și pe moarte.

Lenin, Scrisoarea către A. M. Gorki din ianuarie 1912; vol. 48, p. 157.

Ce-i cu d-ta, amice, de nu ești de loc cuminte? Te-ai surmenat, te-ai obosit, te supără nervii. Asta nu-i treabă. La Capri, și încă iarna, cînd e, probabil, o mai mică „afluență de vizitatori", ar trebui să duci o viață mai ordonată. Acum, cînd nu vede nimeni de d-ta, ai luat-o razna? Nu-i bine ce faci, nu-i bine de loc. Ai grijă de d-ta și fixează-ți un regim mai sever, zău așa! Să fii bolnav într-o vreme ca asta e cu desăvîrșire nepermis. Sau poate că ai început să lucrezi și noaptea? Cînd eram la Capri, am auzit spunîndu-se că numai eu am stricat rînduiala și că înainte de venirea mea te culcai la timp. Trebuie să te odihnești și să-ți impui neapărat un regim sever.

Lenin, Scrisoarea către A. M. Gorki din februarie 1913; vol. 48, p. 178.

Cum o duci cu sănătatea? Te-ai refăcut? Ai să te odihnești bine vara asta? Ar fi, înr-adevăr, necesar să te odihnești *cum trebuie!*

Eu am necazuri. Soția mea suferă de boala lui Basedow. Nervii! Și eu stau cam prost cu nervii.

Lenin, Scrisoarea către A. M. Gorki din mai 1913; vol. 48, p. 201.

Scrie-mi ce planuri ai și *cum o duci cu sănătatea*. Te rog insistent *să te tratezi în mod serios; te poți vindeca complet*, crede-mă, și ar fi pur și simplu o nesocotință și o crimă să lași lucrurile în voia soartei.

Lenin, Scrisoarea către A. M. Gorki din 30 septembrie 1913; vol. 48, p. 237.

Știrea că te tratează după un *nou* sistem un „bolșevic", fie el și fost, drept să-ți spun, m-a neliniștit. Ferește-mă, doamne, de medicii tovarăși, în general, și de medicii bolșevici în special! Crede-mă, în 99 de cazuri din 100, medicii tovarăși sînt niște „ageamii", cum mi-a spus o dată un medic *b u n*. Sînt convins că (exceptînd unele cazuri fără importanță) trebuie să te tratezi *n u m a i* la adevărate somități medicale. E îngrozitor să experimentezi pe tine însuți descoperirile unui bolșevic!

Lenin, Scrisoarea către A. M. Gorki din noiembrie 1913; vol. 48, p. 250.

În ultimul timp, Petrogradul a devenit unul dintre punctele cele mai nevralgice. Acest lucru e și explicabil, dacă se ține seama că populația lui a avut cel mai mult de suferit, că muncitorii de acolo, mai mult decît oricare alții, au dat cele mai bune forțe ale lor, că acolo bîntuie o foamete cruntă, iar pericolul militar este deosebit de grav. Este evident că nervii d-tale încep să cedeze. Asta nu-i de mirare. Iar d-ta te încăpățînezi să nu ții seama de sfatul celor care îți spun că trebuie să pleci în altă parte, căci e un lucru cu totul nechibzuit să lași să ți se zdruncine nervii în așa hal, e un lucru nechibzuit chiar și din punctul de vedere al unei socoteli elementare, ca să nu mai vorbim despre alte puncte de vedere.

Din scrisoarea d-tale, ca și din cele spuse de d-ta în convorbirile avute cu mine, se simte că te afli sub influența unor impresii nesănătoase, care te duc la concluzii nesănătoase. [...]

Prin nimic nu arăți că ar exista vreo divergență politică sau de idei. Este o divergență între *starea de spirit* a unor oameni care desfășoară activitate politică sau care sînt absorbiți de o luptă extrem de îndîrjită și starea de spirit a unui om care în mod artificial s-a pus într-o situație care nu-i permite să observe viața nouă, în timp

ce impresiile produse de putrezirea imensei capitale a burgheziei îl copleșesc. [...]

Nu vreau să te sîcîi cu sfaturile mele, dar nu mă pot opri să-ți spun : schimbă-ți radical condițiile de viață, mediul și ocupația, și pleacă în altă parte, altfel s-ar putea să ți se facă de-a binelea lehamite de viață.

O caldă strîngere de mînă.

Lenin, Scrisoarea către A. M. Gorki din 31 iulie 1919 ; vol. 51, p. 23—27.

Vă rog să-i acordați lui Gorki tot sprijinul pentru dotarea clădirii Comisiei de expertiză cu mijloacele necesare pentru combaterea incendiilor.

Lenin, Scrisoarea către B. G. Kaplun din 20 iunie 1920 ; vol. 51, p. 238.

S-a primit din partea lui Gorki, un proiect privind înființarea *„Comisiei pentru ajutorarea populației înfometate“*. [...]

Mîine în ședința Biroului Politic o să luăm o hotărîre în acest sens.

Lenin, Scrisoarea către I. A. Teodorovici din 28 iunie 1921 ; vol. 53, p. 4—5.

Sînt așa de obosit, că nu mai am deloc putere.

Iar dumneavoastră aveți hemoptizie și nu plecați ! ! O asemenea atitudine, credeți-mă, este lipsită de scrupule, este nerațională.

În Europa, într-un sanatoriu *bun*, veți putea să vă tratați și, *totodată, să faceți de trei ori mai multă treabă decît aici.*

Zău așa.

În schimb aici nu puteți nici să vă tratați, nici să lucrați — totul e doar *agitație*. *O agitație* INUTILĂ.

Duceți-vă, și o să vă faceți bine. Vă rog, nu vă îndărătniciți.

Lenin, Scrisoarea către A. M. Gorki din 9 august 1921 ; vol. 53, p. 124—125.

Vă rog foarte mult să mă scuzați că vă scriu așa, în grabă. Sînt grozav de obosit. Am insomnii. Mă duc să mă tratez.

Mi se cere să mă adresez dumneavoastră cu rugămintea de a-i scrie lui *Bernard Shaw*, care ar putea să întreprindă o călătorie în America, și lui *Wells*, care în momentul de față de află, cică, în America, să-și asume amîndoi sarcina de a ne ajuta prin organizarea de colecte în folosul înfometaților.

Ar fi bine dacă le-ați scrie.

Cei ce flămînzesc ar primi, în acest caz, ceva mai mult.

Și foametea capătă proporții cumplite.

Căutați să vă odihniți și să vă tratați mai bine.

Lenin, Scrisoarea către A. M. Gorki din 6 decembrie 1921 ; vol. 54, p. 75.

Sper că tu și ceilalți tovarăși veți fi bucuroși să călătoriți împreună cu Gorki. E un om foarte simpatic, puțin cam capricios, dar asta n-are nici o importanță.

Lenin, Scrisoarea către N. K. Krupskaia din 9 iulie 1919 ; vol. 55, p. 385.

Sînteți dator să-l salvați pe Arkadi ; dv. răspundeți de el și o să vă judecăm dacă n-o să-l alungați din Petersburg înainte de a fi arestat. Să nu se lase antrenat de activitatea vie și să uite că jandarmii n-au murit.

Lenin, Scrisoarea către I. I. Radcenko din 12 august 1902 ; vol. 46, p. 227.

Știu atît din proprie experiență, cît și din experiența unui mare număr de tovarăși că poate cel mai greu lucru pentru un revoluționar este să părăsească *la timp* un loc primejdios. [...] De aceea consider că este de datoria mea să-ți *cer* în modul cel mai insistent să părăsești pentru un timp Petersburgul. Acest lucru este absolut necesar. *Nici un* pretext, nici un considerent legat de muncă nu trebuie să întîrzie această măsură de prevedere. Prejudiciile pe care le-ar aduce o inevitabilă cădere ar fi imense.

Lenin, Scrisoarea către S. I. Gusev din 4 aprilie 1905 ; vol. 47, p. 29.

Urmează riguros tratamentul, respectă toate indicațiile medicilor, pentru ca pînă la plenară să te refaci cît de cît. Renunță, *te rog*, la ideea de a o șterge din sanatoriu : n-avem de loc oameni și, dacă nu te vei restabili (nu e un lucru ușor, nu-ți face iluzii ; ca să te restabilești, trebuie să urmezi *riguros* tratamentul !), totul se poate duce de rîpă.

Lenin, Scrisoarea către I. F. Dubrovinski din 23 aprilie 1909 ; vol. 47, p. 185—186.

Cît despre Demian Bednîi, continui să fiu *pentru el*. Nu trebuie, amicii mei, să vă legați prea mult de slăbiciunile omenești !. Talentul este o însușire rară. El trebuie sprijinit în mod sistematic și cultivat cu multă grijă. Vă încărcați sufletul cu un păcat, cu un mare păcat (de o sută de ori mai mare decît diferitele „păcate" personale, dacă asemenea păcate există...) în fața democrației muncitorești, dacă nu veți atrage un asemenea colaborator talentat și *n u - l v e ț i a j u t a*.

Lenin, Scrisoarea către redacția ziarului „Pravda" din mai 1913 ; vol. 48, p. 204.

Acum — liniște, soare, somn, *h r a n ă*. Caută să le ai pe toate. Alimentația e îndestulătoare ?

Trebuie să bei lapte m a i m u l t. D-ta faci lucrul acesta ?

Trebuie să te cîntărești o dată pe săptămînă și să însemnezi de fiecare dată cîte kilograme ai.

Trebuie să te duci cel puțin o dată la zece zile la medicul local ca să urmărească cum decurge tratamentul. Ai adresa vreunui doctor ? Dacă nu ai, scrie-mi și o să mă interesez eu.

Principalul însă este somnul *(c î t e o r e d o r m i ?)* precum și soarele și hrana, în special *laptele*.

Scrie-mi *amănunțit* despre toate acestea.

Lenin, Scrisoarea către F. N. Samoilov din februarie 1914 ; vol. 48, p. 296—297.

Prețuiesc la justa ei valoare activitatea lui Ioffe și o aprob fără rezerve, dar cer insistent ca el să se comporte ca un ambasador, care este subordonat comisarului poporului pentru afacerile externe, și să păstreze buna cuviință, să nu insulte pe alții, sau să-i privească cu dispreț, și în toate chestiunile să ceară consimțămîntul superiorului său ierarhic. Numai atunci voi putea să-l sprijin și îl voi sprijini pe ambasadorul Ioffe. Mă bizui pe tactul d-tale, rugîndu-te să-i sugerezi toate aceste idei ambasadorului Ioffe. Aștept răspuns.

Lenin, Telegrama adresată lui L. B. Krasin[61] din 3 iulie 1918 ; vol. 50, p. 119.

Să vă spun drept, sînt tare supărat pe dv. Oameni avem puțini și toți sînt extenuați de atîta muncă, iar dv. uite ce faceți : îmi comunicați amănunte în chestiuni de *serviciu* într-o scrisoare adresată mie *personal* (ultima, scrisă cu creionul) și mai strecurați unele împunsături, fitiluri, intrigi de ordin *personal* împotriva lui Cicerin[62]

(un „simulacru" de ministru etc.), iar lui îi scrieţi : „perspectivele le-am înfăţişat într-o scrisoare trimisă lui Lenin".

Dumnezeu ştie ce mai e şi asta !

Cicerin, fireşte, îmi cere să-i arăt scrisoarea, iar eu nu pot să i-o arăt, fiindcă nu vreau să devin unealta unor intrigi. Din această pricină se strică treaba şi se strică şi raporturile dintre noi.

Cicerin este un lucrător minunat, conştiincios, inteligent, cult. Asemenea oameni trebuie preţuiţi. Cît despre slăbiciunea lui, că nu ştie „să comande", ea nu constituie o lipsă aşa de gravă. Sînt destui oameni pe lumea asta care au slăbiciuni contrare !

Lenin, Scrisoarea către A. A. Ioffe [63] din 1 iulie 1918 ; vol. 50, p. 118.

Abia azi dimineaţă mi-a fost comunicată trista veste. Nu pot să vin la Moscova, dar aş vrea ca măcar prin aceste cîteva rînduri să fiu alături de d-ta şi să dau expresie sentimentelor de dragoste pe care le-am nutrit, eu şi toţi ai mei, faţă de Vera Mihailovna şi să te îmbărbătez cît de cît, atît cît e omeneşte posibil, în marea nenorocire care te-a lovit. Ai grijă de sănătatea fetiţei. Încă o dată, o caldă strîngere de mînă.

Lenin, Scrisoarea către V. D. Bronci-Bruevici [64] din 1 octombrie 1918 ; vol. 50, p. 201.

D-ta arăţi bolnav. Fără să mai pierzi vremea, caută să pleci în concediu pentru două luni. Dacă nu-mi promiţi precis că aşa ai să faci, am să mă plîng la Comitetul Central.

Lenin, Scrisoarea către A. D. Ţiurupa [65] din iulie 1918 ; vol. 50, p. 141.

D-ta devii pur şi simplu insuportabil prin atitudinea pe care o ai faţă de un bun al statului.

Îţi prescriu trei săptămîni de tratament !

Lenin, Scrisoarea către A. D. Ţiurupa din vara anului 1918 ; vol. 50, p. 190.

Ţiurupa primeşte 2.000 ruble pe lună şi are o familie de 7 persoane. Masa de prînz (şi cea de seară) costă 12 ruble ; pe zi l-ar costa 84 de ruble, iar pe lună — 2.520 de ruble.

El şi ai lui rabdă de foame ! Îşi iau în total *4 porţii*, şi asta-i puţin. Copiii sînt adolescenţi şi trebuie să mănînce *mai mult* decît vîrstnicii.

Rog să i se majoreze salariul la 4.000 de ruble şi, în afară de asta, să se acorde un ajutor de 500 de ruble familiei sale, care a venit de la Ufa *fără îmbrăcăminte*.

Vă rog să-mi răspundeţi.

Lenin, Scrisoarea către Prezidiul C.E.C. din Rusia din 15 mai 1919 ; vol. 50, p. 341.

Aducătorul acestei scrisori, Sidorenko, a fost cîteva zile secretarul meu personal. Am fost pe deplin mulţumit de el. A fost destituit numai pentru că, îmbătîndu-se odată, după cum am aflat, a spus în gura mare că el e „secretarul lui Lenin".

Acum îmi spune că se căieşte amarnic. În ce mă priveşte, înclin, fără nici o reticenţă, să-l cred ; e un băiat tînăr şi, după părerea mea, foarte bun. Şi cu tineretul trebuie să fim înţelegători.

Pe baza tuturor acestor date, judecă şi d-ta şi vezi cam ce loc ai putea să-i găseşti.

Lenin, Scrisoarea către F. E. Dzerjinski din 4 martie 1918 ; vol. 50, p. 52.

Mă interesează ce s-a întîmplat cu inspectorul Ivan Iakovlevici Iakovlev, care timp de 50 de ani a muncit pentru luminarea naţiunii ciuvaşe şi a avut de suferit o serie de persecuţii din partea ţarismului. Cred că el nu trebuie îndepărtat de la o activitate căreia i-a închinat întreaga lui viaţă.

Lenin, Telegrama adresată preşedintelui Sovietului din Simbirsk la 20 aprilie 1918; vol. 50, p. 65.

12 prizonieri francezi suferă *de frig*. Să li se dea *îmbrăcăminte* + hrană.

Lenin, Scrisoarea către E. M Skleanski din 3 aprilie 1919.

Mă asociez întru totul apelului adresat de Comisariatul poporului pentru aprovizionare de a acorda tot sprijinul *„Consiliului pentru ocrotirea copiilor înfometaţi din capitalele roşii"*.

Lenin, Scrisoarea către instituţiile sovietice din Saratov din 5 aprilie 1919; vol. 50, p. 297—298.

Feodor Alexandrovici Armand, pilot observator în detaşamentul 38 de aviaţie, pe care-l cunosc personal, merită încredere, deşi este fost ofiţer şi necomunist. Rog pe tovarăşii ostaşi şi comisari ai Armatei Roşii să nu adopte faţă de el o atitudine bănuitoare.

Lenin, Telegrama adresată Comitetului militar gubernial Minsk din 3 mai 1919; vol. 50, p. 327.

...se acordă acest permis de liberă trecere cetăţeanului Vladimir Ivanovici *Taneev*, în vîrstă de 78 de ani, care

vreme îndelungată a desfăşurat activitate ştiinţifică şi, după mărturia lui Karl Marx, s-a dovedit a fi „un prieten devotat al eliberării poporului".

Cetăţeanului Vladimir Ivanovici Taneev i se acordă dreptul să frecventeze biblioteca Consiliului Comisarilor Poporului, şi toate celelalte biblioteci de stat sînt rugate să-i acorde tot sprijinul în munca lui de cercetare ştiinţifică. Toate autorităţile sovietice sînt obligate să acorde sprijin cetăţeanului Vladimir Ivanovici Taneev şi familiei sale, să ocrotească locuinţa şi bunurile lor.

Lenin, Permisul de liberă trecere pentru V. I. Taneev din 26 aprilie 1919; vol. 50, p. 419.

Aducătorul acestei scrisori, tovarăşul Boris Solomonovici Veisbrod, de profesiune medic, este un vechi lucrător de partid, pe care-l cunosc personal. Vă rog să aveţi faţă de dînsul o atitudine *plină* de încredere şi să-i acordaţi *tot* sprijinul.

Lenin, Scrisoarea către toate autorităţile de stat şi autorităţile militare din 27 octombrie 1919; vol. 51, p. 79.

Dînsa[66] este grav bolnavă, şi noi trebuie *să reparăm* un asemenea „bun al statului" (o secretară a C.C.P.). Vă rog foarte mult să luaţi toate măsurile necesare pentru a-i asigura locuinţă, tratament medical şi hrană *îndestulătoare*.

Lenin, Scrisoarea către V. A. Kuguşev din 28 octombrie 1919; vol. 51, p. 81.

Vă rog foarte mult să-l ajutaţi pe aducătorul acestei scrisori, tovarăşul *Piotr Ohrimenko*, să primească îmbrăcăminte, *locuinţă* şi *alimente*.

Lenin, Scrisoarea către A. S. Enukidze, L. B. Kamenev şi E. D. Stasova din 12 noiembrie 1919; vol. 51, p. 90.

Vă rog să puneţi la dispoziţie o cameră (pentru început măcar una, iar ulterior două — dintre care una pentru translator) tovarăşului Keeley, inginer american, care a venit să ajute Republica sovietică.

Vă rog să-i daţi cea mai călduroasă cameră, nu mai sus de etajul II.

Lenin, Scrisoarea către E. M. Popova din 20 noiembrie 1919; vol. 51, p. 90—91.

N-aţi putea să daţi dispoziţie să i se distribuie produse alimentare tovarăşei Valentina Petrovna *Smirnova*, soţia lui Vladimir Mihailovici Smirnov, care se află pe front? Ea locuieşte la Kremlin.

Mi s-a spus că rabdă de foame.

Lenin, Scrisoarea către A. S. Enukidze din 5 decembrie 1919; vol. 51, p. 95—96.

La consfătuirea dv. din 19 decembrie aţi hotărît ca, în termen de 10 zile, să expediaţi 800 vagoane de cartofi pentru muncitorii din Moscova şi aţi stabilit în acest scop o serie de măsuri. Hotărîrea este minunată, dar toată greutatea constă în operativitatea şi perseverenţa cu care vă veţi achita de sarcina asumată. Clasa muncitoare din Moscova îndură chinurile cumplite ale foamei. Problema salvării ei este o problemă a salvării revoluţiei.

Lenin, Telegrama trimisă la Reazan la 21 decembrie 1919; vol. 51, p. 105.

Costul bibliotecii mele îl achit eu *personal*. [...] Îţi trimit 4.000 de ruble.

Cu biblioteca *Direcţiei* treburilor Consiliului Comisarilor Poporului e altceva.

Lenin, Scrisoarea către V. D. Bronci-Bruevici din 4 ianuarie 1920; vol. 51, p. 121.

...*să se dea dispoziţie* comisiei judeţene pentru aprovizionare să distribuie cadrelor didactice [...] raţii mărite de pîine şi cartofi, plus încălţăminte sau piele.

Lenin, Scrisoarea către membrii Colegiului Comisariatului Poporului pentru Aprovizionare din 27 februarie 1920; vol. 51, p. 162.

Sofia Mihailovna Ivanova, văduva fostului preşedinte al Societăţii tolstoiene, se plînge că este mereu jignită şi că oamenii din popor sînt instigaţi împotriva ei. Controlaţi dacă e adevărat. Luaţi imediat măsuri pentru a pune capăt unei asemenea infamii.

Lenin, Telegrama adresată Cekăi guberniale Kazan din 1 martie 1920; vol. 51, p. 164.

Alliluiev a fost bolnav de tifos exantematic şi nu stă bine cu plămînii. Rog organele de resort să mă informeze dacă i s-a acordat concediu şi i s-a dat permis să meargă la Moscova să-şi vadă mama.

Lenin, Scrisoarea către E. M. Skleanski din 22 martie 1920; vol. 51, p. 182.

Cunoaşteţi *exact* situaţia familiei lui K. Liebknecht? E nevoie de un ajutor? Şi de ce sumă anume?

Lenin, Scrisoarea către K. B Radek din martie 1920; vol. 51, p. 183.

Cicerin este bolnav şi n-are cine să-l îngrijească, nu vrea să se trateze, îşi face singur rău.

E necesar să i se trimită din partea Comitetului Central o scrisoare *amabilă* (pentru a nu-l ofensa) cu o

hotărîre prin care i se cere să nu irosească un bun al statului şi să fie chemat [...] cel mai bun medic, iar el ***să-i urmeze prescripţiile***; în caz că medicul îl sfătuieşte, trebuie să-şi ia concediu şi *să stea în sanatoriu atîta timp cît va fi nevoie.*

Lenin, Scrisoarea către E. S. Stasova din martie 1920; vol. 51, p. 189—190.

Sora mea mi-a vorbit chiar acum de marea nenorocire ce s-a abătut asupra dv. [67] Vă trimit o caldă strîngere de mînă şi vă urez curaj şi tărie sufletească. Îmi pare nespus de rău că n-am reuşit să-mi realizez dorinţa de a vă vedea mai des şi de a vă cunoaşte mai deaproape. Dar operele dv., ca şi cele relatate de sora mea, mi-au inspirat o profundă simpatie pentru dv., şi tare aş vrea să vă spun cît de necesară este acum muncitorilor şi nouă tuturor munca dv. şi cît de mult aveţi nevoie acum de tărie sufletească pentru a vă învinge durerea şi a vă impune hotărîrea să vă întoarceţi la munca dv. Iertaţi-mă că vă scriu aşa în grabă. Încă o dată: o caldă strîngere de mînă.

Lenin, Scrisoarea către A. S. Serafimovici din 21 mai 1920; vol. 51, p. 217.

Tahtamîşev lucrează la dv.? *Îl hrăniţi prost?* De ce e aşa de slab şi de palid? [...]

Trebuie să i se fixeze, într-un fel sau altul, o raţie alimentară *mai mare.*

Această situaţie nu poate fi tolerată. Trebuie să se facă excepţie.

Lenin, Bilete către K. A. Alferov din 4 iunie 1920; vol. 51, p. 228.

Chiar acum am aflat de la Maria Ilinicina de moartea fiului dumneavoastră. Pe amîndoi ştirea asta ne-a lovit ca un trăsnet. Probabil că dînsul suferea de inimă. Permite-

ţi-mi ca, în numele meu, al Nadejdei Konstantinovna şi al Mariei Ilinicina, să vă trimit o caldă strîngere de mînă, dumneavoastră şi soţiei dumneavoastră, pe care, spre regretul meu, n-am avut încă ocazia s-o cunosc. Trebuie foarte multă fermitate pentru ca, în condiţiile unei oboseli extreme, ale unei munci excesive, să puteţi rezista amîndoi acestei lovituri. Şi, totuşi, trebuie să rezistaţi, pentru că avem prea puţini lucrători. Încă o dată, o caldă strîngere de mînă!

Lenin, Scrisoarea către V. A. Obuh din 5 iunie 1920; vol. 51, p. 230—231.

Vă rog să daţi tot sprijinul lui Ivan Lukici Prominski, un tovarăş de-al meu de deportare din Siberia, actualmente ungător de vagoane la depoul Innokentievski. [...] Totodată, vă rog să-i transmiteţi telegrafic salutări din partea mea şi, în fine, să-l transferaţi la calea ferată Altai într-un post mai bun. E deja bătrîn.

Lenin, Telegrama adresată Comitetului Executiv gubernial Irkutsk sau Comitetului Revoluţionar gubernial Irkutsk la 10 iunie 1920; vol. 51, p. 233—234.

Prin prezenta dispun ca cetăţeanului *Tîrkov*, unul dintre ultimii mohicani ai eroicului grup de narodovolişti implicat în procesul din martie în legătură cu asasinarea lui Alexandru al II-lea şi care se află acuma la o vîrstă foarte înaintată, să i se acorde, pentru el şi pentru familia lui, două-trei deseatine din fosta lui moşie şi două vaci.

Lenin, Scrisoarea către Comisariatul Poporului pentru Agricultură şi Comisariatul Poporului pentru Aprovizionare din 22 iunie 1920; vol. 51, p. 240.

[...] 2. Editura de stat va tipări în ediție de lux, în cea mai bună tipografie din republică, lucrarea științifică pregătită de academicianul Pavlov, în care sînt sintetizate rezultatele cercetărilor sale științifice din ultimii douăzeci de ani; totodată se va rezerva academicianului I.P. Pavlov drepturile de autor asupra acestei opere atît în Rusia, cît și în străinătate.

3. Comisia pentru aprovizionarea muncitorilor va acorda academicianului Pavlov și soției sale o rație specială, avînd o valoare calorică egală cu două rații de academician.

4. Sovietul din Petrograd va asigura profesorului Pavlov și soției sale folosința viageră a locuinței ocupate de ei și va înzestra această locuință, precum și laboratorul academicianului Pavlov, cu maximum de confort.

Lenin, *Cu privire la crearea unor condiții optime pentru munca științifică a academicianului I. P. Pavlov și a colaboratorilor săi* (1921); vol. 42, p. 273—274.

Renumitul fiziolog Pavlov cere să i se permită să plece în străinătate, deoarece se află într-o situație materială precară. Mă îndoiesc că ar fi rațional să i se permită să iasă din țară, întrucît odată, venind vorba de asta, a spus că, fiind un om sincer, nu va putea, în caz că se vor isca discuții în acest sens, să nu se pronunțe împotriva Puterii sovietice și a comunismului din Rusia.

Totodată acest savant prezintă o voloare culturală atît de mare, încît nu ne e permis să-l reținem cu sila în Rusia, dacă nu-i asigurăm condiții materiale acceptabile.

De aceea ar fi de dorit să i se acorde, ca o excepție o rație mărită de produse alimentare și, în general, să se urmărească ca el, spre deosebire de alții, să aibă condiții de viață mai mult sau mai puțin confortabile.

Lenin, Scrisoarea către G. E. Zinoviev din 25 iunie 1920; vol. 51, p. 242.

Tov. Șapovalov (Alexandr Isidorovici) este un vechi membru de partid. Dînsul e muncitor din Petrograd.

L-am cunoscut bine, ca militant de partid, încă de cînd eram în străinătate, unde dînsul a muncit întotdeauna pe spetite.

Acum *e bolnav și are mare nevoie* de o hrană mai bună.

N-ați putea aranja în așa fel ca să ia masa la cantina de la Kremlin? Vă rog foarte mult să luați această măsură; totodată, să-i acordați o rație alimentară (mărită) și tot sprijinul necesar.

Lenin, Scrisoarea către N. N. Krestinski din 11 august 1920; vol. 51, p. 279.

Vă rog să faceți tot posibilul pentru a asigura cele mai bune condiții de cazare și tratament pentru aducătoarea acestei scrisori, tovarăşa Inessa Feodorovna Armand, cu fiul ei bolnav.

Lenin, Scrisoarea către Direcția stațiunilor balneoclimaterice și a sanatoriilor din Caucaz din 17 august 1920; vol. 51, p. 284.

Inessa Armand pleacă astăzi. Vă rog să nu uitați promisiunea făcută. E necesar să trimiteți o telegramă la Kislovodsk prin care să dați dispoziție să se asigure o bună cazare pentru dînsa și pentru fiul ei și, totodată, să urmăriți dacă s-a făcut totul cum trebuie, altfel, cei de acolo n-o să facă nimic. [...]

Vă rog foarte mult ca, ținînd seama de situația nesigură care domnește în Kuban, să stabiliți legătura cu Inessa Armand, pentru ca, în caz de nevoie, să poată fi evacuată la timp, împreună cu fiul ei, în direcția Petrovsk și Astrahan, sau să fie cazați (întrucît fiul ei este bolnav)

undeva în munți, lîngă țărmul Mării Caspice, și, în general, să fie luate toate măsurile de precauție.

Lenin, Scrisoarea către G. K. Ordjonikidze din 18 august 1920; vol. 51, p. 286.

Dat fiind că tov. *Vorovski* a contractat o boală *extrem de grea* și de periculoasă (febră tifoidă, congestie pulmonară etc.), vă rog să aprobați de urgență un ajutor substanțial în bani pentru tratament medical și supraalimentație.

Lenin, Scrisoarea către Micul Consiliu al Comisarilor Poporului din 27 august 1920; vol. 51, p. 295.

Pot să confirm că țăranii din Bogdanovo (Bogdaniha, cum i se mai spune) se află într-o situație alimentară grea. De aceea vă rog să examinați imediat cererea lor și, pe cît se poate, să le ușurați situația, adică, pe cît se poate, să reduceți cotele pe care urmează să le livreze în cadrul predării obligatorii.

Lenin, Telegrama adresată Comitetului județean de aprovizionare Podolsk la 6 septembrie 1920; vol. 51, p. 300.

Insist categoric ca tovarășului Șkvorțov să i se acorde imediat locuință.

Lenin, Scrisoarea către A. P. Platonov din 16 septembrie 1920; vol. 51, p. 309.

Alexei Andreevici Preobrajenski e un vechi lucrător de partid, care de peste 20 de ani lucrează la căile ferate. [...] E surmenat și tare bolnav și are nevoie de odihnă îndelungată și de tratament. Vă rog să-i aprobați un concediu de trei luni cu menținerea salariului și a dreptului la rația alimentară.

Lenin, Scrisoarea către V. M. Sverdlov din 1 octombrie 1920; vol. 51, p. 320.

Vă rog să puneți următoarea problemă în ședința Biroului Organizatoric. După părerea mea, *bolnavilor* trebuie să li se dea ceva în plus, pentru regimul dietetic; totodată, ca măsură pentru îmbunătățirea alimentației lor, să se instituie *o comisie medicală*.

Pentru bolnavii de scorbut și pentru alte categorii de suferinzi ar trebui, cred eu, să se dea imediat dezlegarea să se cumpere pe piața liberă, fixîndu-se pentru asta anumite reguli...

Lenin, Scrisoarea către N. N. Krestinski din 6 octombrie 1920; vol. 51, p. 324.

Propun ca Manuilski *să fie obligat* să se ducă la cei mai buni doctori (sau să fie trimiși ei la dînsul), ca să-i pună diagnosticul și să-i aplice un tratament *serios*.

Lenin, Scrisoarea către N. N. Krestinski din 12 octombrie 1920; vol. 51, p. 328.

Vă rog să nu stînjeniți și să nu întrerupeți munca pictorului Rodionov, a inginerului Smirnov și a electricienilor, care, din însărcinarea mea, pregătesc în clădirea Teatrului Mare hărțile pentru electrificare, în vederea Congresului al VIII-lea al Sovietelor. Ei vor termina lucrul lor duminică. În nici un caz să nu-i dați afară.

Lenin, Scrisoarea către Directorul administrativ al Teatrului Mare din 18 decembrie 1920; vol. 52, p. 37.

Am citit cu multă amărăciune scrisoarea dv. atît de tulburătoare din 15.III. a.c. Constat că aveţi motive cît se poate de legitime ca să fiţi nemulţumit şi chiar indignat, dar vă asigur că vă înşelaţi atunci cînd încercaţi să stabiliţi cauzele.

În primul rînd, vă înşelaţi atunci cînd spuneţi (în repetate rînduri) că Comitetul Central aş fi eu. Aşa ceva poate să spună cineva numai cînd se află într-o stare de extremă epuizare şi surescitare nervoasă. Vechiul Comitet Central (din anii 1919—1920) m-a învins într-o problemă de importanţă covîrşitoare, lucru pe care dv. îl ştiţi din timpul discuţiilor [68]. În problemele organizatorice şi de cadre au fost nenumărate cazurile cînd m-am aflat în minoritate. [...]

În al doilea rînd, eu nu sînt cîtuşi de puţin nemulţumit de dv. şi nu mi-am pierdut de loc încrederea în dv. *Acelaşi lucru pot să-l spun şi despre membrii Comitetului Central*, în măsura în care îi cunosc, am discutat cu ei şi am putut constata atitudinea lor faţă de dv.

Prin ce se explică totuşi asemenea situaţie? Prin *vicisitudinile destinului dv.* Am văzut asta la mulţi activişti. [...]

Părerea mea *personală*, absolut sinceră, este: (1) că aveţi nevoie de odihnă serioasă. Nu e bine să vă zdruncinaţi sănătatea. Avem mare nevoie de vechii activişti, de oamenii încercaţi, cu lungă experienţă. Odihniţi-vă temeinic. Gîndiţi-vă dacă n-ar fi mai bine să mergeţi pentru asta în străinătate, în sanatoriu. La noi nu există condiţii potrivite. Trebuie să vă înzdrăveniţi *pe deplin*; (2) că dv. aţi fost şi rămîneţi unul dintre cei mai buni şi mai eminenţi diplomaţi şi oameni politic.

Lenin, Scrisoarea către A. A. Ioffe din 17 martie 1921; vol. 52, p. 111—112.

Se adevereşte prin prezenta că ţăranul *Şapoşnikov* Alexei Romanovici [...] a fost chemat de mine la Moscova

pentru a discuta şi a mă consulta cu dînsul într-o chestiune importantă privind gospodăria ţărănească. [...]

Se recomandă tuturor autorităţilor sovietice din R.S.F.S.R. să-i acorde cetăţeanului *Şapoşnikov A. R.* tot sprijinul pentru a se întoarce la el acasă, la munca paşnică.

Lenin, Adeverinţa eliberată lui A. R. Şapoşnikov la 22 martie 1921; vol. 52, p. 117.

N-ar fi cazul s-o „înhăţaţi" pe Elena Fedorovna Rozmirovski şi s-o trimiteţi în Germania? Nikolai Vasilievici Krîlenko e tare îngrijorat de sănătatea ei. Aici e greu să se înzdrăvenească. Mi s-a spus că nu vrea să-şi lase copiii. Dar, în primul rînd, ar putea să fie trimişi şi copiii cu ea. În al doilea rînd, nu se poate ca pentru 2—3 luni să rişte.

Încercaţi s-o convingeţi. Dacă socotiţi că e util şi nimerit, trimiteţi-i şi această scrisorică.

După părerea mea, ar trebui arestată şi trimisă sub escortă într-un sanatoriu din Germania.

Lenin, Scrisoarea către A. D. Ţiurupa din 7 aprilie 1921; vol. 52, p. 148.

Copiii Inessei Armand mi s-au adresat cu o rugăminte pe care o sprijin cu insistenţă:

1) N-aţi putea dv. să daţi dispoziţie să se sădească flori pe mormîntul Inessei Armand?

2) Şi să se pună o mică lespede sau o piatră funerară?

Lenin, Scrisoarea către L. B. Kamenev din 24 aprilie 1921; vol. 52, p. 185.

Două dintre secretarele mele: 1) Anna Petrovna Kizas şi 2) Natalia Stepanovna Lepeşinskaia, vin la dv., la Riga.

Le cunosc pe amîndouă de cîţiva ani, de cînd lucrează aici. Sînt extrem de devotate. La mine e o muncă de ocnaş: n-au timp de odihnă şi nici zi de sărbătoare. Sînt

istovite. Trebuie să se odihnească. Vă rog să le acordaţi, în primul rînd, un avans de salariu (care să fie ceva mai ridicat) şi, totodată, să nu le cereţi să lucreze. Să fie lăsate să se trateze, să se odihnească şi să se *alimenteze substanţial.*

Lenin, Scrisoarea către I. S. Ganeţki din 25 aprilie 1921 ; vol. 52, p. 186.

Vă recomand pe aducătorul acestei scrisori, Alexandr Alexandrovici *Armand* şi pe sora lui, Varvara Alexandrovna.

Îi cunosc pe aceşti tineri şi mă îngrijesc în mod deosebit de soarta lor.

Lenin, Scrisoarea către F. A. Rotştein din 11 iulie 1921 ; vol. 53, p. 24.

Kalinin m-a informat că a fost emisă ideea de a colecta în mod special cîte un funt de fiecare pud de cereale recoltate, pentru a ajuta pe înfometaţii din regiunea Volgăi. Vă rog să-mi comunicaţi dacă această chestiune a fost luată în dezbatere şi cînd aveţi de gînd s-o supuneţi aprobării Prezidiului C.E.C. din Rusia. După mine, ar trebui : 1) să se adopte imediat o hotărîre în acest sens ; 2) să se ceară, cît mai urgent, ca fiecare judeţ să trimită în regiunea Volgăi cîteva vagoane de cereale, iar acestea să fie neapărat însoţite de doi-trei ţărani, aleşi dintre localnici, care se vor convinge de proporţiile nenorocirii şi vor putea să povestească cele văzute ţăranilor de prin părţile lor ; 3) să ne gîndim să instituim o distincţie, un fel de ordin sau cruce de onoare, pentru eforturi deosebite în acţiunea de ajutorare a înfometaţilor din regiunea Volgăi.

Lenin, Telefonogramă adresată lui M. I. Kalinin şi L. B. Kamenev la 19 iulie 1921 ; vol. 53, p. 49—50.

După cum ni se comunică din Simferopol, situaţia alimentară a bolnavilor de la sanatoriile din Crimeea este extrem de grea, îndeosebi în ce priveşte pîinea. Numai Ucraina poate să dea un ajutor. Faceţi tot posibilul şi trimiteţi cît mai urgent la Simferopol, pe adresa Direcţiei centrale a staţiunilor balneoclimaterice din Ucraina, zece vagoane de cereale — din care o parte făină — şi două vagoane de furaje.

Lenin, Telegrama adresată lui M. K. Vladimirov la 17 august 1921 ; vol. 53, p. 146—147.

Mi s-a comunicat că în zilele de 20, 21 şi 22 septembrie liftul nu va funcţiona.

E pur şi simplu scandalos. Sînt oameni bolnavi de inimă, pentru care urcatul scărilor este dăunător şi primejdios. De o mie de ori am spus să se aibă grijă de lift şi am numit un responsabil pentru treaba asta.

Vă sancţionez cu admonestare severă...

Lenin, Scrisoarea către I. I. Miroşnikov din 19 septembrie 1921 ; vol. 53, p. 233.

Aţi aflat, desigur, şi dv. că o mare calamitate, foamete nemaipomenită, s-a abătut asupra întregii regiuni a Volgăi şi a unei părţi din ţinutul Uralului. [...] Milioane de oameni — muncitori şi ţărani muncitori — sînt ameninţaţi să piară de foame, se sting încă de pe acum, şi aceeaşi soartă o au milioane de vite.

Pe ruşi şi pe musulmani, pe cei stabili şi pe cei nomazi — pe toţi, deopotrivă, îi aşteaptă o moarte necruţătoare, dacă nu le vin în ajutor tovarăşii lor — muncitori şi ţărani muncitori, ciobani şi pescari din regiunile care se află într-o situaţie mai favorabilă. [...]

De aceea, dragi tovarăşi, pescari şi muncitori de la Marea Aral, trebuie să fiţi cît mai darnici cu putinţă. Nu -

numai că veți face un act de omenie, dar veți contribui totodată la consolidarea revoluției muncitorești. Fiindcă veți arăta astfel lumii întregi și în primul rînd tuturor oamenilor muncii, că puterea statului sovietic, care e un stat al muncitorilor și se sprijină pe solidaritatea deplină a proletarilor din cele mai îndepărtate colțuri, este de neînvins.

Întreaga clasă muncitoare să se ridice, ca un singur om, spre a vindeca rana, deosebit de gravă, a regiunii Volga, și această regiune, în anii care vin, ne va răsplăti la rîndul ei cu grînele rodnicului ei pămînt.

Lenin, Scrisoarea către Sovietul din Bugun al pescarilor și muncitorilor de pe țărmul de nord, din 7 octombrie 1921; vol. 53, p. 284—286.

Vă recomand pe aducătorul acestei scrisori, Nikolai Alexandrovici *Emelianov*. Vă rog să-l trimiteți *pentru o jumătate de an* în delegație *în străinătate*, ca să se mai odihnească puțin după activitatea istovitoare depusă la Petrograd și să-și mai schimbe îndeletnicirea.

Lenin, Scrisoarea către I. I. Radcenko din 19 octombrie 1921; vol. 53, p. 327.

Ținînd seama de rugămintea ce mi-a fost adresată de Ivan Ivanovici Skvorțov (Stepanov), vă cer să reveniți asupra trimiterii lui în delegație și, în schimb, să-l *surghiuniți într-unul* din sovhozurile *din preajma Moscovei*, unde să poată bea lapte pe săturate și, în timp de o lună, o lună și jumătate, nemaifiind solicitat de alte treburi, să poată termina lucrarea publicistică începută.

Lenin, Scrisoarea către Biroul organizatoric al C.C. al P.C. (b) din Rusia din 21 octombrie 1921; vol. 53, p. 336.

Azi am primit articolul meu „Cu prilejul celei de-a patra aniversări a Revoluției din Octombrie", editat de dumneavoastră în 50.000 exemplare. Vă rog ca pe viitor să mă întrebați pe mine dacă e nevoie de scoaterea unei ediții speciale și în cîte exemplare anume.

Articolul alăturat vă rog să-l editați în 5.000 de exemplare.

Lenin, Scrisoarea către Editura de stat din 10 noiembrie 1921; vol. 54, p. 14—15.

Îl cunosc pe tov. Ganețki din 1903, cînd a participat, ca reprezentant al social-democrației poloneze, la congresul partidului nostru. Am avut apoi mereu de-a face cu dînsul, pe cînd era membru al Conducerii Centrale a S.D.R.P. și L. L-am cunoscut îndeaproape în anii 1912—1914, cînd locuiam împreună la Cracovia. Tov. Ganețki pleca atunci, în repetate rînduri, la muncă ilegală în Polonia, a activat în cadrul Comitetului Central, atît în emigrație cît și în Rusia. Recomand să fie primit în partid.

Lenin, Recomandația pentru I. S. Ganețki din 21 noiembrie 1921; vol. 54, p. 35.

[...] Vă rog s-o înscrieți la școala experimentală a Comisariatului poporului pentru învățămînt pe Nina Kotovici-Sammer, în vîrstă de 14 ani. [...]

L-am cunoscut bine pe tatăl ei, defunctul Ivan Adamovici *Sammer*. [...] A murit în 1920, în Ucraina, istovit de muncă.

Lenin, Scrisoarea către V. M. Molotov pentru Secretariatul C.C. al P.C. (b) din Rusia din 17 ianuarie 1920; vol. 54, p. 145.

Doctorul v-a permis să lucrați 8 ore pe zi. Eu insist categoric ca în viitoarele patru săptămîni dumneavoastră să vă limitați la 4 ore de lucru pe zi și, în afară de aceasta,

să vă rezervați pentru odihnă zilele de sîmbătă, duminică și luni. Tot restul timpului să urmați un regim sanatorial...

Lenin, Scrisoarea către A. D. Țiurupa din 21 ianuarie 1922 ; vol. 54, p. 150—151.

Am stat de vorbă cu Krasnoșcekov. Mi-am dat seama că noi, cei din Biroul Politic, am făcut o mare greșeală. Pe omul acesta, care e fără îndoială inteligent, energic, bine pregătit și cu multă experiență, noi l-am sîcîit și l-am adus într-o situație cînd oamenii sînt în stare să lase totul baltă și să-și ia lumea în cap. [...]

Noi am făcut tot ce era posibil și imposibil pentru a îndepărta un lucrător foarte energic, inteligent și valoros. [...]

Lenin, Scrisoarea către V. M. Molotov pentru membrii Biroului Politic al C.C. al P.C. (b) din Rusia din 30 martie 1922 ; vol. 54, p. 254.

Medicii germani care v-au examinat declară că e necesar să încetați orice activitate ; în consecință, dispun ca pentru perioada de concediu să predați numaidecît munca și să respectați toate prescripțiile medicale.

Lenin, Scrisoarea către N. P. Gorbunov din 31 martie 1922 ; vol. 54, p. 255.

Recomand pe tov. Adorațki, publicist ; *marxist erudit*. Trebuie ajutat prin toate mijloacele.

A prezentat manuscrisul lucrării „O programă pentru cei ce studiază problemele fundamentale ale marxismului"

Vă rog să tipăriți repede această lucrare cu numele autorului ; *n-o lăsați să zacă în sertar*.

Lenin, Scrisoarea către V. V. Kuibîșev din 10 aprilie 1922 ; vol. 54, p. 270.

Vă rog foarte mult să acordați deplină încredere și *tot* sprijinul tovarășului Béla Kun și familiei sale, în ce privește găsirea unei locuințe, odihna și tratamentul (de care dînsul are *mare* nevoie), precum și toate celelalte.

Lenin, Scrisoarea către P. M. Kerjențev din 13 aprilie 1922 ; vol. 54, p. 276—277.

Vă rog să dați dispoziție de trimitere în *Crimeea*, pentru tratament și odihnă la unul din sanatoriile de acolo, a *Ekaterinei Alexeevna N e c i k i n a*, infirmieră la spitalul Soldatenkov.

Lenin, Scrisoarea către N. A. Semașko din 25 aprilie 1922 ; vol. 54, p. 282.

NOTE

1. Este vorba de scrisoarea lui Engels către J. Ph. Becker din 15 octombrie 1884.

2. Ideologie = falsă conştiinţă (în lucrările de tinereţe ale lui Marx şi Engels). Ulterior Lenin a încetăţenit sensul pozitiv al termenului, folosit astăzi în mod curent.

3. Această expresie îşi are originea în satira întîi a poetului roman Juvenal.

4. Cincinatus (Lucius Quintius) (sec. al V-lea î.e.n.) — patrician roman, consul şi dictator, a dus — potrivit legendei — o viaţă simplă şi şi-a cultivat singur pămîntul.

5. În Printing House Square, la Londra, se află clădirea în care îşi are sediul redacţia ziarului *Times*.

6. Spencer, Herbert (1820—1903) — filozof, psiholog şi sociolog englez, reprezentant de vază al pozitivismului, unul dintre întemeietorii aşa-numitei teorii organiciste a societăţii.

7. Mihailovski N. K. (Postoronnii) (1842—1904) — teoretician de vază al narodnicismului liberal, critic literar, filozof pozitivist, unul dintre reprezentanţii şcolii subiective în sociologie.

8. „Discipolii" — adepții lui Marx și Engels. Acest termen era folosit în anii 1890—1900 ca denumire legală a marxiștilor.

9. „Doctrinarii" — grupare de politicieni burghezi francezi din perioada Restaurației (1815—1830), partizani ai monarhiei constituționale și dușmani ai mișcării democratice și revoluționare. Cei mai cunoscuți dintre ei: istoricul François Guizot și filozoful Pierre-Paul Royer-Collard.

10. Zoon politikon — termen al lui Aristotel, textual: animal politic, într-un sens mai larg: animal social, ființă socială — citat de Marx în originalul elin.

11. Vezi lucrarea *Contribuții la critica economiei politice.*

12. Fleur de Marie (Mărgărita) — personaj din romanul *Misterele Parisului* de Eugène Sue.

13. Citat dintr-un articol al lui Hermann Semmig, *Comunism, Socialism, Umanism,* apărut în *Rheinische Jahrbücher.*

14. Din poezia lui H. Heine *Verkehrte Welt* din ciclul *Zeitgeschichte.*

15. Humaniora — totalitatea disciplinelor școlare a căror predare avea drept scop studiul culturii clasice antice; umaniștii din timpul Renașterii și discipolii lor considerau aceste discipline drept baza culturii și educației umaniste.

16. Este vorba de Karl Beck și de volumul său *Cîntece despre omul sărac* (Leipzig, 1846).

17. Este vorba de Karl Grün și de scrisoarea sa *Despre Goethe din punct de vedere omenesc* (Darmstadt, 1846).

18. 9 Termidor — lovitura de stat contrarevoluționară din Franța de la 27 iulie 1794, care a dus la căderea guvernului iacobinilor.

19. 18 Brumar — lovitura de stat din 9 noiembrie 1799, în urma căreia a fost instalată dictatura lui Napoleon Bonaparte.

20. Kriege, Hermann (1820—1850) — ziarist german, reprezentant al „adevăratului socialism", în a doua jumătate a deceniului al 5-lea a condus grupul „adevăraților socialiști" germani din New York.

21. Citat din Marx, *Contribuții la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere.*

22. Manilov — moșier din poemul lui Gogol *Suflete moarte,* visător sentimental și flecar steril.

23. Iudușka — personaj principal din romanul *Domnii Golovliov* de Saltîkov-Șcedrin, folosit adesea de Lenin ca simbol demascator al unor grupuri și interese antipopulare.

24. E vorba de Akaki Akakievici Bașmacikin, eroul povestirii *Mantaua* de Gogol.

25. *Omul din cutie* — povestire și personaj de Cehov.

26. Este vorba de moșierul Penocikin din povestirea lui Turgheniev *Burmistrul.*

27. Daumer, Georg Friedrich (1800—1875) — scriitor german, autor al lucrării recenzate, *Religia noii ere. Încercare de fundamentare combinatorică-aforistică* (Hamburg, 1850).

28. Bauer, Bruno (1809—1882) și Edgar (1820—1886) — filosofi idealiști germani, tineri hegelieni. Împotriva lor au scris Marx și Engels prima lor lucrare comună *Sfînta familie, sau critica criticii. Împotriva lui Bruno Bauer & Co.*

29. Menenius Agrippa, patrician roman, compara societatea din vremea sa cu organismul viu ale cărui mîini sînt plebeii, care hrănesc stomacul — pe patricieni. Potrivit legendei, el i-ar fi convins pe plebeii răsculați în anul 494 î.e.n. să se supună, istorisindu-le fabula potrivit cu care separarea mîinilor de stomac duce inevitabil la moartea organismului.

30. Este vorba de socialiștii utopici (în special de Fourier și de discipolii lui), adepți ai unui plan utopic pentru transfor-

marea societăţii într-o aşa-zisă „organizare a muncii", opusă anarhiei din producţia societăţii capitaliste.

31. Marx citează din scena 1, actul IV al *Neguţătorului din Veneţia*.

32. Lenin citează din articolul lui Pisarev *Greşelile unei gîndiri necoapte*.

33. Hegel, *Enciclopedia ştiinţelor filozofice*, § 147. Adaos.

34. Vezi nota 10 — Aristotel, *De republica*, Lib. I, Cap. 2.

35. Edgar Bauer — vezi nota 28.

36. Bentham, Jeremy (1748—1832) — teoretician al utilitarismului : „un geniu al prostiei burgheze" (Marx).

37. Hegel, *Elemente de filozofie a dreptului*.

38. Este vorba de ziarul *Times*.

39. Marx citează din lucrarea lui A. D. Saltîkov *Lettres sur l'Inde (Scrisori despre India)*, apărută în limba rusă la Moscova în 1851.

40. Este vorba de Sun Iat-sen (1866—1925), democrat-revoluţionar şi om de stat din China. Ales preşedinte provizoriu al republicii, Sun Iat-sen a renunţat curînd la acest post.

41. Insurecţia din Cracovia din 1846, la a cărei a doua aniversare, la adunarea solemnă de la Bruxelles din 22 februarie 1848, Marx şi Engels au rostit discursuri.

42. Ioan din Kronstadt (Sergheev I. I.) (1829—1908) — preot la catedrala din Kronstadt, monarhist, obscurantist, vestit pentru aţîţările sale pogromiste.

43. Beilis, M. T. (n. 1873) — salariat evreu la o fabrică de cărămizi din Kiev ; în 1911 a fost învinuit pe nedrept de asasinarea unui copil creştin, în scop ritual.

44. „Die Gartenlaube" — săptămînal literar ilustrat german, de orientare mic-burgheză.

45. *Hic Rhodos, hic salta !* (Aici e Rodos, aici să sari !) — cuvinte adresate lăudărosului (dintr-o fabulă a lui Esop) care afirmase că pe insula Rodos a săvîrşit sărituri mari.

46. Aici este trandafirul, aici să dansezi ! — parafrazare a citatului de mai sus (în limba greacă Rodos — numele unei insule, dar şi „trandafir"), făcută de Hegel în prefaţa la *Filozofia dreptului*.

47. Este vorba de răscoala decembriştilor din 14 decembrie 1825.

48. Lenin citează cuvintele colonelului Skalozub — personaj din comedia lui Griboedov „Prea multă minte strică".

49. „Jurămîntul hanibalian" — expresie figurată, care înseamnă o hotărîre nestrămutată de a lupta pînă la capăt (comandantul de oşti cartaginez Hanibal a jurat că atîta timp cît va trăi nu va înceta lupta împotriva Romei).

50. Reşetnikov F. M. (1841—1871) — scriitor democrat rus.

51. Uspenski G. I. (1843—1902) — scriitor şi publicist democrat-revoluţionar rus.

52. Lenin citează articolul lui Gleb Uspenski *Fiodor Mihailovici Reşetnikov (Studiu biografic)*.

53. Ultimele cuvinte sînt citate dintr-o relatare a ziarului *Times* în legătură cu atitudinea umană a guvernului român faţă de marinarii crucişătorului răsculat „Potiomkin", refugiaţi de autorităţile ţariste în România (care a refuzat extrădarea lor ca „delincvenţi de drept comun", considerîndu-i numai „dezertori străini").

54. „D-l Cupon" — expresie figurată, folosită în literatura ultimelor decenii ale secolului trecut pentru a desemna capitalul şi pe capitalişti. Expresia a fost lansată de scriitorul Gleb Uspenski în schiţele sale *Păcate grele*.

55. În recenzia sa la o carte a economistului american H.C. Carey, N. G. Cernîşevski scria : „Drumul istoriei nu e trotuarul de pe Nevski Prospekt ; el trece numai peste ogoare cînd prăfuite,

cînd noroioase, numai prin mlaştini şi hăţişuri. Cine se teme să se umple de praf şi să-şi murdărească cizmele, acela să nu se apuce de activitate obştească".

56. Tupper, Martin (1810—1889) — poet englez, autor al unor versuri cu un conţinut moralizator.

57. Varianta de faţă a *Mărturisirilor* lui Marx, publicată împreună cu scrisorile lui Leon şi Nanette Philips, se deosebeşte întrucîtva de alte două variante ale acestora: de manuscrisul păstrat în albumul fiicei lui Marx, Jenny, şi de textul scris de Laura Marx.

58. Philips, Antoinette (Nanette) (aprox. 1837—1885) — verişoara lui Marx, fiica lui Leon Philips, membru al secţiei olandeze a Internaţionalei I.

59. Scrise pe un ton glumeţ, *Mărturisirile* s-au păstrat în albumul fiicei mai mari a lui Marx, Jenny.

60. Mihail — Vilonov N. E. (1883—1910) — unul dintre organizatorii şcolii de la Capri, cînd şi-a dat seama de caracterul antipartinic al acestei şcoli, a plecat — la invitaţia lui Lenin — cu un grup de cursanţi la Paris.

61. Krasin L. B. (1870—1926) — în 1918 a condus tratativele pentru încheierea unui acord economic cu Germania, ulterior comisar al poporului pentru industrie şi comerţ şi apoi pentru comerţ exterior.

62. Cicerin V. G. (1872—1936) — din 1918 pînă în 1930 comisar al poporului pentru afacerile externe.

63. Ioffe A. A. din aprilie pînă în noiembrie 1918 a fost reprezentantul plenipotenţiar al R.S.F.S.R. la Berlin.

64. Bronci-Bruevici V. D. (1870—1956) — unul dintre primii specialiştii militari de seamă care au trecut de partea Puterii sovietice. La 30 septembrie 1918 a murit soţia lui, V. M. Velicikina Bronci-Bruevici.

65. Ţiurupa A. D. (1870—1928) — adjunct de comisar, iar de la începutul anului 1918 comisar al poporului pentru aprovizionare.

66. Fotieva L. A. — secretară a Consiliului Comisarilor Poporului, veche cunoştinţă a lui Lenin.

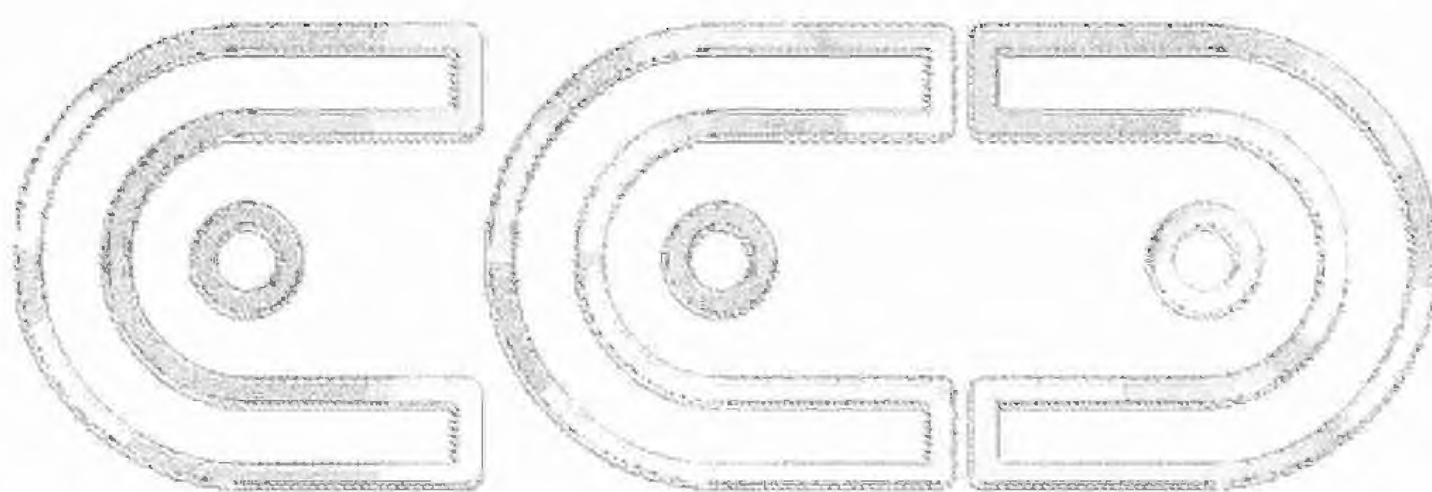
67. Fiul scriitorului Serafimovici a căzut pe frontul războiului civil.

68. Plenara din 7 septembrie 1920 a C.C. al P.C. (b) din Rusia, la care, într-o problemă sindicală, Lenin a fost pus în minoritate de Buharin şi Troţki.

CUPRINS

CLUB

Scanare și prelucrare digitală

de

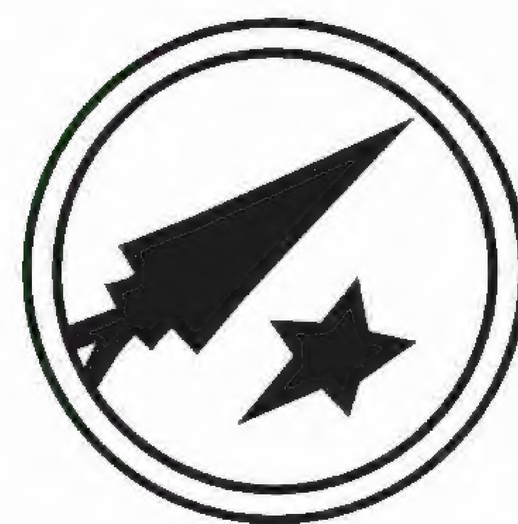

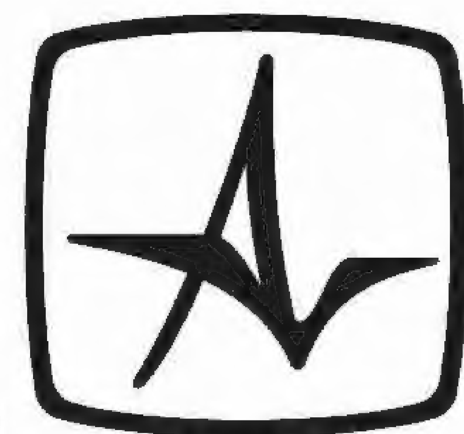
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

